STEVAN SREMAC

ODABRANE PRIPOVETKE ZA MLADEŽ

KADOK

KLASIČNA DELA
OMLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

KLASIČNA DELA OMLADINSKE KNjIŽEVNOSTI
Urednik:
MILAN Č. JOVANOVIĆ
profesor književnosti

STEVAN SREMAC

ODABRANE PRIPOVETKE ZA MLADEŽ

Priredio
MILAN Č. JOVANOVIĆ
profesor

Ilustracije
MOMA MARKOVIĆ

IZDAJE IZDAVAČKA
KNjIŽARNICA RADOMIRA D.
ĐUKOVIĆA BEOGRAD – TERAZIJE

SADRŽAJ

STEVAN A. SREMAC..1
ACA GROZNICA...10
JUNAK DANA ili „NjEGOV DAN“ 21
„ČESNA STARINA!...“... 38
BURI I ENGLEZI 58
PUTUJUĆE DRUŠTVO..67
ĆIR-MOŠA ABENŠAAM 112
ČIČA-JORDAN.. 131
IBIŠ-AGA..166
REČNIK TUĐIH I NAŠIH MANjE POZNATIH REČI I DRUGA OBJAŠNjENjA 183

СТЕВАН A. SREMAC

Moto: „Zar ćemo zaboraviti pedagošku istinu da se na primerima velikih karaktera jedino i vaspitava omladina jednoga naroda.“

Nikolaj Velimirović

Stevan Sremac rodio se u Senti, jedanaestog novembra 1855 godine. Otac mu je bio zanatlija, krojač. Rano detinjstvo proveo je u Senti, gde je svršio i osnovnu školu. Kao dete družio se sa svojim vršnjacima, ali ne ca onima za koje deca kažu da su „gospočići,“ pošto ni sam nije bio „gospoče.“ Odnekud ovi „gospočići,“ možda rđavim vaspitanjem, i to ne mali broj, uobražava kao da je to njihova zasluga što su deca bogatih roditelja, neće da se druže sa „nižim“ od sebe, pa takvi, mahom, ostaju, ludo nadmeni, kroz ceo život. Drugi opet, iako su i sami ponikli u sirotinji, rođeni od „neuglednih“ roditelja-radnika, zanatlija, nadničara, seljaka, kad postanu ljudi, ljudi od ugleda i položaja, neće ni da pogledaju na taj „niži“ svet. Grubo se otresaju čak i svojih najbližih, — oca, majke — da ih oni ne bi sramotili pred društvom gospode. Stevan Sremac nikad nije zaboravio one što nisu „gospočići“ — i kao osnovac, i kao student, i kao čovek od položaja i ugleda i kao veliki pisac. On je uostalom njih i najviše i opisivao.

Mali Sremac nije zapamtio šta je to majčina ljubav. I majku i oca rano je izgubio. Po svršetku osnovne škole došao je iz Sente u

Beograd. O njemu se starao njegov ujak, rođeni brat njegove majke, Jovan Đorđević, pesnik himne „Bože, pravde“, upravnik Narodnog pozorišta u Beogradu, profesor, profesor Velike škole i jedno vreme ministar prosvete. Sremac je učio u Prvoj gimnaziji, tada „velikoj“ koja je bila u staroj zgradi današnjeg Univerziteta. Gimnazija je tada imala šest razreda i nije bilo mature. Bio je dobar učenik i sa odlikom svršio i gimnaziju i Veliku školu, kako se onda zvao naš Univerzitet.

Pored čitanja, učenja, udžbenika, knjiga obaveznih predmeta, mladi Sremac čitao je i druge knjige, poučne, lepe, zabavne, beletrističke knjige. Sa čitanjem je počeo na vreme, to jest još kao učenik osnovne škole, produžio tako da radi i za vreme učenja u gimnaziji i kao student, a kao čovek čitao i naučne knjige — i bio tako jedan od onih „uvek retkih ljudi koji su čitali dobre stvari radi čitanja, a ne radi škole i karijere“. Još kao student „važio je kao čovek vrlo velike načitanosti“, a kao čovek ponekad je „samo čitao, preko celog dana i uveče“.

Zamislimo za trenutak jednu smešnu, ludu, čudnu i strašnu sliku, prizor. Odnekud se trgovci, zanatlije pa i seljaci dogovorili i zaverili da rade samo onoliko koliko je njima samima potrebno za život. U varošima čudna slika. Neki trgovci prodali i zaradili, odmah u jutro, onoliko koliko je njima dosta i zatvorili radnje. Zalud što vi objašnjavate da vam nešto treba, trgovac ni da čuje. Na jednoj građevini zidari pokrili do pola kuću i napustili posao, zaradili su dovoljno za taj dan i neće više ni da rade, iako se sprema nepogoda, kiša. Krojač sašio nekome kaput a pantalone nije. Poručiocu baš potrebne pantalone, a krojač ni da čuje. Zemljoradnici se dogovorili i zasejali samo onoliko koliko je za njih same potrebno; uz to se i zaverili da ono što je njima potrebno da od drugih kupe što više sami izrađuju. Na sve strane zabuna, javlja se i glad, započinju se i borbe, pa borbe na život i smrt; zastoj na svima stranama, zamro svaki napredak, sve se ukočilo, sve ide u sunovrat, u propast. Ima učenika koji u osnovnoj školi pročitaju jedan bukvar, jednu čitančicu i tri čitanke, — i pored toga što su imali mogućnosti da čitaju; ima učenika srednjih škola koji su pročitali samo ono što su morali, što im je naređeno; ima ljudi, i pismenih i onih sa najvišom školom, koji posle završene škole ne čitaju ništa ili samo novine, zvanične spise, akta i, ako su neoženjeni, kafanske jelovnike; ima čak i pravih

nesrećnih slučajeva — pismenost se svela na to da se neko ume samo potpisati, ili da je zaboravio čak i da čita! Zar ovakvi učenici i ovakvi ljudi, a misli se *uvek i naročito* na one koji imaju mogućnosti, nisu samoživa stvorenja? Oni rade samo onoliko koliko je njima potrebno, a jedan učenik čak i onda kad u svedočanstvu ima i suve petice — ako spada u red učenika o kojima se govori. Svi ovi od sebe daju taman onoliko koliko i uzimaju; plodove svoga rada sami samcati uživaju; ne šire prosvetu, svetlost, no je sobom zaklanjaju. Svojim predanim radom Stevan Sremac pokazao je kako treba raditi. Uz to, treba se setiti i ovog što ćemo reći.

U toku svoga rada Sremac je išao ne prečim putem no najtežim i najdužim — ali jedinim putem kojim se dolazi do pravog uspeha, do cilja. On je pročitao šta su i kako su drugi napisali i tek onda je pisao, — osećajući da ima šta da kaže i osećajući snagu da ume reći. Smešno nam je dete koje nije nikad videlo, na primer ovna, pa uzvikujući u iznenađenju zove svoje roditelje da i oni vide tu „čudnu životinju“. To je, uostalom, i put svakog deteta. Kad zreo čovek želi da ga drugi slušaju dok govori ili da čitaju ono što je napisao — treba i mora da pročita šta su drugi napisali, kazali, to jest najbolja dela najvećih umova. Tek onda, prema ličnoj sposobnosti, javljaju se i dužnosti“ Jednima je dužnost da raspravljaju o tim delima sa onima koji su ih čitali da bi tako upotpunili rad. Drugi će govoriti i pisati o tim delima da bi ih pročitali i oni koji ih nisu čitali. Oni najsposobniji koji osećaju da imaju šta da kažu, da nije sve rečeno, da se može i na drugi način i lepše i potpunije reći, — pišu nove sastave, nove knjige, nova dela. Neopravdano je tvrđenje nekih kako neće da čitaju šta su drugi napisali o onome o čemu oni pišu — da ne bi potpali pod uticaj tih drugih. Ako bi se zaista tako i osećali, to bi bio samo znak da dovoljno nisu ušli u suštinu, bitnost onoga o čemu bi pisali, da im upravo nije jasno šta oni žele i kako misle da kažu.

Stevan Sremac bio je, može se reći, i izuzetne sreće. Odrastao je u kući svoga ujaka Jovana Đorđevića, visoko obrazovanog čoveka, „najvećeg uma svoga vremena“. „Pošto je ovaj imao bogatu biblioteku koja je i Stevanu stojala na raspoloženju, a kako mu je ujak davao uputstva šta da čita, čak mu određivao, birao lektiru i knjige za čitanje, to je mladi gimnazista već u petom i šestom razredu poznao mnoge strane i domaće pisce“. Uz to „za stolom o

ručku i večeri“ njegov bi mu ujak „vazda pričao interesantne anegdote iz prošlosti, o velikim ljudima“, „ponešto iz istorije“ ili o velikim piscima našim i stranim. Pored ovoga njegov je ujak bio i upravnik Narodnog pozorišta i Stevan Sremac je „išao često u Pozorište, u parter stajanja, besplatno“. A znamo da komad „dobro prikazan na pozornici, proizvodi mnogo dublji utisak no ma koja druga vrsta umetnosti. Zato je kod svih kulturnih naroda pozorište na visokoj ceni, smatra se kao prosvetna ustanova cele nacije, kao „škola života““. Najzad, „sreća je bila kako za Sremca tako i za celo njegovo društvo onog vremena, da su kako u gimnaziji, tako i na Velikoj školi imali izvanredne nastavnike, najumnije ljude kao učitelje i vaspitače koji su u nauci onog vremena predstavljali istinske veličine i radnike“.

Čitajući o ovoj retkoj sreći Stevana Sremca moramo se sa tugom setiti naše narodne nesreće, — da imamo milione nepismenih, da u mnogim domovima nema ni olovke, ni pera, ni mastila, ni parčenceta hartije, ni jedne jedine knjige. Dalje, da po računu naučnika svake godine imamo priraštaj oko pet stotina najdarovitije dece. Najveći broj ove darovite dece rađa se u domovima siromašnih roditelja koji nisu u mogućnosti da školuju svoju decu, zatim u domovima onih koje malo pre spomenusmo, — jer sirotinje ima više no bogatih. I tako, u crnom neznanju tavore dane najsposobniji — „a najveća je nesreća da darovit čovek živi i umre u neznanju“: i tako svake godine gubimo neznane Sremce, Glišiće, Tesle i, verovatno, još i veće i darovitije ljude, žene. To je jedna nesreća, nesreća s jedne strane, a druga je što ljudi, društvo, otadžbina, ceo narod ne dobija od te darovite dece ono što daroviti mogu dati, i tako smo svi u nazatku i svi ostajemo u mraku neznanja. I zato svi oni koji imaju mogućnosti da se školuju i da uz školovanje razvijaju, upotpunjavaju svoje umne sposobnosti da bi što više koristili svome narodu a na tome ne rade, daju užasnu sliku grubosti, divljaštva, gadne i samožive sebičnosti. Svi takvi kao da silom privode svu tu darovitu decu, daju im nakovanj, usijano gvožđe za kovanje a naređuju im da kuju — golim pesnicama, vičući im: „Svaki je kovač svoje sreće“.

Sremac je počeo da piše „tek kad je bio u zrelom dobu; što je postigao uspeh ima se, pored ostalog, i toj okolnosti zahvaliti. To bi trebalo da zapamte ovi današnji mlađi (izuzecima čast uvek). Oni

počinju suviše rano, kad nemaju skoro ništa da kažu, pa se razvijaju tu pred nama, pred punom javnošću, umesto to da čine za sebe, za svoj najuži krug, za fijoku, dok se ne osnaže m da mogu slobodno izići pred svet.“ To je jedno. Drugo, da je Stevan Sremac gledao kako su drugi radili, to jest da je većina započela da piše ranije, mladi, ponekad sasvim mladi, da je gledao kako on već ima četrdeset godina, da je već „dockan“ — da nije dakle sam sebe vodio, sam sobom upravljao, — on ne bi ni počeo da piše, ne bi ni postao naš najveći humoristični pisac. Treba znati šta su i kako su drugi radili, ali ne treba uvek tražiti uzore kod drugih da bi se po njima upravljali, jer to je osobina slabih ljudi.

Pozorište je „škola života“. U pozorištu se gleda i sluša i Stevan Sremac je, pored škole, pohađao i ovu školu i naučio i da gleda i da sluša. On je godinama posmatrao ljude kakvi su, šta i kako rade, o čemu i kako govore. Sve što mu se činilo da je zanimljivo beležio je u svoju beležnicu. Beležio je njihove postupke, njihove reči, izraze, rečenice i imao je čitave beležnice tako ispisane. Slušao je i anegdote o zanimljivijim i važnijim događajima, pa je te anegdote docnije razrađivao, proširavao. Tako su postale njegove pripovetke. Anegdota je strana reč, grčka, i znači: kratak književni sastav, kratka pričica o kakvom zanimljivom događaju. Postoji i anegdota o anegdoti. „Za vreme balkanske oslobodilačke vojne kao i za vreme velikog svetskog rata događali su se i neobični događaji. Naša Vrhovna komanda želela je da se sačuvaju pričanja, opisi, anegdote o tim događajima i zato je izdala naređenje vojnim starešinama da se prikupe sve anegdote.

„Ovaku naredbu dobije i jedan komandir čete. Bio je to trupni oficir i nije imao pojma šta znači reč anegdota. Ali kao revnosan borac odmah skupi svoje vodnike i najstrožije im naredi da pretresu sve vojnike i prikupe sve anegdote koje budu kod njih nađene.

„Posle dugog pretraživanja uputio je ovakav izveštaj;

„„Prema izdatoj naredbi ja sam sa vodnicima u četi sve stvari pregledao i pretražio, i nigde nisam mogao naći ni jednu jedinu anegdotu. No ja ću i dalje dobro motriti, i čim na koju budem naišao, stražarno ću je sprovesti.“„

Prema ovome, Stevan Sremac je opisivao događaje, koji su se zaista i desili i ljude koji su živeli. Ti ljudi iz njegovih pripovedaka

to su oni sa kojima i mi živimo, koje i mi gledamo, — i zato je Stevan Sremac naš najbolji i najpotpuniji realist. Šta je realist, realizam, realistička pripovetka naći ćete, ko nije čitao, u predgovoru knjige „Odabrane pripovetke“ Milovana Đ. Glišića, prvo kolo biblioteke *Klasična dela omladinske književnosti*.

U svojim pripovetkama Stevan Sremac je opisivao malog čoveka — činovničića bez ikakve škole ili sa nešto škole kako je moglo biti u vremenu kada ih je opisivao Sremac, zatim proste ljude, nadničare, malog zanatliju, pralje i slične. On je i beležio, rečeno je napred, šta i kako baš oni sami govore. Otuda se u njegovim pripovetkama javljaju i varvarizmi, i provincijalizmi pa i arhaizmi. Šta je sve to? Varvarizam je upotreba u govoru i pisanju tuđih reči umesto naših, provincijalizam upotreba reči koje se govore samo u jednom kraju, arhaizam upotreba zastarelih reči koje se danas ne upotrebljavaju. Upotreba svih ovakvih reči ne smatra se kao pogreška samo u dva slučaja: kad navodimo kako drugi govore ili kad, dobro odmerivši, upotrebimo neku od ovih reči zato što nemamo drugu, našu reč, reč koja se danas upotrebljava. Stranu reč, na primer, smemo upotrebiti samo onda kad nemamo našu reč, ali moramo tačno znati kako glasi i šta znači. Inače, ličićemo na onog đaka iz pripovetke „Čiča - Jordan“ koji kaže da ga čiča - Jordan involtira, ta reč ne znači ništa, a hteo je da kaže revoltira, upravo našom rečju rečeno, da se ljuti, da negoduje. Sve reči koje ne znate: šta znače ili niste sigurni u značenju, naći ćete u Rečniku na kraju knjige.

Stevan Sremac je naš najbolji i najveći humoristični pisac. Humor je strana reč, latinska reč, i danas ona znači: vesela duhovitost, šala.

Uvek ozbiljni i strogi kritičar Ljubomir S. Nedić“ urednik književnog lista „Srpski pregled“ kada je čitao prvu humorističnu pripovetku Stevana Sremca, „nasmešio se najpre, pa se smejao, pa se tresao od smeha, pa mu smeh sve glasniji“. Jovan Skerlić, veliki kritičar.. kaže „da se izvesne njegove pripovetke ne mogu čitati bez neprekidnog i zdravog higijenskog smeha“. Naš zaslužni naučnik, učitelj skoro svih mlađih i mladih nastavnika koji vam predaju srpskohrvatski jezik i uvode vas u književnost, gospodin Pavle Popović, kaže: „Kad posle ozbiljnog i teškog rada preko dana ležete

u postelju i uzmete slučajno koju Sremčevu knjigu kao lektiru pred spavanje, kako će se tresti postelja pod vama od vašeg smeha!“

Pa ipak, neosetno, u toku samog čitanja i posle čitanja ovih humorističnih pripovedaka, posle smeha, osećamo neku blagu tugu. Nas je žao što ljudi, svet, nisu dobri, nisu bolji. Sami pak postajemo, skoro nesvesno, bolji, srce nam je plemenitije i kao da želimo da svojim primerom utičemo, da blago savetujemo i ubeđujemo kako je bolja pravda no krivda. Takav utisak dobijamo kad čitamo, na primer, „Čiča-Jordana“, jednu od najboljih pripovedaka Stevana Sremca. Sad da dopunimo *u* potpunosti i značenje reči humor: vesela duhovitost, šala, i najviši oblik komike, onog što izaziva na smeh, praćen primesom bola.

Sremac je pisao i satirične pripovetke. Reč satira strana je reč, latinska, i znači: pesma, pripovetka i slično koja duhovito i na podrugljiv način osuđuje i šiba sve što ne valja u društvu ili kod pojedinaca; otuda i svedeno značenje: podsmeh, ruganje. Suprotno onome što osećamo kad čitamo humoristične pripovetke, pri čitanju i posle čitanja satiričnih pripovedaka osećamo želju, volju, skoro nagon, da se borimo protivu zla, protivu rđavih ljudi. U pripoveci „Česna starina“ opisano nam je, pored ostalog, jedan „odvratan zelenaš i dušegubac koji svojim ukućanima kad prvog ne plate kiriju, usred zime, skida vrata i prozore.“ Ovom pripovetkom Stevan Sremac srušio je jednu staru zabludu, duboko ukorenjenu — a svirepo nepravednu prema svima poštenim ljudima. Još od starih Rimljana, dakle pre jedno dve hiljade godina, primljena je kao pravilo jedna njihova poslovica. Ona glasi: *De mortuis nil nisi bene*, a čita ce: De mortuis nil nizi bene, i znači: o mrtvima ništa osim dobrog, to jest: o mrtvima govori samo dobro. Poslednje počasti treba ukazivati samo istinski zaslužnim ljudima, ljudima čija smrt predstavlja gubitak za celo društvo a ne samo za bliske rođake i poslovne prijatelje, ljudima na koje treba da se ugledamo. Ako sve ovo činimo i odvratnim zelenašima, svakom bogatašu ili čoveku od položaja samo zato što je bio bogat ili bio na visokom položaju, kakva se onda čini razlika između dobrih i rđavih? Najveća počast i pažnja što se može učiniti raznim dušegupcima, kao poslednja počast, — to je da o njima uopšte ništa ne govorimo i da im ne ukazujemo nikakvu počast. Zar ih treba i sa počastima ispraćati u pakao, u večni zaborav. Jer, to je ono što je važno, veličanjem

„zasluga“ raznih dušegubaca u stvari opravdavamo u potpunosti rad njegovih živih pomagača, saradnika, poslovnih prijatelja, prijatelja, daje im se, u suštini, pravi podstrek da produže svoj „rad“, daje im se neko zvanično priznanje da su na ispravnom putu i — omalovažavamo, ubijamo istinski rad, poštenje. Stevanu Sremcu, jednom neosporno dobrom i poštenom čoveku, i ličilo je da udari na ovu zabludu i to je srećno vreme jednog naroda had se najbolji i najpošteniji ljudi bore za sve ono što je plemenito i uzvišeno...

Godine 1876 malena Srbija, nespremna, nedovoljno naoružana, stupila je u rat protivu moćne Turske da bi olakšala rad naših ustaša u Hercegovini. Neravna borba svršila se te iste godine. Srbija je bila pobeđena i mir je zaključen posredovanjem Rusije. Granica je ostala kako je i ranije bila. Iduće godine Rusija je objavila rat Turskoj. I Srbija ponovo stupa u rat, iako iznurena, iako opet nespremna. Po ljutoj zimi naši vojnici hitali su, kroz borbu, ka Kosovu. Među vojnicima bio je, kao dobrovoljac, i mladi Stevan Sremac. Iako ni u ovom ratu nisu ostvarene nade, ni onoliko koliko je sama Srbija bila izvojevala, granica je bila ipak pomaknuta, od Aleksinca do ispod Vranja. Sad već konjanik ne bi mogao da za dan, kao ranije, stigne sa južne granice u Beograd.

Po završetku rata Stevan Sremac završio je i školovanje na Velikoj školi. Ponuđena su mu lepa, najlepša mesta — u Beogradu.

Odbio je i otišao u Niš, u „pakao usred raja“ kako su opisivali Niš, tada užasno zapuštenu varoš usred lepe okoline. Naš narod živeo je pod teškim i različitim uslovima. Tragovi od svega toga čak se i danas vide, i naša bi se država mogla podeliti na tri dela. To bi bilo: krajevi koji su bili pod vlašću Austro-Ugarske, oslobođeni krajevi i krajevi koji su bili najduže pod vlašću Turaka. Krajevi koje je držala Austro-Ugarska ostavljaju utisak da su najuređeniji, a ona ih je u stvari tako uređivala da bi našem narodu pokazala svoju silu i snagu i da bi ih što bolje sačuvala za sebe. Oslobođeni krajevi, Srbija na primer, trošila je sve svoje snage na spremanje za borbu kako bi oslobodila svoju podjarmljenu braću i kako bi se ujedinili. Tu se trošila narodna snaga i narodno blago, i nije se moglo u potpunosti raditi i na njenom uređivanju. Najgore je bilo u krajevima koji su bili pod Turcima: život i svoje dobro moralo se čuvati vazda puškom; o kakvom uređivanju ni reči.

Iako je Stevan Sremac svoje rano detinjstvo proveo usred Sente, zatim u Beogradu, iako bi mu život u Beogradu bio mnogo lakši i udobniji, utoliko pre što mu je ponuđena jedna izuzetno lepa služba, ipak je otišao u Niš i tamo, u tom „paklu usred raja“, proživeo svoje najlepše godine, dvanaest godina. Njemu to nije bilo teško, on je čak i neobično voleo da živi tamo, jer je *voleo* svoj narod, i taj narod iz Niša. A razdvojeni vekovima jedni od drugih za čitava stoleća nama je trebalo, baš posle oslobođenja i ujedinjenja — a tako je to i danas — opet vremena da se spojimo, sjedinimo, u miru ujedinimo, da bi smo opet bili jedno kao što smo bili. To sve ne ide ni brzo, ni lako, ni bez sudara, a potrebno je mnogo ljubavi prema narodu, celom narodu. Iako je Stevan Sremac ovako voleo Niš, ipak je osetno šta je to „došljak“. U njegovoj pripoveci „Junak dana“ to je sve opisano. Ali, Stevan Sremac nije se naljutio na taj Niš, nije ga grdio nego je i docnije, po odlasku iz Niša, sa puno topline pisao o Nišu i postao čak i *pesnik Niša*.

Sem izabranih pripovedaka u ovoj knjizi Stevan Sremac je napisao, pored ostalog, i dve velike pripovetke — „Ivkova slava“ i „Zona Zamfirova“ — i dva romana — „Pop Ćira i non Spira“ i „Vukadin“. Ova dela i druga čitaćete kad budete malo stariji.

Pesniku Niša nije podignut spomenik u Nišu; našem najvećem humorističnom piscu i pravom realističkom piscu nije podignut spomenik u Beogradu. U beogradskoj kafani kod „Orača“, veruje se da je tu kafanu Sremac opisao u pripoveci „Česna starina“, udarena je spomen ploča; u Senti, rodnom mestu Sremca, postoji i bista njegova. A, Stevan Sremac bio je i ostaće jedan od najomiljenijih pisaca, pisac koga čitaju, sa uživanjem, i oni sa najvišom školom i oni koji samo umeju da čitaju, pisac koji bi mogao — malo imamo takvih pisaca — da stane uporedo sa velikim stranim piscima. I kad je umro, prerano, u naponu stvaralačkih godina, godine 1906, njegovu preranu smrt ožalio je ceo naš narod.

M. Č. J.

ACA GROZNICA

— Slika iz Bačke —

I

Kuća Gece Pakaškog poznata je bila nadaleko sa svoga bogatstva, kao i domaćin joj Geca što je čuven bio kao čovek veseljak i dobra srca. Tolike manje krađe i veće pohare što su mu se desile, — i sve to niti se poznalo niti ostavilo traga ni na imanju ni na naravi njegovoj. Geca je ostao i dalje najbogatiji i najveseliji gazda u selu. A to je možda i ohrabrilo lopovski trijumvirat seoski, naime: Acu Groznicu, Miju Veresiju i najmlađeg im druga Paju Provlaka — ljude koji su se redovno tužili na dacije i nerodicu — ohrabrilo ih je, velim, da jedne noći uđu, neopaženi u avliju a odatle u ambare gazda-Gecine, radi malo 'rane; koliko tek da se ishrane, do prve žetve koja će kroz tri-četiri nedelje biti. Tri džaka samo, to se na imanju gazda-Gece — koga su u okolini zvali „bogatim Gavanom" — neće ni poznati, a njima će, k'o jednim siromašnim ljudima, biti spomoženo.

Što rekoše to i učiniše jedne večeri. A lako im je bilo. Te večeri bila je neka večera kod gazda-Gece; jelo se i pilo dobro i to je celu kuću uspavalo. I sve je spavalo mrtvim snom, čak i sam Gadža, stari pas gazda-Gecin, — koji se toliko s večera nalajao a posle najeo, da ne pamti da se kadgod tako najeo — i on se, sit i umoran, uspavao, pa hrče i spava k'o zaklan.

Dakle, živa zgoda. Ušli su neopaženo u avliju i u ambar. Izabrali tri najbolja džaka brašna mutmela i jednu kesu opet brašna. „To je — kako Groznica reče — za onoga lopova, (misleći tu na Proku Boktera koji je obično bivao „na talu"). ako ga sretnemo; a ako ga

ne sretnemo, još i bolje, biće to k’o poručeno za onu moju sirotinju... Za one moje crviće!“

Uprtiše džakove, pa će pored podruma.

II

— Ta, gle čuda! — ote se uzvik Gaji Provlaku. — Ta... podrum baš otvoren!...

Svi zastaše. Podrum doista stoji širom otvoren.

— Zaboravili da ga zatvore.

— Pa ni sveću nisu ugasili! Ej, Glišo, Glišo! Što će sutra biti batina!

— Ta, šta bi im i pomoglo i da su ugasili! — veli Veresija. — Nosim ja uvek sa sobom voštani kotur od bdenija.

— ’Oćemo l’? Onaj Gliša će već i onako da bude bijen te bijen, — pa bar neka zna i zašto! — veli Groznica.

— Kako bi bilo da natočimo malo? Aj? — pita ih Groznica.

— A u šta ćemo?

— Biće tamo svega: i putunja, i čutura, i stakladi, k’o u gazdinskoj kući. Ja znam sve, — veli im Gaja Provlak — jerbo sam ja s Glišom bojtarom jedanput dan i noć prov’o eto baš tu. Pomag’o mu... Tu sam ja k’o god kod svoje kuće. Nego ’ajd’ da ne dangubimo! Brže...

Ostaviše džakove iza ambara pa siđoše u podrum. Podrum pun puncit buradi svake veličine, a burad puna vina svake vrste.

— Ta nemojte da padnemo k’o mušice na prvo ma kakvo!... Kakvo kuduško (prosjačko) vino što ga piju vandrovkaši, nego, — veli Aca Groznica — kad već grešimo dušu i, — što kaže gospo’n popa, — našu sovjest, — onda bar da znamo zašto grešimo; ondak bar nek je štogod „vajn“... Onako k’o pred solga-birova, ili pred pusta-komesara. ’Ajd biraj, jerbo ti si ovde, k’o što i sam kažeš, k’o kod svoje kuće.

Stadoše probati.Arediše od bureta do bureta da probaju vino, pa se zaustaviše kod jednoga koje im se najbolje dopadalo. Na buretu piše kredom: karlovački ausspruh.

Tu sedoše. Još kad su probali (a imali su dosta da probaju), već su prilično bili zategli.

— A ja k'o velim, — poče Aca Groznica kad sede — ja k'o velim, k'o jedan koji je ovo i predložio... i kad vi mene već priznajete k'o jednog, kaz'ti, starešinu i firera... a ja k'o velim da onda malo i sednemo i posedimo... A i koga da se bojimo? Znam ja i gazda-Gecu i onoga njegovog Glišu... Ta ne bi' nji' sada, kako su u prvom snu, probudili ni svi varadinski topovi, ni sva karlovačka zvona... Nego mi lepo da posedimo malo, i da se gospocki napijemo; TO ĆE nam trebati i radi snage, a i radi hrabrosti! Aj' kako velite?...

III

Pristaše svi. Sedoše komotno kraj karlovačkog ausspruha i počeše piti. Udarilo vince u lice, pa i bez rakije staše besediti. Razgovaraju se, pripovedaju svoje doživljaje, muke i nevolje svoje, i Aca Groznica i Mija Veresija. A mladi Gaja Provlak — koji je tu skoro ušao u to čestito društvo, i zato još nije imao zanimljivih doživljaja — on ih samo pažljivo sluša; uzdiše, zavidi im slavi, i divi im se, naročito kada je Aca Groznica nagovestio kako je prilično jeftino prošao jednom prilikom.

Navališe na njega da im ispriča, radi pouke mladome Gaji Provlaku. I on otpoče.

— Prešli smo — veli Aca Groznica (izvadivši lulu iz čizme i zapalivši je) — Tisu. Javili nam jedne noći naši odande da ima posla, i nadežde. Bilo to u Padeju. Pa ja i još jedan se krenemo... A dvojica će nas čekati, jer su odande... Nađemo se lepo, pa 'ajd pred onu kuću. Mrak samo kako može biti. Pevucam ja: „Sjaj meseče 'al nemoj doveče". Dođemo srećno. Prokopamo zid od naboja, pa ja ću prvi. Ja onda već po našem običaju i lopovskoj reguli našoj probam... Ti, sinovče, — tu se obrati pripovedač mladome Gaji — možda i ne znaš to, nisi prob'o, a, Boga mi, kad čuješ sad kako sam ja proš'o, nemoj odsad slobodno više ni da probaš!... Zjapi rupa:

mrak, jedva se vidi. Al' ja opet ne verujem, nego, k'o što vam rek'o, držim se starog pravila i lopovske regule: metnem na drenovu budžu kabanicu, i šešir, pa pružin kroz onu rupu na zidu. K'o velim, ako ima koga, oni će batinom il' vilama po šeširu, a mi ćemo onda kud koji; a ako niko ne udari, nikoga i nema; i onda ćemo na posao, jer smo na konju, što'no kažu. Pružim ja i držim, a naćulio uši. Niko ne udara po kabanici. Ništa ne čujem!... Fala Bogu! Dobro je! šacujem ja. Sad mogu. I ja se onda polako provučem kroz onu rupu i ispravim se unutra.

— Pa, pa onda?...

— Hu! — huknu Aca groznica. — Od to doba mi i ostalo ovo ime. Koljala me celog onog leta, svaki drugi dan, groznica, — „čifucka groznica“, braćo moja slatka... Nego daj vina, sinovče, da se okrabrim malo... Još i sad dobijem groznicu, kad se setim toga, i kuca mi srce k'o onda, samo kad pomislim na ono.

— Šta je bilo? — pitaju oni.

Pošto otpi dobro, Groznica nastavi šapatom:

— „Šta j'e bilo?“ pitate me. Ni Roža Šandor onaj, ni naš Maksim iz Parabuća nije doživio što sam ja... Al' odonda i to znam: da se ne dam ni jednom lopovu madžarskom!... A oni, lopovi, bili tu!... Čekali me. Danas se svet iskvario, sinovče! Sad su oni veći lopovi, neg' mi! Da viš' samo! Pokrili fenjer opaklijom, pa čekali... I prevarili me!... Šta vi mislite? Taka vuncutarija!... Taman se ja ispravio, pa da zapalim moju voštanicu, a onaj jedan tek fenjer ispod opaklije: „Neka, kaže, ne treba; evo fenjera! A to pričuvaj, kaže, za bdenije, — ako ga doživiš!“... Pogledam ja, pa k'o naše žene samo reko': „Noge moje, podrž'te me!“ Nji' trojica; pa k'o bikovi svi, a svaki drži gvozdene vile u rukama! Šta ćeš sad?...

— Ao! — huknuše od straha i Veresija i Provlak i ponudiše ga vinom, Groznica otpi, pa nastavi:

— A ja zaboravio nož u čizmi,... a ne bi mi ni pomoglo... Šta ću sad, naopako mi zvonilo? Nji' trojica, a ja sam; pa bar da je sokak...

— Ao, strahote! — prošaputaše ona dvojica. — Da čoveku nikad ne padne na pamet da ide u krađu... Pa šta onda?

— Ja stao... ’al opet, ’fala Bogu, — reče Groznica i skide šešir — pade mi nešto na pamet. — „A šta ćeš ti tu?“ viknu jedan, pa se izmak’o malo i opljun’o dlanove da bolje drži vile. A ja ondak — ta, sam me valjda moj Svetac umudrio — a ja skido’ šešir — k’o malo čas — pa reko’: „Molim lepo, je l’ *ovuda* put za Iđoš?...

— Eto ti sad! — ote se onima.

— A šta oni?...

— He! A oni? Oni k’o i vi sad, zinuli od čuda! Onaj od čuda ispusti vile, pa samo viknu: *„Šta kažete?“* Pa se pogledali samo... Nisu znali ni šta da misle, — toliko se našli u čudu!... A ja još jedared — a jednim okom gledam u vile a drugim na rupu, — velim: „Molim lepo, ja sam stran čovek, iz daleka; *je l’ ovud put za Iđoš*?“ reko’. A oni se prekrstiše od čuda, a onaj ispusti još i fenjer. A ja dobio kuraž pa, aman, dok si jednom rek’o „britva“ — a ja se k’o tekunica praćnu, pa kroz onu rupu pa na sokak!... Dobio sam jedno dva *šča* od vila; jedno po leđima a jedno malo sniže. Nit’ sam mog’o da sedim ni da ležim; i iš’o sam jedno tri nedelje poguren k’o da tražim izgubljeni sekser, al’ bar glava ostala čitava — odonda i još pametniji. Ne ide više Aca Groznica tako; ne provlači se on više kroz prokop! I to sad kažem svakom svom dobrom Srbljinu i prijatelju, pa i Vla’u, jerbo i oni su našeg zakona, i krstidu se k’o i mi. A sad spasavajte se! — završi Groznica i nategnu i otpi dobru porciju karlovačkog. — Dakle, sinovče, Provlače, mlad si, žutokljun si, zato utubi to, i nemoj prokopavati; iz moje štete izvuci, sinovče moj, za sebe ’asnu!...

IV

Mladi Gaja Provlak samo ga je gledao i divio mu se. I oduševljen podvizima iskusnoga Ace Groznice pade u ushićenje.

— Ta ja ću da zapevam! — kliknu Gaja i nakrivi svoj bećarski šeširić.

— Ps! — viknuše na nj obojica.

— Kakvo te pevanje napalo! — šapnu uplašeni Veresija.

— ’Di bi ti pevao sad? — veli Groznica.

— A ’di bi, opet, bilo veselje bez pesme i gajdaša? — veli Gaja i iskašljuje se i čisti glas.

— Ta nisi valjda lud! — graknuše opet ona dvojica.

— Ta pevaću ja makar polako; onako k’o komarac kad zuji u ritu... Ta, vi’te da nam i sam onaj Bog pomaže.

— Ta, nemoj se ludirati!.., — odvraćaju ga oni.

— A, to je svršeno! — veli Gaja i setivši se svoje dragane, zapeva tiho:

„Duni, vetre, od banatskih strana
Da porobim tri nova dućana!
Da ja Milu odenem u svilu;
Da mi Mila šorom paradira!“...

— ’Ajd’ da se ide! — opominje ih i žuri ih uplašeni Groznica.

— Još malo! — zadržavaju ga ona dvojica. — Vi’š kako je lepo ovde. Ta, šta se bojiš? Ta, ovi u kući probudiće se tek kad prosjak bude u devetom selu...

V

I doista, oni se namestili. Zaboravili gde su i zašto su došli, nego toče, služe se i piju i nazdravljaju jedan drugom. I ne izgledaju više na lopove; smeše se dobroćudno. Razgovaraju se i pripovedaju opet sitnije doživljaje, opažanja i iskustva svoja lopovska, a Gaja Provlak im se sve više divi. Zariče se da će ih nadmašiti, i njih, i Roža Šandora, i našeg Maksima iz Parabuća, — pa će ga, veli on, za života a i posle smrti pevati šorom paorske devojke k’o i Maksima. Pa zapeva, opet tiho:

„Ostala mu pusta kuća Ej, usred Parabuća!“

— Ta, jes’ poludeo? Ta, sve će nas u staman odneti!...

Ta, čerez tebe ćemo pogubiti glave!... Ništa od tebe neće biti, sinovče! — šapuće Groznica. — Nikad čovek od tebe.

— Ta biću ja bolji od vas! — razdera se Gaja i oteže jače:

„Da sam gazda k’o što ima gazda,
Da sam gazda, ne bi’ nikad spav’o,
Već bi’ lanac po lanac prodav’o,
Pa bi’ banke frajlama razdav’o!“

— Ta jes’ poludeo? — ućutkaju ga i zapušavaju mu usta, a on se otima.

— Ta, zapevaću ja, ma mi šta bilo! — veli Gaja, pa se tek iznenada prodera koliko ga grlo donosi i nastavi:

„Krašću vrance, —
Makar vuk’o lance;
Bedevije, —
Ma dop’o robije...“

VI

U tom i pas zalaja silno u avliji i poleti podrumu, i uzbuni sve po kući.

I domaćin se probudio. Skočio i Gliša bojtar; i oba onako bunovni, poletеše u avliju s gvozdenim vilama. Iz podruma se čula larma.

Obojica poleteše podrumu.

U podrumu prepiranje neko.

Čuje se samo Gajino: „Ta zapevaću ja!... Ta ’di bi bilo veselje bez pesme!“ Čuju se glasovi i one dvojice:

„Ta jesi li lud?... Nemoj da budiš gazda-Gecu; umoran je čovek — Ta to nije lepo!“

— A, ta ne idem ja više s balavcima na ovaki pos’o! — huče Groznica.

Gazda Geca, onako bunovan, ne može da se razabere. Misli da su ovo neki od sinoćnih gostiju, pa se izvinjava što nije mogao više da pije, nego ih ostavio tako same. A oni mu praštaju; vele, „svoji smo“, pa mu ne zameraju.

— A otkud vi tu? Valj’da od sinoć?! — pita ih gazda Geca.

— Jest, baš onda! — veli Groznica. — Zadržali se malo...eto tako!...

— A, ne daj Bože, gazda-Geco! Kad bi bilo istina zašto nas bede, mi bi to radili samo priko Tise. Taki naši Bačvani — što rek’o Gaja — samo s Banatom rade!... Ne daj Bože od nas sprama vas tako štogođ! — umiruje ga Groznica mirne savesti, jer se Veresija već bio vratio. — Nego zatekli se od sinoć... videli sveću u podrumu, pa čuli veselje u kući... pa... da prostite... i nezvani, ušli... E, a sad da idemo! Eno i gajdaša! Baš dobro! K’o poručen!... On je, valjda pratio svu noć gospodin notaroša koji se vraća s vizitacije, pa je pun banaka k’o pas buva — veli Groznica.

— E, ’ajdmo, ljudi! — žuri ih Veresija. — Da ne izgubimo gajdaša!... Bar će nas lepo otpratiti do kuće.

— Pa, zbogom, gazda, i fala vam! — vele oni. — Vi ste, gazda-Geco, jedna prava sirotinjska majka... Nikad vam ovo nećemo zaboraviti! Bog vam platio i na ovom i na onom svetu.

A zatim se digoše i odoše praćeni začuđenim pogledima gazda-Gece, koji još nikako nije znao šta da misli o ovome.

Ali ipak je dobro razbudio dremljivoga Glišu, koji izvesno od sad neće zaboraviti da noću ostavi nezaključan podrum.

I Proka bokter se hteo pokazati revnostan, te dotrčao i digao sa sokaka užasnu larmu kad je video gazdu i slugu s vilama. Posle se već i on umirio.

Kad su izišli ovi, on ih dočeka na sokaku.

— Šta je bilo? — zapita Proka tiho Groznicu?

— Ništa, a moglo je biti svašta...

— Daklem, prop’o vam dan, — ’oću reći noć? — veli Proka. — Šteta!...

— Ne laj! — veli mu Groznica.

— Dakle ništa od tala? — pita Proka.

Dobićeš kad oberem ku’ruz... odgovara mu ironično Aca Groznica.

Stigoše gajdaša i odoše zagrljeni u pratnji njegovoj hvaleći pamet Ace Groznice, koji ume družinu iz svakog škripca da izvuče.

— Ti si moj učitelj, Aco Groznice! — hvali ga Gaja Provlak batrgajući se. — Moj jedan učitelj. Ps tebi i tvojoj pameti prati nas eto gajdaš, a po mojoj pameti pratili bi nas hadnađi i kišbirovi, i ona pusta-komesar!

Pa zapeva:

„Ne bojim se ni Vla’ ni Madžara,
Već se bojim pusta-komesara:...
Koji ruke štranjgom natrag veže,
Štranjgom steže, nadžakom doteže!“

JUNAK DANA
ili
„NjEGOV DAN“

GLAVA PRVA

Ma da je bio samo jedan običan skroman žitelj, ipak je imao i on jedan svoj dan u ovom prozaičnom i punom muke i nevolje životu u kome je jedan dan k’o i drugi. Jedan svetao dan, i to ne imendan ili rođendan, nego onaj dan kad je on, i samo on, bio jedini junak toga dana. Dan kad se o *njemu* samo govorilo, kad je sve živo, i pismeno i nepismeno, samo o njemu raspitivalo: ko je, šta je, kako se zove i kako izgleda taj čovek? I kad se na sve to samo odgovaralo: da je to Paja Pajdak, Banaćin, istina, ali ipak Srbin, i to pravoslavni Srbin, pinter ili kačar; to je onaj, govorahu oni, onaj sa potkresanim brkovima, onaj što puši na lulu i pljucka preko kamiša, a u govoru uzrečica mu je „znate“ i „molim lepo“.

Jest, to je bio onaj dan u životu majstor-Paje Pajdaka kada su samo njega sretale, samo se na njemu zaustavljale i samo njega radoznalo ispraćale stotine očiju naše radoznale a besposlene čitalačke publike s jednodušnim i jednoglasnim uzvikom odobravanja: „Alal mu ćufte“, i „Alal mu kačamak!“ — Ukratko, to je bio taj redak i jedinstven dan, koji ćemo mi ovde u pripovetci opisati, koji je doživeo u svom životu srećni majstor-Paja Pajdak, srećni, velim, jer mnogi i mnogi se rode, žive i nestane ih s ovoga sveta — a toga takvog dana u svom životu ne dožive!...

Paja Pajdak je važio kao prvi majstor, kačar ili pinter, u mestu tom. Došao je iz preka, i naselio se tu i radio tu. S pravom se ponosio svojom radnjom i firmom, svojim radovima, si^nim usmenim i pismenim priznanjima i svojim uramljenim diplomama i nagradama dobivenim na raznim zanatlijskim i vinarskim otečestvenim izložbama. Ali se još više ponosio svojom čestitom domaćicom, koja mu je sladila život i proslavila majstor - Pajdakovu kujnu i trpezu na daleko, sa svojih ukusno zgotovljenih jela, od kojih je jela pravi urnek gastronomije bila supa s knedlama od džigerice, kojih je knedli majstor-Paja redovno po triput vadio u tanjir i po dvadeset komada pojeo. To mu se znalo kao neka mera ili porcija, nikad manje, a kad je bio pri dobrom apetitu, možda je bila koja i preko dvadeset. Od dana svoje svadbe, na kojoj je bilo tih knedli, pa kroz sve nedelje njihovog odista primernog bračnog života znalo se da redovno dvared preko sedmice — četvrtkom i nedeljom — mora biti na stolu majstor -Pajinom supe s knedlama od džigerice, jer su one, po rečima majstor-Pajdaka, bile takve da bi se „slobodno mogle izneti i pred prvog Švabu na ovome svetu“, jer i on ih zacelo nije boljih jeo u svom životu, pa sve da je i car i kralj!...

Zato je s ponosom nekim gledao na sebe i na svoju suprugu Persidu, a s nekim sažaljenjem — da ne reknem čak s prezrenjem nekim — na ostale mesne majstore i njihove domaćice, razne Kajke i Cajke, koje još ujutru — pošto prvo navuku obrve — pošalju janiju i papazjaniju na furunu, a posle celo pre podne skupljene u komšiluku, primiču i odmiču džezvu, piju kafu i ogovaraju šojke, a naročito šojkinice...

Ali zato je majstor-Pajdak pomalo i trpeo mnoga ogovaranja i štete i razne neprijatnosti. Radio je od ranog jutra do mrklog mraka, radio pošteno i solidno, ali malo skuplje, a time je malo plašio mušterije i odbijao svet; a svojom majstorskom malo lukrativnijom kujnom i trpezom, sticao je neprijatelje ne samo među otačastvenim domaćicama, među vinarima i kačarima, nego i među otačastvenim činovništvom. Od činovnika su ga najviše ogovarale one činovničke kuće u kojima iako se kuvalo za ručak, ali nije i za večeru, nego su domaćini za večeru obično kupovali kod tako zvane „lepe Matejinice“ hladna jela, kao „parizera“ i švargle, i nosili sami kući, dok su im vredne njihove domaćice praznovale, pronalazeći svakog dana ili neki ženski svetac, ili neku pataricu, ili su

naposletku bile zauzete dežuranjem u nekoj „narodnoj kujni“ kao humanitarnoj ustanovi, zaboravljajući, u velikom čovekoljublju svom, i kuću i decu svoju.

Ti, eto takvi, činovnici su ga ne samo mrzeli i kritikovali nego čak i odvraćali mu mušterije. Ali i među ovima niko ga toliko i tako neprestano, tako reći danonoćno nije mrzeo, kritikovao i ogovarao i štetio ga odvraćanjem mušterija, kao što je to činio neki gospodin Spasa penzioner, vojni kapetan, koji je kao negdašnji dugogodišnji upravnik mnogih raznih slagališta, magazina i senjaka, a sadanji trgovac i akcionar u dve štedionice, imao grdnih poznanstava sa svetom i s čaršijom, i koji je radi bogatstva svoga, radi davanja novaca pod interes i radi žebračenja u životu, u kafani, u kući a naročito u jelu, i suviše poznat bio, i kao takav nazvan *Spasa Stipsa*.

Kao penzioner — koji sem zvaničnih novina nije ništa čitao — on je imao i suviše vremena na raspoloženju, sedeći povazdan u kafani, da omrznulog mu majstora Pajdaka posvednevno mrzi, i žestoko da ga kritikuje i grdi: to mu je gotovo bilo i kao jedno od stalnih zanimanja njegovih.

GLAVA DRUGA

— E-ja! — započinjao bi se često zimi u kafani, a leti pred kafanom, razgovor o majstor-Paji Pajdaku, čisteći svoju dugu ćilibarsku muštiklu, gospodin Spasa Stipsa. — E, ništa mi, ako ćete mi verovati, ljudi, taj čovek nije učinio a ne mogu da ga gledam. Ama kol’ko ti da si mi učinio, (ili ja, na primer, vama) toliko i on, — i ne mogu, e ne mogu očima da ga gledam!... I ne zdravimo se... nije mi čovek rekao ni: „Crne ti oči!“ — ama ne mogu! „Ama Srbin je!“ Batali! — „Ama naš čovek!“ Da ne da Bog! — veli gospodin Stipsa i otresa rukom kaput. — Daleko mu lepa kuća! Je l’ on samo na karlici doš’o, je l’ on šojka i karličar (karlicu mu koja ga prenese!) — nije on za moj račun!... E, ne bi’ kod njega poručio bačvu, pa da su joj duge i danca sva od zlata!... More kol’ko ga mrzim, ne bi kod njega naručio ni onaj, onaj — ovaj... ni ovaj... — zamuckuje pakosni Stipsa — ni — ni... šafolj za pomije!... (A za taj šafolj lepo mu je usmeno poručio i odgovorio majstor-Paja Pajdak; rekao mu: „A i na šta će

mu šafolj, kad mu se jedared nedeljno odžak puši!“) — Pa ne samo da ne poručujem ja isti — nastavlja gospodin Spasa Stipsa — nego odvraćam svakoga na koga se namerim. A imam, vala, kao penzioner baš dosta vremena; ni kod kuće — što rekao onaj pas bolesnom konju — nemam nikakva posla!... Pa ćemo se poneti vala... nisam s raskida... a ko je god sa mnom orao, taj je s nečim ružnim vlačio... Pa, vala, ja l’ ja, ja l’ on iz ove varoši!... Ko god traži da poruči burad ili bačve, fučije ili plakarije, ili već te take stvari, pa ga sreća — a majstor-Pajina nesreća — nanese na me, — toga više neće majci videti majstor-Pavle! Ja mu samo kažem: „Idi ti, brate moj slatki, lepo u Matejevce, ima tamo krasni’ bačvara, pa em naši ljudi, em mnogo jevtinije rade!... A može im se, brate. Ne traže oni belu kafu, bifteke i torte, nego malo ’leba i soli, malo papričice, što je Bog dao... pa njima stiga; pa za fajdu i njima a i tebi, brate moj slatki... Pa tako ti, k’o što ti reko’!... Oni sirotinjski žive a jevtino, brate, rade! A ne ka’ ovaj ovde Švaba... E, ne može to u ovoj zemlji!“... Ne može to, on doš’o iz bela sveta, — pa da krka i prvu zelen, i prvu jagnjetinu, i prvu, brate moj, boraniju, — pa on da krka a mušterija da plaća!... ’Oće supe, ’oće belu kafu, ’oće rinflajš, i bifteke, i torte! Ne može Švaba bez supe! Supe! On i supa! Majstor i supa! — I tu bi se penzioner Stipsa prosto zgranuo, toliko bi ga ta reč „supa“ nervirala... I on je bio tada prosto strašan; strašan i izgledom i rečima koje je sipao kao iz rukava. — Supe! — nastavlja on. — E, nećeš, vala, kusati dugo te supe, dok sam ti ja živ!... Zar moji redovi prodevali krv, i krvarili tur za ovu zemlju i na Dublju i na Mišaru, — pa da sad kojekakve Švabe jedu po Srbiji supe?!... Supe, Švaba jede supe! U Šumadiji, supe, ako ko Boga zna!... dok mi, sinovi ove zemlje, pa... More, nismo mi nikakvi ljudi! — završavao bi obično, dizao se, plaćao kafu i odlazio bi posle takvih razgovora obično užasno ljut. Supa, jedna ta, inače tako bezazlena reč, prosto mu je zagorčavala i trovala život...

GLAVA TREĆA

To nije moglo ostati sakriveno i nepoznato majstor-Paji Pajdaku. Ali on je trpeo i nadao se da će se ovome naposletku

dosaditi, pa će ga ostaviti na miru; da će, što rekli, zasvirati pa i za pojas zadenuti. Ali nije tako bilo, a nije ni moglo biti. A čitatelji će se već i uveriti da zaista nije moglo biti mira između njih.

Majstor-Paja je još uvek išao na pijacu i kupovao od leđa za supu baš u istoj kasapnici u kojoj je gospodin Spasa kupovao džigericu s grkljanom; majstor-Pajdak je i nadalje jeo supu i hvalio se da bi je „smeo izneti i pred prvog Švabu na svetu“, a gospodin Stipsa ga je i nadalje ogovarao, kritikovao, odvraćao od njega mušteriju i zaricao se da će ga oterati iz grada, i tužio se „kako mi Srbi nismo nikakvi ljudi!“ Uzdisao bi za knjaz-Miloševim cerićem, i želeo ne više nego samo tri dana da ima onu njegovu vlast!...

I majstor-Paji Pajdaku prekipe jednoga dana. I on se poče tužiti na negostoljublje i na pakost činovničku. Većina ih je bila uza nj, na njegovoj strani, ali niko nije tako prihvatio majstor-Pajdakovu stvar kao svoju, kao što je to učinio gospodin Micko, budžaklija advokat, koji ne samo da mu je u svemu odobravao i držao mu stranu, nego mu čak on sam, koga su mnogi s pravom nazivali „junakom na peru“, ponudi svoje „oštro pero“; da mu on napiše odbranu koja će u isto vreme biti i snažan napad, a, veli, nek’ mu majstor-Pajdak posle da što sam on nađe da je pravo. Ali je majstor-Pajdak bio toliko i tako pravedno ljut da se s pravom bojao da će iko, da će i jedno, ma kako to „oštro pero“ bilo, biti u stanju da napiše odbranu, kojom će mu odlaknuti i koja će biti kao da mu je, što rekli, iz usta izvađena. Zato se lepo izvini i zahvali na ponuđenoj pomoći, i reši se da on sam to uradi, da napiše onako kako on zna i ume; bez cifranja, onako majstorski, pinterski da mu napiše. A pošto brani jednu pravednu stvar, to se i pouzdao u sebe. On je to sravnjivao sa nabijanjem obruča na rasušeno bure; kako mu ono ide od ruke, tako će, mislio je, i ovo. — „Ja kad jedared izmanem i udarim“, rekao je majstor-Pajdak, „ja ne promašim, — i ondak je to punktum!“...

„Nisu se s majstor-Pajdakom mogli vući klipka ni servijanski popovi, veli u sebi Pajdak, a kamo li će penzionari“. I tu se sa zadovoljstvom sećaše majstor-Pajdak jednog svog doista pravog trijumfa, a taj ga je trijumf proslavio sasvim iznenada, kad je bio na nekom ručku pa tu bila i tri otečestvena mesna paroha. Kad dođe vreme ručku, svi posedaše a popovi prvi; pustio ih majstor-Pajdak pa i sam seo. A popovi se žurno spremaju; jedan naoštrio nož o

tanjir, drugi vezuje čvrsto oko vrata salvetu kao da će godinovate za stolom, a treći turio bradu u mantiju (i zakopčao mantiju) da mu ne smeta brada pri jelu, — i već zinuše, i taman da već prinesu kašike ustima, a majstor-Pajdak se diže, podiže i glas i obrve, i poče *„Vo imja otca“*, a oni svi poskakaše kao opareni, a majstor Pajdak — kao da je za pevnicom na najsvečanijoj arhijerejskoj službi — raspali nekim tutorskim glasom jednotorženstveno i dugačko *„Jadjat ubozi i nasitjat sja.“* I tek tada posedaše svi i počeše jesti. Ućutaše se popovi. Nastade duga pauza. Razumeli su šta je majstor-Pajdak hteo s tim da kaže, zato su ga popovi celoga ručka krišom ispod oka pogledali, ali ga nisu nikako oslovili. Ali zato kad se svršio ručak, a popovi ne čekaju više Pajdaka da ustane, nego brže bolje ustaju sami pre sviju i sva trojica zapevaju u liku (horalno): *„Blagodarim tja, Hriste Bože naš jako nasitil jesi nas zemaljskih tvojih blag,“* pevaju u liku a sve pogledaju, sad ponosito pogledaju u Pajdaka kao da hoće time da mu kažu: E nećeš, brajko! Iako si iz Karlovačke arhiepiskopije, — nismo ni mi Turci!...

Toga se, eto, majstor Pajdak setio sada, o tome razmišljao, i to ga ohrabrilo, — i on se reši i zarekne da penzioneru ne ostane dužan.

*

Što se zarekao to je Pajdak i učinio. I on raden čovek, kome je u nedelju, kad je bez posla, bilo bestraga dugo vreme, on se sad baci na pisanje i na polemisanje; on koji je dosad uzimao pero samo kad je kvite i račune pisao. A zgodno mu se učinilo da uzme baš reč „supu“ kao poentu, ili još bolje kao busiju, iza koje će prosto uništiti protivnika svog.

I jednoga dana spremi sve što mu treba da piše i da polemiše. A videlo se i po njemu da nešto krupno smišlja, jer je za ručkom bio ljut i ćutalica za čudo, i zamišljen kao nikad dotle. Posle ručka je rasterao sve i iz kuće i iz verkštata; i ženu, i decu, i kalfe, i šegrte, sve je oterao da bi ostao sam u kući. Poređao je pisaći pribor pa se dugo šetao i čudio, kako to da ne može sad da mu dođe ideja, a pre podne je svoga protivnika u društvu majstora tako lepo i tečno usmeno izgrdio!... Sada ništa! Xoće da počne, ali sve neke psovke mu prvo dolaze na pamet, koje, naravno, „ne može trukovati u novinama“. Dugo se šetao gore dole po avliji i po sobi u kojoj je grobna tišina vladala; izlazio u avliju, ulazio u sobu, sedao za sto i

uzimao pero u ruku, i zapisivao, vežbanja radi, svoje ime i prezime; pisao, „proba pero“, i pisao sve tako koješta što nema veze s namišljenim napisom, zatim bacao pero i ljutito se opet šetao. Zatim je nameštao neke kontrafe po duvaru koje su krivo visile; premeštao orman iz jednog ćoška u drugi, obrezivao nokte pa čak i žuljeve sekao iako nije bila subota — pa ipak, nikako da mu dođe misao, nikako da počne!... U jedan mah mu dođe da batali sve, da i ne odgovara. Činilo mu se da to nije njemu od Boga dato, da to nije njegov posao. On se za te i takve stvari nekad, kao kalfa i vandrovkaš, tukao, a zar sad da se perom brani? I on oseti da bi mu lakše bilo potući se sa čitavim tucetom penzionera, nego s jednim samo polemisati perom. I u jedan mah reši se da se ne svađa preko novina, jer to nije niko u njegovoj familiji radio, nego će da se potuče, pa kako Bog da. Ali se opet predomisli. Čini mu se ipak grubo da on, Paja Pajdak, pinter-majstor i ceh-majstor, vaspitan i školovan u graničarskoj nemačkoj školi, zvanoj Trivialschule, on koji sem srpskog jezika govori perfektno nemački i natuca mađarski i vlaški, — da on nije u stanju da otpiše ni na srpskom, nego da se, kao takav poliglota, tuče! Zato sad opet batali misao da se fizički razračunava, nego se reši da apeluje na javno mnjenje. Uze pero, ali opet kao i pre, nikako da otpočne, nego našara čitavu stranu; sve neku burad i neke slavine crtaše... I možda ga je to baš i spaslo, jer ga je podsetilo na nešto. I tek kad je sišao u podrum i natočio oku sićevačkog trogodišnjaka, pokuljaše misli i rečenice! I odjedared mu zaigra ono pusto pero u ruci, lakše nego pinterski ona) njegov čekić kojim nabija obruče na burad...

GLAVA ČETVRTA

Sutradan u mesnom listu *Budna svest*, koji je izlazio dvared sedmicom, četvrtkom i nedeljom, čitali su pretplatnici, penzioneri i sva ostala kafanska besposlena publika ovo *Priposlano*:

„Gospodinu Spasoju Ilijiću penzioneru, inače Spasi Stipsi zvanom.

Čuo sam od nekih svojih prijatelja a i lično sam se uvjerio da Vi preko mene govorite i da Vi mene, počitajemi gospodine Ilijiću, po birtijama i sokacima kao kakova Jeca Alapača publično ogovarate i klevetate a špecijelno čerez moje majstorske radnje, utvrđene i solidne cene i moga kosta i traktiranja, i da odvraćate publiku da ne poručuje ništa kod mene nego kod drugih tako zvanih, nazovi pintera iliti kačara, to jest onih koji ne jededu supu.

To mislim, da nikako nije lepo od Vas kao jednoga, na priliku, beamtera ili činovnika a sada umirovljenog penzionera. Što vi mene kritizirate za moj rad u verkštatu, za to Vi nemate, gospodine, baš ni malo pravo;: u tim se Vi razumete isto toliko koliko i krava u latinskom jeziku, jerbo ste Vi drugo a ja drugo. A za moj alat i moj zanat i verkštat Vi ste, i takovi Vami ravni, još vrlo mali kod toliki' moji' cajgnisa i moje vandrovke po celim svetu, i koje sam ja među tolikim pinterima ili kačarima — i tu bilo i od mnogih drugih nacija Nemaca i Mađara i Vla'a, — pa opet ja kao Srbin bio izabran i počastvovan, i furt bio biran za jednoga „cehmajstora" kod toliko nji' i stariji i bogatiji'.. A to će Vam posvedočiti i celo Pančevo u kojim sam šegrtovao i za kalfu se oslobodio pa posle iz priznatelnosti za moju veštinu i kumstove, i dočekao da me i za „cehmajstora" biradu. A za ono što kažete i što ste se zarekli: da ćete il' Vi il' ja iz ove zemlje, za to izvinite! Mali ste Vi za takovo štogođ; kratki su Vam rukavi da doakate jednom Pajdakoviću (tu je u prezimenu, kao što vidite, morao majstor Pajdak da učini jedno malo renegatstvo) da jednog podajnika srpskog, koji sve snosi, peršubujete iliti proterate!...

To je od mene špecijelno za zanat i peršubovanje što sam Vam im'o kazati. A da Vam sad odgovorim i špecijelno i za moj kost i traktiranje, i belu kafu i supu. I u tim Vam neću ostati dužan! — Kazali ste da ja kao majstor ne mogu brez bele kafe k'o kaki Švaba da sam. Ja Švaba nisam već sam pravoslavni Srbin k'o i moji stari što su bili — koje Vam mogu dokazati i krštenim pismom, i mojim

svecem Sv. Dimitrijom, kad sam svečar, kojega ne slavim po cincarskom načinu, nego kao u staro vreme sastavim gostima ručak sa večerom i kiselom čorbom ujutru — a ja pijem belu kafu ali nikad brez kavurme, a to se možete uvjeriti svakoga jutra između pet i šest sati kada ja, kao jedan majstor čovek, ustajem. A što kažete za supu, koja se kod mene kuva, i čerez koje kažete da ja skuplje radim nego drugi, i tu Vam neću ostati dužan, gospodine! Jeste, gospodine, ja se i ne stidim za supu, jerbo je ja sas moje radeničke-majstorske ruke sovjestno, česno i pošteno zarađujem. Jeo sam a i u buduće ću se starati da na mojoj majstorskoj trpezi furt imam supe kako praznikom tako i radnim danom. Mi jedemo supu jerbo mi i znamo šta je supa, jerbo je supa za nas... A je'te li i Vi bar kadgođ supe, gospodine kapetane?...

So tim ostajem s počitanijem

Vaš dobroželatelj

***Pavle Pajdak** diplomirati pintermajstor ili kačar, i bivši dugogodišnji cehmajstor.*

GLAVA PETA

Toga dana kad je izišao list štampan i rasturan u stotina egzemplara i hiljade ga čitale u mestu i po celoj zemlji, — toga dana je majstor - Paja Pajdak bio pravi „junak dana“. — Bio je četvrtak. To je bio u istini, što rekli, „njegov dan“! Njegov i u kući i u čaršiji... U kući, jer je toga dana, kao i uvek, imao četiri jela, među kojima i supa s knedlama od džigerice; u čaršiji opet, jer je kao nikad do sada, obratio pažnju na sebe svojim pisanjem, koje se na dušak čitalo i onako u sebi, i glasno pred gomilama slušalaca. Samo njegovo *Priposlano* čitano je i njegovo ime spominjano to-ra dana.

Iako je bio radni dan, četvrtak, on toga dana nije radio, jer je bio jako uzrujan. Nije takav bio ni kad su ga za „cehmajstora“ izabrali. A nije, Boga mi, ni mala stvar bila! To je prvi njegov pismeni sastav,

prva pismena polemika! (Inače je imao on sukoba i polemika dosta i ranije; usmenih polemika kao majstor, a još više, tako da reknem „rukopipatelnih“ polemika kao kalfa, a naročito kad je bio vandrovkaš). I on je bio danas sav sam nerv. Mesto ga nije moglo zadržati. Kupio je dvadeset pet komada od toga broja za prijatelje u mestu i dva puta toliko egzemplara za prijatelje i mnogobrojnu svoju rodbinu „preko“ u Banatu, a jedan egzemplar je poslao čak u Minhen starom svom majstoru da se i tamo čuje kako on ume. Da se pročita, pa, ako je moguće, i prevede za neke nemačke novine. Bio je sav blažen i zadovoljan, a ne manje zadovoljna bila je toga dana i sva kolonija Banaćana živećih tu u mestu, koja se redovno skupljala u kafani „Kod druželjskog šogora“. Svi su mu čestitali na odbrani njegove pravedne stvari, na junačkom držanju njegovom. „E, ko je sad k’o on!“ rekoše svi.

— Aj, šta velite! — oslovi ih majstor Pajdak onako sve na okupu kad se nađe toga dana među njima. — Kako vam se ono dopalo?

— Al’ to samo gospodar-Paja pinter može da uradi! — hvali ga Gliša fijakerist. — Ta to bole gore nego levčom kad udare!

— No, taj se više neće setiti da kritizira; za toga vam ja dobar stojim! — prihvaća Mila šnajder.

— Al’ ste ga nasapunili! — veli Jevta brica. — Ili, bolje reći, vi ste ga i bez sapuna obrijali; a u tim ste veći kumst napravili i od samoga mene, kome je to zanat... to vam se mora priznati!

— Al’ sam mu i odgovorio, i ko ga je... — veli ponosito majstor Pajdak. — Mislidu oni ako smo mi... onaj-e-e-e... da, onaj-e-e-e... da možedu da...: Mo’š sad! Sad nek se sekiradu!...

— Al’ ono, ono ste im baš lepo kaz’li, — veli mu Neca Klicin, ženskog odela krojač; — ono mi se dopada, ono, kako ono kažete: „Mi je’mo supu jerbo mi i znamo šta je supa, jerbo je supa za nas.“ Eh, so tim ste ga formalno posekli!... E, to vam je baš bilo nešto, nešto „fajn“!...

— E to nji’ bole! — primeti neko.

— A šta kaže, aj? — veli majstor-Pajdak zadovoljno primajući komplimente i čestitanja.

— Aj, šta kaže? — citira Pajdak: — A je’te li i vi bar kadgođ supe, gospodin’ kapetane? Ono „kadgođ“ i ono „bar“ kako vam se ono dopada, aj? — Pita Pajdak i kresnu okom.

— So tim ste ga, majstor-Pajo, aman formalno posekli... posekli ste ga...

— Ta nije da ste ga posekli, nego, nego ste ga ’istrandžirali — veli Klicin.

— A, a, a, ’oćeš još? — uzvikuje Mila šnajder.

— Kad baš ’oćeš supe, a ono neka ti supa i bidne, al’ ja ću da ti nadrobim u nju! — veli Paja.

— A ono što ste ga pitali: je li i on supu? — pita ga Gliša fijakerist, — to ste, valjda, so tim ’teli da im pribacite što oni ne jedu supu, nego tekem kadgođ...

— Jededu đavolsku mater!... Ta kako će da jedu supu, kad im se ni odžaci nikad ne pušidu? — veli Klicin.

— Ta sve su im to krive one njine žene: samo u amam i na kafu u komšiluk, samo to znadu. Da još ne kuvadu ono njino *„slatko“*, ne bi te znale ni šta je šporet i vatra!...

— Nisu one ni za mali prst sprama našim domaćicama! One posle muževa ustajedu! Muž ustane čitava dva sata pre žene pa k’o vampir tumara po kući dok ona spava; skuva joj crnu kafu pa još on nju služi u krevetu!... E, to kad sam vid’o, ja sam se zgran’o!... A još kad sam ih vid’o kad se vraćadu iz špacira, pa on šika dete, a ona se ukipila, kao da nije njeno. „Šta je ovo naopako!“ viknem ja... Di bi to naš čo’ek uradio? Da se napravi kincmadla kod žive žene!... Pa nit’ idu na pijacu, ni na kasapnicu, nego samo farbadu kosu; ne mo’š videti sedu babu pa da „tauzenderku“ platite!., Ta man’te ih u keru, još je turski duh kod njih!., — veli Gliša.

— Ta ne kažete to samo vi, Glišo! Pa priznaju to i oni sami, sami Servijanci, da je sve to tako! — potvrđuje majstor Klicin. — Ta zašto Servijanci uzimadu naše, a naši se ne ženidu sas njihovim Servijankama?... Aj, a zašto, pitam ja vas to?. To je zato, što su naše ispreka i vredne, i ekonomiste, i šporuju... Ljudi su im vredni, al’ one nisu vredne. Ajak!... Evo gazda Milisav, špekulant... nji’ov čovek... pa uz’o prvu ženu iz Bavaništa, pa furt odatle, ili tu iz bliza se ženi. Trired se ženio i trired uzimao furt odande,. „I ne daj Bože,

kaže, da mi i ovu sadašnju pozove Bog k sebi, — opet bi’, kaže, odande uzeo! — Dok mi gođ, kaže on, arkijerejski sabor dopušta da se ženim, — ja ću, kaže, sve odande uzimati, pa makar, kaže, raselio sav Banat i Torontalsku varmeđu!“ Eto, to sam ovim svojim rođenim ušima toliko puta čuo i sluš’o!

— A šta je s onim, di se on deo? — pitaju Pajdaka. — Di ga je?

— A šta ja znam! — snebiva se i pretvara majstor Pajdak. — I koga vi mislite...

— Ta onaj... znate ga već vi! — veli Klicin.

— Al’ i on vas još bolje! — dodaje majstor Mila.

— No taj se neće zacelo zakititi i metnuti za šešir ovaj vaš pozdrav — veli Gliša.

— Onako, velite, radi kicošaga! — dodaje Klicin.

— Mislim!... — veli ponosito majstor Pajdak.

— Taj k’o da propade u zemlju!... K’o Talijan kod Kustoce! — primeti neko.

— Naiš’o na majstora! ’Oćeš još, aj? — smeje se Gliša.

— Ah, ta znate, meni ne treba mnogo! — veli majstor Pajdak pućkajući na svoju stivu lulu. — Ja samo kad se naljutim i nakanim, ondak leti od mene psovka pa sve k’o iverje od vancage... To je k’o u verkštatu; ja kad zamanem i udarim čekićem obruč, — on za čitav pedalj naiđe na duge! — veli majstor Pajdak zadovoljno. Ovaj uspeh ga je silno uspravio, i zadovoljan njime, rešio se da od sad tako svakome zapuši usta. — Od sad ćemo ovako! Ako ćeš ljucki, ljucki će ti i biti, a ako ćeš orjatski — e tu sam majstor — veli majstor Paja koga već mrzi više i da sluša i da odgovara, i kao čovek koji je oborio i dotukao svoga protivnika, pa mu se čini nekavaljerski da ga sad još i dalje mrcvari, — diže se i odlazi.

Odlazi, ali ne kući, ne u verkštat nego u drugu, treću, i tako dalje kafanu, da čuje šta se govori i da vidi čita li se njegov sastav.

Sam započinje razgovor s prvim do koga sedne.

— Šta je, šta ima, šta nema? — pita ga majstor-Pajdak. — Šta to čitate?

— Ta novine, a novine k’o svake novine, — odgovara onaj. — Xoće ’leba bez motike... Čas pljuju čas ližu, samo da izmame pare od ovog guravog sveta.

— Ta-a-a, — ublažava majstor-Pajdak — ta dabo’me da ima i toga, al’ imaće valjda i još štogođ... Naopako, kad bi samo laži bile trukovane!

— A, pa ne velim ni ja da je baš sve sama laž, al’ većim delom gotovo da je.

— A, zbilja, jeste l’ čitali za onoga, ovaj, kako se zove... za onoga penzionera gospodin-Spasu Stipsu?... Kažu, neko ga, ne znam tamo u nekim novinama, sakrmentski izvoštio...

— Šta, ovde u novinama? Ta nije moguće! Ček’-ček’! — veli ovaj i žurno i željno stade razgledati po svima stranama. — De beše to? — veli i traži. Ded da vidimo! — Evo! — Poče razgledati i čitati naslove: — „Prenimo se, dvanaesti je čas!“ Nije tu, to je uvodni članak. „Pogled po svetu“, „Po slovenstvu“. „Po srpskom svetu“. Neće ni tu biti! „Gospodin ministar ima reč!“

A tu će možda biti! Nije ni tu.....Zar ga još trpe u službi?“.....Žalosni profesor“... „Razbojnik u mantiji“.,

„Učiteljsko bedno stanje“... „Kamo pare?“.....Jesmo li mi u Arnautluku?“... Opet „Gospodin ministar ima reč“... „Na ovoj političkoj jugovini“... „Moja žena Julijana napustila me i otumarala... neka joj niko... jer neću priznati!“... i tako dalje. A ovo su već *oglasi*, — reče pa poče mrmljajući pregledati, a posle će opet glasno — pa nema ovde ništa... baš ništa o gospodin-Spasi...

— A koje su te novine?

— Pa „Dnevne novosti“.

— A ne tu, nego u našim ovim lokalblatu „Budnoj svesti“. Mislim da ga prima birtaš... Potražite samo, imate šta i da pročitate!

Zatražiše novine, ali one behu već zauzete. U jednom uglu sede neki penzioneri i po penzionerskom običaju jedan čita a drugi slušaju. Majstor-Pajdak pogleda tamo i bi mu milo, jer po njegovom računu čitaju baš onu stranu na kojoj je ta njegova stvar, a i po neku reč je čuo i poznao da je njegova.

— Ima zdravo lepo! — veli srećan Pajdak. — A, to treba da pročitate!..

— Ama znam ja njih; oni tamo i oglase čitaju. Ko će to živ dočekati! — veli nestrpljivo onaj.

— Ajd’ baš, k’o velim da ne dangubite. Evo baš valjda ću i sam imati kod sebe jedan komad, samo ako, to jest, nisam ostavio kod kuće, — veli Pajdak i pipa se po džepovima i bajagi traži. — A, evo ga, baš dobro je! Tu je, nisam zaboravio!... Evo, izvolt’e! Čitajte samo! — veli i daje mu list. — Al’ vredi da pročitate.

Onaj čita a pisac Pajdak ga posmatra; vrpolji se na stolici, menja boju i tiho se nakašljuje, zatim komentariše.

— Al’ ono, ono na kraju izvolite razumeti baš k’o što je; k’o što sam, to jest, ’teo kazati, ono: A jel’te, je’te li i vi kadgođ supe?... Ono kadgođ, i ona supa... To kako vam se dopada?... Ev’, ovo tu! — pokazuje mu kamišem to mesto. — So tim sam formalno, što rek’o Nemac, „ekser u glavu strefio!“ — Zadovoljan što je na licu i osmehu čitaočevom opazio znak dopadanja, a i glasno odobravanje: „Pa ovo, more, žestoko! Pocep’o si ga k’o svinja vreću!“

I sve ga je to blaženim činilo, i on ostavlja i ovoga i ide dalje; ponavlja isti razgovor valjda stoti put istoga dana...

GLAVA ŠESTA

Tako je, eto, majstor - Paja Pajdak imao svoj dan i bio junak toga dana. Ali ne, pogrešio bih kad bih ostavio poštovane čitatelje da misle da je slava Pajdakova i zadovoljstvo Pajdakovo trajalo samo taj jedan dan. Ne, i posle mnogo dana, nedelja i meseci, još se sve to, ne znam kako u ostalom čitalačkom svetu, ali u mestu gde su majstor - Pajdak i gospodin Spasa živeli, — tu se živo pamtilo i spominjalo kao da je juče bilo, jer su obojica, i majstor-Pajdak svojom ponositošću i razmetljivošću, a i gospodin Spasa opet svojom utučenošću i gunđanjem tako reći neprestano podgrevali tu stvar i nisu dali da se zaboravi.

Gospodin Spasa je bio prosto utučen. Ni onaj čovek ni daj Bože! Ide kao ubijen, izbegava društvo, a pravo i ima, jer ga neprestano diraju. I to svi ga diraju; ko nikad u životu nije napravio vic, pravi ga sad na račun Spase Stipse!... Ponekad se zaboravi pa sedne među

njih, ali se odmah i pokaje što je seo u to naše besposleno i bezdušno društvo, jer ga odmah zadevaju.

— Ama, šta te ono traži ona Šojka, onaj majstor-Pajdak?... Raspituje nešto za tebe! — pita ga jedan.

— Da nisi poručio kakve bačve kod njega?... On je naš najbolji majstor; naplaćuje, istina, dobro, — a to mora zbog supe koju svaki dan jede, — ali i izradi vala dobro! — veli drugi.

— Spomenu nešto za ručak neki; zove te na neki đuveč... Biće, kaže, tamo i neki „prečani“... Pa čuli da ih ti jako voleš, pa radi ljudi da se upoznadu s tobom! — veli treći.

— More, nije na đuveč, nego na supu ga je zvao... na supu... — popravlja ga četvrti. — Spasa, kao jedan poznati gostoljubivi čovek i domaćin, njega juče zvao na belu kafu, a majstor-Pajdak mu danas vraća i zove ga na supu... Na supu — udara glasom — sećam se, baš dobro sam čuo...

A Spasa petoga i ne čeka, nego se diže i odlazi. Ide, ali kud ide, to ni sam ne zna; ide za nosom, ide kud ga noge nose, samo da ne čuje to mrsko ime „Pajdak“, koje mu nikako ne izlazi iz glave, jer, prosto, ne zna šta radi. — Ništa mu ne može! — misli u sebi Spasa Stipsa. Da ga bije — ne sme; onaj je pinter, jači je. Da ga protera, ne može; nije Pajdak skitnica, a sad je još i podanik, plaća poreze nekih trista dinara. A da mu otpiše koja mu vajda i od toga; onaj je jak na peru. On će Pajdaku napisati na srpskom, a Pajdak zna nemački pa će mu odgovoriti i na srpskom i na nemačkom, pa će ispasti još gore; izgrdiće ga u nekim stranim novinama na pasja kola, — pa šta će onda stranci reći?...

I onda manu sve, i bijenje, i proterivanje, i pisanje. „More, nismo mi nikakvi ljudi!“ ponavljao bi to u sebi uvek kad bi ga video i sreo. Čim ga vidi na ulazu u kafanu, ili nek’ mu samo neko rekne: „Eno majstor-Pajdaka“, — on se diže i odlazi; a kad ga na ulici iz daleka vidi, on šapće: „More, nismo mi nikakvi ljudi“! i zavrće u drugu ulicu, samo da se s Pajdakom ne sretne.

A Pajdak ga ponosito, onako s leđa, posmatra kako ide pogružen, utučen, slomljen kao kakav vojskovođa kome je vojska razbijena pa se sam, bez vojske, vraća s bojišta. Nema mu leka ni spasa. Tako će do groba ići poguren i pogružen pod teretom tih

misli. Ubila ga ta jedna reč; majstor-Pajdakova supa otrovala mu sve zaostale dane života njegova, sve do motike i do groba!...

Tako je gospodin-Spasu mržnja ždrala i trošila, i zagorčavala mu život, a gospodina Pajdaka krepila i potstrekivala ga na rad i sladila mu život. Onaj je postao ćutalica, ovaj razgovoran.

— Aj, šta velite? Jesam li mu dobro očit'o vakelu?... Šta kaže: A je'te li i vi, gospodine, *bar kadgođ* supe?

I tu obično žmirne vragolasto okom majstor-Paja Pajdak.

„ČESNA STARINA!...“

— Slika iz društva —

GLAVA PRVA

U kafani kod „Poljoprivrednika“ puno gostiju, kao i obično što je puno i kad je napolju lepo, a kamoli sad kad je napolju mećava koja ne da oka otvoriti. Sede svi i složno srču svoje kafe, čajeve i šerbete, samo u nedejstvo metnuti poručnik Miljko, on srče vruću rakiju, već treću od jutros. Sve su to stalni gosti, zanatlije, trgovci, činovnici, i dejstvitelni i u nedejstvu i penzionovani. Svaki čas se tek otvore vrata i upadne kakav posut snegom i zamrzlih brkova i brade, upadne i uzvikne: „Ala, da grdne zime, ako ko Boga zna!“ i otresa sneg sa sebe. A ovi u kafani ga gledaju ko je, i tek kad ga poznadu graknu od sviju stolova i pitaju ga: „Kako je?“ Najveći broj od tih skorodošlih otresa se rukama i veli da je „prosto jedna nesreća od vremena“, ali se svi teše tim da je ovo vreme ipak dobro za pečenicu. A posle se opet tuže na vetar kako je silan i kako ne da oka otvoriti; samo Veca praktikant (koga je država slabo nagradila, ali mu je zato mati priroda to bogato naknadila, obdarivši ga humorom i veselom naravi), samo on, kad upade spolja i kad ga zapitaše kako mu se u onom njegovom tankom ibercigeru dopada ovaj vetar, reče trljajući ruke: „Pirka, po malo, pirka!“... i dodade: „Zefirići, tihi zefirići!“

Popili svi svoje kafe, pročitali novine, razgovarali o svačemu, o ukazima, o avanzmanima, premeštajima i otpuštanjima iz službe na osnovu paragrafa sedamdeset šestog, govoriše i o krizi i promeni vlade. Tu se malo poduže prepiraše, pa i kladiše. Oni otpušteni i penzionovani vele i tvrde da će skorim „biti promene“ i gotovi su da se klade u jedno prase sisanče, a oni dejstvitelni poriču to, vele da

su to prazni sokački glasovi, ali ne smeju da se klade, nego se dižu i odlaze u kancelarije svoje. Jedan po jedan dejstvitelni se dizao od stola, plaćao kafu i kretao se s rečima: „E da se to, bome, ide!“ Dizao se i skanjivao se još neko vreme na vratima stojeći i gledajući kako mećava besni i briše ulicom i čisti kao kakvom ogromnom metlom, pa sve lete prolaznici kao iverje ispod snažne brezove metle.

Kafana sve praznija. Svi odoše, svi oni što bi se mogli nazvati produktivnim članovima našega društva, a ostadoše samo oni neproizvodni, oni penzionovani i otpušteni, i poneki bankrotirani trgovac koji je predao molbu za službu u opštini, monopolu, pošti i đumruku, — svud je predao, pa gde mu pre upali, tamo će se primiti. Ostali sve sami svakidašnji i vazdašnji. Znaju se, jer su jednako zajedno, pa zato se manje i interesuju jedan za drugog; čisto su već dosadni jedan drugome čim se pogledaju, i zato i razgovor malaksava, a i što razgovaraju, sve je koješta Razgovaraše o tome koja puška pravi veću rupu kad pogodi, šaspovljača ili belginka. Nastade zevanje i šetanje po kafani. Dugo im već vreme.

Penzionovani se za časak zaborave i dignu se da odu malo do Kike duvandžike, da ubiju vreme, i da se primaknu na taj način malo bliže ručku. A kod Kike je zgodno. Tu kanabe i stolice. Sednu i puše i zadirkuju Kiku, smeju se i zacene se od smeha dok im ovaj smeh ne presedne, jer se izmetne u kašalj od koga predaju Bogu dušu, i onda jedan po jedan ustaje, vadi plavu maramu, odmahuje rukom i izlazi iz duvandžinice. A kad ih ne spopadne kašalj, onda obično ostaju do podne tu.

— Na to mesto prijatno provedenih časova pomišljaju sad. Pođu i uhvate već za kvaku, pa se tek sete da je Kika duvandžika digla ono slavno i zgodno kanabe i sve stolice, i da tako sad nemaju gde da sednu i da se prošale i proeglenišu.

Zato se vraćaju, opet sedaju, ili se šetaju po kafani. A i nezgodno im je ovo duže sedenje u kafani i ova poznanstva sa otpuštenim činovnicima. Boje se i nekako im nezgodno zbog pušenja i čestog vađenja tabakera pred onim silnim otpuštenim činovnicima koji se tako rado mašaju za njih čim ih penzioneri samo metnu na sto. Tek se primakne, grune u prsi, pa uzdahne: „Ah, kad li će jednom oni naši uzjanuti — ma samo tri dana; da se iskusuramo kako znamo, a, gospodin Mikailo!“, pa zabaglja prste u nabijenu tabakeru i pravi

užasno debelu cigaru. Zato su se sada digli od svojih stolova svi i penzionovani i otpušteni, pa se šetaju nestrpljivo kafanom, kao da su na peronu železničke stanice, pa očekuju vlak koji je imao zadocnjenja. — Niko ništa više ne poručuje, zato su i sami kelneri posedali po budžacima, zapalili cigare, pa čitaju novine, ili se među sobom podmiguju ovim bivšim činovnicima.

U kafani tišina. Prođe dosta vremena i vrata kafanska se ne otvoriše; niko ni u nju ni iz nje. A napolju jedan kijamet. Dok se tek u neko doba naglo otvoriše vrata, tako naglo da se svi trgoše i okrenuše, a u kafanu ulete jedan sav posut snegom, pa izgleda k'o namalana švapska stara godina, i stade sa sebe otresati sneg lupajući nogama o pod, a kapom o kolena. Pod miškom nosaše denjak hartije. Ubrisa nos sa dva prsta, izvuče ispod miške jednu listu, metnu je na sto pa ode.

Beše to posmrtna lista.

Svi se skupiše za čas oko stola da vide šta je.

— Ded, Vaso, čitaj! — reče sedi penzionovani pomoćnik kaznačejstva Petronije, nazvan Računko, koji je rado pratio svetske i prestoničke događaje, ali je sam nerado čitao. Dede, Vasilije, ti umiješ s knjigom besjediti!

A Baca penzioner — koga su zvali stoga „Vasa Čtec", i koji je uvek rado čitao i rado bio slušan, jer je, prvo: čitao sve što mu dođe, pa čak je glasno u kafani čitao redovno i dugačku *Katicu Hajlbronku*, i drugo: nekako je umeo u čitanju vešto i lepo podvlačiti važnije reči i rečenice dizanjem obrva i dizanjem i spuštanjem svoga glasa, a kod svake tačke zastane lepo i gleda neko vreme preko naočara, pa onda nastavlja dalje — ne dade se dvaput moliti, nego odmah pristade. Izvadi naočare iz plehane futrole, huknu na njih, obrisa ih, i natače ih na nos, napuha obraze, prožvaka malo tako da mu udaraše brada u nos, pa onda reče svojim staračkim glasom kao ptica prdavac kad iz rosne livadske trave zapeva:

— Ovaj... kaže... veli:

„Naš nigda ne zaboravljeni suprug, odnosno otac, tast, svekar, ujak, stric, teča, tetka"... ovaj, nije tetka! Koješta! reče Vasa Čtec za sebe, otkud muško da bude tetka — nego „opšte nazvani *tajka*",.. tajka, ja, ja, „Sibin Sibinović"!... Sibin! Pazi, molim te! reče

spuštenim glasom Vasa Čtec. Ene, Sibin!... Ej, grešni Sibine, zar i ti!....

— Ma neće biti Sibin! — veli začuđeno i iznenađeno Petronije. — Pazi ti dobro, Vasilije, kako čitaš. Ne saranjuj zdrava čoveka I... Ama čini mi se da sam ga prekjuče sreo i razgovarao se s njim ka’ sada s tobom.

— Ama znam ja šta čitam! — brani se Vasa. — Sibin, jakako Sibin... Sibin Sibinović, baš on! A ti jest da si ga video, i može da si ga video — ama ne prekjuče nego pre šest nedelja... Leži on već nekoliko nedelja... Pade, vele, u krevet kad mu komšija Marko poče da diže i treći boj, pa njegova kuća spram one prosto, kaz’ti, ostade jedan kućerak!,. Prepuče mu nešto, a on pljus pa u krevet... Kako leže, više se i ne diže taj! Tako ti je to bilo! Nego ti najviše se dereš i kumiš da se čita, a posle ti prvi prekidaš... Ama! ’de sam samo stao?... A ja!.....Ispusti svoj plemeniti duh i ostavi nas ucviljene da za njim večito tužimo i da ga vječno oplakujemo... Pogreb će biti danas u dva časa po podne... Tjelo će se opojati... i predati materi zemlji na novom... i tako dalje... Ožalošćena supruga Anastasija, sin Petar, ćerke: Julijana i Marija, zetovi: Klistivor...

— Nije, brate, „Klistivor“ nego Kristifor! — popravlja ga Petronije čisteći uvijenom hartijom svoju ćilibarsku muštiklu. — „Klistivor!“ Kakav Klistivor,.

— E pa kad ti bolje znaš da čitaš, a onda što ti isti sam i ne čitaš? — brani se ljutito Vasa.

— Akmaku bre nijedan! U penziju si bolan došao, a još nisi naučio da čitaš!... — dira ga Petronije.

— A ti mi opet pa bolje znaš!

— Od tebe, vala, bolje znam! — veli Petronije vukući iz muštikle hartiju punu zifta. — Bolje, vala, znam... — veli i gleda kroz očišćenu muštiklu.

— Pa kad tako znaš i kad si tako pismen, a ti što onda sam ne čitaš nego svaki dan: „Dede, Vaso, ’ajde, brat Vaso!“ Ti najviše i zadžakaš...

— Izdale me oči, eto zato...

— Ja, ja! Od silnog čitanja?!... Ala, majku mu, što mi ti to nakaziva i napriča! — veli Vasa.

— Čitanje — nečitanje, ama od tebe bolje znam! — veli Petronije. — Više sam učio — pa više, brate, moram i da znam!

— A mnogo si mi pa i ti svršio! Velike nauke!

Svršio isto ono što i ja!

— Biće malo razlike, gospodin-Vasilije! — popravlja ga Petronije.

— Tri razreda osnovne srpske i jedan razred Ekonomičesko-topčiderskog zavedenija, i nište više.

— Da l' samo to? — pita ga ponosito Petronije.

— A ja! I prida ono malo grčke škole kod pokojnog daskala Karitona!... A sas tu grčku školu popeo si nam se, Petronije, svima, vala, ev' ovde! — veli Vasa i pokaza na teme. — Ne bi više zadžakao ni da si bio kapućehaja u Carigradu! Grčku školu svršio čovek! Čudna mi posla! Valjda si mi izmislio onaj alvavit, pa sad možeš, veliš, da pišeš Dositijeve knjige! Hahaha!

— Kol'ko sam učio, učio, — tek znam toliko da me ne mogu Grci prodati.

— I ne mogu. Grci te ne mogu prodati, a vala te ni Srbi ne bi kupili!

— A ti da ne znaš srpski, morao bi... „Klistivor!" — ponavlja Petronije. — Nije Klistivor, nego Kristifor, ili još bolje Hristifor, ili ako hoćeš baš pravo jelinski, dolazi mu: *Hristiforos*... — veli ponosito Petronije.

— Pa dobro, brate slatki, — popušta najzad Vasa Čtec. — Ako sam kazao Klistivor, nisam ga poturčio!... Šta si mi tu digao galamu ka' da sam ti kuću zapalio!...

— Dosta, de! — graknuše svi penzioneri. — Pazi, molim te, za kakve se sprdnje svađaju!...

— Ta ne svađamo se, nego se samo dišputujemo! — ublažava gospodin Petronije, koji bez Vase Čteca nije mogao ni pola časa provesti.

Umiriše ga. Nastade pauza jedno vreme, a posle opet nastade razgovor.

— Ej, grešni Sibine! I on ode! — veli Petronije. — A znam ga, znam ga dobro. Kako da ga ne znam, znamo se, biće, valjda, pedeset

godina, ako ne bude i više... još iz Kladova se znamo... On je nešto mlađi od mene bio... On bio šegrt abadžiski, a ja bio učenik u kancelariji — onda se zvaše praktikant „učenik“ — ja bio učenik u kancelariji gospodina Riste (prezivaše se Romi), nadziratelja ribolova... ja to, a on šegrt...

A posle se, brate si mi moj, nađemo ovde, u Beogradu... Ja vandžiram za koncipistu, a on za kalfu u Beogradu... Nemaše onda ništa; još gore nego ja! Ka’ da ga sad gledam u ono njegovo gunjče, i imađaše — pamtim kao da je juče bilo — neke vojničke pjehotne pantalone sa grdnim nekim majorskim crvenim ispuškama, i cokule na nogama... Posle, mic po mic, malo po malo, ele, izbi nekako bolje na javnost, progura se; okući se, batali abadžiluk, baci se na špekulacije, sreća ga poslužila, i danas je, jedan, što kažu, gazda Sibin. He, he, — završi dvosmisleno Petronije — *vredan* čovek bio zar...

— Ama, nije to samo vrednoća! — veli Vasa.

— Ama pa i nije! Kakva vrednoća! — potvrđuje Petronije.

— A zar mi nismo vredni? Zar ja nisam vredan? Pa zar, naposletku, ti, isti, na priliku, nisi bio vredan?... Pa šta je? nikad ništa! Sto godina, devedeset groša. Obeleše mi oči dok dobijem penziju! Nije tu vrednoća glavno, nego talija i... onako znaš... razumeš me, de!

— Ama, razumem te, brate slatki! — veli Petronije. — A zar ja ne znam! Ne znam ja, nego ćeš ti da da mi kažeš!... Nego mrzi me, Bog da mu dušu prosti tome istome Sibinu... mrzi me samo da govorim; neka *od mene* ne nađe...

— Para na paru ide! — dodaje drugi.

— More, pa i to nije kod svakoga slučaj! — veli Petronije — čovek od činovničeskog reda ne može... *ne može*, vala, pa-pa-pa da na glavi dubi! Znam ja to najbolje. Ja sam, što kažu, doterao do pomoćnika kaznačejstva, i tolike godine bio taj, em pre ovih banki i ovih januarskih i junskih kupona, i osedeo kao kaznačej, i u penziju došao, pa... Eto, ti me, fala Bogu, znaš — veli, obraćajući se Vasi Čtecu — pa je l’ sam ja štedljiv i jedan čovek jekonomist — je l’ već ja ne znam ko je taj, papa, jedva jedan kućerak, malo krova, kol’ko da glavu sklonim da mi, što kažu, ne kaplje za vrat...

— Ama, Petronije, kakva *jedna*, imaš ti dve kuće.

— Imam, brate, dve tapije a ne dve kuće. Jedna, brate, jedna; a onu drugu i ne računam. Slobodno, vala, da je poklonim ko samo ’tedne da me kurtališe poreze, a eno mu je, džaba mu je...

— Ma, šališ se ti ...

— Ne šalim se, slave mi! Evo sad da idemo u sud da prenesemo tapiju... ’Ajde.

— ’Ajde, vala, — veli Vasa — iako je kijamet. ’Ajde, de!

— Ne bi ti, vala, sad ostavio ovu toplinu, pa da *ti meni pokloniš kuću*, a ne ja tebi...

— Hehe! dede ako smeš! čik! — smeje se Vasa — nećeš ti. Znam te dobro!

— Ama, pa to je samo onako uz reč — ljutnu se Petronije. — A ti jala odmah. Eto kakav si, ti se jednako tužiš da ti ja upadam u reč, a sad i ti počeo...

— More, tako je to u svetu! Je l’ si ti samo činovnik — trpi pa ćuti! — veli poručnik Miljko, što prihvatiše i drugi sa drugih strana. Umiriše Petronija i Vasilija, pa ostaviše pokojnog Sibina, pa povedoše razgovor o onima što ostaše i o onome što ostade iza gazda Sibina. Govorili su o stanju i bogatstvu njegovom, o kućama i placevima, i o onom što je u gotovu ostavio, dalje o zetovima i o testamentu. Hoće li, to jest, biti parnice ili će testamenat ostati u važnosti. Zatim svi obećaše da će mu otići posle podne na pratnju, jer svi složno potvrdiše da je gazda Sibin bio jedan redak i zaslužan čovek, koji se ne rađa svaki dan i kome prema tome i nije lako naći zamenika. Samo se hvala čula sa sviju strana. „Nije to šala, brate, seljački sin, niko i ništa; došao go k’o puška, pa postojanstvom i vrednoćom postigao toliko!“ Svi, svi ga hvale, a poručnik Miljko čak zapita krajnje zabrinutim i uplašenim glasom da li je, Bože, ostala fotografija od gazda Sibina, i ima li je ko? Ali ne dobi odgovora, jer razgovor pređe na drugi predmet.

Pomoćnik Petronije sede do Vase i poče mu pričati o svojim planovima: o placu koji je dokupio i o kući koju namerava na proleće da zida, i o planu kuće — koji je plan on sam bez inženjera načinio, — pa izvadi colštok i dunđerski plajvaz, uze maločas donetu posmrtnu listu Sibinovu, prevrnu i okrenu onu čistu stranu i nacrta

tu plan kuće sa sobama i predsobljem, avlijom i bunarom, i već svima drugim prinadležnostima. Sve je to nacrtao i objašnjavao Vasi, pa ovaj kritikovao i napadao plan, a Petronije ga branio. Tako su se do podne razgovarali i prepirali, i za to vreme dvaput se svađali, jer je Petronije tresnuo Vasi: da je mufljuz i bilmez, a Baca njemu samo viče: „Oteto, prokleto“ i „Doć’ će đavo po svoje“, ali su se, naravno, i pomirili, a pred ručak samo se zapitaše: „Hoćemo l’?“, pa se digoše da idu.

Na vratima zastaše malo; razgovarahu se o tom šta koga čeka kod kuće.

— E, vidiš, Vaso, — reče Petronije pokazujući mu onaj mraz napolju — za ovo sam ti vreme mušterija. Ništa ti lepše nema za mene, nego kad ovako stegne mraz, ka’ ovo danas, a ti ideš kući na ručak, a pečenica te čeka. Ama ne ove male pečenice, nije to ništa, niti je slatko, brate, a, što kažu, nema ni na jedan zub, nego onako od pet šest oka. Moja Poleksija još jutros obesila na mraz. Pa kad je sad unesem, pa izvadim onaj moj federmeser (iz Solingerove fabrike, čelik bolji od jengleskog), oštar ka’ brijač... pa primaknem pečenicu i presan kupus, pa zavaram ženi oči, zapevam onu banaćansku: „Ženo moja, okreni se zidu!”, pa sručim sav zejtin na kupus, pa primaknem pečenicu preda se, a Poleksiji kažem: „Zaključaj vrata, pa ne puštaj nikoga — ni onoga što amanete raznosi; danas nisam kod kuće!“... A, šta veliš? Bolja, Boga mi, ova moja sirotinja, i čista sovjest, i dobra japija, nego sve imanje, kuće i dućani, i pusti placevi gazda Sibina pokojnog. Hahaha! Koja mu fajda sada od svega toga! ’Oće zetovi da mu kažu fala!

GLAVA DRUGA

Šta veli čaršija i domaća štampa, dakle javno mnenje o smrti Sibinovoj.

Za kratko vreme cela je varoš znala da je umro gazda Sibin, redak čovek u svom fahu i u svom kraju. I novine doneše i pripomogoše da se ta vest što pre rasturi po varoši. Sve novine doneše neke kraću, a neke dužu belešku o smrti njegovoj. Pa kao i o svakom smrtnom čoveku, i o njemu su bila podeljena mišljenja još

i za života, pa tako i sad posle smrti njegove. I on je imao i prijatelja, a — po onom narodnom: „teško onom za kim ne laju“ — neprijatelja svojih, kao već svaki smrtni, a još kad je taj smrtni primao vidna učešća u svima našim javnim poslovima, utoliko ih je više morao imati. Jer i gazda Sibin nije dugo ostao izvan sveta. I njega je ponela napredna struja. Uskomešao se svet, i pošao za novim vremenom i prihvatio nove ideje. Javiše se i novi listovi. Sve se podelilo u partije i pretplatilo na svoje organe, a gazda Sibin ostao uz vlast i drži njen večiti organ, zvanične *Srpske novine*, u kojima je najradije čitao onu treću i četvrtu stranu, tamo gde su razne licitacije, liferacije i zvanične beleške Uprave fondova o prezaduženim imanjima — i to mu bila sva lektira i duševna hrana! Iako mu je ta hrana koristi donosila, ipak je naskoro uvideo da nije moglo više samo na tome ostati. Naime, gazda Sibin je vide i uvideo da treba i on u neku gungulu da se umeša. Nije bio ničiji i svi ga zvali prosto: gazda, ćifta, pa čak ponekad i gusenica i parazit. A niko ga ne brani, a radnja, što rekao sam, bila takva da se često morao zamerati svetu kome je davao rukama, a posle morao da traži nogama i svojim i izvršiteljskim; davao sa dve ruke, a posle morao da traži sa četiri noge (tu je računao i svoje i izvršiteljske noge). „A-ah!“, reče jednoga dana gazda Sibin. „Beše mu ono staro!“ I opredelio se i on sam. Ušao u partiju i Sibin; i to ušao baš u onu što je u opoziciji, a zetove poslao u one druge dve.

Ujedared se preobrazio gazda Sibin, postao drugi čovek. Interesuje se i on za opšte stvari, bole i njega jadi narodni, poče i on da viče: „Ne može se!“, ili se dere: „Ovo da Bog sačuva; ništa ne valja!“ Poče da se raspituje; tiho, tajanstveno, šapatom, ili čak očima pita svoje novo društvo: „Šta je? Kako je? Kako naši?“ Oni koji ga znaju rukuju se s njim redom i odgovaraju glasno, šapatom, ili očima, kako kad, prema prilikama; a onima kojima još nije poznat taj najnoviji korak i postupak njegov, čude se „otkud tučak među kašikama“, — otkud gazda Sibin u partiji? i pitaju: „Ama šta se ovaj tu prtlja, šta trabunja?“

— Pa zar ne znaš šta je s njim? — odgovara ponosito drugi.

— Ne znam! — odgovara onaj prvi.

— Pa gde živiš ti? Kad ni to ne znaš!...

— Pa ja ga znam onako...

— E, što je bilo-bilo, ama sad je ovamo, presaldumio čova...

Može biti...

— Nije „može biti“, nego se izdužio u tevteru.... Svojeručni potpis... Nema da mrda.

— Boga ti?

— Slave mi!

— I upisao se?...

— I platio i uzeo ....

— I uzeo člansku kartu?

— Ja!

— I sad je naš čovek?

— Kako, more! Vatra! Kremen!... Čelik karakter!

— More, za vrelo gvožđe će taj da uhvati.

— Pa je l’ odavno naš?

— Jok, more, tu skoro... Nema ni nedelja dana...

I doista, kod gazda Sibina je to išlo brzo, neverovatno brzo, kao kad čovek hita da što više otme od smrti. Jednoga dana se upisao u partiju, drugog već bio u partijskoj kafani, trećega se pretplatio na partijski list, četvrtoga uzeo sedam akcija partijske štedionice, a petoga bio na okružnom partijskom zboru i derao se i larmao na njemu žešće nego sami osnivači partije.

I gazda Sibin napreduje. Postade i on narodni čovek i narodni prijatelj. Mili mu se život, jer mu život nije više onako prazan i pust kao dotle. Interesuje se za sve, nije ravnodušan posmatralac, ne veli više: „Neka ide kako ide!“ Jednom reči, spopao starca neki huk, pa ni onaj ni daj Bože stari gazda Sibin, ćifta i lihvar! — Postao nervozan, nasrtljiv, dosadan — naravno protivnicima svojim. Bio sve kao u nekoj večitoj groznici, a kad govori, a on jednako kvasi i gasi onu grozničavu vatruštinu na usnama. S kim stigne, svađa se; vređa ljude, brani sirotinju i bespravne, i jednako viče: „Nema više! Prođe i vaše!“ Ne možeš ga poznati kako se izmenio, — svojima na radost a neprijateljima na žalost. „Ama šta je ovoj matoroj budali! Njega tek s ad stiglo što druge već popušta!“ govorili bi neprijatelji, čudeći se toj promeni. A i jeste bio čudan preokret i čudna promena.

I nema toga psihologa pod ovom božijom kapom koji bi mogao protumačiti i motivisati tu naglu i jaku promenu na čiča-Sibinu!

Svi samo o njemu govore! Hvale ga. Pronašli mu silne neke osobine i vrline, kao da je čovek ustalac, od inicijative, preduzetan, čist srpski tip, i već tako; a ako neko spomene i ponešto što drukčije izgleda, svi graknu kako niko nije bez mane. Samo se čuje kad se pojavi, glasno i šapatom: „mi, naši, naš čovek“, a Sibinu se sve više otvara volja, i on gazi sve više i više u taj javan život i u tu borbu, dok naposletku ne ode i na jedan javni partijski zbor, na kome je istaknut na vidno mesto na tribini, pa je i sam hteo da govori w počeo, ali kad nepregledna masa povika: „Čujmo, čujmo!“, a njega, zar, prigušili osećaji, pa mu nestalo reči, i mogao je samo usplahirenim i isprekidanim glasom viknuti: „Ovo se više ne može!... Aman!... Spasavajte!” Burno i neboprolamajući; „Živeo govornik!“ osu se i razlegaše se dugo, tako, da je baš i hteo govoriti, ne bi mogao do reči doći, pa da je Demostenova dara bio. Mnogi priđoše, rukovaše se s njim i čestitaše mu na besedi. A još docnije bio je presrećan kad je u dugačkom dopisu naišao na ono mesto o sebi, gde je pisalo kako je taj „zbor zadičio svojim prisustvom i začinio svojim kratkim ali jezgrovitim govorom i *česna*, seda *starina* Sibin Sibinović, naš vredni i preduzetni industrijalac, čovek star godinama, ali mlad i čio duhom, — pa mu je, naravno, stoga, tu među omladinom i bilo mesto od vajkada! Lepo je bilo videti kako je sve, i staro i mlado, preglo“, itd. A završen je dopis onim Njegoševim:

Gusle gude, a kola pjevaju,
S unučađu *đedov*i igraju,
Po tri pasa vrte se u kolo,
Sve bi reka’ jednogodišnici!

Te iste novine što ga tada tako toplo dočekaše, prirodno je da ga sada tronljivo i ispratiše. One prve doneše tužnu vest o smrti njegovoj: „Kao munja prolete glas po gradu i kao grom potrese sve sugrađane strašna i tužna vest da je preminuo Sibin Sibinović, čestiti građanin, poduzetan industrijalac, inicijator mnogih

korisnih preduzeća, vatren Srbin, primeran suprug, nežan otac, veran drug, dobar prijatelj i otac sirotinje. Ceo život vrsnoga pokojnika samo je neprekidan niz napora i borbe koja se, blagodareći energiji i postojanstvu pokojnikovom, svrši uspehom. Pokojnik je životom svojim pokazao šta može trud i volja, jer je od sirotog neznatnog seljačeta postao bogat i viđen i uvažen i koristan sugrađanin naš. Gubitak takvoga čoveka osetan bi bio i za velike, a kamoli za naš mali i raskomadani srpski narod. Vest ova odjeknuće tužno ne samo po našem gradu i okolini, nego i po svoj Srbiji i širom vaskolikoga srpstva! Jer nema toga čoveka koji nije poznavao našeg čestitoga „čika-Sibina“ (od upisa u partiju tako se najradije nazivao), i neće biti srca koje se neće rastužiti, ni oka koje neće zasuziti na glas o smrti njegovoj. Svi ga žale i oplakuju, utoliko više što je smrt njegova gubitak težak — a šta je najteže, — gubitak nenaknadim!... Svi se pitaju da li je to moguće!?...

I doista, bilo je tih pitanja. Svi se pitali šta mu bi da to uradi! I sama Persa, nazvana „Palilulske novine“ — koja, kao i svake novine, ni o kome nije lepo kazala, — kad je čula tu strašnu vest, osetila je kako su joj se noge čisto odsekle, prekrstila se i samo uzviknula: „Noge moje — drž’te me!“, pa potrčala kao bez duše kući pokojnikovoj, a sve se krsti i govori u sebi: „Bože, da li je to istina! Daj, Bože, da je samo neka šala!“ šapuće i krsti se hitajući. A kad je uhvatila za kvaku, zaplaka se još na avlijskim vratima i ote se ženi „Ej, crni Sibine! Na kome ostavi Persidu u svetu?“ Tešila je neutešnu rodbinu i izvišavala se što nema uspeha, jer je i sama kao ubijena.

— Ja vas bajagi tešim, a ovamo srce mi plače — veli Persa, a zatim priča kako joj i kuća i avlija izgleda pusta bez gazda Sibina. — Kao da ga sad gledam, veli, u onim papučama, sa onim njegovim zaogrnutim kaputom kako se šeta po avliji, pa sve, veli, vidi, čuje, nadgleda; grdi kirajdžije, ili kruni kukuruz, pa ’rani živinu, ili kako se hladi u leto lubenicom pod onim orahom. Našla je čak da se i živina snuždila, i dodade: „Bože, kao da znaju i oni šta su u njemu izgubili!“ A zatim ih (i ona) zapita zabrinuto da li bar imaju fotografiju pokojnikovu? I kad je čula da imaju, da se pokojnik slikao, i to još sa šajkačom, u grupi, kao član nekog odbora ili komisije za primanje nekog praviteljstvenog sena za vreme ratova naših, — dahnula je dušom, rekla: „Hvala Bogu!“ i otišla obećavši da će se odmah vratiti.

GLAVA TREĆA

Šta vele o pokojnom Sibinu oni koji ne umeju da pišu.

Odmah po podne poče se skupljati svet, a oko dva časa zacrnila se ulica od silna sveta. Iako je u dva časa zakazano, još se nisu krenuli ni u dva i po, jer, kao i uvek, još ne behu došli popovi. Očekujući popove, svet je razgovarao, i o čemu sve nije bilo razgovora! I kako su kod nas svadbe obično nekako mrtve a pogrebi mnogo življi, — ovde se vrlo živo razgovaralo i smejalo, a dosetke padale su kao da se nisu iskupili da odadu poslednju počast pokojniku. Podelio se svet u silne manje ili veće grupe, pa ili stoji ili čepuka ulicom i razgovara se o nekom lažnom bankrotstvu i nekoj namernoj paljevini; tamo opet grupa profesora razgovara o uticaju alkohola na neku vrstu riba; treća grupa penzionara razgovara o nekim nestašlucima starog predsednika suda za vreme dok mu je žena odsustvovala od kuće, i svi su brisali suze od silna smeha... Uopšte, razgovor je na sve strane bio živ i vrlo interesantan, i nije malaksavao, nego se sve lepše razvijao, dok, jedva jednom, pojaviše se i popovi.

Još malo, pa se krenu i sprovod.

Iziđoše kola. Za kolima mnogobrojna rodbina. Sve pogruženo. Sve zbunjeno, kao što već biva u žalosti, pa ne zna ni gde će ko da stane ni ko će koga da uhvati ispod ruke. I kako je onda u takvim prilikama dobrodošlo kad se nađe ko priseban, pa zna sav taj red, kao što im se sad ovom prilikom nađe u nuždi Persa. Ona im je desna ruka. Ona vezala marame na ripide i čirake, ona popovima razdelila sveće i svilene marame. Ona utrapila zetovima svakom po svoju ženu i po jednu tetku.

Krenuše se. Persa viče zetu Kristiforu da se pokrije, da metne kapu na glavu, jer, veli, vrlog pokojnika ne diže iz groba (njemu je svejedno sad, a išao Kristifor pod kapom, a bez kape), a sebi može naškoditi, navući, to jest, neku boleštinu ili bar jaku kijavicu,

Pred kolima silni venci, ko će ih sve izbrojati i pročitati šta na njima piše! Ostavićemo one koje je rodbina dala, pa pregledati one koje je pokojnik kao građanin dobio. Na jednom stoji: „Svome dobrotvoru i počasnom članu — Špediteri“, na drugom: „Vrednom članu osnivaču — Zadruga za zajam na zaloge“, na trećem: „Neumornom inicijatoru — Društvo kolevka i motika“, na četvrtom: „Vrednom članu — Članovi komisije za određivanje placa za pijacu“, na petom: „Nezaboravljenom predsedniku — Društvo za kupovanje penzionarskih i činovničkih priznanica“.

Ovaj lep broj venaca pao je svima u oči, i zato je i bilo prirodno što se odmah pravilo upoređenje između ove današnje i onomadašnje pukovnikove pratnje, i našlo se da je ova današnja — kad se odbije na pukovnikovoj pratnji ono što je po zvaničnoj dužnosti moralo doći — ipak veća. Bilo je sedam popova. Ali, za čudo, ni jedne pevačke družine, iako ih ima dve u gradu!... Posle se doznalo od one Perside da bi obe pevačke družine pevale i učestvovale — i družina „Damaskin“ i družina, „Ravijojla“, — ali im se, na žalost, prilikom pogađanja kod pokojnika u kući potukle horovođe, Pan-Vipil i Pan-Vipjeval — pa su ih oterali u načelstvo, i tako je sada pratnja ostala bez pevačke družine. Ali je to nadoknadilo opet drugo nešto, jedan drugi prizor. „A za rodbinom, — pisaše u jednim novinama docnije — lepo je i dirljivo je bilo videti jednu poveću gomilu, skrušenu i plačnu, žena, devojaka i dece u crnim šamijama gde uveličavaju sprovod. To su mnogobrojne kirajdžije pokojnikove. — Oka nije bilo koje nije zasuzilo pri pogledu na to.

Sprovod se lagano kretao kroz glavnije i sporednije ulice; kroz glavnije zbog poznanika pokojnikovih, a kroz sporednije zbog gazda Sibinovih dućana i magaza, kuća i placeva, da ga još jednom vide njegove krvavo stečene tekovine!... Kod svakog su takvog mesta zastali. Zaustaviše se čak i kod jednog placa oko koga je bilo i parnice (i pokojnik je izgubio parnicu na dva dana pred smrt, samo mu nisu javljali). Tu se malo prepirahu da li treba i tu da stanu, i najzad se složiše da treba: „Ako, more, reče neko. Da stanemo i tu po hristijanskom običaju. Pokojnik je i tako mislio da je plac njegov, i s tom mišlju je i umro...“

„Tako idu polako. Poje naizmence popovi i đaci. Popovi, kad ne poje, oni se razgovaraju tiho i polako o pokojnikovom imanju, o gotovom novcu, o tom koliko je plaćao poreze, a koliko bi trebalo da plaća. A kad dođe na njih red, a oni prekidaju razgovor, pa opet poje, a zatim opet nastavljaju razgovor gde su stali. Oni pak koji nit' plaču nit' poje niti uopšte činodejstvuju, oni se neprekidno razgovaraju. — Svet kao svet, razgovara o svačemu. Jedni govore kako je malo popova, drugi kako bi moglo još više venaca biti jednom takvom čoveku. Neke ženske opet primećuju kako Sibinovoj ćerci ne stoji baš najlepše crnina. „Da zna kako joj stoji, vele, ne bi je nikad ponela!" Jedna od njih opet veli za sebe kako je svi uveravaju da joj dobro stoji crnina, i da se nada da će opet skorim morati poneti crninu, jer, veli, svekrva tek što joj je živa! One malo starije povedoše reč o Sibinovoj udovici. Jedna zapita: „Hoće li se gospoja Anastasija udavati? Još je sveža i držeća, zašto ne bi!"; — Druga veli da ne ide; ima unučiće. Treća primećuje da unučići nisu — ili bar ne treba da su — nikakva prepona, jer su unučići osigurani testamentom, a i Nastasija ima svoj deo, bilo da ostane udovica do groba, bilo da se uda posle godinu dana, ako joj se javi prilika. (Pa dodaje da ona već i zna i ima za nju jednu taman zgodnu priliku). — Pređoše posle i na detalje o testamentu, ali im razgovor prekide najpre pitanje jedne šiparice; „Zašto tako malo oficira ima na pratnji?", i odmah zatim slovo koje je držano pred poslednjim placem pokojnog gazda Sibina, iz kojeg se slova saznalo da je pokojnik nameran bio da postane jedan od ređih dobrotvora.

— Je l' te, molim vas, a ko je to umro? — zapitaće jedan gospodin jednog od pratnje. — Ja sam, znate, stranac, pa...

— He — odgovori upitani uzdahnuvši. — Jedan redak čovek. Jedna *česna starina!*... Nije bilo *odbora*, gospodine, u kom on nije bio član.

*

Dođoše već i u poslednji sokak, grobljanski sokak, na poslednji ugao, gde će stati, a tu je pokojnikova cigljana. Tu će se rastati s njim poznanici i prijatelji, a samo će ga rodbina otpratiti do večne kuće...

Kao i po svima ulicama kroz koje su prolazili, tako je svet i ovde trčao na kapiju s onim istim interesovanjem s kojim trči na kapiju kad čuje bandu i marš, gajde i svatovca!...

Tu ga ostaviše. Vraćaju se. I opet razgovor, i žagor, i kikot.

— A ko je to umro, sinko? — zapita jedna baka koja je jedva našla papuču, pa i bez one druge istrčala iz poslednje kuće već do samog groblja, pred kojom se iskupila poveća gomila iz avlije i iz svega komšiluka.

— Pa neko, babo, kome se dosadilo živeti! — odgovara joj komšija.

— Ne znam — odgovori joj neka komšinica iz gomile. — Neki čovek, kažu....

— A je l' velika pratnja, dete? — pita baba žmirkajući i trudeći se da vidi pratnju.

— Vila je! A sada se razilazi.

— A koliko ima popova?

— Četiri.

— A đakona?

— E, ne znam.

— Bog da mu dušu prosti! Valjda je neki gazda... A ima li ripida?

— Ima, babo!

— A kakve su marame?

Svilene, babo!

He — uzdahnu baba. — Blago njemu kad je bogat, pa može lepo da ufati duši mesta!... Još to samo da skunatorim — pa onda ne marim odma' sutra da umrem... Ta da se rodim, a ne da umrem... završuje dobroćudno baba.

U tom stiže sprovod prema toj gomili pred vratima. Iz gomile priđoše bliže krstu i pročitaše: Sibin Sibinović, trgovac. Kažu babi: — „Umro Sibin Sibinović"...

— Noge moje, drž'te me! — viknu Perka vešerka,

— Zar on?...

— Je l' Sibin osmotritelj? Ej, Sibine, Sibine! Zar pre mene! — uzdahnu baba i prekrsti se.

— Nije, babo, — obaveštava je Perka vešerka — ono je drugi Sibin, a ovo opet drugi; ovo je trgovac, prvi gazda bio...

— A poznaješ li ga ćerko? — pita baba.

— A kako ga ne bi' poznavala, veli Perka. — Bila sam mu kirajdžika pola godine, od Mitrova do Đurđeva dana. Poznajem ga, a ko ga ne poznaje!

— Ta dobra čoveka, 'rano, svako poznaje! — veli baba.

— T-aa-a — oteže Perka vešerka. — Pa da, Bog da mu dušu prosti! Pa dobar...

— Mora da je neki bolji čovek bio — prihvati neko. — Eto kolika mu pratnja, pa i novine šta pišu, a i maločas onaj u slovu šta reče! Pa neka je i pola od toga, pa dosta je. Veli: bio blago od čoveka, naročito je imao srce za sirotinju.

— Ohoho! — uzviknu Perka vešerka. — Šta kaže, *„za sirotinju"!...* Lako je njima kad su pismeni pa mogu da pišu šta 'oće... A „hartija trpi sve", što rek'o onaj naš Mika novinar (raznosač i prodavac novina, što je sedeo tu u avliji). A ne bila ja pismena — a ja bi' to već drukčije napisala!...

— Eh, tetka Perka! — reče jedna. — Pa nije valjda baš ni tako!

— Šta nije? Šta nije tako?.. , E sad, ja ne poznajem i ne znam gazda Sibina, što sam, kaz'ti, bila jedna k'o njegova kirajdžika i on k'o jedan meni „hauzmajstor"... nego će ona meni da tolmači ko je bio gazda Sibin!... No, lepa parada!...

— Kuku! Ko bi to rek'o! — uzviknuše žene. — Pa zar baš tako, tetka Perka?

— Šta mislite! — veli Perka i odmahnu rukom.

— Mrzi me samo da govorim!

— E, a zašto?

— Ju, mene! A kako bi', kad, što kažu, tek ga skinuli sa stola!

— E, a zašto?

— To bi onda istorija bila najžalosnija nauka — umeša se jedan đak i slušalac geodetske škole — kad ne bi čak ni posle smrti smela pravedan svoj sud i ocenu izreći!...

— Kuku, a šta je radio? — graknuše nekoliko žena.

— A da šta vi mislite! — veli Perka. — Nego, e't tako!.., Umr'o — Bog da mu dušu prosti — pa sad on najbolji čovek!... A za života... ta man'te me molim vas... Samo me terete da grešim dušu! A za života gore stipse nije bilo od njega!... Joj!... Svakog prvog, a njega eto još rano ujutru! Samo metne u džep čekić, klešte i jeksere, pa

zaređa iz kvartilja u kvartilj... Traži pare, kiriju! Pa kad nema, — zlo i naopako! Odma’ grdi i tera napolje... Odma’ lepi cedulju na prozor: Izdaje se udoban stan pod kiriju. Samo sedne pa se dere: „Napolje, napolje!“ Pa pola stvari zadrži za kiriju, a pola izbacuje napolje u avliju, a sve viče: „Idi, idi; siđi s kola, a džaba ti kirija!“, a kad pogledaš, a on sve što je bolje zadržao, a sve kojekakve prnje izbacio!

— Za Boga! — čude se žene.

— Hehe! — smeje se Perka vešerka. — Još mi jednako u glavi ono preklane kad sam sedela kod njega. Ho-ho-ho! Bog da mu dušu prosti; moram da se smejem još i danas kad se setim!... Pamtim: baš mi se muž zadržao nekim poslom u Smederevu, a doš’o prvi u mesecu, a on još po mraku eto ti ga kod mene! — „Šta je s kirijom?“ veli on. — „Pa ja nisam spremila, a vi znate da smo vam mi uvek tačni bili!“ velim mu ja. — „Meni pare trebaju, gospoja-Perka“, veli on. „Imam plaćanja!“... — „Pa strp’te se nedeljudve dok mi se muž ne vrati!... rekoh ja. „Istrošili smo oe. Znate kako je! Kupili drva — a bila jaka zima baš k’o ovo sad! — Meni korito, a detetu — još mi onda Juca nije bila udata, — cipele i ’aljinice malo... Istrošili se.“. pa čekamo njega, odma’ ćemo... platićemo... Platićemo vam za ‚obadva meseca ujedared“. „Ne znam ništa“, veli on. „Ja pare ’oću! Pare, pare, pare!“ — Moli’ ja, moli’ — pa ništa; on furt viče: „Pare, pare ’oću!“ — „Nemamo za sad!“ — „Dakle ne možete ovog meseca platiti?“ — „Pa znate nas, za ime Boga, da tačno plaćamo“, molim ja. „Nego et’ tako se strefilo!“... A on k’o da se, rek’o bi, umekš’o malo; uz’o stolicu pa seo, a ja reko’ u sebi: „No, fala Bogu, pa ima i on dušu!“ — A on se stade pipati po džepovima, pa će mi tek reći: „Boga ti, Perka, otrči do Janaćka bakalina; čini mi se da sam tamo zaboravio moju tabakeru, a ja ću te, veli, ovde čekati!“...

A ja, sirota, potrči k’o bez duše, a Janaćko se čudi, kaže: „Nije on ovde ni svraćao!“ — A kad sam se vratila, a ono imam šta da vidim! Sve širom otvoreno, pa se luftira; a kad bolje pogledam, a ono nema ni vrata ni pendžera. — „Jao mene žalosne, a gde su vrata i pendžeri?“... zapitam gospoja-Katu bandistovicu. „Kakva je to luda šala?“ — „Nije to nikakva šala, veli gospoja-Kata, nego skinuo gazda Sibin i odn’o dok ne platite, kaže, kiriju. Eno ga, kaže, i on i momak uprtili, pa nose“. — „Ho-ho-ho! priča krsteći se Perka vešerka. O, Bože, ne upiši mi u greh, — a moram da se smejem, kad god se toga setim.

— Pogledam ja niz sokak, a moj gazda Sibin uprtio pendžere, pa mi se, žene, učini k'o onaj pokojni klozer-Mata, što je im'o brata cara Todora u Abisiniji — pa grabi li grabi! Ne sme ni da se osvrne! A momak za njim; on, opet, uprtio ona vrata!... Ho-ho! Moram i sad da se smejem kad se setim. — A ja onda šta ću, neg' onda brže bolje potrč' po kućama gde radim, a 'fala Bogu — sve dobri ljudi, Bog im platio! — nakupim pa mu platim, a on mi onda vrati vrata i pendžere. Pa me još sovjetuje. Kaže: „Ama nije meni do *para*! Ovo je za *tvoje* dobro, gospoja Perka, kaže, radim! Imam ja para. Ako ti treba da ti *uzajmim*! veli, a meće u šlajpik pare, a sve mu drkću ruke! Za tvoje dobro!... Zašto, kaže, da se poviše nakupi, teže čoveku pada plaćanje, a ovako lakše. Ti me sad, kaže, grdiš, a posle ćeš mi kazati fala!"

„The, taki je on bio, Bog da mu dušu prosti!... Oči mi ispale, tako mi onog mog jedinčeta, Juce, što ga volem više neg' oči svoje — ako sam slagala!" — završava Perka vešerka, a baš u taj par ču se i dopiraše sa groblja glas Mike dopisnika, početak i poslednjeg nadgrobnog slova pokojnom gazda Sibinu:

Naši dani sve su bleđi,
A junaci sve su ređi!

BURI I ENGLEZI

— Sličice iz srpskog života —

I

Gazda Radisav je čovek staroga kova. Kafedžija je i mehandžija. Gleda svoj posao, radi neumorno i savesno, a nije mu do šale, jer ima da ishrani nekih devetoro svoje dece, s kojima, kad se tu skoro slikao, i slika mu izložena bila u izlogu, svi su kazali: „Evo burske familije!“ Od tada su njega i prozvali *Radisav Bur*, a kafanu mu *Burska kafana*. Pa i zbog toga, a i inače, kao pošten čovek i dobar Srbin, prirodno je bilo sasvim da je sasvim simpatisao malenim i junačkim Burima, jer je nalazio velike sličnosti između Srba i Bura, a još veće između Turaka i Engleza.

Gazda Radisav je — kako već rekosmo — držao kafanu i mehanu. Eno je na uglu ulice. Mala, čista kafana, sa četiri-pet stolova i sa verthajmovom kasom, u kojoj pored novca i hartija drži uvek gazda Radisav, za svoju dušu, i po jedan dobar, izbiran komad užičke pršute, pečenice nazvane. Mala kafanica, ali dobro radi, Tu dolazi raznovrsna publika. I otmena, koja zna šta je dobro piće, i siromašnija, kojoj je rakija jedina uteha u ovom nepravde punom svetu. Tu dolaze i ljudi koji više vole dela nego reči, više dobro piće nego najbolje društvo; i više vole da gledaju pune čaše, nego da slušaju prazne razgovore. Drugim rečima, ljudi koji obično poručuju po čašicu, tek kad se dignu da plate — a oni plate lepu sumicu. Sede tako, pa svaki usamljen. Za svakim stolom po jedan. Piju svaki solo, pa izgledaju kao bolesnici u kakvom banjskom parku koji piju i poslušno izdržavaju lekarem propisanu im dijetu. Svi ćute i slabo se Jedan s drugim razgovaraju.

A i sam gazda Radisav voli to više nego vrevu i galamu. Naročito mrzi svirače i pesme, a Cigane — ni da čuje! Ko hoće pesmu, mislio je i rezonovao je čestiti gazda Radisav, taj je može čuti samo uz gusle koje su mu visile u kafani na zidu iza kelneraja. Njih bi davao dobrom pevaču, i ovaj bi tada zagudio i zapevao, a gosti su slušali. Upravo, morali su slušati i diviti se, jer je i gazda Radisav tada slušao. Tada bi prestala svaka služba u kafani; gde se ko zatekao, morao je tu ostati. Gazda Radisav nije tada ništa slušao ni gledao; nikoga nije posluživao tada, samo je gledao i slušao pevača, i mrzio svakoga ko bi poručivanjem zbunjivao pevača i prekidao mu Pesmu. U toj su se kafani pevale sve naše junačke pesme, i one starije i ove novije. A kako je Sada interesovanje za Bure bilo vrlo veliko, to nije ni čudo što se u „Burskoj kafani“ počešće pevalo uz gusle i slušale pesme o bojevima i pobedama burskim nad Englezima. Sam gazda Radisav spevao ih je južnim narečjem, a Klempo — čuveni guslar koji je opevao nekoliko partijskih mitinga i gungula, — on ih je uz gusle gudio. Jedna tako burska pesma, sećam se, počinje se ovako:

U hiljadu i osmoj stotini,
Devedeset devetoj godini,
Knjigu piše jengleska kraljica,
Glavom mlada dilber-Viktorija.

II

Rekosmo da je gazda Radisav imao poviše dece, devetoro na broju. Ako se igde, to se, vala, ovde može kazati da brojevi najrečitije govore. Dakle, nije nužno ni da kažem da je kraj mnogo dece i mnogo brige imao. Ali ovde je bilo još nešto što moram naročito da kažem i da istaknem. Kad tu gomilu dece podelimo na dve nejednake gomile, pa u jednu gomilu metnemo svih osam, a u drugu samo jedno dete, — Marjana, ili „majkinog princa“, kako bi ga gazda Radisav obično zvao kad bi ga bio — onda možemo slobodno reći da mu je ovaj jedan u ovoj gomili više brige i veću muku zadavao nego svih osam devojčica iz one druge gomile.

Sin mu je bio đak. Otac ga je odmah na rođenju, čim mu je frau-Helene Cvilingsroze, opštinska diplomirana babica, javila da je dobio muško, odredio za „indžilira“. Kad ga je upisao u prvi razred gimnazije, i kad je položio školarinu, rekao je gazda Radisav gospodi profesorima: „Evo vam ga! Bog vam a duša vam! Vaše meso, moje koske!“ Time je hteo reći da, i ako je čovek koji prati i razabira za novosti, ipak je poštovalac starih blagih običaja, klečanja, packe, apse, virgaza, da je ta šibljika „u raju uzabrata“.

Poštovao je profesore svoga sina iskreno, i tako je bio častan izuzetak od onih silnih i tako čestih i običnih naših očeva koji obično uvek drže stranu svojoj deci, a naročito svome sinu, i koji obično tvrdo veruju da im je dete vrlo bistro i vrlo osetljivo, ali da profesori teraju pizmu. Nije taki bio gazda Radisav. On je trezveno gledao na stvari, i, u sukobima i parnicama između sina i profesora, uvek je držao stranu profesoru. Znajući svoga sina, njegovo je načelo bilo da je sin njegov uvek kriv, i, prema tome, da profesor vazda mora imati pravo.

A sin mu je i bio nestaško i okačenik, tako da se zabrinuti otac često zapitao: „Na koga se umetlo, ako ko Boga zna!“ Zato se gazda Radisav starao i razbirao i za učenje i vladanje Marjanovo, a kažnjavao ga redovno i nemilice za rđavo učenje i loše vladanje ‘apsom, virgazom i udaljenjem od očinskog stola za vreme ručka i večere.

Tačno se morao znati čas i odlaska i dolaska njegovog. Za svako zadocnjenje u školi bivao je kažnjen od profesora, a za zadocnjenje kod kuće od oca. Ne treba ni da kažem da bi Marjan dao tri kazne profesorove za jednu očevu.

III

Jednoga dana dozna gazda Radisav na svoj užas da i iz nižih razreda đaci posećuju kafanu kod „Ruske krune“. Dok su posećivali samo oni iz viših razreda, gazda Radisava se to nije baš mnogo ni ticalo; ali kada ču da poče i ona boranija iz nižih razreda da sleduje primeru svojih starijih konškolara — već nije mogao biti ravnodušan. A tek kako se zgranuo kada je čuo k doznao, i uverio

se, da i njegov slatki sin, „majkin princ“, posećuje kafanu, pa čak naučio i bilijara da igra! Pa i zbog toga što nije lepo da balavci posećuju kafane, a posle i iz bojazni da ne mora plaćati takom pocepanu zelenu čohu, i sad pod starost nositi zelene jegerske pantalone — zbog svega toga bio je gazda Radisav na sina ljut kao ris, ali isto tako i pritajen kao ris; i čekao je samo prvu priliku kad će onako na njegovski način dočekata Marjana gimnazistu i bilijaristu.

I jednoga jesenjeg dana po podne, prošlo već pet sahati. Već prestaju gosti poručivati kafu, a javljaju se oni što traže rakiju; već pola šest, a njegovog Marjana nikako! Gazda Radisavu se samo kuva. A spremio kaiš, ali ne onaj kojim se opasuje, — taj je, računao je on, za đake do drugog razreda gimnazije, — nego drugi kaiš, širi i jači. Uzajmio je od šlajfera, tu na uglu što je svaki dan oštrio noževe, pa čeka sina. Taman pade mrak, a Marjan na prag. U takvim prilikama i sin je po instinktu znao i „predčuvstvovao“ šta ga čeka, i obično bi odmah uzimao knjigu i zadubljivao se u nju, a majka bi obično branila „tati“ da mu ne smeta, jer se zadubio u nauku. Tako je i sada radio, neopažen se ušunjao u sobu i seo za sto, otvorio knjigu i zaneo se u nauku tako da je dva poziva očeva prečuo.

— Šta radiš ti, more? — viknu otac.

— Šta pitate, slatki otac? — zapita Marjan.

— Pitam te: šta radiš?

— Učim.

— Šta učiš?

— Učim računicu!

— A baš dobro! — veli Radisav. — A kad učiš računicu, a ti da mi izračunaš nešto!... Koliko ima odavde od naše kuće do tvoje škole? Za koliko možeš da stigneš?

— Za pola sata! — reče Marjan, i stade se vrpoljiti na stolici.

— A natrag?

— Toliko isto! — veli i spusti ruke do sedala.

— A koliko ima od one „Ruske krune“ do ove naše kafane?

— Ne znam gde je „Ruska kruna“! — prošapta Marjan, i preblede.

— Ali ja znam! — reče Radisav i isuka onaj grdni šlajferski kaiš, pa stade makljati i preko i uzduž mladoga bilijaristu. Kad ga dobro istuče, zapita ga opet:

— Pa kol’ko ima? Znaš li bar sad?

— Ne znam!

— A znaš li *zašto* sam te bio?

— Znam.

— E, kad znaš, a ti sad ’ajd’ idi pa večeraj! A znam da si pri dobrom apetitu! Jer bilijar, i ono dviženje i ovo moje makljanje — kažu da žestoko otvara apetit,

IV

Eto, tako se ponekad, ili, bolje reći počešće, razgovaraju otac i sin. Jer sin, kako je brzo shvatao, tako Je brzo i zaboravljao te česte očeve lekcije iz vladanja, možda već i zato što je to opšti zakon da u svetu ono što je često postaje i obično. Pa tako je bilo i s Marjanom; posle nekoliko nedelja padne on u istu pogrešku i zadocni se još više, tako da je otac sada otišao u baštu i odsekao naročito birani prut, okresao ga, i očekivao tako sina.

Bilo je uveliko proleće, pri koncu maja meseca. Već se smrklo. Sto već postavljen još za vida, jer je gazda Radisav milovao za vida večerati i ranije leći. Čekaju samo sina. Majka uznemirena kao kvočka, ne zna šta da radi, čudi se što ga nema. I prvo što joj pade na pamet, kao svakoj majci, to je da se nije dete otišlo kupati! Teši se da nije, jer je otišao bez krajcare, ali ipak, sluti bedu koja joj čeka ljubimca. Odugovlači s jelom, radija je da je ona kriva i da je oma odocnila s večerom, samo da joj sinak za vremena dođe..

Svi već posedali za sto, pa očekuju.

— Šta je s tom večerom? Šta si se splela, kao da banket spremaš? — viče ljutito gazda Radisav oštreći „federmeser“ o tanjir. Daj šta ima, ma i ne bilo sve gotovo!... Ne mogu više da čekam.

— Ama još nije gotovo! — viče iz, kujne domaćica.

— Daj, kakvo je da je! Znam ja tvoje ujdurme!... Opet zbog onog „tvog princa“ što se zadocnio.

— Nije, Boga mi!...

— Daj amo kad ti kažem — oseče se domaćin. — Ne čekam ja više, pa da je moj *venčani kum*, a ne tvoj balavi sin!...

Šta će žena, nego iznese jelo, a „princu“ — što Bog da! Uostalom, njemu je krišom ostavila na stranu, i sad joj je sva briga bila samo na to upravljena da ga spase. Što je ona ostavila za sina, to će on dobiti, samo sad da ne dobije i ono što je tata za njega spremio!

Svrši se večera. I gazda Radisav ode i sede u avliju da posle večere proteferiči malo; da popije tamo po običaju jednu kafu, a, valjda, i da mu ne promakne neopaženo davno očekivani „princ“. Prvi mrak pade na zemlju, i pun mesec se izdizaše iza Karaburme, kada se na avlijskim vratima pojavi jedna detinja prilika ramajući i vukući jednu nogu. Gazda Radisav odmah poznade slatkoga sinka svog, jer se ovaj u tako pozno doba uvek nekako tako, s obešenom rukom, povezanom glavom ili ćopavom nogom, vraćao. Rado bi Marjan i sada po običaju ušunjao se u sobu, pa čitao lekciju, ili, još bolje, odmah se spodbio u krevet, a džabaisao i večeru — ali sada to nikako nije mogao, jer s vrata još opazi oca i ču ga kako srče kafu.

— A gde smo do ovo doba?

Sin ćuti.

— A koji je ovo sat? A?

Onaj ni reči.

— Da ne slavi sutra koji kram, pa te zaustavili popovi na bdeniju? Je li? A? Govori!

— Ne slavi!

— Pa gde si bio?

— Zadocnio.

— A gde si zadocnio?

— Nisam mogao da dođem.

— A što nisi mogao da dođeš? Jesi l’ pogubio stoku, ja l’ ovce... pa ih tražio... pa se smrklo dok si ih pokupio? A?

— Boli me noga.

— A što te boli? Da te nije počem udario „šlog“? A, golube?

— Nije.

— A koliko ti je, kućo moja, godina? — zapita tonom na koji se moralo odgovarati.

— Trinaest!

— E, hoće u tim godinama!... U tim godinama je, vidiš, moj otac umro od „šloga“!

Nastade poduža pauza.

— Pa kako se osećate? — prekide ga gazda Radisav.

To „persi“ u razgovoru između oca i sina nije nikad dobro značilo, to je Marjan iz bogatog svog iskustva znao. Uvek su posle te i takve učtivosti sledovale brutalnosti.

— Pa kako ste to oboleli, vaše sijatelstvo, majkin prinče?

— Pao sam! — prošapta Marjan, jer je znao da posle tih titula sleduju batine.

— A gde si to pao, blago meni?

— Na trotoaru.

— E, ’oće to. ’Oće! Sad u maju su najopasnije poledice, pa se omakne čoveku noga, i tada ima najviše smrtnih slučajeva! — reče gazda Radisav, pa ustade^ A sin razumede dobro taj pokret, i odmah se namesti uza zid da skloni leđa i sve što je tim pokretom očevim bilo ugroženo i u opasnost došlo. — Nego dosta je bilo komendije! — veli gazda Radisav. A sad odmah da mi kažeš ljudski: gde te oćopaviše i kako? *Gde si se i s kim si se tuk’o?* Govori! — grmeo je otac.

— Nisam se tuk’o!

— Jesi!

— Nisam!

— Šta veliš, nisi?! — viknu i izvuče iz mraka svež, okresan prut. Nećeš da kažeš?

— ’Oću... kazaću... Kazaću odmah! — ubrza Marjan kad vide kako otac bira koju stranu pruta da upotrebi, tanju ili deblju, što je bednom detetu podjednako strašno i sasvim svejedno bilo.

— Kazuj, dakle!

— Igrali smo se...

— Gde?

— Na Vračaru...

— Šta ste se igrali?

— Igrali smo se rata.

— Srba i Turaka? A?

— Jok! Igrali smo se Bura i Engleza.

— Tukli ste se. Pa jesu li se svi razišli ćopavi ka’ ti, blago meni?

— Nisu!... Ja sam bio barjaktar!

— A bio si Orloviću Pavle! Pa?...

— Pa se oko barjaktara najviše tukli...

— A, a. Pa ti isp’o ka’ neki novi Katanić? Nisi dao barjak, a?

— Pa tako dobio kamenicu u nogu...

— Pa na čijoj si strani bio?... Čiji si bio barjaktar, blago meni?

— Bio sam *burski*...

— E? Baš *burski*...

— Boga mi, *burski*, tata! Pitaj decu!

— Tvoja sreća! — reče vrteći glavom, ali odobrovoljeno otac. A da si bio *engleski* — ja bi’ ti sad tu drugu zdravu prebio! ’Ajd’ vuci se unutra! Nasto, podaj mu negu i duplu porciju!

PUTUJUĆE DRUŠTVO

Majstorija koze pase
— Srp, nar, poslovica —

GLAVA PRVA

U kojoj je opisan vinovnik nesreće putujućeg društva, koji je uzrok što je ono došlo u ćorsokak i u momentalnu novčanu oskudicu.

Pa sad da čovek veruje ovom guravom svetu! Ko bi ikad rekao da će i on, Ljubivoje, izneveriti svoje svetle ideale; da će napustiti „daske što znače svet“, i iz visokih i zračnih sfera ideala otići u zagušljivu kancelarijsku atmosferu među one gmizavce što se činovnicima ili, bolje reći, zvaničnicima zovu! Tako je morao čovek uzviknuti u čudu kad je video Ljubivoja, negdašnjeg glumca iz putujućeg društva a sadanjeg zvaničnika, to jest praktikanta, sreza vlasotinačkog, kako sedi sa otačastvenim kmetovima, prima čast od njih i živo im dokazuje potrebu nečega!

On koji je još tu skoro kao Ruj Blaz strahovito grmeo čitajući bukvicu samim ministrima i grandima španskim, sada nalegao preko mehanskog stola, zavalio kapu na potiljak, pa se kune svim na svetu, skida, što rekli, zvezde s neba, dokazujući nepismenim kmetovima potrebu jednog sreskog pitomca za medecinu, potrebu koju oni teško shvataju i zato jednako plaćaju pivo.

Pa, ipak, moralo je tako biti! Nešto jače od njega nagnalo ga je da sam svojom rukom morade pogasiti onaj svešteni oganj koji je buktao u srcu mu; da se mahne glumovanja i da potraži utehe i spasa u gustim redovima otačastvenih ćata.

Čitalac će izvesno zapitati: a šta je to moglo biti što je moglo da rastavi glumca — i to Ljubivoja glumca — od pozornice, kad je to samo motika u stanju da učini?! A šta bi drugo i moglo to biti što ga je nagnalo na jedan takav sudbonosan i za život njegov epohalan događaj, nego ljubav, ona ljubav koja je, od kako je sveta i veka, i ljude, i to od kakve pameti, zbunjivala i nagonila ih da rade koješta, — te neće njega, čoveka od srca, zbuniti i nagoniti na nešto što je tako retko u analima putujućih društava! Da, to beše nesrećna ljubav: zavoleo je jednu glumicu, ona zavolela njega, — ali je u Irigu, posle jedne zakuske priređene po održanoj predstavi, izabrala sebi za saputnika starog momka, gospodina suca Necu.

I njemu bi lakše bilo da je izabrala nekog od kolega. Nekako ostalo bi, što rekli, u familiji, ne bi tako bolelo, i zato bi se vremenom i zagladilo.

Ali ovo je već drugo nešto bilo. I zato nije nužno ni da pričam opširno šta je sve činio, kako je praskao i očajavao nesrećni Ljubivoje, i govorio čas kao Otelo (koga doduše nikako igrao nije), a čas opet kao Ferdinand, Steva Dragić, Milorad Vilović (sve uloge koje je znao napamet, jer ih je predstavljao uvek kad se davala njegova korisnica), i govorio kao mnogi drugi dramski junaci što su bili u njegovom sadašnjem raspoloženju i položaju. Život mu omrznu, i on se stade baviti samoubistvenim mislima. Hteo je umetnički da završi. Žalio je što nije mogao na pozornici da padne, pa da se više i ne digne kao onaj mađarski glumac Egrešija! Ali kad već to nije bilo, rešio je da se ubije, No pre toga želeo je da se još jednom, poslednji put, provede na ovom pokvarenom i bez duše i srca svetu. Bila je pijanka. Skoro svi članovi putujućega društva bili su tu. On nije krio od njih svoju nameru. Izljubio se sa svima članovima, bez razlike pola, a tako isto nije se mnogo osvrtao ni pravio razliku između udatih, neudatih i zaručenih članica, nego se sa svima izljubio i molio ih da mu oproste ako je koga uvredio. Svi mu oprostiše, pa čak i tragični junak kome je jednom glavu razbio; pa i onaj što igra karaktere, koga je gađao zapaljenom lampom što mu je krao šminke i baroku prodao, i taj mu je oprostio. Svi mu praštali, tešili ga, odvraćali ga od namere i sklanjali ispred njega sve što je oštro, šiljasto i glomazno bilo, kao noževe, viljuške, sifone sode; ukratko, sve čime bi mogao sebi život oduzeti. Ali on nije

slušao utehe njihove, nego je i dalje govorio o smrti i poručivao tamburašima da mu pevaju, a oni mu zapevaše onu poznatu:

Jedan dim još, jednu čašu;
Jedna pesma, jedna seka;
P'onda zbogom, tamburašu,
Zbogom, krčmo, za naveka!

U tome ga je i vino već savladalo, i tako se, na, sreću, ne desi usred društva i veselja to strašno samoubistvo. A i račun je već bio veliki, zato je ostavljen sutrašnji dan da se isplati. A oni se digoše zajedno s tamburašima i krenuše se kako je ko mogao i kud je ko znao. Uz Ljubivoja ostadoše samo dvojica i neisplaćeni tamburaši. Kad prođoše kraj kuće gospodina suca, zaustavi Ljubivoje društvo, naredi da ga prate tamburom, a sam zapeva:

Pred tvojom sam, evo, kućom,
Za kojom sam žudio,
Da ti reknem: nevernice,
Bog ti za to sudio!

Ali mesto nevernice pojavi se na prozoru gospodin sudac, i naravno da nije birao reči, a kad je čula patrola da je g, sudac ljut, razumela je to i ona, i tako i Ljubivoje i tamburaši, zbog toga što narušavahu noćno spokojstvo građana, zarade arište. Kad ga pustiše iz arišta, on batali misao o samoubistvu, i reši se da *živi*, jest, da živi samo za osvetu! I ne dade mu đavo mira, nego pripreti nevernici, a u bircuzu zapeva jednom u prisustvu gospodina suca ono poznato: „Bog te čuv'o suda iriškoga!“ i tada je naravno bio gotov! Proteraše ga. Sad, pošto je proteran, još manje je pomišljao na samoubistvo, kad već nije mogao pod njenim prozorima, na njene oči da učini to.

Ali posle toga događaja njega ostavi volja za glumovanjem. Poslednje mu je glumačko delo, tako reći labudova pesma njegova, bilo to što je prilikom davanja svoje korisnice skupio pare a nije hteo

igrati. Svršio je, dakle, umetnički, sasvim onako kao čuveni glumac Kin, „sunce Engleske, sjajni, slavni i uzvišeni Kin“. On napusti pozornicu, a zaboravi i nevernicu. Zagleda se u neku drugu, neku Micu, opet glumicu, i zapita je ozbiljno je li voljna da se odrekne zanosa, sjaja i slave glumačke i da se povuče s njim u miran kutak, u tiho pristanište supružanskog života, i da zajedno dele i grickaju suvu koru praktikantskog hleba. Ona pristade lako, tim lakše što nije bogzna šta ni bila (igrala je uvek one uloge pod: druga seljanka, treća građanka, služavka, dakle sve uloge koje nemaju osobenog imena), ali ipak reče da je sita svega, razočarenja, razorenih ideala, i tako dalje, — i da je željna mira domaćeg života.

I oni se uzeše. Već pet godina su muž i žena. Okusili su sladosti mirnog domaćeg života, ali ih proviđenje još ne obdari dečicom. Inače žive kao drugi činovnici i zvaničnici. Prve dve godine kao i da nisu bili glumci, tako nikad ne spominjahu raniji burni život svoj, ali posle im poče pomalo monotono i dosadno bivati. Počeše uzdisati za prošlim. Tek malo malo pa spomenu pozorište, ne zato što bi baš čeprkali po prošlosti i uspomenama, nego što ih je uvek tek po nešto podsećalo na taj život.

Ili bi u novinama naišli između drugih mnogih novosti da je tu i tu stiglo to i to putujuće društvo; ili bi čitali o kakvom novom komadu, o kakvom gostovanju ili novom angažmanu u Kraljevsko-srpskom narodnom pozorištu, ili bi iskrsla kakva pozorišna vest — tek ona njih potrese kao ono (na onoj poznatoj slici) što vojnička truba, poznat vojnički marš potrese, razigra i razbudi uspomene te proradi krv u davno prodatom vojničkom konju, koji je godinama vukao taljige. I on, čuvši poznati zvuk, na mahove zaboravi da vuče taljige, nego uzima stari svoj stav, diže oholo glavu i besno korača kao da nosi na sebi samog glavnokomandujućeg, ili bar njegovog ađutanta.

Isto tako i kod Ljubivoja ne mogaše da ne bukne svom silinom, dotle ublažavana, ona stara glumačka krv, kad bi takve vesti čitao i zborio o njima. Već je počeo da premišlja da li nije pogrešio put; da prebacuje sebi što je sam sebe upropastio, upropastio, možda, umetnika koji se u sto godina jedanput rađa. I on poče da živi i da govori, da se ponaša i ophodi kao pravi glumac. Poče od nekog vremena živo agitovati i dokazivati potrebu jednog diletantskog

društva za mesto i okolinu; ali je naišao na slab odziv. Učestvovao je na svetosavskim zabavama i on i žena mu, on deklamovanjem a žena pevanjem.

Ukratko, Ljubivoje nije bio više onaj stari, nego onaj još stariji, to jest onaj negdašnji glumac. Sav se izmenio. Sve, sve mu je opet bilo glumačko; sve kopija i podražavanje našim slavnim glumcima. U govoru je podražavao Toši, kicošio se i podražavao u odelu Čika-Marku Stanišiću, podražavao ovom ili onom, a podražavao bi izvesno i u pozajmljivanju novaca i pravljenju dugova svima i slavnim i neslavnim glumcima celoga sveta, da nije kod meštana davno već taj zvaničnički svet izgubio kredit.

Kad je reč o pozorištu, bio je optimista kao svi glumci što su. Sve je njemu izgledalo lako, i da će ići kao namazano. Zato nije ni čudo što je mogao obrlatiti celu jednu trupu na korak koji će se u sledećoj glavi već opširno opisati.

I jednoga dana upade Ljubivoje u kujnu ženi; ushićen i uzrujan zagrli je i poljubi, i prodere se:

— Mico! znaš li šta je novo? Pogodi!

— E, a otkud ja da znam! — reče Mica mešajući zapršku.

— Pa vi žene ništa drugo i ne znate, nego samo: „Ja ne znam! Otkud ja da znam!...“ Dimić s društvom u Leskovcu!

— Dimić! U Leskovcu! — viknu radosno Mica. — Ta nije moguće! Je l’ i Mika s njima?

— To je prvo pozorište posle Kosova u novooslobođenim krajevima. Divota! Imaju već devetnaest abonenata na dvanaest predstava!

I dok je Ljubivoje koračajući veselo tamo amo po kujni s najvećim žarom pričao šta je sve doznao o družini i oduševljenom dočeku građana, Mica ga je slušala i pevušila pesmu „Ej pusto more“, a ostavila ručak i zanela se toliko, i slušala bi ga Bog te pita dokle, da nije zaprštalo i zadimilo sa šparherda.

— Juf, zaprška! — dreknu Mica i polete vatri.

— More, batali taj ručak! — viknu Ljubivoje i stade skidati s vatre lonce i šerpenje i treskati ih o zemlju. — Čudna mi ručka! Bože, i ti još možeš danas misliti na kuvanje!!! — Danas ćemo ručati u kafani! Imam nešto da se razgovorim s kafedžijom. Ovakva se

prilika ne sme propustiti! Slavno! To je prva pozorišna trupa posle Kosova!... Prva posle Kosova!

GLAVA DRUGA

Iz koje se sasvim lepo vidi da je, pored mnogog drugog, još i lična sujeta Ljubivojeva, i to poglavito ona, bila ne mali uzrok što je Dimićeva pozorišna družina došla iz Leskovca u Vlasotince, i tako se moglo reći da je i ovde ona bila prva pozorišna družina posle Kosova.

Otkako dođe ta pozorišna družina u Leskovac, prosto ne može čovek ni da pozna zvaničnika sreskog Ljubivoja.

— Ono i pre je bio čuruk i akmak-budala. — tužio se na nj, u društvu pri čaši piva, zabrinuti Ljubivojev šef, gospodin sreski načelnik Jeremija — ama ovo sada, baš vala, dabeter! Da Bog sačuva svakog brata 'rišćanina od 'vake napasti! Što ja patim, da ne da Bog ni onom mom najgorem dušmaninu I... Boga mi ti kažem! — veli gospodin Jeremija, cedeći kroz brkove penu od piva. — Pa nekako — produžuje gospodin Jeremija — i ošašavio, brate; govori sve koješta! Onomad ga ja pitam je li sajuzio akta po stvari Tirčeta konopčara, — a on me pita za nešto deseto. Traži mi i pita me čuvam li još one toke i jatagan đedov što nam je ostalo u vamiliji još sa Mišara! „A kako da ne čuvam!“ — rekoh mu ja. „Čuvam, brate čuvam, i toke i jatagan, i pištolj pak, i barjak iz Rusije, sve čuvam, jer to je svetinja! To i malo penzijice ako ostavim ženi i deci!“

— „Čuvajte, veli mi on, možda će skorim trebati!“.

Šta će mu to, Bog će ga sveti znati!... Manj' ako Srbija opet ne zarati s Turcima, pa ako ne misli, kakva je zamlata, četu da kupi — pa mu sad treba barjak!... A da mi nije žao one njegove krasne ženice — bi' ga, Boga mi, otpustio!... Ni za šta mi nije, — ama ni za šta, brate!

I doista nije preterivao gospodin Jeremija. Mogu ga opozicione novine klevetati koliko god hoće da ima, to jest, rđav običaj da „stvara krivice“; — ovde, vala, nije bio taj slučaj, ovde je govorio čovek baš suštu istinu. Ljubivoje je bio prosto neupotrebljiv od ovo nekoliko dana. I ne bi čovek znao šta da kaže kad je gore i kad je više štete od njega: kad je tu u kancelariji, ili kad nije. Kad ode nekim zvaničnim poslom, i Bog ga zaboravi; a kad je u kancelariji na radu,

a on radi sve nešto budi Bog s nama. Kad saslušava i govori sa seljacima, a on jednako menja glas. Govori nekako onako kako nikad niko ne govori. Dotle je došlo da su mu oduzeli već i koncepat i vratili ga na prepis — pa i tu je pravio kojekakve ešekluke! Tek kad stane s onim drugim mlađim praktikantom da sravnjava koncepat s prepisom, — onda se tek vidi šta je taj čovek natrpao prepisujući; a kad svrši akt, a on redovno potpiše: *(Zavesa pada)!* Šta mu je to trebalo, ne zna ni on sam da kaže!

Svaki čas, malo malo, pa nađe tek kakvu priliku i izgovor, pa nekim zvaničnim poslom ode u Leskovac. Ako ne može zvaničnim, a on moljaka da ide privatnim poslom; a ako mu ni to ne upali, a on ode kradom i, krišom pred veče, ostane tamo celu noć, pa se ujutru vrati sav umoran i izlomljen. I niko, sem njegove Mice, nije znao za te njegove noćne izlete, dok jednom nije dolijao. A to je bilo tada kad je iz silne ljubavi prema umetnosti ne samo otišao na predstavu nego i gostovao, i u *Poturici* igrao ulogu glavnoga junaka. Na pozorišnoj listi stajale su istina kod: „Selim Nadović, Ćehaja-beg vezira mostarskog, a docnije kajmakama", mesto njegovog imena i prezimena tri zvezdice, ali su zato dole nacrtane i s jedne i s druge strane reda po tri ruke s dugačkim kažiprstom, a između tih ruku pisalo je: „Iz ljubavi prema pozorišnoj umetnosti ulogu Selima Poturice igraće večeras jedna stara oprobana i po Srbiji, Bačkoj, Banatu, Sremu i Slavoniji poznata i pripoznata glumačka snaga." Ta beleščica od dva reda privukla je silan svet. Igranje je bilo divno, uspeh izvrstan, i buran aplauz publike nije izostao. A bilo je i drugog priznanja. Junak toga večera, Ljubivoje, primao je čestitanja i čast svu noć, a poneo je sa sobom od publike, kao male znake priznanja njegovog talenta, jednu muštiklu od slonove kosti i jednu robijašku tabakeru od orahovine. Bio je razdragan, jedva je primio pripadajući mu honorar, tek na najveće navaljivanje, izgovarajući se da mu je najveći honorar poljubac koji je pred svima članovima dobio posle predstave pri predaji venca, od divne „Bojane, Mijatove kćeri". I tako sve to, uzrujanost od igranja, potresenost usled priznanja, večera, piće, mezeluci, svirka i pesma, — sve to učini te Ljubivoje zaboravi da je činovnik, tako da je prečuo petlove i salebdžiju, i on zapliva bujnom rekom veselja, i trže se tek kad ču onoga što prodaje penjerlije i lepinje.

— S užasom opazi da se zadocnio, da je davno trebalo da je na konju. Skoči kao oparen i pohita. Ali nije stigao na vreme doma. Sa strahom je ušao u kancelariju i seo za posao. Nije celo pre podne pušio ni pio kafu, koja se redovno u deset sahati složno i svojski srkala u sreskoj kancelariji. Već se primicalo podne, a niko ništa da rekne. Ćuti Ljubivoje, ćuti i gospodin kapetan. I taman Ljubivoje pomisli u sebi: „Hvala Bogu!“ kad mu gospodin načelnik primeti za njegovo zadocnjenje. Strah spopade Ljubivoja kad vide da je šef znao za njegov odlazak i zadocnjenje, a još veći strah ga spopade, noge mu se, što rekli, odsekoše, kad doznade iz razgovora da je gospodin kapetan tačno izvešten bio i znao za sve njegove tajne odlaske u Leskovac. Ali kako je dahnuo dušom kad mu je kapetan blago, tako reći otačanski, primetio da pazi, da ne uvaljuje i sebe i njega u bedu, pa čak mu dopustio da i u buduće može ići, ali samo pod uslovom da bude revnosniji prema svojoj dužnosti i smotreniji prema svetu. Kod kuće je tek doznao kakav je ambis zjao pred njim. Žena Mica mu je ispričala kako je gospodin kapetan bio najpre ljut, pa se najzad umirio. Ljubivoje se zablagodario i ženi i gospodinu načelniku, jedinim stvorovima koji ga razumeju.

Ovo ga je ohrabrilo. I doista, on je sad bio i sam smotreniji i tačniji, a u isto vreme je uložio sve sile svoje, sve oduševljenje i sav govornički talenat svoj da ubedi, ohrabri i nagovori direktora pozorišta da dođe s trupom svojom u Vlasotince na nekoliko, bar na osamnaest predstava. A ako im pođe dobro, onda, naravno, lako mogu ostati i još dvanaest predstava dati.

Ovo ga je malo poviše muke stalo. Jer direktor se snebiva, pribojava se. A nije ni čudo! U Leskovcu im ide dobro, ne može biti bolje, i nije čovek rad da reskira. A doista im je išlo dobro, i nije to samo relativno dobro, to jest u sravnjenju sa Ćuprijom, iz koje su tamo došli i u kojoj su zlo prošli, jer su morali ostaviti dve fotelje, porfiru, i bunar, za pokriće mehanskoga duga. Pa bar da je mehandžija bio zadovoljan sa zadržanim stvarima, nego, kad god pogleda na stvari, podsmeva im se, a glumce grdi na pasja kola. Ne, nego baš im je dobro išlo. To je bila prva srpska pozorišna družina koja je po oslobođenju došla u Leskovac. Nikad nisu meštani ni čuli, a kamoli videli pozorište. Bilo je doduše i u tursko vreme nečega na ovo nalik, neke, tako da kažem, zabave i duševne hrane, kao na primer kad prođe mečkar sa mečkom, kad se zadrži dan dva Talijan

s majmunom, ili kad se kakav turski „karađol“ daje u kafani. Ali sve to opet nije ono što je pozorište.

Zato su meštani svi, i starosedeoci i došljaci, poleteli da ih što srdačnije dočekaju i da ih što bolje pomognu i duže u svojoj sredini zadrže. Obrazovan je bio odbor od činovnika i viđenijih građana, koji je čak imao i svoju kancelariju i zvonce u njoj, i koji se postarao za što mnogobrojniju pretplatu i posetu. Rado su ih posluživali raznovrsnim rekvizitima, kao puškama i pištoljima, džubetima i libadetima, pa čak i tepelucima. Omladina zanatlijska i trgovačka je u masama — razume se besplatno — štatirala i složno isukivala sablje i gromoglasno vikala u istorijskim komadima: „Rat! Hoćemo rat!“, tako da je to jedna lepota bilo videti! I tako im je za kratko vreme omileo svet i život na daskama, da su se teškom mukom rastajali s žutim čizmama, kalpacima i dušankama, a poneki je u garderoberskim brkovima i spavao, i čak ih je sutra ujutru, pomoću džezve vruće vode, tužnim srcem, skidao. A Sotiru, čorbadžijskom sinu, skinula ih je sama opštinska vlast kad je on potpuno obučen i maskiran kao Srđa Zlopogleđa sa strahovitim brkovima — koji su mu se crnili u zubima „kano jagnje od pola godine“ — lumpovao i nered pravio, i time narušavao spokojstvo mirnih građana koji se snom krepljahu. Jedva ga je savladala opštinska patrola uz pripomoć nekolicine poluobučenih bunovnih građana, koji su samo vikali: „Bog da čuva!“ krstili se levom rukom kad je patrola obezoružala i Zlopogleđu, oduzevši mu ljutu dimiskiju i perni buzdovan i oterala ga u opštinsku kuću u aps. „More, bruka se načini, pričaše, kad dođe doma, policaja ženi Sevi, sas onoj Kote čorbadžijskoga dete Tire; stanuja pelivan! O, majka mu stara!“ reče i prekrsti se levom rukom i on, sam, koji se kao večiti policaja baš nagledao svakojakih čuda!

Eto, iz te takve i tako oduševljene sredine trudio se jednoga večera Ljubivoje da izmami, upravo iščupa pozorišnu družinu i odvede u nepoznato Vlasotince.

— Ama, ne bojte se, gospodine upravniče, — veli Ljubivoje. — Ja vam jamčim da će odziv građanstva biti preko očekivanja sjajan.

— Jok, jok! — branio se upravnik pozorišta. — Dobro je nama ovde... Stiga čiči za burek.

— Kunem vam se, gospodine upravniče, grešite, veoma grešite, što se sumnjate u uspeh!

— More, da čuvamo mi ovo! Bolje vrabac u šaci“ nego soko na grani. Kakvo Vlasotince!

— Tako mi onih prijatnih časova, gospodine upravniče, što sam ih — počeo Ljubivoje glasom pokojnoga Toše — glumujući proživeo! Kunem vam se čašću svojom i žene svoje — koja mi je draža od života — kajaćete se! Gorko ćete se kajati, ako me ne poslušate! — uverava ga Ljubivoje.

— Ama, ne smem, kažem ti! — brani se direktor,

— Nisam valjda lud da dajem *gotovo* za veresiju, Leskovac za Vlasotince!

— Ama, šta vi Vlasotince! Ako za dve godine ne bude onde i kifli i zemičaka, — da nisam koji sam! Vi ne znate kako se ovde gigantskim korakom korača u civilizaciji! Ama, nećete, časti mi moje, rđavo proći! Ja — bar laskam si sebi, — dobro poznajem taj svet. To su patriote! Sve sam zgoljni „Jona zvonar!“ Prosti ljudi, ali rodoljubivi da im para nema. Daju se oduševiti za sve što je lepo, plemenito i uzvišeno! Kremen Srbende! A užasno mrze Turke! U prvom našem ustanku i oni su se dizali; četiri puta su bili paljeni, pogorelci bili!

— Ama, sve je to lepo. Ako su oni bili *pogorelci*, zašto ja sad, *u mirno vreme*, da budem pogorelac!? Ne, ne! Nikako!

— Ama, šta imate da se brinete, za Boga i po Bogu!? Ama, evo vam prost račun!... poklonite samo nekoliko trenutaka! U samom Vlasotincu ima preko šest stotina poreskih glava, pa odmah tu do nas opština seoska Boljare, koja pripada Vlasotincu i biraju zajedno poslanike, svega sedam stotina dvadeset poreskih glava i birača!... A sve to željno pozorišta... mrze Turke svim žarom plamene svoje duše i srpskog osećanja!... Pa zar to da ne pokulja k’ ludo u pozorište!

— More, ti tu kitiš, kao da ja ne znam naš palanački svet! Ide kad mora, kad ne mora i neće.

— More, ako je zato zapelo, pa i tome ima leka!... Pa zar se ne može, — reče Ljubivoje i okrete se obazrivo oko sebe, pa produži polako kroz zube, — more, zar se ne može da ja, onako, naredim

kmetovima, a oni seljacima, te kmetovi da se čak i pretplate, a seljaci da plate za predstavu! More, kad se samo vlast umeša, pa kad vlast naredi! Kad im podviknem!... More, ne znaš ti šta sve vlast može samo kad hoće. Kad mu se naturi na vrat — gore mu kuge ne treba! A ovde je svet poslušan, sluša, brate, vlast što kaže, pa, ide... More, ’oće da ide, pa sve će da ide kao kad mu podviknemo i naredimo da glasa za poslanika! Dresirano je to! Samo mu vikni: hodom, kasom, galop! A on potrči da se satre!

— ’Ajd pričaj... pričaj — smeje se direktor.

— More, mesta neće biti! Lokal nećete naći dovoljno prostran da smesti masu posetilaca. Sve će se znojiti duvari od „kuće“, to vam ja na moju čast jamčim.

— Ama...

— Nema tu „ama“, ne poznajete vi još ovaj svet!... Kad on prima jednog Talijana s majmunom i pokazuje onako kolosalno interesovanje, — ja šta li će raditi kad mu vi dođete?! Lane prošao jedan Talijan i, nećete mi verovati, gospodine upravniče, sve se živo diglo za njim! I šegrti i kalfe i majstori, i muško i žensko, i staro i mlado, kuda on tuda i oni; pa kako koji sokak više, a gomila i mase naroda sve veće!... Išlo je sve za onim olinjalim majmunom k’o da ga vode na Karaburmu na streljanje!

— Ali, verujem, brate slatki, verujem — veli mu nervozno direktor. — Ali to je majmun... jedna duša, jedna guša — pa lako mu je! Ama, kod mene je četrnaest duša, osam muških i šest dama, a među njima Toša Tetkin, on mi jedan zadaje glavobolju za tuce drugih! Pa kud smem sad u Vlasotince!... K’o guske u maglu! Taman posla!

— Ama sve je svršeno, za ime Boga! Sve! Ja sam sve udesio! Vi imate odavde samo da mi javite; „Krećemo se!“ A ostalo je moja briga!... Daske, ćilime, lampe — sve, sve imate!

— Ama, — brani se direktor — imam ja svega.

— Ćilima kol’ko hoćete! — dodaje Ljubivoje.

— Ama šta će mi *ćilimi*! Nisam ja cirkuski pajac da se preturam po ćilimima...

— Imaćete i jedan pleh za grmljavinu! Kupio sam ga kad je lane bankrotirao neki Gane kubedžija. Ka’ velim, nek se nađe — u zlu ne

trebalo! Divan pleh, grmljavina božanstvena! Po neki put uzmem pa ga probam, zagrmim njim; ali to je tako apsolutno verna imitacija prirode, da žene po komšiluku da se posatiru iznoseći korita i bakrače pod oluk, za kišnicu! Take grmljavine časti mi moje, još niste čuli, gospodine upravniče!

— Ama ostav' se pleha, — zar ja nemam pleha?!

— Pa kalafonije za munje i sevanje... Imam tri kile! A! Apropo! Imam od pređašnje neke fabrike gajtana... bile neke gajtandžije Šopovi, pa ostalo jedno vitlo, ama dušu dalo za spravu za vetar! Šta velite!... *Vi Đorđe Belen, a ja Varning*, pa seva, grmi, urla vetar! Efekat će biti, prosto, užasan! Publika će biti, prosto, očarana kad vidi da se tako što može i u palanci izvesti! Divota scenarija! — Sve, sve ćete imati. Od vas ne tražimo ništa drugo nego da se izvalite, da nakrivite kapu i da naređujete; a ja i Mica — mi ćemo svojski da zapnemo!

— Huuu! — huknu direktor i izvadi zlovoljno svoju pakvonsku tabakeru, pa stade praviti cigaru. Ćuti, ne govori ništa, pušta dimove samo. Pravi cigaru i Ljubivoje; ćuti on, pogleda direktora, puši i klacka se na stolici i očekuje da ovaj rekne koju.

Pauza.

— A ja sam se postarao već — prekide najzad podužu i mučnu pauzu Ljubivoje — i za lokal, to jest salu. Razgovarao sam sa ćir-Mantom kafedžijom za izvesne olakšice... pa za štatiste, za rekvizite! Ih, da znate samo kakve slavne tozluke ima Manasija policaja... za *'Ajduk Veljka* k'o poručene! Šta velite! A?

— Ti si, brate, prava zubobolja! To velim — reče malo ljutito direktor.

— Sve je spremno. Ništa nije previđeno. K'o što rekoh! Vi imate samo da dođete, a naše je kad ćemo vas pustiti od nas. Ja i Mica gastiraćemo besplatno!... otići ćete sa *suficitom*! To je tako izvesno kao dvaput dva četiri!

— Dobro te ne reče kao dvaput dva pet! — reče zlovoljno direktor, pa se diže da ide, ali ga Ljubivoje zaustavi i ne dade mu. Poruči još dva piva. Čovek opet sede.

Dugo su još razgovarali, i glasno i šapatom. Direktor se sve slabije branio i otimao, a Ljubivoje sve silnije i oduševljenije jurišao

i saletao, — dok najzad direktor ne pruži ruku. Rukova se sa Ljubivojem, i čulo se lepo gde reče:

— E, pa dobro, kad si baš toliko navalio!... A ono pristajem. Dobro, dolazim! Ali... na tvoju odgovornost!

— Molim te... ja ti stojim na biljezi!

Kucaju se zadovoljno čašama i piju pivo. Razdragani Ljubivoje poručuje još piva.

— E, pa dobro! — reče direktor. — 'Ajd' da vidimo i to čudo! Ako rđavo pođe, — ti si kriv!... Uostalom, neće mi to prvina biti!... Ja ću odmah saviti šipke, pa begati. „Zbogom, diko, zbogom, peruniko!" što 'no rekli. Široka je Srbija.

— A, da ne da Bog — veli Ljubivoje.

— E, ja ti reko'!

— More, uživaj! — veli mu razdragani Ljubivoje, la nateže i iskapi čašu piva i tresnu je da ode u sto komada. — Slušaj, more! Ja čuvam — ako se sećaš iz Poturice, — one bele pantalone sa duplim zlatnim lampazima, za Selima Nadovića, kajmakama! Evo ih, kod mene su! A šta veliš, sve će biti prosto „mortus", kad im viknem:

Milost carska svagda je velika!...
Ja se carskoj pokoravam volji,
Al' se slave nikad odreć' neću!
Pak dok mač taj u ruci mi sjeva,
Bit' će *moja* ova l'jepa djeva!

GLAVA TREĆA

U njoj je opisano sve što je bilo u mestu pre dolaska pozorišta; materijalno, moralno i intelektualno stanje meštena, ukratko sve što je u kauzalnoj vezi sa prosperitetom jednoga pozorišta u jednoj palanci, a isto tako opisan je i ulazak pozorišne trupe u Vlasotince.

Iako se u Srbiji živi i radi bez plana, ipak su nam zato bar kafane i mehane po planu, i zato valjda nije nužno ni da spominjem da se takva jedna, naravno jedna jedina, nalazi i u Vlasotincu, a još manje mislim da je nužno kazati ko je drži. Ta kafana i mehana po planu, to je kafana kod „Termopila", ali je meštani ne zovu tako nego prosto „Mantina kafana", jer je drži čuveni Manta kafedžija, čovek čuven. Živi dobro i s vlastima, a i s narodom, i ako njega guli vlast, a on opet guli narod. Možda ga počem i čitalačka publika poznaje, bar po čuvenju, — upravo iz čitanja — jer mu se ime češće nalazi na svima mogućim čestitkama. Kao čestit čovek čestitao je svemu što se kloni dobru ove mnogonapaćene nove domovine njegove. Nove, velim, jer Manta — ili još bolje ćir-Manta — je odnekud iz Turske, i to, mogao bi skoro reći, zemljak samih starih jelinskih bogova; jer selo Konduriotis, odakle je Manta rodom, leži baš pod samim onim slavnim Olimpom.

Na njemu se lepo moglo videti šta sve može jedan istrajan čovek da učini i dokle da dospe, samo kad zapne. Došao je puki siromah. Neću reći ono stereotipno i već otrcano „ da nije imao pas za što da ga uhvati", jer je došao bar u dugačkoj anteriji, ali to mu je skoro sve i bilo. Od kapitala u novcu imao je sedam i po groša i jedan tulum zeitina šarlagana, i s tim se prihvatio posla. A došao je zgodno, baš uz božićni post, i odmah je počeo u jednom ćošku da peče mekike, one tako prijatne i deci i matorima mekike. Od mekikdžije postade ćebabdžija, od ovoga aščija, a od aščije mehandžija i kafedžija. Danas ima sedam dućana i dve kuće od nepokretnosti, sem toga po narodu sigurne veresije, što ceo svet zna, a u gvozdenoj kasi šta ima, to samo on zna! Sem toga, i inače je čuven ne samo kao privatan čovek, nego i kao javan radnik. U svemu je napravio ogromnu karijeru i daleko mu je kraj. Odbornik je opštinski, porotnik, svetosavski domaćin za ovu godinu i član deputacije za sve godine i prošle i buduće, a što je najviše, i „pertu" je s jednim ministrom.

Kao mehandžija radio je dobro. Radio je poglavito sa strancima, putnicima; oni su bili glavne mušterije. I on je to u govoru često isticao i podvlačio, i ponosio se tim naročito kad se svađao sa meštanima, kojima je govorio da mu nije stranaca, a po njima bi ostao dovek slepac. Ali je zato ipak živeo lepo i s meštanima, iako, nit' je on njima, niti su oni pak njemu, verovali. On ih je smatrao kao ljude koji rado hoće više da popiju a manje da plate, a oni su se na njega tužili da ima taj ružan običaj da hoće da nakači poštogod ili čak i dvared da naplati. Kad ga uhvate, a on se izvinjava da je nešto zabrinut, ili da se na mlađe naljutio pa ne zna šta radi.

Uostalom, oni ga nisu baš bogzna kako ni posećivali. Jer svaki je imao bar po jedan vinograd, podrum i bačve u njemu, pa je pijuckao doma. Tek radi kafe su dolazili k njemu, pa i to na menu pa na uštap. Tek kad im dođe kakav gajtandžija iz Bugarske, ili kakav bisagdžija iz Foče, ili kakav kalfa od koje jače trgovačke firme iz Beograda radi naplate veresije. Onda bi ga vodili u Mantinu kafanu i poručivali po dve ili više kafa. Pa i to kako i na koji način!

— Manto, more! Ela vam, nesrećo grčka! — vikne neki ulazeći i sedajući s gostom za sto s prljavim kockastim čaršavom, i samo digne dva prsta, pa, jako naglasivši doda — moj šiker! Što je Manta i kelner mu Serafim lepo razumeo, jer je značilo da on ispeče dve kafe, a šećer je sam mušterija i gost sa sobom doneo, i da su onda dve kafe za marjaš.

Pa to je još bilo i Bože pomozi, ali bilo je i drukčijih mušterija i gostiju. Bilo je i takvih koji su — apelujući na dugogodišnje susedstvo i one svete veze što vezuju dobre susede — donosili sa sobom i šećer i kafu i samu džezvu, a samo zamolili za malo vatre i vruće vode.

— Ako li, komšijo, da si primaknem i turim džezvence, da pijnem jedno kafe da si ogrejem malko dušicu! — veli i tura džezvu uz vatru, na što Manta promrmlja nešto i ne osvrćući se na nj, što opet ovaj uzima kao pristanak i meće džezvu kraj vatre.

No pored sviju takvih mušterija, ćir-Manta je dobro pazario, jer je, kao što spomenusmo, radio poglavito s putnicima. A prihvatao se i drugih špekulacija: kupovao hranu, kože, bavio se liferacijama, sve to radeći, ali ne napuštajući, naravno, kafanski rad. Imao je čak i trpezariju, i srpsku dobru kujnu, i švapsku još bolju kuvaricu.

I da ne odugovlačim, dosta je kad se kaže da je kod Mante sve bilo kao u kakvoj beogradskoj gostionici; samo su falili štampani jelovnici i čačkalice, a ostalo sve kao usred prestonice. Zato se Ljubivoje i osmelio da pozove družinu u Vlasotince i upustio u pregovore s ćir-Mantom, potpomognut i samim gospodinom sreskim načelnikom.

Dosta dugo je trebalo dok su ga obavestili šta upravo traže oni, ko su upravo ti ljudi što će doći, i šta on upravo treba da ustupi. Kad je pristao, on je mislio da će se to s malo kalabaluka svršiti. „Eh, mahnuo je rukom, će gi prostrem kilimče jedno, pa će se preturav“, rekao je ćir-Manta, misleći da će tu biti samo preturanje po ćilimu, skakanje kroz obruč i gutanje kudelje i vatre. Ali kad su mu objasnili i on shvatio malo, onda je bogme zapelo. Počešao se ćir-Manta i nekako instiktivno slutio da će mu pleća poslaba biti za toliki teret. Ali na navaljivanje sreske vlasti popusti najzad i pristade. Ustupi prostorije, dade daske i burad, i kost za dvadeset dinara od persone.

*

Ljubivoje s nestrpljenjem iščekivaše dolazak njihov. Svaki sahat mu je bio dan, a svaki dan godina.

Sve je udesio, sve sem pretplate na koju nikako nije mogao, pored sve krasnorečivosti svoje, da privoli meštane. Ali on se nadao, ili bolje reći uveren je bio, u ogroman uspeh. Na vedrom plavom nebu njegova nadanja bila je samo jedna tamna tačkica, jedan oblačak, koji je na horizontu sve više iščezavao i gubio se. A taj oblačak i ta tamna tačka, to je taj fakat što nema pretplate; a nema je zato, tumačio je on, što se građanstvo ovomesno istrošilo, a istrošilo se zato što je tu skoro bila jedna panorama.

Ta panorama je prilično istrošila i iscrpla građanstvo, što je osetio i nesrećni Talijan što je odmah posle toga s majmunom došao. Nije se ni dan i po skrasio i otišao je, tako reći, bez zbogom ostaj! Kad je Ljubivoje nudio meštane da se pretplate, oni se ustezahu. Jedni su rekli samo: „Ima vreme, gospodine!“ a drugi su ga pitali i raspitivali se hoće li dobiti što posle predstave (onako, kakav revolver, duvarski sat, budilnik, vaznu, ili bar notes), misleći tu na onaj poklon što ga je svaki posetilac panorame dobio. — Tu je Ljubivoje bio na muci, i u duši je morao priznati da je panorama

odista razmazila, i u nekom vidu korumpirala svet, i da će zbog svega toga biti poteže s pozorištem i posetom.

Jer, doista, od panorame je čovek video duplu fajdu. Em gleda strašne stvari, kao špansku inkviziciju, kako krokodil guta Crnca, kako bomba prska pred starim carem Viljemom, i tako dalje, — em posle svega toga dobija još nešto i za spomen; pa em spomen, em fajdica!

I to izvlačenje srećaka u panorami otpočelo je odmah od prvog dana dolaska njena. Prvu je posetu na poziv samoga sopstvenika panorame, gospodina Goldberga, učinio sam glavom gospodin načelnik sreski Jeremija sa gospođom načelnikovicom Persidom, a u pratnji Misaila pandura, koji se svuda s načelnikom premešta. Ulazak u panoramu bio je toržastven. Poslat je o tome i jedan dopis u novine, ali nije štampan. Na ulasku ih je dočekao sam sopstvenik panorame, sam glavom gospodin Goldberg sa osobljem svojim; jedan vergl zasvirao je neko srpsko-banatsko kolo sa užasno dugim pauzama, jer je vergl po svoj prilici bio sipljiv. Ona baba od kaučuka što stoji na vratima panorame, pljeskala je radosno rukama, a zeleni papagaj na obruču derao se pri pojavi sreske vlasti: „Vilkomen, vilkomen!"; samo majmun se neprestano češao i okrenuo. Uz poklone i svirku i pozdrav papagaja ušli su tako prvi posetioci u novodošavšu panoramu. Razgledali su tačno sve, i dopalo im se. Interesovali se o svemu i raspitivali o mnogome koječemu, a na sve to im je gospodin Goldberg sa poznatom svojom gotovošću, ljubaznošću i uslužnošću davao nužne informacije. Uopšte, razgovor se vodio na čisto naučnom terenu.

Gospodin načelnik je izrazio želju da što više srpski narod posećuje panoramu, da bi stigao ostale evropske srećnije i kulturnije narode, jer, izrazio se on, on smatra panoramu kao jednu kulturnu ustanovu i školu. Na što mu je gospodin Goldberg vrlo lepo primetio da je panorama neka vrsta udobnog i jeftinog putovanja.

„'Oće da ide", rekao je gospodin Goldberg, „a nema dosta novce; onda kad nema dosta novce, ide u panorama, pa vidi svet, — a nema rajberi u vagonu s revolver, a nema ni 'ajduci na drum s dugačka puška!" I gospođa Persida se interesovala i izjavila svoje dopadanje, na što ju je gospodin Goldberg poljubio u ruku. Zainteresovala se i

za zelenog papagaja koji se svađao s dečurlijom i pitala da li papagaj govori srpski i da li bi se mogao, ovako još od rane njegove mladosti, naučiti srpskom jeziku, na što joj gospodin Goldberg učtivo odgovori da, pošto vidi kako gospoja načelnikovica jako voli papagaje, to će joj on jednoga doneti kad drugi put prođe kroz Vlasotince.

Zatim su se vukle srećke. Ćerčica Goldbergova, obučena u belo kao anđelče, vukla je ceduljice. Prvi posetioci bili su vrlo srećni. Sam gospodin Goldberg, kad je pročitao imena izvučenih stvari, uveravao ih je da mu nije nikad to pasiralo. Al' tako jedno za drugim, srećka za srećkom, tref za trefom. Tako reći pljusak od trefova! Jer gospodin načelnik je dobio lep belokorac revolver, a gospoja načelnikovica lep veliki album, koji, kad se navije, a on svira Marseljezu. Predajući izvučene stvari, gospodin Goldberg se duboko pokloni načelniku i načelnikovici, a ovu poslednju je još i u ruku poljubio.

— Kakve slučaj! — veli gospodin Goldberg pokazujući krajnje začuđeno lice. — I gospodin prefekt dobila jedna lepa stvar, i gospoja dobila opet jedna lepa stvar! — reče predajući izvučene stvari, i zadovoljno trljajući ruke isprati gospoštinu, koja se pozdravi i ode.

Nije zaboravljen ni Misailo Studeničanin. Goldbergovo dete brknu rukom po kesi i izvuče ceduljicu. I njemu predadoše izvučenu stvar. Dobio je lepu muštiklu od zečije noge.

Ti pokloni učiniše silno dejstvo. Svet je pojurio kao lud u panoramu da vidi šta je po svetu i kakve je sreće. Ali već ovakve sreće niko nije bio kao gospodin-načelnikovi. Posle se osu sve koješta. Nezadovoljni meštani dobijali su sve budi Bog s nama stvari, kao male notese, čačkalice za zube i drvene noževe za sečenje knjiga, i sve nešto tako što je dosad malo poznato, a još manje bilo potrebno u mestu.

I prirodno je bilo što je svet sve više i više hladneo prema panorami i počeo javno protestovati i govoriti da to nije ništa drugo nego ono što narod lepo veli: traži hleba bez motike. Poseta se nije popravila ni kad je gđa Mica Ljubivojeva dobila lepu harmoniku, a ni kad je čorbadžija Vaca dobio švapsku vodenicu za kafu. Opustela panorama. Još nešto dečurlije zazjavalo je svađajući se pred

panoramom s onim zelenim obešenjakom, dok naposletku i to prestade. I panorama ostade bez dece kao Nioba. I jednog jutra osvanu skelet od letvi negdašnje panorame, kola i sanduci, a oko podne i to se diže.

Ta poseta, eto, nije se smela nikako prevideti. Ljubivoje je osetio iscrpenost meštana, i zato se malo i pribojavao za prijem pozorišta u mestu kroz koje je prošla panorama. Ali kao što već rekoh, on je bio optimista kao i svi njegove vrste ljudi; lako se sam ubeđivao i tešio, i sad je samo očekivao kad će doći.

Naposletku je i to dočekao.

U prvi sumrak, baš kad je činovništvo sresko izlazilo iz kancelarije, pojaviše se kao neka siluet-grupa na ulazu u varoš neka kola i neki pešaci oko kola. Terzijice i bakalčići ispružiše šije sa ćepeneka da bolje vide ko to dolazi. — Čaršijom se kretahu troja kola puna čudnih, dotle neviđenih stvari u tom mestu. Na kolima su navrh stvari sedele tri dame, a druge tri i muški pešačili su pored kola; jedna od dama vodila je jedno malo lepo kuče na uzici. Tako su sve bliže i bliže dolazili. Muški sa pletovima koji su se tada jako nosili, a kaputima prebačenim preko levog ramena, sa cigaretom u zubima, koračahu ponosito i kroz cviker razgledahu nemarno i ravnodušno levo i desno redove dućana i čitahu firme na dućanima; gledahu radoznalo žensku publiku koja se, ne znam otkud, zgrnula na avlijskim vratima i radoznalo ih gledala i merila. Mlađe su izvirivale samo na avlijska vrata, a starije izišle i stale slobodno na vratima sa rukama prekrštenim preko trbuha i gledale ih. Gledale ih i osvrtale se za njima i vodonoše koje se, dve po dve u redu, vraćahu s česme sa stovnama punim vode. Smeju se i gurkaju se i pitaju jedna drugu da l’ bi pošla za onog s dugom kosom bez brkova, pa se opet smeju i viču: „Lele! Kakvi su! Muka gi izela!“ — Svi se čude ljudima bez brkova, svi se smeju onoj što vodi pseto.

Odmah po tom psetu na uzici zaključiše i ko su i šta su.

— Toj će kučište da ripa jutre kroz obruč! — reče jedan.

— More, i ona će da ripa! — reče drugi, i pokaza na onu što je vodila pseto na uzici, pa zastala jer pinčiki palo na pamet da se češe nasred puta.

— More, svi će da ripav!

— I oganj će da ručav!

Dakle, saznali su i tvrdo uvereni bili duž čaršije po ćepencima da je došao cirkus i da su to komedijaši.

I sad nastade pričanje o cirkusima današnjim i negdašnjim turskim; o pajacima švapskim i pelivanima turskim koji su se peli uz motku i na vrh motke pravili s ovnom „kurban-bajram“. Dođe reč i na prošli cirkus, i kako je prošao i ko je kupio od cirkuždžije onoga konja i u čijim sad taljigama tegli taj konj, dok jedan viknu:

— A kude su gi konji i trumbete, — i magare kude g’im je?

Ove reči padoše prosto kao bomba među njih, i dadoše pitanju drugi pravac. I meštani ujedared videše da su daleko od rešenja pitanja koje im izgledaše da je već svršeno.

I doista, ništa od spomenutog ne opaziše kod onih što im sad dolažahu. A dosad su komedijaši i pelivani uvek ulazili na konjima sa trumbetama i sa šareno obučenim magarcem. Sad svega toga ne beše. I meštani se raziđoše svaki u svoj dućan u „nedoumjeniju“ nekom.

Tek sutradan doznadoše ko su i šta su ovi. Pa iako nije bio cirkus, nego nešto drugo, ipak se obradovaše i sami meštani. I osetiše da je dolazak ovih ipak epohalan događaj.

Ljubivoje je objasnio meštanima šta je to pozorište, i radio je svim silama, ukoliko mu je to zvaničan posao i kancelarija dopuštala, da prva predstava ispadne što bolja, i da poseta bude što obilnija. Odmah sutra, po dolasku davali su prvu predstavu: Dva narednika, u čast „regrutne komisije“ koja je odnekud tu radila. Sveta je bilo prilično. Bilo sve sresko i opštinsko činovništvo, oficiri s poslugom, i tri kalfe iz Beograda od jakih firmi, i prilično meštana. Glumci su igrali dobro, publika im je pljeskala — pa ipak upravitelj nije bio najzadovoljniji. Čak se malo i tužio posle predstave. Zamerao je, veleći: kad je on priredio predstavu u počast srpske vojske, — a zna se po Ustavu da je svaki Srbin vojnik, — onda se s pravom on nadao da će poseta biti obilnija, a s još većim pravom protestuje što nije video ni rezervu, a ni prvi ni drugi poziv na predstavi. Ali se posle i on umirio. Tešio se time što je pozorište još nova stvar ovde, a ovo je bila tek prva predstava, i, posle, što je svaki početak težak. Ukratko, on je na kraj kraja bio zadovoljan i pun nade na bolje dane.

Jedini meštani posetioci kao da nisu bili baš bogzna kako zadovoljni. Upoređivali su pozorište sa drugim sličnim ustanovama. I upoređivanje je, naravno, ispalo na štetu pozorišta. Prostije reći, nisu bili nikako zadovoljni. Pričali su sutradan po čaršiji da je sve lepo, samo nema na kraju predstave da se kao u panorami izvlače srećke, nego se čovek praznih šaka vraća kući. Jedino, rekoše, vredi nešto malo ona na kraju predstave bengalska vatra!

GLAVA ČETVRTA

U njoj su iznesene kubure glumaca usled apatije i nemara pozorišne publike i skoro bezizlazno stanje cele družine; ali na kraju glave nagoveštava se i slasonosna ideja glumca Toše Tetkinog.

Kao da je neko prokletstvo poteralo družinu, jer odmah posle prve predstave malaksa publika i odbi se od pozorišta. Šta da rade sada! — Najzad se domisliše..

I što su po drugim mestima radili obično pri kraju, hada, to jest, malaksava interesovanje, — ovde su morali pribeći odmah prvih predstava tim svojim često praktikovanim marifetlucima. Jednu predstavu *Mletačkog trgovca* dadoše u počast trgovačkog staleža, a drugu, *Muški metod i ženska majstorija*, u počast vrednih zanatlija; dadoše opet (dako bude prvašnje sreće), na opšte zahteve poštovane publike, poznati već i omiljeni komad *Dva narednika*, — pa ipak ništa!

Sve to nije pomoglo. Poseta je bila sve rđavija i rđavija. Nemar i hladnoća građanstva sve veća. Ono malo činovništva i onda dva tri oficira, to je bilo sve. A građanina meštanina — puškom da gađaš po sali, ne bi ga mogao naći, izuzev jednoga ili dvojicu, pa i to su bili oni koji su dali rekvizite, kao merdevine, ćilim ili tako štogod.

Glumci se uznemirili, a ne manje i Ljubivoje. On je sad bio još više zbunjen i još manje upotrebljiv, tako da su mu morali oduzeti i prepis, i gospodin kapetan ga je odredio na nekakvu spoljnu službu, jer da nije one krasne žene, kako se gospodin kapetan izražavao, on bi ga, vera i Bog, otpustio! Na navaljivanje Ljubivojevo umešao se i sam gospodin načelnik u korist pozorišta i angažovao se za nj prvo kod opštinskog časništva, a zatim kod građanstva. Kod prvih je uspeo, istina, malo poteže: obećali su da će pohađati predstave, ali su ga, pošto su već pristali, zapitali hoće li imati pravo da naplate dijurnu zato što dangube? A kod onih drugih, kod građanstva, tu nije mogao baš ništa ni on sam kao vlast, jer je iza ovih stojao narodni prijatelj i večiti protivnik svake vlasti, gospodin Žika „advokat“ nazvani, upravo piskaralo i stalni dopisnik jednog prestoničkog i dva vladi neprijateljski raspoložena palanačka lista, i bio sila ne samo za Vlasotince nego i za Leskovac i za okolinu. Znao je Ustav napamet, imao ga je u malom prstu, što kažu, i hrabrio ih

je da se drže junački na braniku svojih građanskih prava. I oni odgovoriše gospodinu načelniku da on po Ustavu nema prava da im sužava njihovu ličnu slobodu! Uostalom, rekoše da je dosta od njih već i to što su mu popustili pri poslednjem biranju opštinskih odbornika; a u pozorište neće ići dok im je gospodin-Žikina oštra pera, i dok je u Srbiji ustava, novina i deputacija!

Posledica toga bila je ta da je i ćir-Manta okrenuo drugi list, podbadan sem toga još i tužbama i suzama svoje Rezike, Nemice kuvarice. Postade i on hladan prema glumcima. Javlja im se preko volje i samo gunđa. Sakrio skoro sve lampe, otkazao kvartir glumcima, a kost i glumcima i glumicama.

I glumci su to osetili. Dok su imali, poručivali su besno, a sada sede pokunjeni u mehani i ne poručuju ništa. A i kad poručuju, a oni, nekako, vrlo učtivo i vrlo utanjenim glasom to zahtevaju. — „Molim vas“, vele, „budite tako dobri! Jednu čašu vode!“. Ćir-Manta je bio od onih mehandžija koji više vole gosta grubijana nego učtiva. Učtivi obično malo poručuju. Zato je i Manta voleo one koji ga psuju, ali poručuju okanike. Zato su mu sad k bili odvratni ovako učtivi gosti. „Serafime, ela odnesi na gospodu *čiste čaše*!“ naređuje ćir-Manta. „I jednu *saku* vode, da stoji u pripravnos’... za gospoda!“ veli, pa okrete nešto sitno grčki da psuje.

Šta će, siroti, ćute i trpe!

Ali onaj što se postarao za ptice nebesne, postarao se i za glumce, za ove, tako reći, ptice zemaljske. Ostavljeni od sviju, prekinuše predstave. Rado bi oni otišli, ali su napravili priličan račun, pa ne mogu; ćir-Manta ih ne pušta dok ne plate, a oni platiti ne mogu. Sreća te je okolina bila milosrdnija nego ljudi, i ona ih je hranila.

Muški se prihvatiše pecanja. Tu je reka puna riba; tu i virovi obilni racima. I što je u Beogradu luksuz i delikatesa, — to im ovde postade sada svakodnevna hrana. Ali davno je izrečena i poznata ona narodna reč o lovcu i loncu; pa tako je i s njima bilo, — nekada dobro, nekada rđavo! Nekad se vrate s bogatim lovom, a ponekad, bo’me, vrate se s niskom ribica koje jedva ako bi podnele za kakav salonski akvarijum. Prolazeći i noseći lov, pevušili bi polako onu pesmu: “U terzije tanka igla, tanka večera“. Kad bi ih tada meštani

pogledali i osmeškivali se, nije ih ni to zbunjivalo; oni bi sasvim ravnodušno odgovarali da su željni bili malo mezeluka.

Tako je trajalo nekoliko dana.

Jedini svetao dan usred te bede bio im je onaj dan kad je u Vlasotince stigao svojim advokatskim poslom gospodin Pera advokat, nazvan „Šnajdes“. Bio je to čovek meka i bolećiva srca, strastan ljubitelj pozorišta, a sem toga čovek sa dobrom zaradom, a neobično izdašne ruke. Dolazak njegov prekide tu strašnu pauzu. Talija opet ožive, glumci živahnuše.

Odmah je u počast njegovu davan *Sirotinjski advokat*. Kuća je bila puna, jer gospodin Pera je naterao obe parničke strane da kupe bilete; i tako dođe sve ono što je njihova prezimena nosilo. A i sam g. Pera je kupio nekih dvadeset bileta i raspoklanjao ih, to jest pozvao — kao gosti da mu budu — mnoge čorbadžije koji svoju kesu dreše u sudu i u prodavnici taksenih maraka.

Ali ovaj lep dan izgleda da su, jadnici, doživeli samo zato da im uspomene na njega padne još teže u crnim i teškim danima koji nastaše, i koje proživeše odmah posle njega. Ode gospodin Pera, pa sa njim ode opet sreća od njih! Opet beda i nevolja. — Hoće da se kreću, ali Manta im ne da — iako su mu nešto duga otplatili — nego traži da mu sve isplate, pa neka idu kud znaju, a on ih, vala, nije ni zvao. A oni nemaju otkud, da plate, jer ni *Poturica* u kome je gostovao u ulozi Selima Ljubivoje, a u ulozi Bojane Mica — ne donese očekivana prihoda, i katastrofa bi potpuna, stanje očajno i bezizlazno.

Nastade roptanje na direktora kao na jedinog i glavnog vinovnika sve ove njihove nesreće. Pričalo se o silnim novcima koje je zgrnuo a neće da im da; o kući koju namerava kupiti, i kako će se povući i postati privatijer i rentijer i davati pod interes novac, koji se sada nalazi pola u zemunskoj a pola u pančevačkoj štedionici. Kad im je pak direktor ispričao i objasnio istoriju dolaska njihovog amo, onda su počeli roptati i na Ljubivoja i strahovito mu pretiti, tako da je ovaj morao da bega u srez, da ga ne izbiju baš oni za koje je on živeo i svaku im sreću želeo.

Očajanje je bilo tako veliko i beda takva, da ju je osetio i sam Toša Tetkin, glumac kojega dosad ništa na’ svetu nije umelo zbuniti, i koji se iz svakog škripca i kljusa umeo izvući sa čitavim repom.

*

I jednoga takvog očajnoga dana ležahu dešperatni glumci u jednoj sobi, na jednom velikom, generalnom (skoro isto tako prostranom kao i pozornica im), tako zvanom „trgovačkom krevetu", koji krevet ne poznaju Beograđani otkako hotelijeri naplaćuju krevet pet dinara. „Trgovački" se zvao zato što su na njemu spavali obično trgovci po šest najednom. Kad se jedan noću promeškolji, svi se pipaju u mraku za ćemere svoje i iskašljuju da pokažu da su budni. Na takvom jednom krevetu ležahu i razgovarahu se glumci obređujući se jednom cigarom. I što je sasvim prirodno, da se čovek u nesreći seća najradije srećnih dana, i da o njima govori, — i oni pričahu svoje lepe dane i svakojake doživljaje svoje.

— Eh, da mi je da smo negde u Banatu!... U Melencima, Bavaništu, Kikindi!... uzdahnu Toša Tetkin.

— More, makar i u Bačkoj! Šta bi nam tamo falilo!? — dodade Ljuba, Čvrga nazvani.

— Ja, vala, ništa više ne bih želeo nego da smo u Slavoniji — veli Desimirović... — Ah, to je raj, to nije zemlja! Pa one pitome Šokice iz Babine Grede! Ah, Slavonijo, Slavonijo! — uzdahnu Desimirović.

— More, za kakve Šokice mi pričaš sad kad mi krče creva — veli Toša Kicoš. — Kakva Slavonija! Ništa lepše od pravoslavnog Banata! Bolan brajko! Kakav je ono svet! A ovi ovde, čim te opaze, a oni odmah sklanjaju tabakere k'o Banaćani duvan od financa! K'o da sam financ a ne glumac! Zar bi nas pustili oni tamo da spavamo na ovom „trgovačkom krevetu?!" Kao da smo kakvi kalauzi što lučimo palocije za klenačku skelu!

— More, drugi su tamo ljudi! — odobravaju mu svi.

— Nego te prifate, k'o da si im šogor, ili kakav drugi rod; pa u prifatne kuće... pa jastuci do gredice! Pa miriše soba na zrele dunje i na bosiljak i na mlad sir i na surutku! Pa tek u Bačkoj Mađarice!... Sve me ljube u ruku; vide me obrijana, pa misle da sam kakav njihov plebanoš. A ja ih i blagosiljam — veli Toša Kicoš. — Pa one Banaćančice! Sve pare moje dadoh na odelo. Tamo sam se tek kicošio!... Otud mi i ostade ovaj sadašnji moj nadimak „Kicoš".

— More, pa i tamo nas ponekad potera baksuz! — reče zlovoljno džandrljivi i sumorni Pera, koji je obično i najčešće igrao tamničare u raznim komadima i lepio plakate po ćoškovima.

— Ama ne kažem ni ja da je uvek i svuda tekao med i mleko; — veli Toša Tetkin — ako je pozorištu išlo rđavo, nije nama! A to je tek neka razlika! Ako ništa, a ono je bar ’leba bilo!... Ja okrajku pod mišku, pa odem u baštu. Pa malo ’leba, malo crna luka, — kad pogledam, — fali pola leja! Pa meni stiga! „Od čega sit, od toga debeo“, što kažu. A ovde — nesreća!... Niko da se pošali da te pozove... na meze, bar, ako već neće na ručak ili večeru! Od juče pojedo’ šaku leblebije — to mi je sve!

— More, a ja ni to! — reče tužno Toša Kicoš.

—...Ćir-Manta ne da ništa! — nastavi Toša Tetkin. — Taj čovek nema srca! Što nas mučiš, bre Manto? — rek’o mu ja. — Što da propadnemo u „Termopile“ kad nismo Persijanci! A on se smeje, životinja jedna! Bruka od Grka! Grci izmislili pozorišta, a on mrzi, da nas ne vidi očima! ’Tedo’ da ga namamim, ama i ono je zverka, pa se čuva! Vrda i klizi ka’ čikov! Zovem ga juče da se igramo domina ili žandara. On pristade da igramo domina, i taman prvi put „pođe u baštu“, pa tek stade da zapita: „A u što će igramo, gospodin-Toške? U jedno kafe?“ — „More, kakva kafa, kažem mu ja; kafa buni krv!... Razbija san, pa se preturam celu noć... Da igramo u jednu kajganu od osam jaja!“ — „More, kud se pa u *kajganu* igralo!?“ čudi se, stoka jedna. — „Pa onda u jednu ćulbastiju!“ kažem mu ja. — „Kakva ćulbastija! Kakav je to običaj sag!? kaže on. — „Lep običaj! Treba i vi da ga usvojite!“ kažem ja.

— Šta se smeješ, stoko jedna?! — viknu Desimirović na Peru, na onog džandrljivog. — Šta ima tu smešno, kad tvoj bližnji gladuje i zlopati se?

— Hehe! — smeje ce Pera zajedljivo. — Gledam koliko nas ovde ima „bivših“ upravitelja pozorišta!

— Sve sam upravitelj; pet upravitelja! Pa svi đuture nemamo kredita za jednu ćulbastiju!!! Bruka! — dodaje Toša Kicoš. — The! Tako prolazi slava svetska!

— Haj, haj! — uzdahnu Desimirović — kad se setim Dalmacije! — Pa u veče samo čuješ sa sviju strana pesme sa čamaca, a vetar ti donese sa mora onu zanosnu ribarsku pesmu „Santa Lučiju“!

— More, kakva Dalmacija! — odseče se na nj Toša Tetkin. — Pazi ovoga opet!! Za Dalmaciju mi kazuješ! Ja opet ne marim ni da čujem za nju! Jedeš sve neke morske pauke i sve koješta jedeš!... Nema ništa preko Banata! pa pravoslavna jela... guske i ćurke. Jedeš što je i Bog rekao da se jede!

— E jeste, Tošo, iz usta si mi izvadio — veli mu Čvrga Ljuba.

— Pa zar nije? Baš pamtim jednom, bio sam onda kod strica Lazića, dođosmo u Bavanište... Hej ti more, Čvrgo, pa sve će' da popušiš!... — prekide pričanje Toša Tetkin i uze Čvrgi cigaru iz usta, pa stade brzo i nervozno vući dimove i pljuckati onako kako je u Banatu naučio. Pričaše prekidajući pušenjem i pljuckanjem govor u kratkim rečenicama. — Baš dođosmo u Bavanište... selo bogato, veliko, sedam hiljada duša, čisti Srbi — a ne k'o naša sela!... dva dućana i mejana sve selo. — Baš u jesen... Umorni! Kiša, vetar, blato, lapavica. A mi više peške nego na kolima; jedna nesreća! Jedva čekamo da se izvalimo na krevet!

— E, pa dosta je — primećuje mu onaj džandrljivi Pera. Toša mu dade još ono malo cigare, pa nastavi: pričanje menjajući glas i imitirajući one čije govore citira:

— Kad u birtiji, gde ćemo davati predstave, puno paora... Gledaju oni nas, gledamo i mi njih. Kaže nam birtaš da je tu i seoski knez. „Ko je knez?“ pita stric Lazić. — „En' onaj s budžom! Ta Neca Ćebečkov, ta ko ga ne zna!... Pa lepo bi bilo, znate, kaže nam birtaš, da mu se onako prijavite. On je knez naš, a posle, i čerez toga da mu se, znate, prijavite, dok je još trezan;. jerbo kad je pijan, kaže, a on odmah drugi čovek; grubijan je, al' opet, znate, ima jedno dobro srce, pa kad nekom i razbije glavu, a on plače i taki zafaljuje na zvaniju.“ — Ovi naši umorni. Stric Lazić kaže: „Neka, sutra ćemo“. I odoše svi da spavaju, a ostadosmo samo ja i moj pobratim Laka. — More da se javimo, ako ne fajdi, škoditi neće!“ reče Laka. I odosmo tamo. Lepo nas ljudi primiše (a ne kao ovi konopčari) i posadiše između sebe. Popismo i po jednu-dve. Pita nas knez jesmo li večerali. „Nismo, kneže, večerali“, reče Laka. „Nismo ni ručali, rekoh ja, kamoli večerali.“ — „Ako niste, i nećete, veli, u birtiji, nego ćete baš kod mene!“

— „Šta veliš, pobratime?“ zapita me Laka. — „More, zar misliš da ću čekati da me dvared pozove!“ — Te ti mi lepo odmah odosmo

s knezom. I Bog da pomože! Zaboravismo svu muku onoga dana. — Klao knez svinje... bila „svinjska daća“, kako oni kažu. Pa tu svirac, tu krvavice, džigernjače, čvarci, lepe Banaćanke, piktije, kolo, vino, pesme, — te ti mi ostasmo tu do zore, do samoga svanuća. Zadržava nas još knez, ne da nam da idemo; a mi mu kažemo da ćemo i za ovo ovde iskijati od gospodina upravnika. A knez kaže: „Lako je zato. Nećete vi odavde praznih šaka. A svaka se vlast da podmazati!“ kaže. Htede da nam da krvavice i džigernjača da ponesemo stricu Laziću. — More, koj će ti gleda sad krvavice; ne mogu ni da ih očima gledam!“ rekoh ja onako sit. — „A jede l’ vaš starešina guske?“ zapita knez.

— „Ta ko ih ne bi, taj gore nego najgori Čivutin! reko’ mu ja. Poj’o bi ih sa sve perje, k’o lisica“. — „A vi uzmite jednu gusku!“ reče knez, pa posla slugu da uhvati jednu, a pobratim Laka mi šapnu na uvo: „More, ufatiće nam najgoru; nego hajdemo i mi“. — „Da mu pomognemo!“ reknem ja knezu i odoh i ja i pobratim. Te ja i pobratim i sluga posle dužeg jurenja uhvatimo dve guske. A pobratim mi reče polako: „Drž’te vi te dve guske, a ja ću da uhvatim onu tamo debelu, pa ako onu ne uhvatim, — onda daj makar i tu!...“ Kad dođosmo u birtiju, a bina već gotova, i proba se drži i bez nas!... Stric Lazić ljut kao ris... hoće da nas kazni..., pita nas gde smo bili. A ja mu kažem, pričam mu i lepo vidim da mu je užasno krivo što je tako rano i odmah otišao da legne. Ređam mu jela: čvarke, kobasice, džigernjače, krvavice, piktije, kavurmu... — „Au, sunce vam detinje! prekide nas i huknu. Reci samo još da je bila i *pita s mesom* — pa ćuti sad razbiti nos!...“ A kad mu pobratim Laka donese i predade pozdrav i gusku od kneza, s primedbom da smo ga sa mi i tamo sećali — čika Lazić ne mogade a da se ne osmehne, pa veli: „Ajd’ i’te da spavate! Da budete sveži za večeraske!... To sam ja, kaže, ljut radi reda i discipline, — a ja znam da vi znate uloge... ta vi ste mi najbolje snage!“

— More, što mi pričate ono što je bilo, — veli džandrljivi Pera. — nego kažite vi meni za ovde... šta ćemo sad ovde da radimo, da se izvučemo iz ovog ćorsokaka?! A kako je „preko“, — to mi svi znamo! Da sam „preko“, — ja bih nakrivio kapu!

— More, — umeša se Toša Kicoš — pa i tamo se zapadne u belaj! Pamtiš li preklane? Kad ono odosmo na Vidovdan u Ravanicu na

slavu crkvenu? Pa umalo te nije bilo ono što se kaže: praviti račun bez birtaša! Mi računali da će svaki zaraditi za iberciger! A ono poče ne može biti gore!... Pre podne ništa. Jedva čekamo da se svrši služba i litija, da počnemo. Počeli mi, ama slabo dolaze! Odložili ručak do dva sata, samo ne bi l' više predstava dali, — pa opet ništa! Te čika Lazić, Bog da ga pomože, seti se lepo, pa nam kaže da svi onako obučeni i maskirani odemo pod 'ladnjak na ručak. Tako i uradimo. Posedamo, pa izgledamo k'o na Čortanovićevoj kontrafi onoj „Kneževa večera“. Stric Lazić u pročelju kao Jug Bogdan s belom bradom do pojasa, a levo i desno do njega poređali se mi u belim i crnim bradama. (Car Lazar nije izlazio zato što mu se toga dana davao parastos.) Od ženskih samo carica Milica što je sedela, a kćeri joj Mara i Vukosava služe nas. — Skupio se, Bože, svet oko našeg 'ladnjaka, pa nas gleda dok mi ručamo. Posle ručka otpevasmo jednu pesmu, a stric Lazić pozva narod da vidi svoju istoriju. — Kad posle ručka navali paorija — te Bog da pomogne! A komad skraćen, samo u tri scene. „Svađa i megdan“, „Kneževa večera“ i „Smrt Muratova“ — pa svaki' po sata druga predstava! Ide k'o namazano! Posle ručka šest puta predstavljasmo. Kad podelismo, svaki pun para!... Eto, prosto samo zato što su nas videli onako obučene, nagrnuli: a zar ti oni opet čitaju plakate! A da nije toga bilo, odosmo... Zato, što ja uvek kažem: samo treba imati *načina!... Načina!*

— Stoj — prekide ga radosno Toša Tetkin. — Stoj! Vrlo dobro! Pade mi sad baš jedna spasonosna ideja na pamet. Blagosiljaćete me kad vam je kažem! Upaliće! Idem odmah da je saopštim gospodinu upravniku! Evo mene sad! — reče ogrćući kaput i izlazeći brzo.

— Šta mu bi?! — pita Desimirović, koji ga nije ni slušao, jer je baš pisao sonet nekoj Geni Vlasotinčanki, koja mu se — kad Joj onomad u prolazu poslao poljubac, — plazila iz avlije.

— Toša, k'o Toša! Pun ideja! — reče Čvrga.

Posle kratkog vremena vrati se Toša.

— Šta je? Šta bi? — zapitaše svi.

— Ništa — reče zlovoljno Toša. — Ne pušta nikoga k sebi! A mene najmanje! Zaključao se. Odgovara on iznutra: „Idite, veli, s milim Bogom! Tu ste mi se popeli!“ veli. — Mora da je pokazivao na

teme kad je to kazao. — „Ama molim vas. Samo na jednu reč. Imam jedan savet koji će nam pomoći!“ reko’ mu ja. — „Ne slušam ja više ni jednog glumca! dere se on iznutra. Da nisam glumce i njihove savete slušao, ne bih ni sad ovako prošao!“ — „Ali, molim vas, nisam ja taj!“ — „Svi ste vi jednaki; — jedan ko drugi!“ veli on. I ne pusti me. — Uostalom, — po njega gore. Ako nama ćir-Manta ne da da begamo, — ne damo, vala, ni mi njemu!

— Kako! — graknuše svi besno. — Nek se samo makne! Dignućemo jednu dreku da će se po celom okrugu čuti!

— Pa šta sad da radimo?! — zapitaše neki.

— Svejedno! — reče Toša Tetkin. — Radićemo i bez njega. Kad uradimo, videće i on fajdu.

— Ama zbilja imaš načina da nam pomogneš?! — zapitaše ga.

— Ama, kad vam kažem — veli im, malo uvređen, Toša Tetkin. — Sad odmah posle ručka... to jest posle dvanaest sati, htedoh reći, jer mučno da će iko od nas ovde i ručati. Dakle, posle podne!... Imam jednu slavnu ideju. Dopašće vam se, znam dobro! Nakrivite kapu pa uživajte! „Majstorija koze pase!-’

— Ura! Živeo! — povikaše svi.

— ’Ajdemo u garderobu! — reče im Toša, i svi odoše onoga časa za njim.

A kakva je to ideja, i kako je u delo privedena, i u čemu je spasonosna, — to će strpljivi čitalac videti već iz sledeće, poslednje, glave.

GLAVA PETA I POSLEDNjA

Koju kad pročita čitalac, tek onda će lepo videti da je pisac imao pravo što je, sasvim umesno, metnuo ovoj pripoveci baš ono moto: „Majstorija koze pase“.

Toga istoga dana posle podne, upravnik je posle mršavog ručka prilegao da malo prospava. Nije on to radio baš što mu se spavalo; ili što bi mu umorno telo posle rada zahtevalo onog svakom toliko preporučivanog „ukrepitelnog“ odmora; ili što bi mu to baš svakodnevna navika bila da posle podne malo prodrema, pa radi to, jer mu se to može kao već svakome šefu za koga mlađi rade. Ne, nije

to on učinio ni iz jednog od pobrojanih razloga, već prosto zato što je hteo da okrene malo glavu od grozne Jave i da potraži spasa, ako je moguće, bar u lepim snovima, tome blagome melemu sviju nesrećnih stvorenja. On koji je bio ne drugo nego pravi otac glumcima, s njima zajedno dosad svugde i ručavao i večeravao, i dana nije bilo da ih nije okom-dve vina počastio, a oni mu pevali; koji je i poslednju paru u nevolji delio s njima — taj čovek dočekao, eto, sada teške dane, da mora da bega i da se sklanja od razjarenih glumaca, koji se prometnuše u niske klevetnike i grozne zverove!

Zatvorio se da ga niko ne uznemiruje ni pretnjom a ni molbom, jer neki su mu strašni bili pretnjama, a neki molbama. A u sadašnje vreme teško je bilo i odrediti jesu li mu strašnije padale pretnje ili molbe. Među ovima što su nasrtali na nj molbama, bio je najstrašniji Toša nazvan Tetkin. On se vazda držao principa koji je širio i među članovima, a taj je bio: da se *lepim* najdalje može dospeti.

Njega se direktor najviše bojao, jer ga je ovaj gonio neumorno kao senka, a nemilosrdno kao zao duh. A strašan je bio Toša Tetkin poglavito još i stoga što se umeo nekako vešto poslužiti zgodnim momentom. Bio je psiholog, naravno, koliko mu treba, znao je ljudsku slabost, pa zato nije nikad ni uznemiravao ni napastvovao direktora onda kad je ovaj sam bio, jer je onda ovom lako s njim, nego ga je vrebao kad je ovaj u društvu sa otmenijim svetom, gde čovek mora da bira i da pazi na izraze, kao, na primer, kad je u društvu sa prvim trgovcima, sreskim ili okružnim starešinama, sudijama ili predsednicima. Vrebao bi ga kad je u takvom društvu i banuo bi predanj s one strane s koje mu se ovaj najmanje nadao. Jer i upravnik je vrebao tako isto Tošu Tetkinog kao i Toša Tetkin upravnika, samo s tom razlikom što je Toša Tetkin radio da se sastane, a upravnik da se ne sastane s njim.

Tek bane tako od nekud, stane pred sto, skine kapu i klanja se svima.

— Klanjam se, gospodin-upravniče… pardon, gospodo!… Samo za trenutak… U neprilici sam… Molim vas, ako biste bili tako dobri… devet dinara „foršusa…“ donela mi žena veš, za večerašnji salonski komad… Dakle u interesu društva kome pripadam, ja bih vas zamolio za tu malenkost…

— Molim, molim — veli brzo upravnik i vadi novčanik — vrlo rado! Koliko rekoste?

— Malenkost.. Bagatela!... Deset, gospodin-upravniče!

— E, — veli upravnik brkajući po novčaniku — da vidim da l’ ću toliko imati.

— Pa baš, ako, to jest...

— E, na žalost, nemam toliko... Nego da ja vama dam dukat... A?

— O, molim! molim! — ustručava se Toša Tetkin — zar nemate baš ni malo srebra.

— Nemam! Ali, molim vas... izvol’te samo, uzmite.

Razmenićete, pa ćete mi vratiti... ako vam baš treba, ke morate mi ni vraćati...

— O, molim, molim. Samo kad sam u stanju da odgovorim obavezama. Znaćete i sami... dug bez priznanice... častan dug, tako reći! — Klanjam se, gospodo, ljubim ruke! — veli i odlazi.

Posle po časa eto ga gde se vraća, zatiče upravnika za istim stolom, sa istim ljudima, klanja se i vraća upravniku dva dinara kusura sa velikom blagodarnošću. Direktor zadovoljan i ne manje od ostalih iznenađen tačnošću Tošinom, prima kusur, ali ga on opet nudi Toši, ako mu je potrebno. Ali ovaj odbija, veli da se boji da uzalud ne potroši, i zato neće da uzme. Direktor još zadovoljniji i začuđeniji. Veli da je ovaj čovek fenomen U putujućem društvu, prava bela vrana među drugovima, i da još ovako štedljivog i tačnog glumca nije imao u društvu.

Ali kao što ništa nije dugovečno na ovom svetu, tako ni gospodin-upravnik nije dugo zadržao tako lepo mišljenje o Toši Tetkinom. Jedva dva dana da je tako mislio. Jer Toša Tetkin ga odmah posle dva dana nađe opet u društvu sve samih odličnih ljudi... Traži dvanaest dinara za krojača. Šta će direktor nego mu daje, da bi se pokazao pred svetom. Dan posle opet Toša Tetkin traži za brijanje, i dobije opet, samo se sada gospodin upravnik malo nakašljao i, brkajući po džepovima, rekao: „Ej, mladosti, mladosti!“ Tako danas, tako sutra, svakog dana tek njemu treba za po nešto; dok jednoga ne zatraži dvaput, i to oba puta za veš! Tu je i upravnikovo strpljenje imalo granica — iako je bio u društvu

odličnih ljudi, — i on ga odbije podviknuvši mu: „Kakav je to posao! Zar vi mislite, gospodine Todore, da ja ovde valjda *kujem* pare!“ Posle toga je Argusovim očima motrio upravnik da otkud ne iskrsne Toša Tetkin i klonio ga se vrlo brižljivo u svim mestima gde su bili, a ovde u Vlasotincu sad utoliko više.

Eto iz tih razloga i u tom raspoloženju sklonio se upravnik — jednoga od tih teških dana koje je družina preživljavala u Vlasotincu — sklonio u svoju sobu i zaključao se da spava. A jadno mu spavanje, kad ku san nikako ne pada na oči, nego mu jednako pred očima onaj bezdušni Manta, oni apatični građani i razjareni glumci. Misli o tome jednako. Misli sve mlitavije i isprekidanije, jer mu sve jedna misao potiskuje drugu. Već mu prska glava od silnih predstava, već se jedna predstava meša u drugu. Nastade jedan haos... Gospodin-sudac Igić se kao šeta po Vlasotincu Kotinim sokakom, a odatle ulazi u drugi sokak koji je u Mitrovici, a u Mitrovici opet ćir-Manta, ali za čudo sad ćir-Manta ne viče na pozorište nego i sam stoji među publikom mitrovačkom. Puna sala, a svet još jednako kulja, a orkestar već počinje. Sluša ga upravnik, milo mu kad pogleda punu kuću, samo mu čudno otkuda u Mitrovici gočevi i zurle mesto kompanijske bande s bleh-instrumentima! Velika sala, puna sveta, žagor veliki, pa se lepo kao iz daleka čuje kako biju bubnji i pište zurle, i vreva nestrpljive publike koja valjda protestira što se već ne počinje.

— Dimiću! Dimiću! — ču upravnik gde ga neko iz publike zove.

— A?

— Digni se! Ne naspav’o ce! — čuje on iz publike i oseti kako ga neko trese na kasi.

— Šta je? Šta ti je! — skoči upravnik onako bunovan. — Što me budiš? — reče, i stade zverati ne mogući nikako da se razbere šta je to: nema ni Mitrovice, ni kase, ni publike, — a on još jednako lepo čuje orkestar. — Ama ovo baš negde svira! A?... Čuješ ti, Boga ti, ženo?

— Pa dabome da čujem! — veli mu žena. — Pa zato te baš i budim! ’Od-i na prozor; ’odi da vidiš čudo!

— A šta je to?

— ’Odi, ’odi! Naše se kože tiče, naše!

— Šta, šta?! — reče i polete otvorenom prozoru kroz koji se lepo čula svirka kako se sve više i više primiče. — A šta mu to sad znači?! — zapita i pogleda ženu.

— Eto šta znači! — veli žena. — Samo nam je još to trebalo!

— Pa šta misliš da su? — zapita direktor ženu.

— A šta ja znam! Znam samo da ne valja ništa!

— Ček’, ček’! — veli direktor, i čučnuvši malo gledaše kroz prozor gornjega boja. Vide jednu šarenu gomilu koja se sve više i više primicala amo. — E, na zdravlje nama! — Ofajdismo se i mi, te će i oni!...

— Ama, kakvi su i koji su to? A? Šta misliš da su?

— Ama, pa konkurenti! Konkurenti na ovo oskudno vreme!... I bez njih zlo, a s njima će, naravno, još gore!

— Jao, žalosna! Ej, naopako nam zvonilo!

— Može li to izdržati ovdašnje i inače stegnuto građanstvo; i nas i njih, može li izdržati!? To pitam ja tebe?! — viknu besno upravnik.

— Uh, uh! Ej malerozni Dimiću! I kad sam ja za tebe pošla!

— Može li ova bedna varošica da izdrži dva društva?! — viknu još jačim glasom upravnik. — Govori! Odgovori mi, šta si se skamenila tu?

— Dobro! Pa ko misliš da su?

— Pa cirkus... Ko će drugi s muzikom i u kostimu i da ide kroz varoš, valjda neće glumci?! A zovem li se ja samo *Mihailo* — e mora mi tako nešto pasirati! — reče i poče krupnim koracima šetati po sobi, a upravnikovica stoji na prozoru, gleda i krsti se jednako.

— O, Bože, Bože!... Zar nam je malo i do sada bilo malera i sekature!... nego sad još i ovo da nam pasira!!

Al' neka... baš volim! Ako!... Ako, ako, ako, ako! — veli trljajući ruke. — Ako, ako! Kad ginem i propadam ja, a ono bar neka je u društvu. Lakše mi je kad nas je više baksuza!... Kad mi nemamo fajde, bar će mi ta uteha biti što će i oni propasti... Kad im stanu prodavati konje i majmune!... A ja bar nemam majmuna!... Neka propadnu! Kad ja propadam, neka propadnu i oni! E, baš mi je milo kad ima j o š budala! A, vala, makar morao sat iz džepa prodati, kupiću im jednog majmuna!... Ama šta si stala da ih gledaš!

— Ama, pa ovo nisu komedijaši!

— Nego ko su?

— Ama, pa ovo su *naši!*

— Naši! Kakvi naši!

— Ta naši! Naši glumci!... O časni ih! — reče i prekrsti se.

— E, *naši*, kakvi naši!

— Ta, Dimiću, za Boga, imaš li ti oči?! Pa zar ne vidiš! Ta naši su to!

— Ta mani se, Boga ti! Kako to i ti govoriš! Zar će se oni dotle poniziti!... Sa zurlama i bubnjevima! Eh, nije nego!...

— Ama kad ti kažem! 'Od-i da vidiš, da se i sam uveriš!... Ta ako ništa, poznajem bar dušanke... ta sama sam ih šila!

U tome stiže i gungula, i stade baš pred upravnikov stan, koji je bio na uglu ulice. Upravnik priđe prozoru, pogleda malo bolje, i prosto se skameni čovek.

Na ulici se slegao silan svet. Koliko ih je došlo do ugla, još dvaput je više pristizalo iz drugih ulica. Kulja iz kuća, iz avlija, sa ćepenaka. Poletelo i staro i mlado, i žensko i muško, i obuveno i boso. Kako je ko čuo, tako je i poleteo; neko ostavio a neko poneo sa sobom posao usred kojega ga je gungula zatekla. Sve, sve je poletelo da čuje i da vidi: terzijica sa do pola svršenim tozlucima, kondurdžija s bačkijom, udavača sa raspletenom kosom i sa češljem i ogledalom u rukama, a jedna domaćica dotrčala je sa pola očupanim piletom!... Sve se to skupilo oko ove šarene grupe sa Ciganima sviračima, blene u njih i ide dalje za gomilom ne znajući gde će se zaustaviti. Toga dana mnogi je šegrt izvukao grdne batine, kad se docne vratio, a nije znao da kaže ni gde je bio ni ko ga je tamo poslao.

A upravnik samo menja boju pa ih gleda. Doista, žena je imala pravo, *oni* su!... Eno Toše Tetkinog, eno one Milorada Petrovića, eno i drugog Toše, Toše Kicoša! Svi u dušankama, kalpacima i žutim čizmama sa kopljima i buzdovanima! Gleda ih upravnik, kameni se, huče i krsti se; hteo bi da vikne, ali ga lepo izdao glas.

Eno Milorada Petrovića kao Miloša Obilića gde se izdvojio i sa isukanom sabljom daje znak zurlašima da prestanu sa svirkom.

— Zar i on! — viknu upravnik kad ga vide. — Bivši učitelj narodne uzdanice! Bruka. Haj, haj! Daleko smo doterali!

I, doista, to je bio Milorad Petrović, pređe učitelj, sada član putujućeg društva, a docnije član Kralj, srp, narodnog pozorišta u Beogradu. On je bio kandidat Toše Tetkinog za ovu misiju. „Niko drugi nego ti, reče mu Toša, persona si, brate! Pazite kakav je! Atlet!... Možemo posle predstave i rvanje da priredimo!... Ili da dižeš astal u zubima!“ Svi prihvatiše Tošinu kandidaciju i svi sad navališe na Milorada da se mora toga prihvatiti iz tri jaka razloga, radi tri preimućstva kojima se odlikovao od ostalih, a to su: prvo, što je bio persona; drugo, što je bio *grlat*, grlatiji od svakog skeledžije ili seoskog birova; i treće, ne manje važno, što je bio *učitelj*, pa će umeti lepo ispričati događaj i objasniti sve narodu, u čijoj se sredini kao učitelj bavio. I ovaj se posle dužeg opiranja

primio, i tako sad je izašao da govori. Pošto uze junačku pozituru, riknu koliko ga grlo donosilo:

„Dični Vlasotinčani!“

Cigani zasviraše kratak „duš!“ A zatim otpoče govor:

„Danas u veče, u dva po turski, u osam po jevropski, predstavljaće se u Mantinoj bašti *Boj na Kosovu*. Tu ima da se vidi ovo;

Prvo, kako su se zbog žena svojih posvađali i mejdan delili zetovi car-Lazara: Miloš Obilić i Vuk Branković, i Miloš pobedio Vuka. Drugo, kako je zbog toga Vuk omrznuo Miloša i gledao da mu se osveti, i klevetao ga svome tastu car-Lazaru. Treće, kako i turski car-Murat pomaže Vuku da se okleveta najveći junak srpski Miloš, i to radi preko svoga poslanika Jusuf-paše, koji je evo ovde iza mojih leđa, — reče i pokaza ga. Četvrto, ima da se vidi kako car-Lazar naposletku poveruje klevetama i na Kosovu uoči samog boja izobliči nevinog Miloša Obilića, i nazove ga izdajicom. A Miloš se tada zareče da će ubiti cara-Murata i stati mu nogom pod gr’oce. I, peto, ima da se vidi kako Miloš Obilić ubija cara-Murata, rasporiv ga nožem „od učkura do bijela grla“, usred turske vojske od trista hiljada!

To ima da se vidi.

Na kraju će biti veličanstven vatromet i bengalska vatra spremljena u kragujevačkoj državnoj fabrici u pirotehničkom odeljenju od naročitoga stručnog lica, naročito za ovu predstavu. A sem toga, predstavljaće se u bogatom odelu naročito spremanom za ovu predstavu, koje odelo košta brat bratu pet dukata.

Ko hoće da sedi u prvom i drugom redu plaća četiri ili tri groša, u trećem dva; a ko pristaje da stoji taj plaća samo jedan groš...

Dođite, dakle, da vidite!... Da se divite junačkom Milošu, a da se gnušate paklenoga Vuka!... Da blagosiljate Miloša a proklinjete Vuka, zbog kojega robovasmo pet stotina godina!“

Dok je Miloš Obilić ovako govorio, direktor je bio izvan sebe od čuda i jarosti. Čas je prilazio prozoru i slušao i krstio se levom rukom, a posle opet šetao se krupnim koracima po sobi. Kad zapištaše zurle k udariše bubnji i kad se gungula krete od njegove kuće, on zastade kod prozora i uzviknu u krajnjem očajanju:

— Ah, trista mu njegovih! Dimiću, Dimiću, šta si dočekao! Ah, ta ne dam se ja!... — uzviknu i stade oblačiti cipele. — Ženo, šešir brže!

— Šta je, šta ćeš?

— Videćeš! Čućeš što nisi čula! „Ima stvari o kojima naša filozofija i ne sanja!“

— Ju, za ime Božije, šta si naumio! — viknu žena i zaustavi ga.

— Da naučim bestidnike jedne kako se sramoti sveti glumački poziv i neokaljano glumačko ime! Petnaest godina vodim ja društvo, ali mi se ovo čudo još nije dogodilo!

— Za ime Božije, umiri se! — umiruje ga i zaustavlja žena.

— Puštaj me... puštaj! — otima se upravnik.

— Ako sam ti mila i draga! Preklinjem te, ostani! Ubij najpre mene, pa onda idi! — veli i zaključava vrata.

— O, Ti, koji si tamo gore više zvezda, uzmi mi život, jer ću poludeti! — uzviknu očajno i spusti se malaksalo i sede na minderluk.

— Umiri se!

— Lepo, vrlo lepo! — otpoče posle poduže pauze.

— Dakle mezimče knjaza Mihaila na to je spalo! Dotle je došlo već! Na *cirkuske* reklame! I to pod mojom, pod mojom upravom!!! I ja jošte živim! — reče i nasloni se na ruke i stade tresti glavom.

— Pa pusti ih, Boga ti, nek’ rade! — umiruje ga žena.

— Da, pravo kažeš! I pustiću ih! Ja perem ruke od svega toga!... Još danas ću ih isplatiti, pa nek’ idu kud ih... ’Go jest, trže se, danas ne mogu! Ali čim uzmognem, odmah ću ih sve razjuriti. Ništa više neću da imam s njima!... I tu bruku da dočekam!... A ja još hteo da proslavim petnaestogodišnji jubilej! Taman zgodno vreme!

— Ama zar je i vredno da se ljutiš toliko? — veli mu žena.

— Eno, eno ih opet! Čuješ li ih samo! — razdera se očajno upravnik. — Eno na drugom ćošku su sad! Opet ono isto se deru!... Gino, spusti zavese, zatvori hermetično prozore, pokri me najhermetičnije — jer sad će me kaplja udariti! Potrpaj sve na mene... i jorgane i bunde, i gazdine sve ćilime i ćebeta, i dušanke, i dolame; sve, sve potrpaj... sahrani me da ne slušam moju bruku! — reče i prući se očajno na jedan minderluk.

*

Da li je doista spavao gospodin upravnik, ko će to da zna, tek glavno je da se oko sedam časova digao. I posle spavanja ostao je pri prvašnjem svom rešenju, da, to jest, raspusti ovo društvo. Sedeo je tako na minderluku i pušio cigaru za cigarom i mislio sve koješta. Nije hteo da ide nikuda, jer stideo se čaršije. Čas bi se umirio i rekao: „Eh, šta me se tiče! Ja nisam tu umešan!“, a čas bi opet planuo, skočio i šetao po sobi i pretio im. Tek kad je mrak pao, sišao je dole na ulicu.

Kad na ulici, nije kao obično! Neka svečanost, neka užurbanost se oseća svuda, pa i po komšijskim kućama. Sve svečano obučeno. Obe komšije, i komšija Kota i komšija Pota, spustili ranije nego obično ćepenke i zatvorili dućane; izdali večeru mlađima i spremaju se nekud da idu. I Pota i Kota šetaju ispred kuće, stežu pojaseve, krive šubare, a obojica zadela karanfil za uho kao da će u proševinu. Šetaju se nestrpljivo i ljute se na žene i ćerke što još nikako nisu gotove.

— A kud se to spremaš komšija? — osmeli se jedva da zapita upravnik Kotu.

— Pa će da skoknemo malko do toj vaše pozorište što se vika! — veli Kota.

— Mnozina će idemo — dodaje Pota.

— E — uskliknu začuđeno upravnik. — Čudo to!...

— U londžu sas ustabašije rešismo da se svi na kup dizamo u pozorište — veli Kota. — Ja u bakalsku, a komšija Pote u njegovu konopčarsku londžu rešimo, ete, takoj!

— E, to je lepo! — veli im zadovoljno upravnik.

— A istin’ ubava stvar! — veli Pota. Će bidne, kazuju, pa onoj što si beše u starovremsko vreme!... Tie Nogine sultan Murat pa mi kef čkembe da mu vidim.

— A, biće vas, velite, poviše? — pita ih upravnik.

— Svi esnafi sas familije će da iskoče! Zar ne vidiš, gospodine, kako rano spuštamo ćepenci!?....

— ’Ajde! daj Bože! — veli upravnik i gleda kako prolazi svet.

Hita svet da ne zadocni, na svakom licu sija neka radost. I muško i žensko, i staro i mlado, i bogato i siromašno, sve hita. Poneli i poveli čak i decu, za ponekom gomilom mogao se videti čak i po neki šegrt kako se naherio sa grdnom punom čuturom! I on ide u pozorište. Sve to grabi put Mantine kafane da što pre stigne, da ne odocni.

— Kude ste, bre! — viknu Kota svojima.

— Iha! Pa vi pospaste! — viče i Pota. — Sijasvet si otide, sal mi što ostasmo! Poskoro bre, eli ću sam sag pišman!

U tom iziđoše iz jedne i druge kuće i Kotina Sika i Kika, i Potina Mada i Jevda. Obučene i okićene. Majke sa strukom bosiljka omotanim u maramu, a ćerke sa zatvorenim suncobranima omotanim vezenim rupcem. Obe devojke pocrvenele do ušiju: stide se, a ni same ne znaju zašto.

— Ej sa zdravije! — pozdraviše se s upravnikom i Pota i Kota i odoše hitno i oni „na kude Mantinu kafanu“ — kako rekoše radosno upravniku.

*

— Ho! ho! Čudi se i krsti upravnik. — Da se prekrstim, i to levom rukom! Ama, ovo baš ide; nije tamo ovamo! Ama, pa baš u pozorište ide! O, o, da grdnih mangupa, ako ko Boga zna!... E, dobro su rekli naši stari: „Čovek se uči dok je živ!” Pa tako je i sa mnom; da sam nešto juče umro, ne bi’ danas ovo znao! O, o, da čudnih nesretnika!

— Ama kud se krenuo ovoliki svet? — zapita ga žena koja je sišla na ulicu.

— Ama, pa u pozorište, ženo, a da kuda će?...

— E, taman. Davali toliko puta, pa nikoga. A šta se daje?

— A šta znam ja!... To su oni uredili...

— A, ne verujem ja! Nisu došli na onako lepo štampane plakate; a doći će valjda sad!... Daj, Bože, da je tako, ali ja sumnjam...

— Ti sumnjaš!... Pa vi žene ništa drugo i ne znate nego samo da sumnjate! Ali sumnjala ti ne sumnjala — svet, Boga mi, ide u pozorište. Uostalom, — nastavlja upravnik — a kao da se malo i on uzdrmao i poplašio — uostalom, bar to je lako! Lako se uveriti! Idemo tamo! — reče i pođe, iako se zaricao da neće više ništa da zna za njih! — Ja odo'! Ako se ne vratim, nego zadržim tamo, — onda znaj da je dobro, pa dođi i ti tamo.

Što se bliže primicao Mantinoj mehani, sve mu je milije bilo. Jer već po onim mnogim fenjerima sudio je da je dobro! „Pazi Cincarina kako je sad osvetlio!.. K'o da je Kraljevdan!“ veli zadovoljno. Kad je ušao, nije prosto verovao svojim očima. Na vratima na kasi sede otac i kći: s jedne strane sedi Jug Bogdan, a s druge strane carica Milica, primaju pare i puštaju svet unutra. Utvrđene cene nije bilo, nego nešto na formu dobrovoljnoga priloga. Upravo, Jug Bogdan je svakoga promerio od glave do pete, i po onome „pogledaj mu obuću, pa ga puštaj u kuću“, i on je tako prema odelu i spoljašnjem izgledu ocenjivao jednog po jednog, i samo kaže: pet groša, dva groša, tri groša, pola dinara, a ošacovani spusti cenu pred caricu Milicu, pa serbez ulazi, Ostale su puštali i po groš. Koji nisu imali groš, njih su vraćali. To su ponajviše bili dečurlija i mlade kalfice. Oni su posle otišli i okačili se na tarabu. I od njih je naplaćivano. Sam Ljubivoje je zaredio i revnosno naplaćivao sa sreskim i opštinskim pandurima. Ko je mogao platiti, platio je marjaš, a ko nije, svukli su ga panduri, i posle nekoliko šamara izgubio bi se u mraku da se možda na drugoj strani opet okači i opet koji dobije.

*

Predstava je tekla ne može biti bolje. Sam glavom gospodin upravnik je suflirao, samo da grupa na pozornici bude što mnogobrojnija. Publika je bila potpuno zadovoljna i s najvećom pažnjom pratila komad. Ne treba ni kazati da je Miloš Obilić bio ljubimac publike. Kad god se pojavio, kad je Vuku Brankoviću na megdanu izbio sablju, kad se na „Kneževoj večeri” zarekao da će ubiti Murata, a osobito kad ga je u poslednjem činu m ubio — pljeskanju ne beše kraja: „Aferim, muško!“ zaorilo se nekoliko puta za vreme predstave, a kad je Murat pao od noža i Miloš se vratio i

stao mu nogom za vrat, prolamao se baštenski vazduh od uzvika: „Aferim!“ Publika se zadovoljno vraćala kući, a glumci ostaše još zadovoljniji, jer kad prebrojaše pazar, nađoše da je palo ravno devet stotina trideset i šest groša, sem nekoliko bugarskih marjaša; suma, dakle, sa kojom bi ih i najbogatiji tamošnji čorbadžija uzeo za ortaka u radnji, samo da su hteli.

Posle predstave mnogi su građani ostali zajedno s glumcima da posede; iz sedeljke razvi se pijanka, a iz ove igranka, pa do zore. Svi su bili zadovoljni i veseli: i građani i glumci, pa i sam ćir-Manta bio je neobično ljubazan i tako razdragan da je, što se nikako ne pamti, čak dopustio i Reziki da učestvuje u okretnim Igrama. Ali najzadovoljniji i najveseliji, ne treba ni da vam kažem, bio je sam Ljubivoje, on koji je do juče bio najnesrećniji čovek, koji se krio po planinama od straha od batina i od sopstvene griže savesti, pa i tamo u planinskoj samoći nije se mogao umiriti. — Kako je njemu sada bilo kad je video da je kriza prošla i čuo da sami građani zaustavljaju društvo da ostane. Da se izvinjavaju za dosadašnje, da se pravdaju da nisu znali šta je pozorište, jer govorahu: „Mačku u vreću da si kupimo, — biva li?!“ A sad je, vele, druga rabota! Sad im oni jamče obilnu posetu i duži boravak. „Sal da nema ljubezne nemacke bezobrazne stvari, a od bitke i junaci, *I* starovremsko što se tiče, u stvarima, na priliku, — za toj smo u dan u noć, kad god iskate, azur i ćefli! Toj da znate!“ govorahu im čestiti Vlasotinčani.

— E, je l’ vam ja kažem! — veli zadovoljno Ljubivoje. — Znam ja moje Vlasotknčane! More, ja se nosim jednom divnom mišlju! Možemo još mi ovde u Vlasotincu osnovati i jedno *stalno* pozorište!

— E, e! Ti pa prećera! — veli mu upravitelj. Nego kaži bolje: fala Bogu! Kako sam se nadala — dobro sam se udala! Sad ćemo bar svetla obraza moći otputovati.

— Jok, jok! Tuj da ostanete — vele građani.

— A ne, ne, — veli Ljubivoje — vi ćete ostati ovde. Ja i Mica ćemo gastirati u *Poturici*... Apropo, ovde treba da metete na listu *Poturenjak*. Jer tako se ovde kaže... Sudelovaću ja! A, šta velite: „Milost carska svagda je velika“...

— Dosta, de! — prekide ga Toša Kicoš. — Taj tvoj „Selim“ iziđe mi na perčin.

— Dakle’, dajete reč?

— Dajemo! — veli upravnik i rukova se i s građanima i s Ljubivojem.

Već i treći petli zapevaše. Čuje se škripa rabadžijskih kola, kašljanje baba iz okolnih kuća i kikot vitkih mladih vodonoša koje sa stovnama idu na česmu po vodu.

— E, pa hoćemo li gospodine upravniče? — primeti Toša Kicoš. — Nisam se brij'o već šest dana... izgledam k'o čupavac iz kutije!... 'Ajdete!

— A!? — trže se gospodin upravnik. — A šta to, brat' Tošo? Šta?

— Pa, znate šta... — veli Toša i pokaza na neke svežnjeve:

Učini dužnost, sine Miloše,
Učini dužnost — *obavesti je!*

— Ah, pardon! Ja i zaboravio!... Vrlo dobro! — veli upravnik. — Daj, Gino, taj salvet s parama.

Razviše oba salveta, jedan zavežljaj manji sa srebrom, a drugi veći pun bakra. Skupiše se svi glumci i glumice, a među njima i dremljivi pinčika spava na krilu. Podeliše lepo i pošteno i raziđoše se bez ikakva gunđanja, šta više s gromkim uzvikom: „Živeo upravnik“, jer ovaj je svoj deo ustupio Toši Tetkinom kao ocu i tvorcu ove današnje u delo privedene spasonosne ideje, i s drugim, još gromkijim uzvikom: „Živeo Toša Tetkin!“, jer ih je ovaj sve pozvao da mu danas svi budu gosti.

*

„Veselo srce kudelju prede“, vele naši stari. I naši dojakošnji paćenici živahnuše i s najvećom voljom i uspehom davahu predstavu za predstavom. Sutradan se davao Ajduk Veljko. Naslovnu ulogu igrao je Ljubivoje. Igrao je Jedinstveno, od glave do pete, od fesa Memiša Arnautina do tozluka Manasije Policaje, — bio je sušti onaj Ajduk Veljko. „Kuća“ je bila puna puncata. Posle ovoga se osu čitav niz srpskih istorijskih komada sve bolje i bolje i predstavljanih i pohađanih. Glumci puni para. Troše i baškare se i razmeću. Sad već ne kupuju duvana paklić od groša, nego kupuju od po dinara i od dinara cigarete. Pa i to ne idu sami, nego šalju

kelnere i daju im groš bakšiša, i kusur ostavljaju kelnerima kao bakšiš. U blagostanju su, a kad je čovek u blagostanju, poznato je da pobesni. I onda nije čudo što su se naši doskorašnji paćenici, zaboravivši svoje muke i nevolje, razbaškarili i pobesneli? i našli da je vreme i da je zgodno da se iskusuraju sa onim gadnim ćir-Mantom koji je sad ljubazan preko svake mere prema njima. Bila su dva predloga za osvetu Manti kafedžiji: jedan je predlog bio da ga Milorad Petrović istuče, a drugi, koji se i usvojio, da ga tuku oružjem koje liči glumcima, a to je da ga izlože podsmehu građana. To je bila ideja Toše Kicoša, a svi su je rado prihvatili i davali *Kir-Janju*. Naslovnu je ulogu igrao sam Toša Kicoš i maskirao se sušti ćir-Manta, tako da su ga svi poznali, smejali se a smejali se i sami ćir-Mantini kelneri Aranđel i Serafim, iskrivivši se od smeha, pa čak se smejao i sam ćir-Manta. Smejao se, istina, ali je zato Serafim za neku sitnicu izvukao od Mante takav šamar iza kelneraja da se sva publika trgla i okrenula. Inače je Manta uveravao da se ne ljuti, da mu je šta više milo. Pričao je kako toga ima u svetu; kako je on sam gledao kako predstavljaju Aleksandra Velikog, cara maćedonskog; pa nikom i ne pada na pamet da se ljuti na to! Čak je častio glumca koji ga je predstavljao, a to niko živ u Vlasotincu ne pamti da je ko doživeo tu čast da bude od ćir-Mante počašćen. Uostalom, i šta je tu čudno! Ćir-Manta je gledao svoj račun; njemu je milija bila puna kafana u kojoj je on bio smešan, nego prazna u kojoj je ljut i strašan.

Ali od sviju najoholiji i najbešnji je bio Ljubivoje posle svojih uspeha u *Poturici* i *Janičaru*, u kome je igrao *Demira*. Sasvim je batalio kancelariju. Više ne dolazi nego što dolazi u nju; i kad dođe, bolje i da ne dođe, jer se samo svađa s ravnima, a odgovara starijima.

Kad mu primete da će, ako tako produži kao što je počeo, biti još pet godina praktikant i da će pre dobiti ukaz onaj pandur, čiča Misailo Studeničanin, nego on, a on im kaže da nije ni spao na ukaz, jer, veli, njemu je ceo ovaj široki svet kancelarija, a šef mu je sva obrazovana publika — i ona ga predlaže za ukaz, a sve ostalo on prezire, veli on. „More, mani budalu, nek propadne kad hoće!“ veli pisar pisaru. I manuše ga se.

Nit’ on dolazi u kancelariju, nit’ ga oni traže. Dok naposletku nije, što rekli, preterala dara meru, i sam mu gospodin načelnik

pripretio da će ga otpustiti, a na što mu opet Ljubivoje odmah odgovori gotovom napisanom ostavkom koju je u špagu nosio.

Tada ga gospodin načelnik stane ipak zadržavati. Nekoliko puta mu spomenuo da njega, Ljubivoja, lično ne žali, neka srlja u propast kad je tako lud, nego da mu nije žao one njegove krasne žene — a on bi njega davno najurio! Ljubivoje je samo jedno odgovarao gospodinu načelniku: „Nije moje mesto ovde, gospodine načelniče!"

Tada se gospodin načelnik obrati gospoji Mici.

U nju se kapetan uzdao, jer je bila hladnija od Ljubivoja, pa se nadao da će bar ona biti pametna, pa će ga odvratiti od tog nesmišljenog i ludog koraka, pa joj je stavljao u izgled i skori ukaz. Ali kako se zaprepastio gospodin načelnik kad i Mica, ta krasna žena, nije sada ama ič pametnija od muža svog. I ona navalila u glumce!

I tako najzad diže ruke dobri gospodin Jeremija od gđe Mice, i ostavka bi uvažena. I na pozorišnoj listi (štampanoj u Nišu) stajalo je: Danas u nedelju 188* godine, stupaju prvi put, kao novoangažovani članovi pred poštovanu publiku u ulozi Dobrile i Milenka, g. Ljubivoje i supruga mu, gđa Mica Popovićka.

Posle ovih događaja upravnik je rado govorio o mnogim lepim osobinama našega naroda, koje osobine, veli, samo treba *umeti* zapaziti, — pa nema boljega sveta od našega!

— Samo treba *imati načina!* — umešao bi se Toša Kicoš pušeći svoju kratku cigaricu, — koju je samo noktima mogao držati, a povući iz nje dim je mogao samo onda kad od usta načini nešto nalik na ptičiji kljun, — obilazeći i spremajući se da, po običaju, ište malo „foršusa", za brijanje, jer ima jaku bradu, koja mu, veli, još odmah u berbernici, tako reći ispod berberskog brijača, počinje da izbija. Načina treba imati!

— To i ja velim! — dodao bi ponosito Toša Tetkin. „Majstorija koze pase!"

ĆIR-MOŠA ABENŠAAM

GLAVA PRVA

Opis Ćir-Moše Abenšaama i njegovog dućana.

Sve mnogobrojno građanstvo grada N* poznaje ćir-Mošu ili Hadži-Mošu Abenšaama kao trgovca i porez plaćajuću glavu još od vajkada. Poznaje ga još iz turskoga vremena, kad je ćir-Moša postao član Medžlisa posle nekog hati-humajuma, kojim je proglašena ravnopravnost sviju vera u prostranom padišahovom carstvu. Sedeo u Medžlisu i sudio, i čestvovan bio za vreme sednica medžliskih; ali zato ipak, kad su nasamo bili, voleli su se Turci — pored sve proglašene i obnarodovane i zagarantovane ravnopravnosti — i pošaliti malo s ćirMošom: povući ga za bradu, omazati mu paprikom ivicu od fildžana, metnuti mu krišom malo baruta u lulu, ili bi mu već kakvom podebljom, onako turskom, šalom osujetili dalje pušenje iz čibuka ili nargila, i naterali ga da ljutito istrese tek zapaljenu lulu. — Svi, kažem, i Turci i Kauri i Jahudije, znali su ga kao trgovca i člana Medžlisa, samo ga je Becko, komšije Toške, jarac, — kad bi se popeo na sanduk ispred ćir-Mošinog dućana da brsti lišće sa mlada drveta — samo bi ga on smatrao i držao, zbog one njegove brade i fizionomije, za jarca. I kad god bi mu se ćir-Moša približio da ga otera sa sanduka, jarac ne bi begao, kao što bi begao od svakog drugog krštenog stvorenja, nego bi se ispravio na stražnje noge, i nakrivivši glavu, gotov bio da se tuca i boksira s ćir-Mošom kao sa svakim drugim jarcem. Tada bi ćir-Moša, kao pametniji, popustio, i batalio silu, ostavio bi ga s reč’ma: „Idi bestraga! Đavol da ti nosi!... I oći da mi ujedi!“ pa bi se vratio u dućan. Jarac bi i dalje brstio, a ćir-Moša iz dućana izgledao: hoće li pandura otkud videti, i tužio bi se da u ovoj zemlji nema ni

vlasti ni zaštite. — „I plati porez, i daj komoru, i ajdi u vojsku — gunđa ćir-Moša — a dođi jedno *zuljumćar*, — veli, pokazujući na jarca — i Srbija slobodija, — a ti ne smeš pred tvoj dućan!!!...“ Na jarca se ugledao i ludi Memet; i on, koji je malo govorio, kad bi god prošao kraj ćir-Moše Abenšaama, odmah bi se uhvatio rukom za bradu i zavrečao jarećim glasom: „Meee!“ I kakvo čudo onda što je i oštro oko umetnika, slikara koji je slikao ikonostas tamošnje crkve, zapelo za ćir-Mošu i markantnu i interesantnu fizionomiju njegovu. I on ga je uzeo, u slici Hristos pred Pilatom, za model onog Jevrejina što se najviše istakao ispred sviju i najviše uneo u Pilata, pa se, koliko ga grlo donosi, dere: „Uzmi ovoga, a daj nam Varravu!“

Da, ćir-Mošu je svak živi znao i poznavao. Ko ga je samo jedared video, taj ga više nije mogao zaboraviti! Morao ga je zapamtiti. Ako ni po čemu, a ono ga je, vala, morao uočiti i zapamtiti po onom njegovom prazničnom „ancugu“, jedinstvenom ancugu u gradu, koji je ćir-Moša redovno oblačio subotom, jer mu je tada praznik, pa i nedeljom, jer mu je tada, po naredbi arhijerejskog sabora (koja je naredba i njega obuhvatila), bio zatvoren dućan. Iz daleka mogao ga je svak uočiti i poznati po onom džubetu optočenom lisičinom, koje je džube ogrtao ćir-Moša i o ilinskim vrućinama, dalje, po onom njegovom prsluku i onim alvatnim pantalonama (koje je on zvao pantalamunje). I kaput i prsluk i pantalone, sve beše od jednoga štofa: od solidne i kao koža debele venecijanske čohe, kojom su se, možda, nekada, tapecirali sicevi u karucama, čohe koja se izrađivala do kampoformiskog mira, i od koje je jedan, možda baš poslednji, komad kupio još ded ćir-Mošin. I to dugo stajalo u porodičnom dolapu, i tek unuk, — isti ćir-Moša Abenšaam o kome vam sad govorim — skrojio sebi od toga komada haljine.

Čoha je bila solidna, nepoderiva. Preživeće i samo tako žilavo jevrejsko pleme. Zato je ćir-Moša ponosit i zadovoljan tom čohom i tim ancugom. I slabo ga ce ticalo što je čoha „karirana“, i što je „karirung“ tako krupan da ga ne bi izabrao i poneo ni najoriginalniji ni najekscentričniji Englez, i što on (ćir-Moša) izgleda iz daleka u tom odelu nalik na one propi-sne okovane furune u kaznačejskim kancelarijama našim. Ništa ga to nije ženiralo; šta više, on se ponosio tim haljinama i tom čohom, i milo mu bilo što niko više nema, niti može imati haljine od toga štofa. I kad mu je dole potpisani jednom prišao i učtivo ga zapitao gde se može dobiti takav

štof, Ćir-Moša je povukao dva-tri dima iz svoje robijaške drvene muštikle, zadovoljno pogledao po štofu i, posle male počivke, mahnuo rukom i hladno odgovori: „Nema veće!“

Kao takvoga, u takvom odelu, poznaje ga svet subotom i nedeljom. Ali je on dobro poznat i radnim i pazarnim danom, — onda kad je u svom elementu. Jer nedeljom i praznikom on nije onaj pravi i potpuni Abenšaam; on je tada kao — oprostite mi za izraz — kao šugav, jer je bez posla. Nema „kšefta“ ili „註ališveriša“, pazara i ćara, — a to je duša Abenšaamova; i najlepše odelo nije u stanju da ga učini srećnim kad mu je dućan zatvoren, i on van njega besposlen. Zato bi on praznikom — i njegovim i našim — najradije se nalazio pred dućanom, oko dućana ili bar u ulici gde mu je dućan.

Nedeljom bi, posle podne, seo pred svoj dućan na klupu, i presedeo bi tu sve dok ne padne mrak. Sedeo bi tu sa svojom Rebekom i slušao muziku koja bi svirala pred „Kasinom“, i gledao bi onaj silni besposleni i rasipljivi svet, i čudio bi se da ima i takva sveta što jede kad nije gladan, i što pije i kad nije žedan, i što je najgore, pije više no što je žedan. Što se njega tiče, on je mogao bez svega toga da bude.

Čašu piva nije nikada svoga veka poručio, sledeći savetu svoga pokojnog oca Hadži-Šaloma: „Sine Mošo, — .glasio je očev savet — ako ti ište duša piva, a ti najpre popi čašu vode, jednu, pa i dve i tri; pa ako si posle svega toga ipak žedan — a ti onda možeš poručiti jedno pivo.“ Mladi Moša se držao toga saveta i kad je natovario šezdeset i pet godina na pleća svoja, l zato nikad nije imao žeđi za pivo. A i šta će mu, kad je i inače već imao dve strasti — koje su ga dosta, koštale, i za koje se kajao što ih ima — a te su strasti: strast pušenja i strast šmrkanja burmuta. Zato nedeljom i nije ništa poručivao, niti se bacao u trošak, nego bi lepo sedeo sa svojom bakom i od vremena ne vreme ponudio bi i sebe i svoju baku burmutom, jakim nekim burmutom, koji je ćir-Moša sam spravljao i tucao od pečena leandrova lišća; pa kad šmrkne i kine, a on odskoči sa sedala i zaljulja se silno kao onaj „čupavac“ kad probije zaklopac od kutije. Sedeo bi, pušio i šmrkao, i slušao svirku i pesmu, koju takođe nije plaćao. Jer, kad god bi mu prišao Ciga s tanjirićem za bakšiš, odbio bi ga ćir-Moša uvek jednim istim rečima: da bi mu on dao bakšiš, ali da ne svira! I primetio bi uvek još i to: da oni (tj.

Cigani) nisu nikakve vere, i da nisu nikakvi podanici, i da im je lako; jer dok drugi pošteni svet krvavo stečenim novcem plaća porez, oni (Cigani) *ga odsviraju!* (Tu je čestiti ćir-Moša mislio na ono što Cigani po našim palankama doista otplaćuju svoj porez svirajući badava pred načelnikovom kućom i kroz čaršiju o narodnim praznicima“ kad su iluminacije, i kad grad veličanstveno pliva u moru svetlosti i opominje čitaoca na priče iz *Hiljadu i jedne noći*). Takvim zlim podanicima smatrao je ćir-Moša da je pravi greh davati bakšiš, i time ih samo navikavati na nerad.

A i nevolja je bila ćir-Moši, pa je morao biti: tako štedljiv. Trebalo je i praznovati i svetkovati vrlo često, i ipak plaćati porez na radnju. Zato se ćir-Moša i tužio na veliki porez i na mali pazar usled čestog zatvaranja dućana.

— I kako nećim? — I oći da bankrotiram!... Nema pazar... nema... nema! „Ajdi, ćir-Mošo, zatvori dućan!... Naredba je od vlast“. Šta ji, zašto? Evo zašto! Pa onda stane da ređa sve te česte prepone jednom trgovanju. — Ponedeljak — manifestacija, utorak — limunacija, sreda — deputacija, četvrtak — proklamacija, petak — mobilizacija, subota je subota, a nedelja — ne smem da otvorim dućan, ako otvorim, sigurna globacija... pa kanalizacija, pa nivelacija, pa eksploatacija!... Ih-a-a! Zar je jedan stvar!... Nesreća!... I ne može da si živi!...

I imao je pravo vredni ćir-Moša Abenšaam! Zato i jeste bio vredan kao mrav, a grabljivac kao jazavac.

Dućan njegov bio je na daleko čuven sa bogatog svog izbora i sa uslužnosti ćir-Mošine. Dućan je bio pun puncat svakojakih stvari koje ćeš badava tražiti po svoj dugačkoj čaršiji, pa i po samim apotekama. Odavno se reklo da kod ćir-Moše samo što nema „ptičijega mleka“, a drugoga svega ima. I doista, šta ti svega nije bilo u tom dućanu! Đavoljih papaka, krila od slepih miševa, dlaka iz veštičinog repa, bilja od omraze, — i sve tako nekih strašnih stvari da bi ti se kosa na više digla, kad bi se samo mogao dočepati inventara ćir-Mošinog dućana. Ni u jednom carinskom cenovniku robe nema ni zapisano, a kamoli taksirano, sve to što ćir-Moša svetu krišom, a za dobre pare prodaje; i niko živi od, naših tolikih otačastvenih carinika, pa ni sam šef gospodin X,** — kome je večno veseli i nakvašeni pan-Jan Fajka i marš jedan komponovao, — ni on

sam ne bi znao ni umeo kazati: odakle je i na kojoj je pograničnoj tačci naše otadžbine sve to čudo uvezeno u Srbiju, u dućan ćir-Moše Abenšaama!

Zato je u dućan njegov i nagrtao seljački svet, naročito ćurkasta i sujeverna ženska čeljad. Ako je ko kome hteo da omili, ili ko koga s kim da omrazi, — išao je ćir-Moši i tamo bi izvesno našao leka i pomoći. Te je stvari ćir-Moša morao krišom da prodaje, jer su ga tamošnji farmaceuti neprestano optuživali mesnoj vlasti, pa jednom čak i samoj Narodnoj skupštini, navodeći čak i to: kako ćir-Moša nije rođeni Srbin, kako nije služio nikad vojsku, i da je onih sudbonosnih dana kada je srpska vojska bila na Gorici, ćir-Moša bio na strani naših petovekovnih neprijatelja.

Ali besvesna masa naroda slabo je za to razbirala. Masa, kao svaka glupa masa, baš je tamo nagrtala odakle su je odvraćali i kud su joj kratili. I zdravi i bolesni, i rotkinje i nerotkinje, ljubljene i omrznute, tiskale bi se po ćir-Mošinom dućanu, tražeći leka i pomoći. Ako koju ženu muž zanemari ili je istuče, ona ide ćir-Moši da joj on da štogod da mužu omili; a muž čuje to pa je još gore istuče I tako, što god kome treba, — ćir-Moša ima toga svega.

A i sam je bio ustalac. Od rane zore do mrkloga mraka sedi on u dućančetu, pa kao pauk u svojoj paučini što sedi i vreba i uvlači lude muve u paučinu, tako je ćir-Moša vrebao i uvlačio lude seljanke u dućan. Ni u podne nije ostavljao dućan, nego mu se tu donosilo, i on tu u dućanu ručavao. Njegova baka spremila bi mu i smandrljala nešto od zelja, nešto nalik na ono što naše vredne domaćice spremaju našim mladim plovčićima i guščićima. I ćir-Moša bi se slatko zasitio tim, zadovoljno protrljao ruke i obrisao svoju jareću bradu, pa bi onda uzeo i metnuo tumbećiju u nargile, zapalio i pušio, odajući se tihom razmišljanju (koje se, po svoj prilici, nije klonilo koristi bližnjega). A često je tom prilikom prosto besposličio, i to onako begovski besposličio, i uveseljavao se slušajući kako brboće voda u nargiletu ili gledajući dremljivo one trešnje — koje bi metnuo u vodu od nargileta — kako skaču i kako se preturaju i jure jedna preko druge po vodi, kad on silno povuče na nargile. To mu je uživanje ostalo iz onih srećnih maločas spomenutih dana, iz dana osmanlijskog gospodarstva, kad je i ćir-Moša bio neki faktor, i zasedavao i sudio u Medžlisu kao član njegov.

АБЕНШААМ

To mu je sve uživanje bilo radnih dana. Inače je sav ostali život njegov bio samo rad i napor i danonoćna briga za nasušni hleb i tekovinu.

Zato i nije čudo što se ćir-Moša tužio na silne praznike i svetkovine, na mali pazar i na velike poreze i prireze. Nije ni čudo što je roptao na stanje u zemlji i što je pretio da će se iseliti u Tursku; a zato je još najmanje čudno što se dovijao od svake ruke da što jevtinije prođe, i što mu je padalo na pamet i tako što, što nikom živom ne bi palo na pamet, — kao što će se već poštovani čitatelji iz sledećeg ispričanog uveriti.

GLAVA DRUGA

Povlastica ćir-Mošina.

Dućan ćir-Mošin bio je na uglednom mestu: odmah do reke, u blizini grada, u najživljoj ulici. Tu je stajao za turskog vremena, pa je tu ostao i kad Srbi zagospodariše. Ali i sam dućan ćir-Mošin kao da je primio nešto od karaktera ćir-Mošina, a to je da se slaže s policijom, da se pokorava naredbama njenim. Novi regulacioni plan nije zapeo za taj dućan, i dućan ostade i po novoj liniji, promenivši samo fasadu. — Sve oko njega se promenilo; staro se porušilo a novo diglo, i tako od staroga grada ostade u toj ulici samo taj stari dućan sa još starijim Abenšaamom i sa još starijim njegovim poznatim već „ancugom“ od venecijanske solidne „karirane“ čohe...

Odmah do ćir-Mošina dućana dizala se nova monumentalna kafana i pivnica po planu, „Kasina“ zvana. Pa kako je Abenšaam preživeo tursko gospodstvo, preživeo je i mnoge kafedžije koje se, otkako je „Srbija zastupila“, jedan za drugim izmenjaše i izređaše u toj novoj pivnici. Ali ako su se kafedžije i menjale, ćir-Abenšaamova povlastica u toj kafani za čudo ostade očuvana i poštovana bolje nego tolike i tolike povlastice narodne u svetu, — čuvana i predavana od, jednoga gostioničara drugome, sve do ovoga poslednjega, o kome ćemo morati reći koju, kao i o toj povlastici Abenšaamovoj.

Ćir-Moša je bio „siromah čovek“. Upravo, on je voleo da se kao takav predstavlja i da ga za takvoga svet, a naročito poreski odeljak,

drži. On je bio jedan od onih tipova — koji su tako česti i među našim pravoslavnim ćivtama — koji uživaše kad bi čuo da se za, nj govori: da je takav da mu čovek orah iz ruke ne uzme, i „da ga pas za šta nema dohvatiti“, — da se govori to, ali ipak da se sumnja i šapće za nj da je „truo gazda“, ali da se to, naravno, ne može dokazati. — Ćir-Moša Abenšaam je, dakle voleo da izgleda da je puki siromah, a i da se drži za nj i sumnja na nj da je bogat. Pa iako je u svemu skoro bio bez ikakva ponosa, ipak se ponosio bogatstvom ljudi svoga plemena. Pa iako je malo razbirao za istoriju, i malo znao istorijskih anegdota, ipak je vrlo rado, vrlo oduševljeno i vrlo često pričao jednu takvu anegdotu (jednu jedinu valjda koju je znao), a to je ona o slavnom i čuvenom Rotšildu. Kako se jednom čuveni Rotšild šetao jedno pred veče s nekim francuskim carem. (Ćir-Moša nije znao caru ime, i dodavao bi uvek da to i nije ni čudno, a ni nužno, jer careva je mnogo, a Rotšild je *jedan* u svetu!) U šetnji ih sreo neki prosjak koji ih zamoli da mu što udele. Car izvadi jedan franak da mu udeli. Baci mu franak, ali ne pogodi u prosjački šešir, nego franak padne na zemlju i otkotrlja se negde u mraku. Dugo su ga tražili i car i prosjak, i ne bi ga još našli da im nije Rotšild prisvetlio zapaljenom hiljadarkom (bankom od hiljadu franaka)!

— Sad vidi čudo! Car kuji pari, ama nema; Rotšild ne kuji pari, ama ima!... Moži da izvadi, dva, četiri, deset franaka da daji! Ama neći. On pali banku; oći da pokaži: Ti si car, ama ja sam — *Rotšild!...*

To bi vrlo često pričao, i dodavao bi uvek, uzdahnuvši: da mu je tih hiljadu franaka, kako bi ih on odmah uložio u radnju! Pa bi opet duboko uzdahnuo i rekao kako od toga nema ništa. I kako su sad nastala vremena da čovek hvali Boga kad samo može kraj s krajem da sastavi, Pa i on, ćir-Moša, radi bez ikakva ćara; živi samo i radi koliko da se ishrani lačugom, i na njemu se najbolje obistinjava ona reč: „sto godina, devedeset groša!“

Toga radi je i bio štedljiv u svemu i trezveno i ekonomno provodio dane svoje. Pa zato nije ni čudo što je malo zadovoljstva dopuštao sebi i nije pio ni vina, ni piva, niti kakvih likera. Jedino piće koje je rado pio, to je bila kafa. A to je bilo sasvim prirodno i razumljivo, jer je u tursko vreme kafa jeftina bila; tada se moglo popiti po dve, pa i tri za marjaš. Duševni Turci gledali su da i sirotinja može imati zadovoljstva i uživanja. Naročito su jevtino

kafu pekli oni što su mleli i pekli kafu po sokacima, one — tako da ih nazovem — pokretne ili leteće kafedžije, kojih je za turskoga vremena mnogo bilo, da bi i fukara imala u svako doba i na svakom mestu kafe. Hamali, sekiraši, sitne dućandžijice, seljaci i Cigani i druga fukara, tako je i pila kafu. Kad kafa bude nasuta u fildžane, čučne i kafedžija i mušterija kraj mangala na sred sokaka — jer kafedžija je obično pio sa svakom mušterijom — pa piju, tutune i razgovaraju se o mnogom koječemu, o krupnim i sitnim stvarima, o Moskovu i Karadagu, i o čemu ne, pa često iz takvog razgovora pronađu i da su našto svoji.

Ta navika je ostala i ćir-Moši Abenšaamu. Ali je u srpsko vreme nije mogao tako praktikovati prosto zato što, prvo, takvih kafedžija nije više bilo, i drugo, što je kafa poskupila i skočila na dva marjaša, a taj luksuz sebi ćir-Moša nije ni mogao ni smeo dozvoliti.

Ali se on već umeo doviti. Postarao se i izvojevao sebi povlasticu da plaća samo marjaš za kafu, dok je sav ostali svet — bez razlike staleža, vere i narodnosti — plaćao „Kasini“ dva marjaša za kafu. I kako je onaj prvi kafedžija darovao i poštovao tu ćir-Mošinu povlasticu, tako su mu darovale i poštovale to i sve ostale kafedžije koje su se ređale jedan za drugim i postajale tako nove komšije ćir-Moši Abenšaamu.

Uostalom, ćir-Moša ih je i umeo ubediti šta je to sused ili komšija, i šta je sve dužan komšija komšiji da učini, tako da je svaki kafedžija nalazio posle da je to sasvim prirodno što ćir-Moša ima tu povlasticu, da treba da je ima, i da je ta povlastica u samoj stvari mala i ništavna, kad se uzme na um značaj i sveto ime: *sused* ili *komšija*.

— I dođe ajduk sas puške — govorio bi ćir-Moša — i sas top, i sas levover kod tebi i kaže tebi: „Pariii!“ Tol’ko kaži... Ti nemaš pari... eli imaš, imaš pari, ama neći da daš, — i ti, i moliš i kažiš: „Nemam pari!“... Ajduk ne veruji, oći da ubiji. Ti vidiš kapislu... I nećeš da umriš; oćiš da živiš, i nećiš da daš pari, i vičiš: „Aman, ćir-Mošo, lopovi!“... Oćiš da vičiš, a?

— Tako je, nije drukče! — priznaje novi kafedžija i komšija.

— I koj ći da ti dođi u indat?!... Komšija! .. *Komšija* ći dođi! Ćir-Mošu ći da dođi... Komšija komšiji u indat da ne dođi, — biva li! A? — pita ga ćir-Moša i gleda zadovoljno u njega.

— Razume se!... Sasvim!... — veli novi komšija.

— I Mošu ći dođi! Će dođim, će ga ubijam, — eli će on meni da ubiji!... Će i ja poginim! Što ći mi život?! Što ji život?... Ništo!... Kašika krv!... A? Pravo li zborim, komšijo? — pita ga ćir-Moša i gleda pravo u njega kao zmija u žabu. — Je li, tako?

— Tako je! — veli komšija.

— Komšija mora da dođi, je li tako?

— Jeste, tako je! — veli onaj.

— Eli moži meni da dođi ajduk-nastavlja ćir-Moša osetiv odnekud u sebi neku dosad nepoznatu neobičnu silu od rečitosti. — Moži *meni*, eto, da dođi ajduku!... Zborimo si sal, komšija: reč je, de! A Bog da čuva!... Dođi *meni* ajduk; traži pari i viči: „Pari, adžijo, eli dušu daj!“ — „Nemam pari, a dušu davam“...

— „Imaš pari!“ viče on. — „Nemam!“ vičim ja, „bilo jedno ajduk pre tebe. Nemam!“ — „Kud su ti?“ viči ajduk.

— „Kude su?! vičim ja. Idi pitaj *poreznika*, zašto meni pitaš?!“... I neći da mi sluša ajduk, i neći da veruji, i oći da puca... da mi ubiji; oći da mi kolji...

— Ništa lakše od toga, komšija! — potvrđuje onaj.

— Je l’ onomad zaklaše usred bela dana onog sarafa?!... Znaju oni gde ima ludi’ para... ’Oće, Boga mi, ’oće da te zakolje, komšija, pa, k’a ništa...

— Hm!! — huknu pa ga pogleda i duhnu na nos ljutito ćir-Moša i proćuta malo. — „Da zakolji“... Ama *neći*, bre, da mi kolji! — obrecnu se ćir-Moša na nj skoro kroz plač. — Što da mi kolji!? Neći... Ovo ji samo reč... razgovaramo, de!

— Pa razume se; razgovaramo samo...

— I što ći da radim ja, a, komšijo?

— Razume se... ti ćeš, ovaj, da vičeš komšije“ to jest, u pomoć... — veli komšija.

— E, aškoljs’i — odobrava zadovoljno ćir-Moša.

— *Tebi* ći da vičim!... I *koj* ći da dođi? A? — pita ćir-Moša i milo ga gleda. — A? K o j ći da dođi?...

— Razume se... *ja*!...

— E, ti ći da dođiš! — kliknu ćir-Moša i potapka ga po ramenu. — Ti, komšija moj!...

— Naravno! — potvrđuje onaj.

— A ovo ji samo razgovor jedan... jedan reč... A da ne da Bog, komšijo, da budni to. Ima vlas' u zemlju; ne moži to kako ajduk' 'oći... A, komšijo?...

I tako se kod svakog novog kafedžije i komšije ponavlja taj razgovor. I posle toga ćir-Moša Abenšaam pije za marjaš kafu, srče i pravi veću larmu srčući je, nego svi oni što plaćaju dvaput toliko.

GLAVA TREĆA

Opis kafane; gazda Glavonja i njegov „calkelner" Naum.

Tako je ćir-Moša uživao godinama povlasticu kod sviju kafedžija, sve dok mu ne dođe za komšiju i kafedžiju gazda Pera, nazvan Glavonja. Pa i za njegova doba još za dugo, dok jednoga dana ne upropasti ćir-Moša tu svoju šesnaestogodišnju stečevinu. A kako i zašto, to će strpljivi čitatelji odmah saznati.

Među mnogobrojnim kelnerima Glavonjinim, bio je neki Naum calkelner, živa vatra, a bio je odnekud iz Turske, iz Makedonije. Ne znam stoji li to posigurno, ali se govorilo, a i dirali su ga, da je nekada vodio bitoljske slepce; da je posle bio u manastiru nekom parakuvar, zatim da je bio putujući učitelj kod naših Crnovunaca (zato su ga i kelneri i gosti zvali još i „daskal Naum"). gde je izučio kako se pravi kaškavalj, i odonda se Naum jednako nosio tom mišlju: da digne u Srbiji jednu fabriku sira kaškavalja kojom bi istisnuo stari „švajcerkez". Čak i molba za pozajmicu jedne poveće sume od države postojala je, kažu, u skupštinskoj arhivi. Bio je, dakle, to mladić koji je, tako reći, bio na situ i na rešetu, ali zato ipak ostao veran i pouzdan, desna ruka svome gazdi.

Njegovom oštrom i pronicljivom oku nije se ništa izmaklo. Bio je, tako reći, psiholog svoje vrste, — koliko je, to jest, njemu kao kelneru za njegov posao i poziv trebalo. Za kratko vreme po dolasku njegovom on je upoznao sve goste; njegove konduite o njima bile su vrlo tačne. Nije mnogo vremena prošlo, a on je i pohvatao i rasterao sve muftaše i rđave platiše, naročito one stalne posetioce pivnice,

one koji su navikli na izvesnu meru čaša ili kriglova piva, i koji bez te mere nisu mogli živeti, i nisu birali sredstva da do njih dođu. A bilo je takvih dosta. Ni sam gazda Glavonja nije mogao s njima izaći na kraj; gledao je svojim očima kako mu mal propada, — i nije znao naći leka tome.

Među tim muftašima bilo je vrlo veštih i drskih, pravih virtuoza ne samo da više popiju a manje plate, ili da malo popiju a ništa ne plate, — nego je bilo i takvih koji mnogo popiju, ništa ne plate, pa još prime čak i kusur, ili drsko uzmu još novaca na zajam.

Takav je bio neki gospodin Jevta iz vojnog slagališta, civilni činovnik, zato su ga i zvali gospodin Jefta Civil, a zvali su ga još i „Slana džigerica“, jer je običavao mnogo piti (a malo ili ni malo ne plaćati).

— Gazda Glavonja! — viknu jednog dana na polasku iz društva gospodin Jevta Civil, a izvadio novčanik iz džepa. — Da platim! — veli, i drži poluotvoren novčanik u ruci. — Vidi, Boga ti, za kusur!... Imao sam jedanaest piva...

— Hvala lepo, izvol’te! — veli kafedžija. — Jedanaest piva, jedanaest groša; i evo vama četrdeset i devet groša.

— Jedanaest i četrdeset i devet — računa Jevta — to su šezdeset — i sruči kusur u svoj novčanik, pa se diže od stola. Sad sam ti ravno dukat dužan... Zbogom!...

Kafedžija ostade ubezeknut. Promenio mu dukat, vratio kusur — a dukata nije ni video! Stoji kao panj, gleda za njim, gleda po publici, kao da je hteo reći: „More videste li, ljudi, šta ovaj učini. Otkud mu taj pamet, što rekao čiča-Srećko!“ A zatim se prekrsti,

Sremac, Odabrane pripovetke grohotom nasmeja, pa reče: „Budi Bog s nama, kakvih ti nas nema!“

Takvom gazdi pravi je anđeo hranitelj bio Naum calkelner. Jer on nikom nije na zajam davao, od svakoga naplaćivao, i niko mu se nije mogao izmaći i zabušiti ga — niko, pa ni sam drski gospodin Jevta Civil. I njemu je doskočio Naum. Nekoliko puta ga je useknuo tako da je ovaj posle redovno plaćao a sve neredovnije dolazio, dok naposletku nije sasvim prestao da dolazi, kao što će sledeće ispričano i posvedočiti.

— Naume da platim! — reći će mu jednom g. Jevta Civil. — Imao sam tri piva...

— I ona prva tri! — podseća ga tiho Naum.

— Koja tri? — prodera se g. Jevta.

— Ona pre mezeta! — veli mu jačim glasom Naum.

— Tri sam imao... — veli Civil.

— Šest ste imali! — tvrdi Naum.

— Valjda ja bolje znam! — oseknu se na nj g. Jevta — koji sam sam pio i brojao. — Evo, — reče i pokaza tri palidrvca koja stajahu pred njim. — Znam ja vas kelnere!... Zato ja sam beležim. Eto... Koliko palidrvaca, toliko i piva!...

— Molim vas. Beležim i ja — veli Naum — Vi beležite ispred vas, a ja iza vas. Evo! — i pokaza ostalima. — Na vašem kragnu od košulje, (Gospodin Jevta bio je dugačke šije i zato je nosio prave visoke kragnove, i to je bilo vrlo zgodno za beleženje po njima.) Tri pre mezeta, a tri uz meze, — to su ravno šest. Koliko crta, toliko čaša piva!....

I ovaj, posle malog džapanja, šta će nego plati svih šest piva. Posle plaća redovno, a posle nekog vremena više i ne dolazi u tu kafanu. Nema ga nikako, odbio se čovek.

Eto taj Naum, taj i takav kelner zapazio je i primetio što stotina pre njega nije primetila. On je namestio kljusu, uhvatio liju, i lija dolijala, i ćir-Moša izgubio svoju šesnaestogodišnju povlasticu.

A kako je to bilo, doznaćete iz sledeće glave.

GLAVA ČETVRTA

Gubitak povlastice, i zašto je ćir-Moša izgubio povlasticu svoju.

Ćir-Moša Abenšaam je bio doista vredan čovek i čuvao svoj dućan kao baba zapećak ili kao mačka vruće ognjište što čuva. Ali

kad god nije bilo pazara, ili je znao da ga neće niko potražiti, on je najradije sedeo leti pred kafanom, a zimi u kafani. Svaki dan bi bar desetak puta zavirio u kafanu, i to je tako redovno radio, i ne bi dana bilo a da on nije po nekoliko puta svratio i zadržao se čureći svoju krdžu. Pamti se da je samo jedared za tih šesnaest godina izostao nekoliko dana, a to je bilo onda kad se ćir-Moša našao uvređen što su mu kelneri primetili da ne sedi pristojno, da „Kasina“ nije turski Medžlis, i da ide u Tursku pa tamo može tako sedeti! — A to je opet bilo jednom prilikom posle dobrog pazara kad je zadovoljni ćir-Moša skinuo svoje teške potkovane kondure, pa prekrstio i podavio noge onako po turski na jednoj stolici i srkao kafu da se čulo kao kad se šmrkom pumpa voda iz podruma. Samo se tada našao uvređen i izostao nekoliko dana, tužeći se na bezobraznu dečurliju koja ne poštuju starost, a posle je opet dolazio i sedeo uvek „po jevropski“. Sedeo i bezbrižno srkao kafu, i ne sluteći, jadan, ko ga je uzeo na oko, i šta mu se sve sprema.

Onaj Naum calkelner, on ga je uzeo nešto na oko, i od više dana ga pazio i posmatrao. Palo mu beše u oči da ćir-Moša nešto odviše mnogo kafa pije. Nije moguće, mišljaše u sebi Naum, da će se ćir-Moša toliko baciti u trošak. Svaki dan po deset i više kafa popiti, — to nekako ne liči štedljivom ćir-Moši. „Nije bez ništa!“ rekao je u sebi Naum i rešio se da pripazi malo bolje i na kelnere. Malo malo, pa tek mu donesu tri ili četiri prazna fildžana i uvek jedan sa marjašem: „Pio, vele, kafu ćir-Moša“. — Tu ili kelneri kradu i lažu, mišljaše Naum, — ili ćir-Moša nije trgovački ispravan. Zato još bolje obrati pažnju na ćir-Mošu. I doista ga ukeba; pohvata mu marifetluke.

Ćir-Moša doista nije popio te tolike silne kafe koje su na njega glasile. On bi popio jednu, dve, a najviše tri dnevno. Pa ipak se svakoga dana nekih deset njegovih fildžana sa marjašem donosilo u kelneraj!...

Ćir-Moša se bacio i ovde na tekovinu: delio je čist ćar sa kafedžijom. A evo kako. On bi ušao u kafanu, seo, zavio cigaru i poručio kafu (a nekad i ne bi ovo poslednje uradio), a posle bi gledao ispod oka po stolovima odakle su se ljudi digli i otišli, a ostali prazni fildžani. Ljudi popili kafe, a ostavili uz fildžan po dva marjaša pa otišli, a ćir-Moša uvardao, primakao se tim fildžanima i iz svakoga

uzeo marjaš a marjaš ostavio; pola sebi a pola gazdi. Tako od vremena na vreme uđe u kafanu, pokupi marjaše i iziđe napolje. Ele, tako koje pre, a koje posle podne, ćir-Moša je lepo godinama zarađivao tako dnevno po dva tri groša čiste dobiti!

I to je godinama trajalo, čitavih šesnaest godina, sve do kelnerstvovanja Nauma calkelnera, upravo dok ga Naum nije uvrebao i svojim očima video lukavstvo ćir-Mošino.

— Nema, nema! — reče mu jednoga dana ironično Naum baš kad je ćir-Moša seo pored jednoga fildžana u nameri da pridigne marjaš. — Uzeo sam ja već. Nema dva calkelnera u ovoj radnji, ćir-Mošo!... Nema...

— I što nema?! — pita ćir-Moša praveći se naivan.

— Nema ono što ti misliš! — veli Naum — Dosta je za danas četiri marjaša.

— Ne razbiram što zboriš. O, Bože! Da si kako Jevrej prekrstim! — veli i sastavi tri prsta. — Što zbori ovaj? — pita ćir-Moša okolinu.

— Ee, hadžijo, vidro! Ne razbiraš!... Ama ja tebe razbiram!... A otkud ti, bre, uđe u ortakluk s gazdom?

— Ajdi, đavol da ti odnesi: — veli ljutito ćir-Moša.

— Hehe! Dođe i tebi, adžijo, rep u kljusu!...

— I idi od mene! Šta govoriš bezobrazno!.. — odsad da niste više pekli kafu za adžiju! — naređuje calkelner Naum ostalim kelnerima u svom području. — Jeste li razumeli?... Ni za marjaš ni za dukat.

— Razumemo! — rekoše područni kelneri u jedan glas.

— I zašto? I šta je to? — čudi se i protestuje ćir-Moša. — Da si prekrstim!...

— To ti je! — reče odlučno Naum.

Posle ovoga nastade prepiranje i bezuspešno pravdanje. Ćir-Moša se branio i pravdao, ali Nauma uveriti nije mogao. Naum je ostao stalno pri tome da je ćir-Moša Abenšaam zloupotrebio svoju povlasticu, da je podmetao tuđe kafe kao svoje i krao sa tasnica od svake takve kafe po marjaš i time godinama štetio sve redom kafedžije i komšije svoje.

Naum mu je nepobitnim dokazima dokazao to, priterao ga uz duvar, uhvatio ga u sve četiri, — i ćir-Moši sve vrdanje i pravdanje nije pomoglo.

Dok je ćir-Moša roptao i obraćao se ostalim stolovima tužeći se na nepravdu i belaj, Naum je kredom računao koliko je nakrao ćir-Moša za šesnaest godina, računajući po deset marjaša dnevno!

— A tako ćemo!... — ropće ćir-Moša.

— Tako! — veli Naum.

— Nema gazda kod kuće, sad ći Naum stane gazda.

— Jeste, sad sam ja gazda.

— I Mošu kradi?

— Krade k'a jazavac — veli Naum računajući.

— I *hadži-Mošu* kradi?

— Što stigne!

— I Mošu *trgovac* kradi? — pita ćir-Moša.

— I Mošu *trgovac* kradi! — odgovara Naum.

— Kradi? — pita Moša.

— Kradi! — odgovara Naum.

— A Naumu ne kradi?!...

— Ne kradi!... veli Naum jednako računajući i izražavajući čuđenje svoje.

— I Mošu kradi, a Naumu ne kradi!...

— I Naumu ne kradi! — odgovori Naum. — Naum samo faća take tice i lopove.

— Lepa stvar! Aferim! I Naumu to znadi i kaži!... — veli ćir-Moša i gleda po publici kafanskoj apelujući na javno mnjenje. — Pfuj! Sram ti bilo!...

— More, hadžijo, — odmahnu rukom Naum — batali ćorava posla! Ne možeš ti sa mnom! Ti si Čifut, ama ja sam grčke škole svršio! Ja sam Cincarin, bre! — veli mu ponosito Naum lupkajući se po čelu. — A sad faćaj put!...

I ne pomože ćir-Moši ništa. Diže se i ostavi kafanu ispraćen uzvicima „Ua!“ Na vratima zastade, pljunu i viknu Naumu: „Sram da ti budni!“ i iziđe. A da ćir-Mošin poraz bude još veći, čak ga i ludi

Memet — koji je baš tuda u taj mah prolazio — dočeka i propusti sa onim njegovim jarećim „Meeee!“

GLAVA PETA

Povratak povlastice, ali sa kodicilom.

Toga dana kad mu se to desilo, bio je ćir-Moša kao ubijen. Šta je to osećao, to slabo pero nije kadro izraziti. Bilo je nešto slično onome osećanju koje je ćir-Mošin (a i naš zajednički) praotac Adam osećao kad je čežnjivo pogledao na raj, najednom za svagda za njim zatvorena edenska vrata!

Nije celoga dana pio kafe, nije čak ni tumbećiju metnuo na nargile, da po svakidašnjem običaju malo použiva posle ručka u brbotanju vode u nargiletu. Samo je svaki čas otvarao svoju burmuticu, šmrkao, kijao i odskakao sa sedala svoga. — Sramota i šteta, šteta i sramota! jednako mu se jedino to vrzlo po glavi. Ni sutra, ni preksutra, ni još nekoliko dana, nikako nije privirio u kafanu, jer se stanje između njega i Nauma nije poboljšalo.

Ćir-Moša je pokušao da ublaži gnev Naumov i poslao mu jednog posrednika, nekog Mešulama, jednog svog sunarodnika i dobrog prijatelja, a u isto vreme i Naumovog dobrog poznanika, jer je prodavao „pipitikos“ i promese po kafanama. Njega je poslao i zamolio da ga izmiri s Naumom, ali sve to nije pomoglo. Naum je ostao stalan kao stena.

— Dok sam ja calkelner kod „Kasine“ — rekao je odlučno Naum — ne može moj gazda imati ortaka, a kad gazda dođe, može slobodno ako hoće uzeti Mošu i za kasirku...

A za nesreću ćir-Mošinu gazda od kafane zadržao se na putu malo poduže, a da je on tu, ćir-Moša bi lako, poznavajući gazda-Glavonjinu galantnost i kavaljerstvo.

Naposletku je i to dočekao. Stigao je i gazda Pera Glavonja s puta. Ćir-Moša je odmah pohitao, prevario Nauma i potužio se gazdi, i predstavio mu se kao oštećeni i kao bedna žrtva gadne spletke i klevete. A kad je Naum referisao gazdi tu stvar, iskidao se ovaj od smeha slušajući, i žalio je jedino samo to što nije i on bio tu da ga onako iz prikrajka posmatra i uživa kako krade marjaše; a

gotov je bio da mu opet povrati svu potpunu povlasticu. Ali je tu naišao na jak i nesavladljiv otpor kod svoga calkelnera Nauma. I kako mu je Naum bio odan i pouzdan, desna ruka u radnji, prirodno je bilo da je gazda morao odustati i popustiti u nekoliko, kao opet i sam Naum od svoje strane što je popustio.

I povlastica je istina vraćena bila ćir-Moši, ali, po projektu calkelnera Nauma, jako okrnjena jednim, tako da ga nazovem, kodicilom.

*

I ćir-Moša je opet smeo dolaziti u kafanu i mogao piti za marjaš kafu. Ali to je i bilo sve od one stare povlastice; ono ostalo u toj povlastici bilo je novo, kao neki „kodicil povlastice“, umetnut, ili bolje reći nametnut ćir-Moši.

Ćir-Moša je odsada, naime, mogao, istina, piti, ali samo tri kafe dnevno, i to iz običnih fildžana, iz kakvih piju i svi ostali gosti; — ali je mogao piti baš i koliko hoće kafa, ali to onda samo iz naročitog jednog (koji je Naum kupio sam za nj, i prosto obio noge po dućanima dok ga je našao). Čudan je to bio neki fildžan, koji je svakom pao u oči sa forme i šarenila svoga! Iz fildžana je samo ćir-Moša mogao biti posluživan, samo ćir-Moša, a drugi niko nije smeo (a možda ne bi ni hteo) piti iz njega. To je taj Naumov „kodicil povlastici“ ćir-Mošinoj, na koji je i gazda Glavonja pristao. Kad je saopšteno to ćir-Moši, on je dunuo ljutito na nos, vikao je: „Sramota!“ — ali ga je ipak primio i pristao na te nove uslove.

*

I ćir-Moša srče opet kao povlašćeni gost i posetilac kafu u „Kasini“. Stare komšijske i prijateljske veze opet su uspostavljene; čvrste i neraskidne veze, čvršće nego ikada dotle. Stari razgovori opet se vode. Razgovaraju se komšije o tome kako se sve ovo moralo tako svršiti, jer je sused ili komšija — doista sveto ime!

I ćir-Moša Abenšaam opet priča onu staru i poznatu o hajduku i komšiji...

„I dođi ajduk, i ti traži pari! I ti nedaš pari, i vičiš: „Aman, Abenšaam! U pomoć ćir-Mošo!“

— I koj ći da ti dođi?... Oći li ovo crnovunsko ajduk Naum da ti dođi u indat?!... Neći!... Neći, komšijo!... *Ćir-Mošu* ći dođi. Ubijim, eli poginim! Što ji život? Kašika krv!...“

.....I zašto da pijim onda iz *maksuz-fildžan?...*

Zašto?...“

ČIČA-JORDAN

— Jedna slika —

Znam da ga mnogi od poštovanih čitalaca ne znaju i da su sad prvi put čuli za njegovo ime. Neki nisu nikad ni čuli za nj, drugi i čuli i videli ga i znali za nj, pa ga vremenom i zaboravili; jer dobročinstvo i blagodarnost retko, što rek'o Turgenjev, druguju ovde na ovoj našoj planeti, Zato i jeste čiča-Jordan te sreće da ga slabo znaju. Jer život njegov nije život kakvog državnika, posle čije smrti se zabrinuto pitaju šta će biti sa zemljom i narodom bez njega; ni život kakvog bogatog trgovca koji se celog veka svog bogatio prodajući svoje, a još više tuđe, pa ne mogav poneti na onaj svet ni dobra dela a kamoli dobro imanje svoje — ostavio to na dobrotvorne, humane celji; život čiča-Jordanov nije bio ni život junaka kakvog, ni uopšte velikog čoveka kakvog, mecenata kakvog.

Pa ipak je to bio jedan dobrotvor, mecenat jedan, samo je to bio jedan od onih skromnih mecenata, svoje vrste, koji za života ne dočeka slike svoje u kalendaru, a posle smrti niko se neće otimati da mu za dobre pare (iz fonda) napiše biografiju. Jer kako radi za života, mučno da će iza sebe ostaviti kakav fond, oko koga bi se — kao što je već svakom čitaocu dobro poznato — iskupili i popali na nj odbornici i književnici kao mačke na masnu slaninu.

Nepravdu ovoga sveta gledao je dole potpisani da ispravi ovom malom sličicom o čiča-Jordanu.

GLAVA PRVA
Čiča-Jordan kao pudar i baštovandžija

Čiča-Jordan je odnekle iz Turske, iz Stare Srbije; iz kraja gde je negde za vreme carevine srpske bilo samo u njegovom kraju sedamdeset i sedam belih crkava i svetih manastira, odakle su silne svetiteljske mošti mirisale kao bosiok na sve strane po kristijanluku sve do tri mora i Save i Dunava. Došao je bio, detetom još, u Srbiju, davno, još onda kad su se ministri zvali popečiteljima, kad su načelnici svi od reda nosili zulufe i brkove kao Kraljević Marko, i kada su osmotritelji karantina bili bogati i silni na granici i primer ostalom „činovničestvu“ šta može, to jest, jedan činovnik postići i steći samo kad je vredan, savestan i štedljiv.

Kao svaki iz onih krajeva, bio je i čiča-Jordan vrlo umešan i znao svakoga vraga. Umeo je čak i satove opravljati, bez sajdžijeve lupe i alata; sa svojim velikim pećanskim nožem opravljao je on satove u svojoj okolini, i znao je i mnoge trave i lekove. „Puče mu snaga!“ tek rekne za bolesnika, pregleda ga i kaže da mu ima leka, i izleči ga, a ako baš i ne izleči, svi su verovali da mu ne bi pomogli ni trista osamnaest nikejskih svetih otaca, što je čiča-Jordan potvrđivao: „Nije mu bilo pisano, a da mu je bilo pisano, ćaše da ima jošte dana!“ Bio je i govedar i pudar, furundžija i mlekadžija, i baštovandžija i aščija, ali je ova dva poslednja zanimanja ipak najviše cenio i jednako je jedno drugim zamenjivao; i umro je i nikako nije mogao stalno da se reši za jedno ili drugo zanimanje. Zato je i bio poznat pod oba imena; Jordan baštovandžija i Jordan aščija bila su dva imena za jednu istu osobu; deca su ga znala pod imenom čiča-Jordan baštovandžija (ili pudar), a odrasliji pod imenom čiča-Jordan aščija.

A poznat je bio i jednima i drugima kao čovek koji je dobro ispekao svoj zanat, pa ga je svaki rado zvao. U proleće bi ga bogatiji zvali da okopa baštu, da oreže voćke, opkopa lozu. I on bi sve to posvršavao na potpuno zadovoljstvo, — zadovoljni bi bili i oni i on, a čiča-Jordanu nije baš bogzna koliko ni trebalo, jer sem unučeta Dila nije nikoga drugog od roda imao. Za to je unuče živeo. A ni samome Dilu nije bogzna šta trebalo; leti voća a zimi pečenih bundeva, i Dile nije ništa više ni izvolevao.

Leti bi se čiča-Jordan naimao da čuva krajnje bašte gazdama čije su kuće bile u čaršiji. Tu je čiča-Jordan pudarisao i baštovanisao. A bio je pouzdan i pošten, a poglavito pogodan, jer nije imao ni na blizu ni na daleko roda — na primer kakvih sestričina ili sinovica, od čega se gazde i gazdarice obično pribojavaju — kao što se to mnogim pudarima desi da imaju; i zato su njim zadovoljni bili i stariji i mlađi, i roditelji i deca, naročito dečurlija. I da se čiča-Jordan plebiscitom birao za pudara, svi bi dečurlijski glasovi pali na nj, a da je zahtevao uverenje o vladanju od njih, dali bi mu ga kao vrata veliko.

A i jeste bio slavan baštovan u proleće, i još slavniji pudar u leto i u jesen. Kad stigne jesen, ona štedra i blagoslovena i obilna jesen sa darima svojim, sa jabukama i kruškama, breskvama i šljivama, grožđem i dunjama, — kako dražesno izgledaju onda bašte onima što vire spolja kroz plot! Raj, pravi raj sa čitavim redovima zabranjena raznovrsna ploda. Plave se šljive na savijenim teškim bremenom granama, rumene se i žute kruške, sjaju jabuke, i plavi se pepeljasto grožđe ispod požutelog već lišća, a povorka dečurlije blene s one druge strane plota, sa sokaka, i koketuje, a voda im pljušti na usta. I ko je taj ko se u ranome detinjstvu nije sablaznio jednim takvim prizorom, i nije zaboravio petu zapovest Božju koja veli: „Ne kradi!“, a zapamtio i setio se one poslovice ljudske „da je kradeno grožđe najslađe“, — pa mu došla želja da se uspuže preko plota u tuđu baštu?

To je znao i čiča-Jordan, iako nije bio pismen i čitao to, i tada je Argusovim očima motrio na povereno mu čuvanju imanje. Ali šta su pomogle njegove Argusove oči, kad je čiča-Jordan bio pravo, što rek’o narod, adamsko koleno.

— A bre, deca, bre, čvorci nijedni! — razdera se tako jednoga dana i polete s užasnom jednom motkom na male lopove koji su se crnili kroz šljivovo granje. Ček’ da vidimo, ćopeci, je li je ovo Alajbegova slama ili pusto maslo!

— Lele! Jao, jao! — zagrajaše sa šljive dečurlija koja su se u ovo doba najmanje nadala čiča-Jordanu. A najvećma se derao mali Gile, kome je ovo prvi put u životu bilo da se krenuo tako korporativno u krađu. Od strašne motke čiča-Jordanove, koja je dvaput duža bila od nosioca joj, sve je strah i trepet još iz daleka uhvatio; jedno po

jedno stade padati i bežati i skakati kao bez duše preko plota, dok je čiča-Jordan do pola bašte stigao.

— Ahaaa? Toj li učite u čkolju, toj li ve je učitelj naučio? — dere se čiča-Jordan i sve bliže i bliže dolazi.

— A što nisi pon'o veću motku, čiča-Jordane? — smeju mu se deca sklonjena i bezbedna iza plota.

— Ako, ako, podsmevajte mi se, nesrećnici! Sad mi utekoste, ama da zapišete kad još jedared pojedete slivu odavde! Utekoste, ama jedan će bar da mi plati kad-tad! Da mi plati, em ubavo, em za sve!

I doista, na veliko zadovoljstvo svoje, opaze dečurlija jednoga druga i saučesnika, gde se od straha i neveštine upleo u grane, pa ne može nikud, nego samo kuka i jauče.

— A gle, Gila! Pazi Gila! Hahaha! Pazi ga kako se spleo! — prodera se jedan, pokazujući na Gila koji je preplašen skakutao kao veverica s grane na granu i derao se.

— Jao što će da dobije batina! — povika drugi.

— Oderaće ga ka’ vola u kupusu! — povikaše još nekolicina smejući se drugu u nevolji.

— Jao, neću nikad više, čiča-Jordane, pusti me. Molim te, neću nikad! Samo me sad pusti! — moli ga Gile.

— A nećeš, dete! Nećeš! Tako si svaki zbori, kad vidi da su tesna posla! Ama neće više čiča-Jordan da bude lud.

— Neću, Boga mi, više! — moli ga Gile.

— Nećeš, dete! Ne možeš, pa nećeš! Nesam jučeranji bačovandžija i pudar, te da ne znam. Tako vikaše i gospodin Laza poštar kad beše u vaše godine. — „Neću, neću, nikad više“, u tri puta ga pušta; prevari me, rđa, triput. Ama dolijao je i on. Poče sa slive, a svrši sa amaneti — ene ga u Požarevcu gde uči tišleraj sag po staros!

— Molim te, čiča, samo sad me pusti! Neću, Boga mi! — moli mu se Gile.

— Do danas je bilo, ama od danas nema veće. Nesu ovo dunje! — veli čiča-Jordan, pa obilazi izdaleka oko drveta na kome se ušeprtljio mali kradljivac novajlija. Nesu ovo dunje, znam ti muku. Hehe! A da su dunje ili kruške, lasno bi vi bilo; ja bi’ begao od vas, a vi od mene jok!

I doista, da su to bile kruške ili dunje, krivac bi lako; on bi se odbranio, kao i mnogi drugi, otvoriv jaku paljbu odozgo na neprijatelja kojim je dominirao, — ali kako su to meke šljive bile, položaj mu je bio vrlo kritičan.

— A, šta ćeš sad, nesretniče? — pita ga čiča-Jordan, videći ga gde baš nema kud. — Hehe, dete, što sad misliš?

— ’Oću da skočim glavački na zemlju; da se ne dignem živ, tebi za inat — reče odlučno mali zločinac kroz plač, i stade na jednu tanju granu koja se savi i tek što ne puče pod teretom zločinstva.

— Uh, uh — viknu preplašeno čiča-Jordan i pokri šakom oči, samo da ne gleda strahotu. — Ludo mlado, što će da pogine za ništo. Eh, majka ti stara! Pa stani na onu drugu, počvrsta je, ’oće te održati ubavo.

— Neću, dere se dete, — ’oću da poginem za dve pare tuđih šljiva, a tebi greh na dušu! Za tuđe šljive… nisu ni tvoje.

— Uh, uh, lele! Nesretna deca što prave! Za paru on glavu, a ja si dušu da izgubim! — jada se čiča-Jordan, i podupire motkom granu. — Silazi dole, vrat da skršiš, a džaba ti slive!

— Jes’, pa da me posle biješ! Neću — plače dete.

— ’Oću da skočim na ono šiljasto drvo, na prošće... Pa da ti napravim posla!

— Eh, nesretno dete, nesretna pamet... Da napravi posla i meni i starejima! — huče čiča-Jordan. — A čiji si ti, a, bre? Tatko koj’ ti beše?

— Ja nemam oca!...

— Eh, crno udovičko dete... bez tatka... Zato si takvo!

— Laže te, čiča-Jordane, ima oca! — deru se oni iza plota.

— Čiji se, bre, kazuj se! — preti mu čiča-Jordan, — neću da te pustim doklen mi se ne kažeš.

— Mila rabadžije sam! — odgovara mu kradljivac — pusti me, molim te.

— Mila rabadžije? Bre, zar već tol’kog sina ima Mile!

— Laže te, nije čičo! Mile rabadžija i nema sina, nego devojke dve! — deru se oni iza plota.

— Laže, laže! — prokazuje ga jedan — on je gospodin Milisava, Milisava Jovanovića, kaznačeja.

— Gospodin Milisava! — čudi se čiča-Jordan.

— Breee! Znam ga, znam gospodin Milisava! Pamtim ga kad jošte malecan beše! Beše i on... ama, ovakav ukačenik ne beše!

— Jeste, njegov je, njegov, Boga mi, čiča-Jordane! — potvrđuju oni ostali iza plota.

— Ej, gospodin Milisave, gospodin Milisave! Što te orezili ovaj ukačenik tvoj!

— Nisam, Boga mi, lažu te, čičo, ja ne govorim s njima, lažu te! — dere se onaj.

— A ček’, ček’! Sad kad znam; dok ga vidim, ’ću mu se da pofalim s tebe. Da mu kažem kakvoga đaka ima!

— Nemoj, molim te, neću nikad više samo me sad pusti! — molio ga krivac.

— Jok, jok! Znam ve ja vas sve ubavo! „Lele i pomagaj!“ dok vi je nevolja, a sutra opet ka’ čvorci na istu granu padnete! Sad ću da viknem vlas’, da te pričuva dokle ja skoknem do tvoju kuću, do tatka ti!

— Ajoj, čičo, nemoj, nemoj molim te!

— Nemoj da se trudiš! Evo njega samog! — viknu jedan, pa zagreba ustranu, a sva ostala dečurlija prsnuše kud koje daleko od plota i bašte gde se drama odigrala, pa se stadoše derati: — „Gile Jovanović! Evo ga Gile Jovanović“.

— Lele! — dere se onaj na drvetu još većma kad opazi ko ide odande pravo pored bašte. — Jao, ubiće me, ubiće me ako me vidi ovde!

A čiča-Jordanu odjedared bi nešto žao.

— ’Ajde, silazi pa begaj kud znaš, veli mu čiča-Jordan, a ja ću se evo da uklonim!

— Ne smem nikud odavde; ne znaš ti mog oca kakav je!

— Zar ti je ono tatko? — upita čiča Jordan.

— Jeste, on je... a jao!

— Ej, nesretniče! Pa on će da te ubije ako te vidi tu! — veli čiča Jordan.

— Jao, ’oće, kako da neće! Ubiće me! Ubiti! Ne znaš ga kakav je krvnik; on ne gleda kud udara, nego što dofati. Jaooo!

— Jeste, — potvrđuju ostala deca smejući se. — bije ga kad skrivi, pa sve kao vola u kupusu.

— Jao, jeste, jeste! — dere se onaj.

— Pa šta će da radiš, nesretniče? Ne smeš na sokak, je l’?

— Gile Jovanović! — deru se dečurlija da čuje mimoprolazeći.

— Ne smem nikud!

— Pa da te skutam, nesretniče? — pita ga čiča-Jordan. — Da te sakrijem dok ne prođe beda, a, dete?

— Bolje ti da me biješ nego on; on ne gleda kud bije.

— Neću da te bijem, ne boj se, de!

— Ako, ako, bolje ti nego on — veli Gile, i počinje da silazi. — Video sam ja ti ne umeš da biješ. Kad biješ, a dete se smeje.

— More neću da te bijem! Džaba ti i bijenje, kol’ki stra’ izeds’. Kad je takva rabota, prođe me i ljutina!... Kako da te bijem... Bog te je ubio kad imaš tatka takva — veli čiča-Jordan, i skida maloga, koji se smeši kroz suze, i pušta ga da se skloni u kolibu dok ne prođe opasnost.

U tom stiže i gospodin Milisav Jovanović, kaznačej, koji sa obično u ovo doba rado sam šetao Palilulom i razmišljao o koječemu.

— Gile Jovanović! Gile Jovanović! — proderaše se deca baš kad je gospodin Milisav kaznačej bio prema bašti. — Čiča-Jordane, je l’ tu Gile M. Jovanović, učenik četvrtog razreda osnovne škole?

Kad gospodin Milisav ču ime svoga sina s potpunom titulom, on kao malo zastade.

— Što se zbraste nesretnnci — grdi ih čiča-Jordan. — To li ve je učitelj u čkolju naučio? I vi li ste đaci! Nesretnici, anatematici! Sram da ve bidne!

— Šta ste vi? — zapita ih gospodin Milisav.

— Mi smo đaci — odgovori jedan iz daleka, skinuv kapu.

— Nesretnici ste vi, kakvi đaci — grdi ih čiča-Jordan,

— Pa šta ste sa skupili tu? — pita ih oštro gospodin Milisav.

Spremamo se za prijemni ispit, za gimnaziju — odgovoriše nekolicina gologlavi.

— Lopovi, gospodine, lopovi — tuži se čiča-Jordan — svaki dan se zberu pa mi dušu vade! Kako da je jedna bakča u grad! Lopovi nijedni!

— Nismo mi lopovi, čiča-Jordane, protestuje jedan.

— Izvinite za taj izraz! — dodaje drugi.

— Lopov je unutra! — veli treći.

— Zna se ko je lopov! — graknuše nekolicina.

— ’Ajd odma’ kući da ste se vukli! — veli gospodin Milisav. — Kako je to! Vi’š ti njih! ’Ajd, odma’. Koga čekate?

Deca polaze polako, pa se osvrću i odugovlače.

— Šta je, koga čekate? — pita ih gospodin Milisav.

— Čekamo Gila! — rekoše nekolicina što su izmakli malo napred.

— Kojeg Gila?..... Nesretnika k’o i sami što ste! — veli gospodin Milisav.

— Gila Jovanovića, iz četvrtog razreda.

— Jeste, — popravlja ga jedan iz gomile — Gila M. Jovanovića...

— Šta... kako...? — reče uznemireno gospodin Milisav, čuvši čak i ono „M“ između imena i prezimena. — Zar on čak ovde? A, daću ja već njemu! Aaa, a gde je on?

— Eno ga tamo!... Krao voće iz ove bašče.... — veli jedan.

— ’Oće čiča-Jordan da ga vodi u apsu — dodade drugi.

Pa će da mu namalaju sliku u *Policijskom glasniku* — veli treći.

— Šta, šta! — zamuca gospodin Milisav, i preblede čovek.

— Ne slušaj gi, gospodine! Lažu čapkuni nijedni! — brani ga čiča-Jordan.

— Ama, čiča-Jordane, zar moj sin, moj sin... moj sin...?

— Ama, lažu te, gospodine, lažu; mene mi jedu vek, a tebe te lažu! Gile je dobro dete, a oni su lopovi!... Nikada ga moje oči ne vidoše! Krotko dete! Hehe! More, kam’ da su sva deca kako tvoj Gile, pa — berićat versun! Bog da pomože, gospodine! Da su sva deca kako tvoje, (da ti je živo i zdravo, i air da vidiš od njega!) — ne bi pudara trebalo: pudar ne bi ’leb u svet imao... dosta bi bilo da metneš jedno strašilo na deset bakče i bostana; jedno strašilo od stari dreji za čvorci — tol’ko!

— Jeste, jeste, deru se deca; laže čiča-Jordan, tu je Gile!

— Jaz’k bre, čapkuni, što klevetate drugara!... Nema, gospodine, ič nema ga, ete, tvojega Gila! Oni su lopovi; oni, gospodine, lažu i kradu i klevete!

— Ma znam ja svoje dete. — Zar Gile moj?!... — veli utešeni otac.

— Molim te, gospodine, zborenje nema! Tvoj Gile sedi si sad doma i četi si knjige, da ti obeli obraz u čkolju...A ovo su lopovi i nesretnici.

— Sram vas bilo, da klevetate tako svoga nevinog druga! Kleveta je najgadniji porok i u starijim, a kamoli u tim tako ranim godinama! — grdi ih g. Milisav, i produžava put na jednu, a dečurlija derući se jednako: „Gile M. Jovanović“ na drugu stranu. Ova u

toliko pre i brže očiste sokak što se izdaleka zacrveneo fes opštinskog pandura Purka.

Tako bi spasen Gile M. Jovanović, učenik četvrtog razreda osnovne škole.

*

Kad se već više na ulici nisu mogli videti ni deca, ni slamni šešir g. Milisava, ni fes Purka, opštinskog pandura, — izvuče se polako i plašljivo iz kolibe Gile M. Jovanović, krivac i junak ovoga dana, i zapita čiča-Jordana:

— Odoše li, more, čiča-Jordane?

— ’Ajd, faćaj put i ti, svi odoše!

— Molim te, čiča-Jordane, imaš li malo igle i konca, da se pokrpim — moli ga Gile razgledajući svoje pantalone koje su se iscepale ovom prilikom, i to baš na onim stranama na kojima je Gile sedeo i klečao u školi i kod kuće.

— Nemam, dete. Imam čuvaldos, ama to je golemo za činovničko dete; sas čuvaldos se ponjave i čerge krpe, — nemam!

— Poznaće me di sam bio, pa ću ja opet moje da dobijem!

— Nemam, dete, a da imam dao bi’ ti, što da ti ne dam! Nemaš koga svoga, pa idi tamo!

— A znam, znam, čičo! ’Oću da idem kod tetke; ona će da me iskrpi do večeras, a kazaću da su me psi pocepali, pa će ona i da posvedoči da sam sve kod nje bio.

— Kako te Bog uči, dete, radi tako! — veli mu čiča-Jordan.

— E, fala ti, čiča-Jordane — veli Gile i polazi.

— Bogu fala, dete! Nego ček, ček’! — zaustavlja ga i daje Gilu jabuka da ne ide praznih ruku iz posete.

— Evo ti, dete, da poneseš doma; rekni si tatku, ako te zapita otkuda ti jabuke, rekni si: — „To čuvaše čiča-Jordan za svoju dušu, ama kad me oklevetaše drugari, pa kad si prođoh kraj njegovu bašču, a njemu bi nešto žal za mene,- pa mi dade... Ako ne veruješ, rekni, a ti idi pa pitaj čiča-Jordana!“ — To su senabije jabuke. Nemoj da gi poručaš odma...

— Neću, čiča-Jordane. ’Oću da ih čuvam za spomen.

— E, e, tako, tako! Da ih čuvaš. A znaš li dete, kako može dugo da se održe, pa kako da su sag okinute s granu. Ja da ti kažem. Zalepi im peteljku sas vosak, pa će ti bidnu u Petrov pos’ kako da si gi taj dan uzabrao. Blaga, pa miriše kako majkina duša! A kad ti dođe merak i ćef da gi jedeš, a ti si uzni nož, pa oljušti koru, ’oće da bidne manje ama poslađe. Zapamti: „Jabuku ljušti da je sto para jedna oka, a krušku ne ljušti da je sto oka za jednu paru!“ A sag ’ajd’ sa zdravje!... Pa nemoj više da se kačiš na tuđe voćke, da grabiš tuđ mal i muku — grehota je, dušu si gubiš, oca reziliš, a čiča-Jordanu vek jedeš — za ništo. E, aj’ sa zdravje!

— Neću, čiča-Jordane. Fala ti za jabuke i za sve, k’o ocu. Neću nikad više! — veli Gile i izlazi kao pošten čovek, iako je ušao kao nevaljali deran. S njim se čudo desilo, čudo ravno samo onom kad neko prođe kroz iskusne pedagoške ruke i mere. — Nikad neću! — obećavaše Gile.

Ali Gile nije ipak u svemu održao reč — bar što se tiče jabuka. Jabuke je sve pojeo do tetkine kuće, i pojeo i nije ih oljuštio; a što se tiče onog prvog obećanja, reč je održao, nije više krao u čiča-Jordanovoj bašti.

*

„Nesretna deca, otpoče čiča-Jordan svoj monolog kad ostade sam. — Lopovi nijedni! Vek mi izedoše!... Grehota, bre, brate! Eh, što si ja zborim! Deca su, deca; za taj greh ne iska od njih Gospod ni pol dan da poste; u raboš im ne reže, dušu im ne traži!,. Ama, teke, sramota ; zanatlijska, trgovačka i činovnička deca — pa da kradu! Rezilak! Eh, kakav rezilak? Deca su, deca, bre, brate!... Gospod zar tako naredija u svoju mudros’: da za čvorci i za deca — rezilak i sram i grej nema! — Što rade deca — što si vide od tatka! Ete, toj si je red u ovaj svet! A Gilov tatko, zar beše bolji od Gila? — Ba — beše isti ovaj Gile! A što muku imašem sas njeg’ kad beše u Gilove godine, — lele, majko! Pa dođe vreme, postade čovek gospodin, kaznačej, more, stade da broji tol’ke pare državske! Sag ne krade voće!“

Tako je čiča-Jordan izvinjavao uvek dečurliju koja mu je i posle toga dosađivala i krala ga, a on je vijao onom užasnom i dugom motkom, ili kakvom još dužom i pretio, strašno pretio, da će ih na mrtvo ime isprebijati. Pretio samo, ali nikad ni jedno dete nije udario Tako su oni sve smeliji i nestašniji bivali.

*

Te zime koja nastade posle ove jeseni, čiča-Jordan se rešio da se ostavi pudarluka i da potraži hleba i zarade na drugoj strani. Ali kad nastade proleće, njega zanese dah proletnji i behar, i on opet poče baštovandžiluk, i pogodi se za pudara na drugom kraju varoši, nadajući se da će te godine biti mirniji, jer je mislio da je podvalio dečurliji i da se sakrio od njih, pa da ga neće moći naći.

Ali deca k'o deca, — prokljuviše i pronađoše ga i tu. Kakva radost nastade među dečurlijom kad im dođe ta radosna vest da je živ njihov stari poznanik čiča-Jordan, i kad doznaše gde i koje bašte on čuva! Od toga dana druge su bašte mirnije bile, a čiča-Jordanove vrlo često i vrlo dobro pohađane; jer gde je čiča-Jordan bio, tamo su se i deca preseljavala za celu letnju i jesenju sezonu.

Čim ih prvoga dana vide, a njemu se smrče. Odmah se zareče da će kol'ko sutra tražiti da ga isplate, pa da „faća beli svet", kako se sam često izražavao. Ali nije odmah učinio tako. Rek'o pa porekao, a, vala, nije mu to ni prvi, a ne bi ni poslednji put bilo. I po tome bi on ipak ostao i svađao se i pogađao sa dečurlijom na drveću, puštao ih kućama, savetovao ih i izvinjavao ih pred roditeljima, da se uskoro nije desio jedan događaj zbog kojeg se i mnogotrpeljivom čiča-Jordanu učinilo da je već i suviše.

*

Jednoga dana osetio se čiča-Jordan nešto nelagodan, bolestan, pa ležao u bašti pod trešnjom koja je već obrana bila. Bilo to u polovini juna, taman stigle višnje. Spopala ga vatruština, onemogao pa mu se ne ustaje, nego diže glavu i pogleda više sebe unaokolo, neće l' opaziti gde svoga Dila, unuče svoje od svoga sina Dojčina, koje dovede tu skoro u Srbiju iz Turske, „da ne služi poganu pšešku veru!" kako se izražavao čiča-Jordan.

— Dile, more, o Dile! — viknu čiča-Jordan.

Poćuta malo i očeknu neće li se ko odazvati, ali se niko ne odazva. Tad se čiča-Jordan podiže malo bolje i pogleda bolje oko sebe, dole, ali ne vide nikog, iako ču zviždukanje; podiže oči gore odakle mu se učini da čuje šušanj i zviždukanje, i opazi dete na drvetu.

— Dile, bre, čapkune bre, a što se ne odzivaš kad te okam?

Opet nikakva odgovora niotkud, ni sa zemlje ni iz oblaka.

— Dile, ćopeku nijedan, što mi jedeš vek, majka te se zaželela; što ne slaziš kad te vidim koj si?... Ela, poskokni tam’ do kladenac, te mi donesi vode, iska mi bolna duša, ete, malko vodice.

Opet i jednako tišina. Dile i ne odgovara, a još manje da se silazi s drveta.

— Ela, ela, dete, poslušaj dedu! Donesi vodice, oću da je pijem kako ađijazmu, svetu vodicu! A posle može da se pa kačiš na drvo, pa da zoblješ višnje! De, dete!

Počeka još malo čiča-Jordan, a posle pogleda opet gore na ono drvo. Pogleda bolje i učini mu se da na svakom drvetu ima po jedan Dile. Poplaši se čiča-Jordan kad to primeti. Učini mu se sumnjivo, zavrte glavom, pa reče za sebe:

— Gospode Bože, mnogo sam zar bolen! Što mi, gle, u moj boles’ kazuju oči! Na svako drvo se okačija po jedan Dile, kako šebeci po šumu, a ja si sal jedno unuče od pokojnoga mi Dojčina imam!... O, Gospode, kakav si je pa sag ovaj moj boles’! reče i prekrsti se... Ču li, more, što ti zborim? Slezni dole, pa mi vodice donesi, Dile! O, Dile!

— Nisam ja Dile! — ču se s jedne višnje.

— Mi smo iz druge kuće! — ču se i sa ostalih drveta.

— A, Dile, nema ga? — pita bolni čiča-Jordan.

— Nema, nema, čiča-Jordane, lezi pa spavaj, — veli jedan sa višnje; kad dođe, kazaćemo mu.

— More, deca, živa vi majka i tatko vi živ, nek slezne jedan da se osevapi, ta da mi donese malko vodice makar ia dlan, kol’ko za jednog goluba! — moli ih čiča-Jordan. — Umre od žeđ i vatruštinu!

— More, čičo, sad će i Dile da dođe. Pričekaj malo, nije ti za umiranje!

— Heej, — uzdahnu duboko čiča-Jordan, pa se obrnu na drugu stranu, i namaknu gunj pa se pokri...— „Star kurjak pšeška sprdnjurija,“ toj sam, ete, i ja sag stanuja!... Deca, bre, da reknete mojemu Dilu kad se vrne iz čaršiju da mi donese pobrgo vodice... bolan sam... pa žeđ me izgori!

— ’Oćemo, ’oćemo, a ti, čiča, samo uživaj — odgovori jedan menjajući granu i penjući se na jednu puniju, gde su i lepše višnje bile.

Posle nekog vremena, eto i Dila. Deca ga sretoše na putu bašti, i rekoše mu, duša valja, pošteno, da ga je tražio čiča-Jordan, i tako ovaj jedva u neko doba bi poslužen.

Kad se napi vode, uzdahnu čiča-Jordan i zažali se ozbiljno — možda prvi put ozbiljno — na svoju zlu sudbinu i tešku službu svoju. Ovaj slučaj ga je jako rastužio i zabrinuo, i on se tvrdo reši da batali pudarluk čim samo prezdravi.

Što se bolan zarekao, to je zdrav i učinio. Primio je zaradu, batalio pudarluk i baštovandžiluk, i prihvatio se druge zarade.

— More, nije toj za men’; Bog mi zar ne reče toj da budem! — motiviše čiča-Jordan ovaj svoj korak. — Ovden treba čovek kapital, zver treba da je... A ja što da činim? Deca su; deca grej nemaju. Da gi bijem, slaba su i žal me; da gi kunem, deca grej nemaju!... Idem u aščije i meandžije; tamo su barem ljudi, tamo mi je lasno; bija sam aščija, pa znam nji, a i oni men’ znaju. Eh, meandžiluk — kolaj rabota! Pa ako mi učine zarar, ljudi su, ja gi kunem: „Haram da ti je“, a Gospod me čuje, i sedi pa si pisuje u tevter i reže njini grejovi u raboš!

GLAVA DRUGA
Čiča-Jordan kao aščija.

Sad je čiča-Jordan opet aščija, a ne treba ni da kažem da mu aščinica dobro radi; radi, vala, i leti i zimi, kao što je dosad radila i svaka ona bašta u kojoj je čiča-Jordan pudarisao.

Aščinica je bila na uglednom mestu, na udarcu. Imala je i svoju firmu, na grdnoj gvozdenoj tabli od lima stoji nakićeno večito pijanog moler-Miše: „Aščinica Jordana Simjanovića kod Sevapa“, a gotovo bi bolje bilo da je poslušao neke koji su mu savetovali da metne „Kod Alajbegove slame“, ili „Kod Bolečke mehane“. Jer je, doista, ova aščinica silno opominjala na staru Bolečku mehanu koja je već i u poslovicu prešla, i za koju se govorilo zbog dobrote i rasejanosti staroga mehandžije: „Bog da prosti na Boleč mejanu;

jedosmo, pismo, ne platismo, — još i kusur dobismo!“ — Ispod napisanog ima i slika, a ispod slike napisan dialog, sve rukom spomenutog Miše molera. Njegova je, kažu, i ideja, a i izrada ideje. Naslikana su, naime, dva čoveka, jedan užasno debeo a jedan užasno mršav, i pita debeljko mršavoga: „Za ime Božije, gde se vi hranite?“ A mršavi mu odgovara: „Ja se hranim tamo kod Johana Švabe!“ — „Zato ste tako mršavi!“ — „A vi, gde se vi hranite?“ pita mršavi debeloga. — „Ja se hranim — veli debeljko i levom se rukom gladi po trbuhu, a desnom, koja je nespretna kao i leva, ponosito pokazuje dole na čiča-Jordanova vrata — evo ovde, kod pravoslavnog Srbina, gostoljubivog čiča-Jordana!“ — Je li to moler-Mišina baš originalna ideja, ili je samo pozajmljena, to pisac ne može tvrditi, — ali, da je čiča-Jordanova aščinica, i inače dobro posećena, zbog te firme bila još bolje posećivana — to je kao sveto!

Bila je na zgodnom mestu, pa privlačila i spoljašnjošću i unutrašnjošću svojom. Spolja ugledna, a izjutra i lepo nameštena, i prostrana kao malo koja aščinica. Na jednom duvaru naslikan tvrdi Kačanik, k skoro u prirodnoj veličini — neizostavni u mlekadžinicama i aščinicama — Kraljević Marko na Šarcu i Musa Kesedžija, ali sve to u onom momentu kad Marko ima dve glave, jednu svoju na ramenu i drugu, Musinu, u rukama, a Musa Kesedžija ni jednu, nego mu iz poduže šije šiklja krv kao iz zaklanog pileta. Na drugom je zidu esnafsko pismo čiča-Jordanovo, a više njega svetac čiča-Jordanov, slava njegova. To je ikona sv. Đurđa, pred kojom se palilo kandilo uoči svake nedelje i svakog praznika. Njom je čiča-Jordan kleo rđave platiše, plašio ateiste preparande, i one halave mušterije upodobljavao naslikanoj nesitoj aždaji koju probada sv. Đurđe, ali koja je tako nevešto naslikana da pre izgleda da se od golicanja kopljem kida od smeha, nego da izdiše *k* ispušta svoju poganu dušu (ako je, to jest, uopšte imala). Ispod esnafskog pisma bilo je prilepljeno nekoliko proklamacija, prestonih beseda, i adresa većine i manjine skupštinske. Zatim nekoliko umesnih policijskih naredaba odnosno vođenja pasa na uzici metar dugačkoj; naredba kojom se zabranjuje pljuvanje po trotoaru u interesu dragocenog zdravlja meštana. Na trećem zidu bila je slika Skender-bega, knjaza Miloša i Mihaila, po ukusu čiča-Jordana; dalje Bihner k Spenser, Libkneht i Pisarev, po ukusu preparanada; i, naposletku, tu su i neke slike isečene iz ilustrovanog časopisa

Ueber Land und Meer-a: neka princeza Lipe-Detmoldska i neki mali princ Saksen-Koburg-Gotski u plundrama, i još neke Švabe i Švabice u civilu i u uniformi, Bog će ga znati po čijem ukusu! — Sve je to polepljeno po duvaru, kao i slike jedne vršaće mašine, silne korice od cigar-papira, i ilustrovan cenovnik neke fabrike mebla.

Ali „mebl“ svoje radnje, „mehanski jedek“ nazvani, izgleda da čiča-Jordan nije kupio iz trgovine koju, rekao bih preporučivaše onim cenovnikom na zidu. Jer i klupe, i stolice, i dugački stolovi, bili su od proste, mrko obojene čamovine, sve rukotvor Gaje Tišlera, koji imađaše zlatne ruke, ali prokleta ona njegova guša, što dobije to popije, i stoga je uvek u hodu zapletao nogama, a u govoru jezikom.

Za tim stolovima bilo je uvek sveta, a najviše ih je, naravno, bilo u podne i uveče. Već samo ime „aščinica“' pokazuje i kakva je publika dolazila da se potkrepi tu jelom i pićem. Pićem, velim, jer čiča-Jordan je imao i mehansko pravo, pravo da toči i krčmi piće. A točio je čisto prirodno vino; jer nije držao kelnere sa jako isečenim prslucima, i u frakovima calkelnere, pa zato i nije imao nužde da kvari viko, koje je on, uostalom, smatrao kao svetinju, jer se njime pravoslavni hrišćanski svet pričešćuje.

Sem dobroga vina — zbog koga su svraćali tu i ugledniji penzioneri, pa čak i djejstvitelni, onako malo viši činovnici — imao je i dobre rakije, šljivovice, i još mnoge druge, od raznih trava načinjene i u redove poređane, tako da mu je jedna strana aščinice izgledala formalno kao apoteka, utoliko više i potpunije što su mu sve flaše bile sa etiketom, natpisom; formalno kao u apoteci. Na jednoj je flaši pisalo: „Raćija kad ima čovek muku na srce“, na drugoj: „Raćija, od lek, kad zaboli pupak“, na trećoj: „Raćija proti dert kad ga čovek ima“; na drugima opet tako nešto. Čiča-Jordan je iskreno verovao u iscelitelnu moć tih rakija; kleo se svim na svetu, i navodio primere, ljude kojima je pomogla kad su već i sami lekari digli ruke od paćenika A moler-Miša bi, kad bi se tu slučajno desio, potvrđivao i dodavao da on samo stoga i dolazi i pije rakiju, prvo što mu pomaže, a drugo što lekarima ne veruje, pa nije lud da ih pomaže, i svakoga savetuje da se na nj ugleda.

A iza vina i rakije nije po kvalitetu izostalo ni jelo. Kujna čiča-Jordanova bila je na glasu. Mnoga sirotinja, a tako isto i mnogi

gurmani, znali su za· nju. Koliko se njih matorih bećara zareklo, kad se u hotelu naljute na jelo, i reklo: „’Oće, Boga mi, da me nateraju da učinim neku glupost — da se oženim!“ Zareklo, pa poreklo, čim se dohvatilo čiča-Jordanove kujne. Sirotinja je išla Jordanu što je tu kujna jevtina, a gurmani što je dobra. Ali iako je kujna bila dobra, upravo izvrsna, ipak, držeći se one izreke da sve „što se hvali, to ce kvari“, nisu je nikom hvalili ni preporučivali, nego su je, kao pravi sebičnjaci, sami revnosno pohađali i pošteno plaćali.

No i ako je bila jevtina kujna, nije jevtin bio novac, i zato je bilo i veresije; sigurne veresije i propale veresije. Čiča-Jordan je, istina, kupio i prikovao na zid ono srce Od bleha koje se viđa po mnogim kafanicama, i na kome stoji naštampano: „Na veresiju ne dajem, novac ne pozajmljujem, menice na potpisujem!“ Ali je od ova tri zaveta samo ovaj poslednji održao. Jer šta drugo i kazuje ona dugačka mušema sa silnim imenima i ciframa, nego da je čiča-Jordan ipak ostao onaj stari čiča-Jordan. Pa kao što se kao pudar zaricao da će da prebije i ubije lopova, pa to nije nikad učinio, — tako i sada kao aščija, pored sveg zaricanja da će da tuži, nije ni jednog rđavog platišu tužio sudu. Nego on piše, a drugi kredom briše neplaćenu veresiju. A bivalo je da i sam čiča-Jordan pobriše veresiju, kako plaćenu tako često i neplaćenu veresiju, kad tako ponekad (upravo: počešće) iskrsne kakav nesporazum i obaveštavanje, — a, vala, kakvi su mu mnogi gosti bili, takvog nesporazuma bilo je počešće.

Tek će tako neki otpočeti, pošto se neko vreme hranio pa došlo do plaćanja:

— Ama, ti mi nešto mnogo tu nareda i napisa?

— Kako, džanum, mnogo?!

— Ama, pa mnogo!... Kako, kako to...

— Hehe, — smeje se čiča-Jordan — sag pitaš: „Kako to?“ E, ne biva, dete! Kad ručaš: „Ohoho!“ — kad plaćaš: „Kako to?“

— Ama, džapa se onaj, šta ti ja znam šta si ti tu nadrljao!...

— Pa ti si pismen, belkim! Ti ubavo znaš što si poručaja, a znaš jošte poubavo i pismo!

— More, — otresa se ovaj — koj’ će da ti zna te tvoje jeroglife! Šta je to, kakve su to cifre?!

Čiča-Jordan je imao svoj osobiti sistem brojeva, koji nije bio ni rimski ni arapski.

— Je l’ ne znaš pismo i jaziju? — upita ga uvređeni čiča-Jordan.

— Ne znam! — veli ovaj. — To nisu *ni* aritmetički ni algebarski znaci.

— I nesi ručaja kod men’ i leb i sas leb? — pita ga kategorički čiča-Jordan.

— Ama jesam... al’ se ne sećam da je toliko mnogo... Ne pamtim...

— A, ne pantiš! Tako li će mu bidne! Je l’ to zboriš? — pita ga ljutito čiča-Jordan.

— Ne pamtim, aj!

— E, lepo, kuzum! I ja ke treba da pamtim! — veli čiča-Jordan, i briše račun! — Aj, faćaj si put! Nesi mi dužan, ništo!... Kad moja leđa vidim, — tag i teb’ da te vidim! — Tol’ko!

— Ama... ja... ka’ velim...

— Jok, jok! Tol’ko se zbori! Što poruča i popi, za to ič ti ne tražim ni bešlak!... To si poručaja i popija za dušicu pokojnoga mi tatka Simjana, A sag, faćaj put!... „Ališ-veriš“ više s teb’ veće neman!

I sa tim je svršeno bilo. Čiča-Jordan nit’ ga je tužio, nit’ ga je kleo, nego je samo prebrisao neplaćen račun, i više nije primao „Pomoz-Bog“ od takvog mušterije.

*

Pa iako je često tako radio, ipak mu je, nekako, rad donosio vajde.

„Breee!“ — uzviknuo bi skoro svako veče čiča-Jordan kad bi radi prebrajanja pazara izvukao čekmedže puno puncato bakra — „bre, bre, bre!!! Pazi, more! Što je pazar!“ pa se zaceni od smeha. „Sve krade, bre, brate, — i pa dade Gospod puno čekmedže“.

I doista, tako je k bilo. Nije baš svaka para od pazara dospela u čekmedže. Jer čiča-Jordan je imao još dva pomagača; pomagače u svemu, u kuvanju, posluživanju i naplaćivanju pazara, a to su Apostol i Vanđel, njegovi neki dalji rođaci i zemljaci, koje sveta njihova imena nisu mogli očuvati da ne podlegnu i nekim zemaljskim slabostima. Njih trojica, dakle, čiča-Jordan, Apostol i

Vanđel, služe i naplaćuju i spuštaju u jedno čekmedže sve dotle dok se ono ne napuni dupkom; dok se ne napuni tako da ne može više ni šaranova ljuska da stane. A kad izviri prvi marjaš, onda čiča-Jordan počne metati za silav pazar, a ugledajući se na njega, tako rade i Apostol i Vanđel, s tom samo razlikom što čiča-Jordan svoje posle doda pri prebrojavanju pazara, a Apostol i Vanđel, opet, svaki svoje zakopaju, jer svaki je imao svoje, samo njemu znano skrovište u zemlji.

I to je slutio čiča-Jordan. Ali pošto mu je to samo smešno bilo, — to nije mnogo ni tragao. A i tešio se time što je, hvala Gospodu, u stanju da njega kradu, a ne on druge. A gledao im je kroz prste još i stoga što su tu manu zaglađivali drugim jakim hrišćanskim zrlinama, a naime: što su se starali da uvek ima dugme i zeitina *u* kandilu; što su se spremali za sveštenički čin kad odu ka vilajet u Tursku, pa radi toga znali i pevali sve, crkvene pesme iz đačkih knjižica; i, najzad, što su revnosno postili svaku sredu i petak u godini.

*

A čiča-Jordan je držao na ovo poslednje mnogo. Uostalom, nisu ni smeli drukčije, kad je čiča-Jordan tražio post i od samih mušterija svojih, pa bilo da su bile dobre, bilo rđave platiše. Sredom i petkom niko nije mogao dobiti mrsna jela u njegovoj aščinici ni za koje pare. Sam je strogo nabljudavao dužnosti dobrog hrišćanina, pa je to tražio i od svakoga drugog. Spremao se na hadžiluk, i zato što je tekao, tekao je više za dušu nego za grešno telo svoje. Ideal mu je bio da što više mesta uhvati grešnoj duši svojoj darovima crkvama. I on je taj svoj ideal istina polako, ali postojano i ostvarivao. Dosad je darovao već nekoliko epitrahilja i zastirača za nalonje, jedan „vazduh“ i darke za sveto pričešće, dva prestona čiraka, pa čak i jedno jevanđelje srebrom okovano poklonio je svetom ocu Prohoru Pčinjskom, A još mu je ostala na srcu želja da kupi jedno zvono , ali to kad mu se oslobodi njegovo selo Topanovce; pa da zazvoni on prvi, kao što je zvonio kad su prvi put dignuta zvona u Vranju, a on se desio baš tu.

Toga se dobro seća, jer to je bio najsrećniji dan u životu njegovom. Rado ga se m često sećao i još češće pričao, tako da su svi

njegovi gosti skoro napamet znali tu njegovu često pričanu priču, i zato se većina obično i dizala i odlazila čim bi je počeo pričati.

— Reče, dođe si kralj Milan — u Staru Srbiju ga priznavaše za kralja jošte popre nego u Šumadiju — — dođe si, reče, kralj Milan u Vranje, pa čeka. Čeka da si ide u crkvu na leturđiju, pa si čeka zvonjenje. — „Je li je zvonilo, pituje kralj, za leturđiju?“ — „Čukalo je, vaša svetlos’!“ zbore mu ađutanti. — „Kako čukalo?“ pita si kralj. — „Čukalo u klepalo, u d’sku!“

— „Pa je l’ je ovo Srbija eli je Turćija, ćopeci nijedni’!“ pituje si kralj, a mustaći mu se tresev od-i golemi ljutinu. — „Srbija!“ rekoše i temena naprajiše ađutanti. — „Pa što si ne zvone!? pituje gi kralj, a tresnu sas sablju, a ađutanti faća zort. Zar tol’ki svet, bre, izgibe pod Krstilovicu i Plačevicu!... Zašto izgibe tol’ka vojska, — veće za serbezživenje i zvonenje! Što si ne zvone?“ — „Zvona si nemaju, pa kako će zvone?“ zbore si pa oni. Kralj se tag naljuti, pa se vrnu u Niš. — „Dor ne dignete zvona, — da znate da vi neću dođem! Toj, reče, da se pozdravite na Vranjanlije!“ reče kralj i naljuti se. A, istin’, trebaše da se naljuti! Posramiše se, mnogo se posramiše građani, pa rekoše: — „Istin’, ubavo si zbori kralj!“ pa brgo zarediše kroz čaršiju i ma’ale, i skupiše, žene, goleme pare i kupiše zvona.

— Hehe! — smeje se razdragani čiča-Jordan i nastavlja dalje.

— Kada okačiše zvona u Vranje, pa kada začuše ono najmalecno „tim-tim“, pa ono drugo, pa treće, pa četvrto, pa peto kako top: „bum-bam, bim-bam!“ — jedna lepotinja! Tri dana gladan da gi slušaš; na ručak da zab’raviš! A Turci (što su pšeška vera!), skutaše se u podrumi, pa pokriše glavu sas jast’ci, jorgani i čerge, a u uši vosak nabutaše, sal da ne čuju... Oni si begaju od-i zvonenje kako đavol od petlovo pojenje! I petal je kristijanski; zato se i ne kolje, niti pa ruča! Kada, u staro vreme, sveti Petar ufati zort, pa se odreče Krista — tri puta ga petal utera u laž! Za toj se i petal vika kristijanski, i zato mu davaju čes’! A čuja sam iz knjige da ima, ete, jedna vera — pa je kristijanska — što si na kube — kude je kod nas krs’ — tura petla, demek, da spućuje nečiste sile. — Eh, ono zvonenje! I ja si zvoni! Ufati za juže, pa kad zapoja onu gnjilansku:

Pade oblak na Srbiju
Pojavi se, džanum, sjajna zvezda!

Sjajna zvezda, džanum, kralj Milane.

Tako je ne samo pričao nego i radio čiča-Jordan. Jer sem poklona učinjenih i spremanih da ih učini, on je već pomalo i hadžija bio. Išao je u Svete Dečane, išao u Svetu Goru, i sad je samo želeo da ide na Sveti Grob, da se pokloni. Da pošlje odande sabornoj crkvi onu veliku jerusalimsku ikonu što ju obično hadžije donose i na kojoj su kao na kakvom tabelarnom pregledu naslakani i izneti svi događaji mili i sveti svakom dobrom hrišćaninu, — to da pošlje, a on sam da ostane tamo; tamo da umre, pa da ga sahrane u svetoj dolini jordanskoj!

*

Zato je, eto, čiča-Jordan postio i tražio i od drugih da poste, bar, kad već neće ići na hadžiluk, i ljut bio kad bi se tako ko pred njim producirao i nazivao i smatrao predrasudama sve to što je čiča-Jordanu i starim našim svetinja bila... Ali zato mu jeste sredom i petkom obično mnogo manje gostiju bilo; jer, prvo, ne bi gost našao šta traži, a, drugo, izvukao bi žestoku lekciju i pridiku od čiča-Jordana.

— Ima li, čiča-Jordane, bureka — biva da ga zapita kakav đak koji se bar za dva stoleća izmakao napred ispred svojih suvremenika.

— Imat, imat burek! — odgovorio bi mu čiča-Jordan.

— Dede odseci — veli đak — za jedan groš!

— Da sečem — veli ovaj i uzima bičkiju, kojom se seče burek, i počinje da seče.

— E, e, stoj, stoj! Atande! zadržava ga đak. — A kakav gi je to burek? Šta! Sa spanaćem? Posan! A zar nemaš s mesom bureka?

— Nemat s meso! — odgovara hladno čiča-Jordan.

— A što da nema? — upita *đak*. — Zar je to burek? Nemaš drugi?... mrsan!...

— Nemat! Nemat drugi!... Sal imat so spanak! — veli mu ljutito čiča-Jordan. — Ovo si je *pravoslovenski* burek... kristijanski burek... ako smo, demek, jošte kristijani... i ako je deneska vazdandan petak...

— Ta šta me se to tiče!

— Pa će da te se tiče!

— Ama to je terorizam!

— E, toj ti je!

— Aaa... imaš li ti što drugo?

Čiča-Jordan mu izređa nekih sedam, sve posnih jela.

— Ama, pa to su sve posna jela...

— I petak je posan, dete! — veli mu čiča-Jordan.

— Nemaš nešto, ama, onako, mrsno...

— Jutre će bidne sve mrsno — veli mu čiča-Jordan.

— Ama, pa zar danas da ostanem gladan! — uzviknu đak. — Dede, dede nešto mrsno! Dede, vere ti!

— Bre, i ti veru spominješ!

— Ama, zar da gladujem?

— Da gladuješ; što misliš! Kakav si grešnik, s pos' će malo da fajdiš duši; nego da jednoudiš...

— Ama, pa zar ništa da ne jedem celoga dana? — uzdahnu đakelja, koji je već svuda izgubio kredit, pa ga samo dobrota čiča-Jordanova kreditirala još.

— E, toj ti je! Kad ne sakaš posno, — a ti si gladuj. Čini što znaš! A, bre, *prota svetogorski* da dođe, pa ič manu da nađe neće na današnju mandžu...

— Ama — počinje opet đak češući se i razgledaući po čabricama sira, po svinjskoj pršuti i redovima povešanim kobasica, — A šta ti je ono?

— Sudžuci, što će drugo da bidnu? Sas toj đavol vuča u pakal...

— Pa daj mi od njih!

— Ba, sag toj ne biva!

— Ama, — džapa se đak — ama pa to je intolerancija najgadnije vrste...To je atak na slobodno mišljenje! To je, faktički, španska inkvizicija! To me involtira!...

— Toj si je tvoje znanje!

— Dakle, baš ne daš!

— Jok, more! — veli mu odlučno čiča-Jordan. — Pa ja ću, bre, da batalim ili zapalim ovaj dućan, a u moju radnju toj neće da dočekaš, da blažiš, eli se omrsiš. — u petak — ču li, bre! Vide li ti ovo! — veli mu Jordan, i pokaza mu znak krsta na čelu i na rukama... Vide li?

— To je divljačko tetoviranje! Još jedan dokaz više da imađah pravo kad rekoh da je to intolerancija, i to ona najgadnija i najstrašnija intolerancija... verska intolerancija, koja je Italiju upropastila, a Španiju dovela do ruba i ivice propasti!... reče đak, pa se stade šetati i gledati kako nestaje jela na vatri i kako se raznosi po gostima, koji su svi bili vrlo pri apetitu, kao već svi te vrste gosti

što su koji dolaze u gostionice u kojima nema naštampanog na dva jezika jelovnika, nego se usmeno saopštava gladnim gostima. Čas gledaše na kobasice i na slaninu, čas na ognjište, a čas na čanke po stolovima ispred gostiju.

— Zemaj si, more, budalo, dok se neje poarčilo! — nudi ga čiča-Jordan.

— Ne! — reče posle kraće počivke i unutrašnje borbe odlučno đak. I u tom trenutku izgledaše kao slavni Galileo kad je tresnuo nogom i svojim mučiteljima rekao ono značajno *Eppur si muove!* — Kad nema mrsno, — baš da mu ga ja ne postim!

— Bre, bre! Vidi ga, što zbori nikakva vera! Neje te ni sram od sunce Božije! Za koga greje, bre, ono!

— Šta ti tu: greje sunce!... Greje što je to vasionski zakon!....

— „Zakon!“ Zakon! I ti ga poštuješ! I ti si imaš zakon! — kara ga čiča-Jordan. — He! — uzdahnu zatim i zatrese glavom. — Tako si zboriše i stari naši u starovremsko vreme ono, pa si dušu izgubiše, a poza dušu i carstvo si! Crkvu batališe, jutrenje prespavaše, na liturgiju ne idoše, kuma ne poštovaše, postovi i srede i petke ne postiše, sas Latinke se ženiše, sas atovi u crkvu ulaziše, i sas mizdraci naforu uzimaše, i na sito gi srce poručaše; a Gospod se naljuti pa reče tag: „Da puštim potop, da potopim sve, — ne biva! Daja sam reč i obećanje; duga ostade preko oblak kako golemo pismeno za veruvanje na ljudi da voda i potop neće veće da bidne, veće reče: „Ne treba na nesrećnici carstvo“; pa ga uze Gospod carstvo, ta predade na drugu veru. I zastupi druga vera i druga sudija nastade! E toj će vi sag da naprajite!

— I ti čuo... čuo i video Boga! Čuo ga baš gde on tako zbori... I video ga, i znaš pozitivno da ga ima! — veli mu jetko gladna đakelja. — Baš pozitivno tvrdiš njegovu egzistenciju....

— Eh, nesrećo nijedna! Ima majstori za sat, a neće da ga ima za svet, za nebo, za slunce, za mesec, za zvezde! Kako zboriš to? Ih, šteta i jazuk za tol’ko učenje! I ti me pituješ!

— Pa da, pitam te: šta si video, koga si video?... Ama baš njega... Boga?... pita ga gladni đak.

— Nesam Boga video, ama mu ugodnici vide’ i celiva’. Sveci sam video toliki... svetog Prohora, svetog Arsenija, svetog Kralja, pa

svetog Vladimira Elbasanskog... A Boga koj može da vidi! U slunce, bre, pa može li gledaš, a em neje Gospod! Pa može li da gledaš u slunce, e zbori, de!?

— I ti baš znaš da je taj Prohor, kako li se vabi, svetac?

— Kako neje svetac!... Kako bre! Ruke mu žute kako smilj, pa sve sa srebro okovane...

— Pa valjda je bio još kriv, pa ga okovali!... veli ovaj zajedljivo.

— Okovali! Sveca okovali! Nesrećo! A kad neje svetac, — što ne trune za tol'ko stotin' godine, veće se žuti kao smilj i miriše kako bosiljak!

— Ama to su samo marifetluci mantijaški, kako umesno veli Dreper. To je u nauci još od vajkada poznato!... Još stari Misirci poznavali su veštinu balzamovanja!... Eno Ramzesa II, iz osamnaeste dinastije.

— Iha! Mnogo znaš, mnogo će patiš!

— More, batali to, nego daj da ručam...

— Eto ti pa ručaj posno — veli mu čiča-Jordan.

— Jok ja, vala! — reče đak pa pođe. Ja odoh!

— Idi si! Koj te drži! Nesi vrzan! — odgovara mu ljutito čiča-Jordan.

I đak doista iziđe naglo i pođe ljutito, ali najedared zastade napolju i stade razmišljati. Seća se lepo da je i kod Siljana, i kod Biljana, i kod Damjana, i kod Lozana, ostao dužan, nije platio... Kud zna! Zna da mu ni jedan neće dati; a kako su mu se zaricali, Bog zna šta još sve može dobiti, ako im se na oči pojavi, a potrevi ih rđave volje!... Razmisli se, pa se polako prišunja opet kod čiča-Jordana, i stade na vrata. Gledaše svet kako prolazi; sluškinje pronose porcije, a on zviždukaše polako, više za se, neku pesmicu. Gosti počeše već izlaziti, i to ga opomenu i trže iz razmišljanja; on uđe skoro nečujno u aščinicu, sede i oslovi:

— Sad, šta mu je, tu mu je! Zbilja, čiča-Jordane, dad', Boga ti, što ima! — reče i stade pritezati opanke.

— E, što zborim ja?

— 'Ajde brže, pogib'o od gladi! — reče ovaj.

— Što je bilo — nestalo, a što je ostalo — ovo ti je! — reče čiča-Jordan i metnu preda nj četvrt hleba i tri struka prasiluka dugačka kao iščupane palme.

Huknu đak, dunu na nos i promrmlja nešto, pa stade gledati doneseno. Dugo gledaše, pa će najzad reći:

— E, jesi ti jedan bigot! — Zar baš tako!... Ja neću to! — reče i odgurnu od sebe. — To je atak na moju slobodnu volju... To je teror, to je gore nego autodafe! I to u devetnaestom veku!...

— Ja te ubavo kani i kani, dokle beše u lonci i tendžere mandže, — a ti tvrdiš pazar! A beše manastirska trpeza! Beše posna sarma, janija od prasiluk sas zeitin šarlagan, pa čorba od ribu, pilav od jegulju, đuveč od ribu, pa grgeči na zeitin, riba na roštilj! Eh, deda-vladika, more, da sedne pa prste da liže od golem slas', — a ti, em fukara, em manišeš!

Kad ču đak spisak nestalih jela, u njega uđe neki nemir, i on se diže, pa stade hodati po mehani, grickajući nervozno savijenu bradicu svoju. Zatim priđe ognjištu i stade dizati kapke i zagledati po loncima, tendžerama i šerpenjama, ali oda svud je zijala strahovita praznina na nj!

— E, sag jedi si prasiluk! — veli mu čiča-Jordan, gledajući ga kako se tužno nadneo nad praznim sudovima. — Apostole bre, donesi jošte neki struk prasiluk za gospodina Radislava filozofa i anatematika! Ima li jošte?

— Nema — odgovara Vanđel — poslednje što beše, dado'!...

Kad ču gospodin Radislav, filozof, da nema više, a on brzo sede za sto, pa se naklopi na luk i hleb. Živo je protestovao, a još življe jeo. Uzdisao je jednako i govorio da smo mnogo izostali iza srećnih kulturnih naroda; i da će još dugo i dugo proći dok se emancipujemo od tih postova i svih drugih nasleđa i zaostavština iz opskurnih srednjih vekova.

A čiča-Jordan, zadovoljan što je slomio i pobedio upornog ateistu, seda za isti sto da ruča. Iznosi poslednju porciju posne sarme i janije od prasiluka, pilav od jegulje, i deli s đakom; nudi ga, a ovaj ne čeka da ga dvared ponude. Đak prima i jede; jede samo da mu bude žalost još veća što je propustio tako slavna jela. A čiča-Jordan zna dejstvo što ga je proizvelo kod đaka ovo pola porcije i

smeje se zadovoljno, tako zadovoljno kao da se nikad i ne može naljutiti.

*

Pa ipak se čiča-Jordan umeo i naljutiti, ako ne zbog jela, a ono zbog pića. Naročito je mrzeo na pijanice, a morao se s njima nositi i bočiti, jer njegovo čisto, naturalno vino, bilo je nadaleko razglašeno, i prirodno je da mu je u radnji bilo uvek po nekoliko takvih koji ne dolaze u mehanu zbog društva i novina, nego zbog pića, jer su, tako reći, sami sebi društvo. Iako su mu lep novac ostavljali, jer su odmah doneseno i plaćali, izvinjavajući se jednako da je to poslednja čaša — ipak ih čiča-Jordan nije mario i s teškom mukom trpeo.

Među njima je najviše mrzeo nekog Matu molera“ baš najredovnijeg i najčešćeg gosta. Kad je Mata sam, dolazio, još i kojekako ga je trpeo, ali kad je s njim video i Vencla Nohavicu, takođe molera, sa užasno crvenim nosom, tako da mu je to crvenilo zahvatilo i oba obraza po pola, — e, onda se čiča-Jordanu lepo smrkne! A još kad bi pan Vencl Nohavica zapevao, tada bi planuo čiča-Jordan, i grdio bi ih kako je to sramota usred bela dana piti, pa još i pevati! Danju da poje čovek!

— Pijemo mi i noću! E, pa de, pogrešili smo! — izvinjava se Mata moler. — Pogrešili smo, čiča-Jordane. A mi znamo da je noć upravo za piće! E, al’ kako sad u leto da mu dočeka živ čovek noć, — kad su dani tako dugački!... Ima to sve svoj jedan red, veli Mata štucajući, i jedan, reći, poredak, i regulu, to jest!... Apostole, more, dede jedan prokimen, glas peti... Jedno čokanjče mučenice...

A čiča-Jordan se samo ustumarao po mehani, pa briše i namešta, tek da se nađe u poslu.

— Zašto, kad počnem danju, — nastavlja moler Mata, mučeći se jednako da zavije cigaru — opijem se a i ne dočekam tu noć; a kad opet noću počnem, a ona kratka, pa za čas, a ono zabeli zora... Pa jedna muka i nevolja je to, gazda-Jordane, leti; a zima je već nešto drugo, e, zima je taman onako...

— Ama, ne valja, Mato dete, ne valja!... Ima vera što pije, a ima pa što ne pije! Ti da ne gledaš na Vencla što čini; njemu vera dopusta da pije! Švaba je, a Švaba znaš kako je — dor se ne soplete od pića,

pa on ništo i ne hesapi da pije. Eli si videja kadgod Švabu da si trezan promine kroz sokak?... Jok! Nesi videja, i neće ga lasno vidiš. Kad ide, ono mora poza njeg pseta da laju i deca da mu se smeju... Ama teb' ti vera ne dava izun; rezilak je za teb'! Mi si pijemo za kef, a oni si piju za rezilak!

— More, gazda-Jordane, — veli mu Mata moler — nema toga Boga ko će me uveriti i ubediti da ne mora da se pije!...

— E, što da mora?

— Mora! — veli odsečno Mata moler. — To sam zanat zahteva. Jesi li ti, Boga ti, video trezna molera, sad ja tebe da pitam?

— Istin', da ti pravo rečem... mnogo, istin', pijete...

— E, to je! To je! — reče lupajući u znak odobravanja šakom po stolu, a zatim dodade — ej, Vanđele, koliko se ono čita, boga ti, 'vanđelija na veliki četvrtak, a? Dvanaest, je li? E, pa pazi i beleži; i ja ću dvanaest čokanjčića danas! Daj još jedno čokanjče, a evo ti odmah i pare. Ovo je šesto čokanjče... E, je l' plaćeno? Tako! Samo časno i pošteno! Ja sam ti, čiča-Jordane, takav čovek! Svoje ne dam, a tuđe neću, i ne d'o mi bog!...

Huknu čiča-Jordan kad Vanđel donese i šesto čokanjče Mati moleru.

— A što se tiče, odnosno molera, što piju, to ti i opet kažem, da oni apsolutno nisu krivi za to, nego zanat... Zanat mu je takav! Jer svaki zanat... Ej, Apostole, daj druge mašine, imaš li sumpornjače, ove se gase, gase se, brate — veli mučeći se da upali cigaru... Jer svaki zanat ima jedne svoje, reći, tegote i nevolje! Eto na primer, tišleri dobiju dugačke ruke ka' orangutani i krive noge ka' slovo „hjer“, šnajderi pak oćorave pre vremena i prilepi im se trbuh za leđa; kovači, opet dobiju od teškog rada tešku ruku, pa kad se, na priliku, potuku ka' ljudi s drugim kojim esnafom, uvek zlo urade, pa plaćaju ja l' kesom ja l' apsom; bakali kradu na kantaru; klomferi se penju visoko na krov, a mi moleri padamo pod astal, zašto mi moramo hteli ne hteli da pijemo, a sve zaradi onih nesrećnih cugova što te biju sa sviju strana. Dakle to nije, da kažem, da mi 'oćemo da pijemo, nego moramo! Zanat to iziskuje, a treba živeti, treba 'leba, brate slatki!.. Pa jedna bruka i nevolja, moj čiča-Jordane! Ej, Vanđele, ded' još dva čokanjčeta, za mene i pobratima Vencla, a evo ti odmah i pare. Eto ti, pobratime, pa pij!

— Ale i duvana... veli Vencl. — Ja sam ti iskal, a ti si mi ne dal!

— E, duvana nema! Nemam ga ni ja!

Ali Vencl nije ni tražio više; izgleda da je već zaboravio. Nego nateže čokanj i do pola ispije pa zapeva neku njegovu omiljenu pesmu, neku, tako da kažem, srpsko-češkim jezikom spevanu, koju je po kalupu bačvanskih pesama po svoj prilici sam i sastavio:

Ale molem Boga i svatego
Jovana Da mi kupe za fajku duvana.

Čim bi čuo ovu pesmu, čiča-Jordan bi se čisto zgranuo. Prvo, što nije trpeo da se svetac profaniše, a posle nije voleo da se iz njegove kafane čuje pesma, pa da prolaznici zaviruju, a deca da se kupe ispred vrata i blenu unutra. Tada bi begao iz kafane ako je to u dan bilo, a ako je uveče po večeri, on bi odmah naredio Apostolu i Vanđelu da uzmu metle i da čiste bez ikakva obzira na goste, a sam bi se pojavio i stao nasred kafane sa fenjerom, što bi bio znak da je krajnje vreme kućama da se ide, i da čiča-Jordan ne ostaje nipošto.

— Aj’ dom da si idete! — veli im čiča-Jordan, pokazujući na kokoške u avliji na drvetu koje ćućore i gurkaju se oko centra, svoga petla. Zar ve neje sram, bre, od živinu ovu!... Kad su, bre, polegale! Ajd’ da si spijete!

— More, batali, — veli mu Mata Moler — kakvo spavanje! Spavaćemo milion godina kad umremo!

’Ajde, bre, neste jedne Švabe! — A kad bi čiča-Jordan nekoga nazvao „Švabom“, to je značilo da ga ni u šta ne ceni. Jer samo Švabe, pričaše on, ne ležu rano, nego banče noću, bazaju i lutaju po sokacima razgovaraju se i svađaju, ako ne s drugim a ono sa samim sobom, i skidaju ponizno šešir svakom direku pored kojega prođu i oko koga se lupe. — ’Ajde, more, ču li što zborim! Vakat je za leganje i spijenje — veli paleći fenjer, što je značilo da je to ultimatum čiča-Jordanov i da pogodbe nema; nema ostanka, pa da bi na svakom litru vina kamilu zaradio! Što je skupio pazara, skupio, ono ostalo nije tražio. Ako mu ko plati, dobro; ako ne plati, — platiće Bog .

*

Pa tako je u više slučajeva bilo. Nisu mu dugovale samo takve pijanice kao što su moler Mata i moler Vencl. Imao je on dužnika još među kakvim ljudima, i to starih dužnika, od više godina, jer čiča- Jordan je, kao što je ranije spomenuto, nekoliko puta već bio aščija. A ti su dužnici bili oni što su kao praktikanti pravili, a kao viši činovnici zaboravljali i odricali svoje dugove. Doduše, imao je čiča-Jordan i poštenih dužnika, što su se sećali i njega i dugovanja njemu, i plaćali mu pošteno. I onda je čiča-Jordan bio sav blažen; hvalio je tada ljudsko poštenje, činio prilog crkvi i ponovno otvarao kredit novim dužnicima. Ali ti takvi što plaćaju stare dugove bili su retki, bili su tako reći bele vrane; velika većina ih se činila nevešta. Kakva gospoda što su se kao đaci, dijurniste i praktikanti još nekad zadužili, a posle dobro oženili, još bolje napredovali i u vlasti, bogatstvu i časti, — pa prođu kraj čiča-Jordana, pa ga i ne poznaju. A on ih još izvinjava silnim brigama i državnim poslovima.

— Hehe! — smeje se čiča-Jordan. — Gleda me na okaljke, a ne poznava me... ne seća me se!

— More neće da te pozna, — veli mu jedan đak — neće, čiča-Jordane, u tome je sva stvar. A da vidiš da mu nešto opet zatrebaš, kako bi te lepo poznao! Nego, sad postao velika zverka, pa si ti sad za njega prosto jedna manja nego mikroskopska životinjica, jedna infuzorija!...

— A i ti si lud, što trpiš to! Ne bio ja na tvom mestu! — veli mu gospodin Milija budžaklija (advokat)... Ti si ka’ nazaren... samo veliš: „Vidi Bog!“ Kad mu trebaš, zna te, a kad mu ne trebaš, ne zna te i ne poznaje... To je ono što se u pesmi peva o Kraljeviću Marku. Ja mu, vala, ne bih propustio, pa da sam bogat ka’ onaj Krsmanović... A kol’ko ih imaš takvih?

— Hehe, „kol’ko“ pitaš. Jedan li je, pa da ga znaš. I ja, pa što zboriš! I ja nji’ zaboravi, — ta oni mene da ne zaborave!

— E, ja bi’, vidiš, gazda-Jordane, veli gospodin Milija budžaklija, ja bi’ ovako to uradio. Počem su te oni već zaboravili — a i ti njih počinješ, kako sam veliš, zaboravljati, — najbolje bi bilo da se požuriš, dok nisi sasvim izlapio, pa da im se javneš... da im kažeš: ljudi smo, lasno se zaboravljamo; a ja sam taj i taj, a čekanja, vala, bilo baš dosta — pa kad Bog vama, a vi meni.. Pa, ako te poneki i tad ne pozna, onda se meni obrati; i onda će to biti moja stvar! E što

sam ti ja čovek dušman za takva rđavstva i pangalozluke, to više nema! Za dobra čoveka sam ti, gazda-Jordane, mek ha' ovaj ljeb, ama za rđava, za pangaloza, — gore mu kuge ne treba od mene... Šta veli, ne poznaje te! Ovo je s tobom, ka' ono što malo čas zausti' da reknem za Kraljevića Marka; veli: „Kad je mejdan dijeliti: Bogom brate Kraljeviću Marko! A kad je šićar dijeliti: Oklen bješe, neznana delijo?"

*

I doista, posluša ga čiča-Jordan, pa stade prilaziti starim dužnicima i opominjati ih za dugove pre deset, petnaest i više godina.

Kod ponekoga se i ovajdio; dobio sve, pola, ili deo, i bio zadovoljan, a kod ponekoga — ništa!

Jedan ga je čak grdno uvredio. To je bio neki gospodin Petronije, činovnik višega položaja s velikom platom.

Kao praktikant hranio se kod čiča-Jordana pre petnaest i više godina kad je ovaj opet držao aščinicu, samo se onda zvala „Aščinica kod Skenderbega". Tada je sadašnji veliki činovnik bio puka sirota, kuburio kao đavo, a jeo kao hala. Dirali ga da „fruštukuje" kancelarijske oblande. Plata mu bila mala i za hranu, a kamoli za odelo. Pamti ga čiča-Jordan kad je sam sebi prišivao dugme „jemstvenikom". A bio je kicoš. Kao đak najradije je posluživao kod matorih bećara koji su se lepo nosili. I on se još kao đak naučio na poslednju modu, dobijajući odelo od gospodina koga je posluživao.

Zato mu je teško i bilo kad je postao praktikant i morao sam sebi kupovati odelo, jer je voleo da se lepo nosi. Ideal mu je bio da steče lep sat, perorez sa osamnaest delova i svilen fini kišobran, koji je u futroli nosio samo kad je bilo vedro, jer za kišovito vreme imao je drugi, prostiji, vuneni. Lako je onom za koga vredi ono narodno: "Malo jede, a lepo se nosi", ali je muka bila za Petronija, koji je i mnogo jeo, a hteo i da se lepo nosi, i zato je natezao k'o Švaba s gaćama. — Kad bi se više veresije nakupilo, on bi zamolio čiča-Jordana da ga zasad pričeka. Malo malo, pa ga tek zamoli da ga ostavi zasad: treba mu, veli, cilinder, drugi put prsten, igla za mašliju, i tako dalje. Malo po malo, pa se u poslednje vreme nakupila tolika suma da ga je čiča-Jordan i bez molbe ostavljao na

miru ne smejući ni pomišljati na naplatu, ni tada kad je Petronije dobio ukaz, a zadržala mu se prva plata. Tada mu je još sam čiča-Jordan izvadio osam cvancika i dao mu da počasti društvo, a za plaćanje veli: kolaj rabota. Kad uzima, poslaće poštom; jer je Petronije bio unapređen s premeštajem. Kako tad ode, kao da propade čovek. Čiča-Jordan ga više ne vide i ne ču za njega, sve do skora, dakle za nekih petnaest godina.

Za to vreme je gospodin Petronije načinio karijeru. Nosio se lepo, ponašao lepo, stekao mnogo poznanstva, i spoljašnošću svojom umeo pridobiti sve, sve bez razlike pola i godina starosti. Razapeo je mreže na sve strane. Baš kao vešt i iskusan ribolovac kad baca serkme, pa izvuče bogat lov u serkmetu, pa stane da bira. Sitne kesegice preturi preko ruke, pa ih baca opet od sebe, a krupnije zadržava, dok se naposletku ne nameri na kakvu golemu štuku: tu zadrži, i ona mu obilno isplati obilan trud. Tako je i on bacao mrežu i odabirao, dok se naposletku nije namerio i ulovio ono što je tražio.

Svojim somotskim prslukom, prstenjem, svilenim kišobranom od tri dukata, svojim feder-meserom sa nekih osamnaest komada raznih sprava u koricama (kao velikim i malim noževima, kašikom i viljuškom, makazicama i turpijom, kojom je često u ženskom društvu turpijao svoje nokte), a naročito svojim umešnim ponašanjem, on je prosto zanosio gospoja Poleksiju, jednu bogatu udovicu, stariju od njega nekih jedanaest godina. Dopao joj se jednom prilikom u nekom društvu, i ona mu odmah pokloni svoje srce, koje je pre toga bilo zakonita svojina najpre ćir-Andona bakalina, a posle gazda-Ranisava magazadžije, ali se još neko vreme ipak ustezaše da mu pokloni i ruku svoju. Pa najzad se reši da i to učini, pomolivši se najpre na grobu svoga drugoga supruga, pokojnog gazda-Ranisava magazadžije, i potraživ od njega oproštaj i dozvolu. Ode na grob muževljev, gde mu je podigla i spomenik s natpisom koji se svršavaše: „A ovaj spomenik podiže mu njegova doveka ucveljena i do groba neutešna supruga Poleksija“. Tu se tiho pomoli Bogu. Kad je ustala, osetila se, kažu, lakše.

Utešena tako duhovno, udovica, čim se vratila s groblja, pratila je babu po gospodina Petronija. Prepisala polovinu svega imanja na njega (drugu polovinu je zadržala ako bude poroda), i naskoro se i udala za njega.

I gospodin Petronije postade bogat čovek. U službi je napredovao; privređivao i on i žena. Para se na paru gomilala. On donosi platu, a ona daje novac pod interes; i imanje je raslo brzo kao lavina što raste kad se opuči niza stranu od brega. Bio je u svakom izobilju, i nije nikakvo čudo što je zaboravio na bedu i nevolju; zaboravio da je nekada živeo neki večito gladni Petronije, koji se hranio u aščinici kod nekog čiča-Jordana i grdno falatao hleb, koji je naslagan bio u grdnoj količini, do koje je Petronije najradije sedeo; prvo zato jer se mogao i sam poslužiti, a drugo, što je još bolje, mogao je pojesti pet komada, a platiti samo jedan komad.

*

Njemu se, dakle, obrati jednoga dana čiča-Jordan s namerom da ga opomene na staro dugovanje. Ali grdno nasede. Jer gospodin Petronije ga samo pogleda od glave do pete, pa pođe dalje.

— Gospodin-Petronije! Što! Ne poznaješ me zar?

Tada Petronije protrlja čelo i opet stade odmeravati čiča-Jordana od glave do pete, i najzad reče da se njega seća, ali se dugovanja nikakvog ne seća; sve mu se čini da je on to davno i davno isplatio.

— Nesi isplatija, gospodine, nesi! Imaš mnoge državske brige, pa si zaboravija zar, a ja si pamtim ubavo! — veli čiča-Jordan.

— More, šta ti meni tu zvocaš! — nabrecnu se gospodin Petronije. — Još ću i takvim Rekalijama dugovati! Pa mu spomenu neke paragrafe po kojima i da nije naplatio dug, nema sada prava da ga potražuje. Čiča-Jordan se stade snebivati i uzmicati, što gospodin-Petronija još više ohrabri.

— Marš, džukelo turska!... Još ću i takim golanferima dugovati! Nije ovo Turska, ni Arnautluk! — završi gospodin Petronije, i čisteći četkicom svoje obojene brkove, baci jedan prezriv pogled na zaprepašćenog i postiđenog čiča-Jordana, koji ostade kao ukopan u mestu.

*

— Turčin mi reče! pseto nikakvo! — jadaše se čiča-Jordan kad se nađe među svojima. — E, što da mi reče da sam Turčin? .., Ovaj li je Turčin? — uzviknu i zagrnu rukav pokazujući gostima svoj

tetoviran krst na rukama. — E li Turčin tura na seb' ovaj sveti beleg? — veli idući od jednog do drugog gosta i pokazujući znak krsta. — Nesreća nijedna!... Nikoga, bre, ne tuži na sud ova bela glava za šese' i devet godine, — njeg me stade ćef da tužim, ete, sad!

— Pa, vala, baš bi i trebalo da ga tužiš! — veli mu gospodin Milija budžaklija. — Pa kako sam ti dokon, a odavno sam ga uzeo na zub, — taman zgoda da se ja i on iskusurimo! Da ga ja pothvatim, ama onako kako ja znam i umem, onako mojski!... Eto, koliko sutra..

— E, da ga tužiš... — veli čiča-Jordan.

—...A ti ćeš mi — pošto mi se nije pridesilo para danas — dati nešto ašluka...

— Da dam, da dam! — veli čiča-Jordan i maša se za čekmedže, i dade mu koliko za prvi mah.

Gospodin Milija odmah ode, sastavi tužbu i ode u sud u ime svoga vlastodavca čiča-Jordana, predade tužbu i dočeka dan suđenja. Ali se pokunjen vrati iz suda.

Gospodin Petronije se vešto branio. Na sudu je kazao da se ne seća dugovanja, i prema tome više je nego izvesno da je platio. Zatim spomenu, da je baš i tako kako tužitelj veli, § 928. tačka a „Građanskog i trgovačkog zakon“ veli: „Tužba mehandžije i ugostitelja za prebivalište i hranu zastareva za šest meseci“, a ovo tako zvano njegovo dugovanje je od pre nekih petnaest i više godina! Sem toga, na osnovu čl. 12. „Mehanske uredbe“, ko tuži za više od dvanaest groša mehanskog duga, a nema priznanice — odbija se od traženja. — I po tome ne plaća on. Dalje, veli, da je njegovo imovno stanje dobro poznato svakome, da on daje novac na zajam, i prema tome nema nužde da uzima na zajam...

Ovo čiča-Jordana užasno dirne i potrese. Nije mogao svojim očima i ušima verovati da će se čovek zakleti (krivo zakleti!) za jednu tako malu sumu! I on se zareče da neće više da bude mehandžija. Čim proleće pukne, ide opet u pudare. Gadno mu među ljudima, lepše mu izgleda među decom. Lakše mu je s bezazlenom decom se kavdžiti nego s pokvarenim ljudima parničiti.

— More, neje, — veli čiča-Jordan — mehandžiluk za men'! — Eh, pudarluk, kolaj rabota! Tu s decu imam posla; a s decu lasno! Viknem: a, bre, deca, a oni *se* razbegnu kao čvorci!

*

Sad je opet pudar. Opet ga hvale kao vredna i pouzdana, samo mu zameraju i kore ga što je i suviše dobar, pa će na jesen opet krasti deca. Ali on obećava da će odsad biti drugi čovek, a poziva se na pušku koju je kupio kao za dokaz da nije više on onaj stari čiča-Jordan. Neće više motkom, nego puškom; pa da ubije ka' vrapca svakoga onog koga nađe u bašti!...

A ko hoće da vidi kako je čiča-Jordan održao reč, i kakav je bio odsad kao pudar, taj neka se vrati opet na prvu glavu ove pripovetke, i neka je pročita.

IBIŠ-AGA

GLAVA PRVA

Da je po samome Ibiš-agi, nikada on ne bi ostavio Niš, gde mu se još prapraded naselio odnekud iz Đakovice, i odakle su, to jest iz Niša, i on i njegov otac, i ded, i praded, i prapraded, išli na ćabu u Meku i vraćali se odande, i ni jedno im se mesto od daleke Meke i Medine pa sve do Niša nije dopalo kao baš isti taj Niš. Ibiš-aga je išao na hadžiluk i onom Đul-Babi u Budim, pa ni Budim mu se nije dopao, niti bi dao deset Budima za jedan njegov Niš. Znao je on da je Budim nekad bio turski, pa ga Turci izgubili. Žalio je i Budim i zamerao što ga izgubiše nekad, ali otkad izgubiše Niš — on nema reči više da zameri padišahu, nego samo mahne rukom — kao kad čovek teslimi nešto — i rekne; „Beše mu veće; Alah, belkim, takoj naredija, a čovek, što da praji!“ — pa zaćuti, zagleda se negde na stranu i dugo pušta guste dimove iz duge jasminove muštikle svoje.

Ali gde se ne sudi po Koranu, tamo muhamedanac nerado ostaje. Neće evropsku pravicu, neće da mu brujanje zvona zaglušuje tanki i jasni glas mujezina, ne trpi da mu evropski žagor narušava orijentalski njegov dremež i tišinu, neće da se iz svoga skrovitog i dremljivog kutka preseli na trotoar — i on se listom seli, i uklanja se jednako, a i sam ne vidi kraja tome uklanjanju.

Sa takvim se mislima i Ibiš-aga spremao da se seli. Nije rad bio, teško mu je bilo, ali je ipak morao, jer ga je nešto ipak gonilo. Dok je zadržavao druge — zadržavao, a posle, bogme, i sam stade pomišljati na seobu. „Kud svi, tud i goli Hasan“, pa tako i on. Jednako se iseljavaju njegovi u Skoplje, u Veles“ u Serez, y Solun, a oni najbogatiji što su, čak i u Stambol! Samo se on još jednako nešto

usteže i odugovlači, i odvraća ih, a njih, kako koji mesec, sve manje. Proređuju se i u kafani, i na teferiču na bajiru Nišave, i u džamiji.

„More, kud potegliste, govori im i zaustavlja ih Ibiš-aga; što napustiste tatkov toprak? Što iskate, bre? Doklen će da smo kako onija čengenegurbeti? Ne li u baba-zeman država Budim; hej, hej, tam u Mađaristan! Pa, šta je? Što se načini! Koj si ostanu tam sagaj? Sal Đul-Baba što si ostade tam sam da žmije, pa da kazuje na čoveci i na hadžije što besmo i mi gazije. Pa što si bi od-i tag? Iz Budim ne ispudiše u Beligrad, iz Beligrad u Niš, iz Niš pa u Iskib! Moskov i Srb iskaruju, a Inđiliz pa ubavo ne dočekuje — pa veće se posmešismo kako onija zajci kad gi pogone zagari a dočekuju avdžije u tesno mesto!... More, da si ostanemo tuj pri baštino tulbe i mezar! Kud će si kršimo vrat po beli svet bez kraj i pa bez red!... Ovoj si teće poče da se osnura!“

Tako ih odvraća Ibiš-aga, ali ga oni ne slušaju, nego prodaju, često budzašto, imanja i sele se u svet. Sve ih manje i manje. Nema mu već tolikih njegovih jarana i dostova... Salih-aga ode u Skoplje! Imer-aga u Veles, Jusuf-aga u Bitolj, i gde ih Već nema! Svi otišli, ostade samo fukara i ludi Mehmet, kome je baš, vala, svejedno ma kako se etnografska i politička karta Evrope menjala.

GLAVA DRUGA

I Ibiš-aga već stao prodavati svoje njive i livade, vinograde i zabrane, kuće i dućane, vodenice i magaze. Ostade mu samo još jedna kuća u Sagir-Kaptijan-Mahali do kuće u kojoj sedi Stavrija Prizetko, ćurčija. Lepa kuća. U njoj se rodio i odrastao Ibiš-aga i lepo proživeo u njoj sa svoje tri žene, tako lepo i mirno kao da ni jedne nije imao. Mnogo lepše i mirnije nego njegov komšija Stavrija Prizetko, koji je imao jednu ženu, ali mu ova više glavobolje i kalabaluka pravila u kući, nego sultanu svih njegovih trista šezdeset i pet žena. Sve mu prebacuje što za tolike godine nije kadar bio da kupi sebi kuću, nego sedi kod tasta, i zato i nosi to malo laskavo ime „Prizetko“, kao svaki koji uđe u ženinu kuću; pa hajd’ što njega zovu tako, nego čak i nju ne zovu ni po mahali ni čak po čaršiji drukčije nego Gica Prizetkovica na njenu veliku muku i žalost. Zato je

jednako i bilo kavge između Gice i Stavrije, iako je isti Stavrija bio čovek krotak i bogobojažljiv i sa svakim lepo živeo, a naročito sa svojim prvim komšijom Ibiš-agom, koji je odavno znao za muke i nevolje Stavrijine, i zato ga sad pred polazak svoj na nekoliko dana zaustavi pred mahalskom mehanom i oslovi.

— Stavri be, kako si, komšijo, što prajiš be?

— Ispolaj na Gospoda, ubavo! — odgovara mu Stavrija. — Ete, rabotim si, pa si teram vek takoj!... Ti pa što prajiš, Ibiš-aga?

— Što će mu činiš... k’smet mu takav...

E, istin’ reče, Ibiš-aga; što da prajim! Na jedne reče i dade Gospod, ta stanuša paše i binbaše i are, kako ti sag što si, Ibiš-aga; a na druge reče da bidnu ćurčije i kondurdžije, poljaci i seljaci, kako, demek, mi sag što smo. Eh, Gospodnja volja! — teši se Stavrija. — Teće, vikam: sal zdravljice da ni dade Gospod, a za drugo, — kolaj rabota!

— Eh, aškols’n za taj reč! — odobrava mu Ibiš-aga, nudi ga da sedne i poručuje za nj kafu. — Pri pašu moga da sediš ete sas taj tvoj pamet i tija rečovi, kuzum-Stavrija!... Kako pazar?... Kako ališveriš? Stiza li ti od-i zanajat?

— Pa, će stiza, će stiza — veli Stavrija tarući zadovoljno ruke.

— Da da Gospod!

— Teće drugi adet nastupi otkako Srbija zastupi; a ja sam si čovek ćurčija, pa teško, aga, zašto nema veće staro vreme i staro šubaranosenje... Sag iskočiše šeširi. Pa berem da gi nose sal onija na koji prilega, demek, činovnici i gospoda što su, pa berićat versun. Ama, vide li čudo, Ibiš-aga, što prave ovija seljaci? I onija vrljiše šubare, pa si kupuju šeširi! Pa na glavu šešir, a na noge op’nci; pogledaš nagorke: gospodin i učovnjak, a pogledaš nadolke: seljak!

— E, što da ti činim, kuzum-Stavrijo; ete, *tvoja* te vera bije! U tursko vreme, pantiš ubavo, ne beše takoj!

— A, ba, Ibiš-aga — spori mu Stavrija. — Jošte ponapred, predi tursko vreme, pa onoj si jošte polepo i pobolje beše! Doklen se gradiše i nosiše šubare i samur-kalpaci, Kraljevića Marka imasmo, carstvo si držasmo, manastiri toliko pogradismo; more, poviše beše u državu kubići na crkve nego odžaci na kuće! Konji živuvaše tag po sto i šese’ godini, a čoveci jošte poviše, po tri stotin’ godine; hej, hej, dor do „Bakarno Gumno“ državski plot ni beše, i tam ni sediše carski srpski čovek i đumruk naplaćivaše, a sag do Ristovac — pa,

da si reknemo: berićat-versun i za tol’ko — sas ovija sagašnji šeširi cilindri!

— More, ti ga pa daleko iskara! — prekide ga Ibiš-aga. — Izgubimo put!... Za drugu rabotu ća nešto da te pitujem... More, doklen će čoveci po mahalu da te zovu „Prizetko“?

— Ajde pa i ti sag, Ibiš-ago, kako pa ti sag zboriš toj?! Prismelješ se na sirotinju! Ako je sirotinja, — rezilak ič nema!

— Da ne dava Gospod, komšijo Stavrijo; rezilak nema! Zborimo si sag, a rezilak nema de!

— Eh, Ibiš-aga! Pamtiš li što zboreše u tursko jošte vreme Amet-aga Koloferlija. — „I men’ mi, reče, duša iska baklavu i kadaif, ama što će prajim, kada i leb pa po neki dan ne stiza da ručam!“ Ta sag i

sas men' alis taj si je, ete, rabota... Da sam sk od-i Krajnalisku, eli od-i Premetarsku familiju, i sas njin kemer, — kupija bi celu Sagur-Kiptijan-Mahalu! Ama što da prajim, kad si nemam ni za pudarsku eli poljačku kolibu!... Što da činim?... Ela, nauči me ti, Ibiš-ago!

— Što da te učim! Čovek si u godine kao i ja što sam! Što će ti rečem...; znaješ što se zbori: *„Siroto dete samo si sebi pupak vrzuje!“*

— Ex, Ibiš-aga, kako ti pa to zboriš? Prismelješ se na siromasi čoveci. „Tenbelak je golema sramota, a fukarlak, jok!“

— Ba, Stavrijo! Da ne dava Gospod da ti se prismeljem! Na siroma čoveka da načiniš nešto žal, i sramota i grehota je; zašto pantiš li kako se ono zbori: „Na sokak poza fukaru i prosljaci, sal pseta što laju, a čoveci — jok!“

— K'smet mu zar takav! — veli Stavrija. — Beše vaše carstvo, pa ti Ibiš-aga, a ja Stavrija *ćurčija*; zastupi Srbija i naše carstvo, pa ti pa si ostade aga, a ja — pa ćurčija! Spahija si!... Izgubija si, demek, carstvo i gospodstvo, ama *bogatstvo* ti pa ostade, a bogat čovek što si miluje onoj si može da čini...

— Ex. — smeje se Ibiš-aga — ti ga pa mnogo iskara! A i toj, bogatstvo, demek, ne može pa da bidne bez red; i bogat čovek pa si ne može kako saka, veće kako mora; zašto „da pljune gore — će pljune na mustaći, a dol da pljune — će mu padne na bradu“... Ama ne tejašem toj da si zborim, ete, sas teb', veće za drugo te prizva!... reče Ibiš-aga i maši se za tabakeru, i stade praviti cigaru, a zinuo malo kao čovek koji smišlja nešto i očevidno je da ne zna kako da otpočne.

— De, be, Stavrijo, kafa ti se oladila, uzni, de, za teb' je poručena... a sag će druge da stizaju... Iskam, — reče Ibiš-aga posle poduže počivke, za vreme koje se čulo samo složno srkanje kafe iz oba fildžana — iskam, komšijo Stavrijo, da te naprajim, ete, da se ne vikaš veće „Prizetko“, razbiraš li? —reče i povuče silno dim iz muštikle.

— Ne razbiram, komšijo... odgovori mu Stavrija,

A Ibiš-aga stade brzo vući i puštati guste dimove jedan za drugim, poruči još dve kafe, stade čistiti pepeo od cigare sa stola, pa posle male pauze zaturi malo fes, pa zapita:

— Eli si, komšijo, mušterija za jednu kuću… demek, ovuj moju sagašnju što mi ostade? Eli ti je, demek, *za kupuvanje*, de?

— Za kupuvanje mi je, što da neje… veli Stavrija, ama teb' ti neće bidne za davanje.

— Ex, za toj će lasno bidne! Tol'ko teb' ti e'li treba kuća, toj si ja pitujem?… Ja si, Stavrijo, ću, ete, da se preselim u Tursko, a čovek sam, puž nesam, ta da si ponesem kuću si na grbinu, — ta iskam, ete, da gu dadnem nekomu dobrom i ubavom čoveku… A svo mi drustvo iskoči, ete, veće, ta biva li ja sam da si ostanem ovden u Niš kako rahmetli Đul-Baba u Budim!?

— E, neje, istin' neje red! — tvrdi Stavrija.

— E, e, aškol'sn! Pa vikam, red je da te pitujem, teb' najprvo, za ovuj kuću. Komšije smo!… Iskam da gu prodam, pa mi keif ti da gu kupiš; zašto znaješ za onaj arapski reč: „Koj se s komšiju slaže, i seb'ke i komšiju pomaže!“

— Istin' zboriš — povlađuje Stavrija.

— A imam si veće jednog mušteriju… gazda Nastas, od-i Beligrad, poznavaš ga….

— Poznavam ga.

—…dava mi, ete, dvesti i petnase' dukata — ama men' mi, ete, keif, — ti da gu budeš sahibija!…

— He, — uzdahnu Stavrija — komu nije keif za onoj što je ubavo, ama, ete…

— Čovek si krotak, a od vreme si u ovuj mahalu, pa neće da bidne lošo ni za teb' od-i mahalu, ni pa za mahalu od-i teb', a „od lošoga komšije i na mahalu zapap bidne“, ima reč.

— Takoj si je! Najprvo dobroga komšiju, pa tagaj kuću si; ama vide li, komšijo, što sam ja čovek baksuz: dobroga komšiju (demek teb', Itiš-aga) izgubi, a kuću si ne steko'!… Ne moga da gu spečalim…

— A pare imaš li?

— Eh, što imam?… Sproti gazda Nastasa — ništo!

— E, kol'ko si imaš?

— Sramujem se i da ti kažem kol'ko si pare imam.

— Jok, jok! Da kažeš, da kažeš!… Što, bre? Ako je sirotinja, rezilak neje, a mi će se lasno pogodimo i cenimo! Jedan iska kamilu,

a drugi mu dava ešečku samaricu — pa se čoveci pogode i pazar napraje! Ta i za nas je lasno! Ete, imašem si jednoga zagara — Čapu mojega, znavaš ga — ta mi davaše čoveci za njega petnaese' dukata, a ja ne teja da si uznem dukate, veće ga dado', Čapu mojega, za džabe ga dado' na mojega pobratima, Kalču kujundžiju'... Ete toj napraji! Dukate ću poarčim, ama Kalča će me spominje do smrt za taj peškeš, pa šta mi veće treba! Drustvo Kalčino i dostluk Kalčin Stambul vredi! Kalča si je ubav i krotak čovek, sas altani i almazi ne možeš da ga kupiš i isplatiš, sal, mnogo što laže da je potepaja zajci, u lov — ama avdžija je istin' dobar!... Ete, alis takoj milo mi sag i za teb' da si imaš kuću... Kol'ko imaš pari? Što se sramuješ, zbori, de!

Imam si sto i petnaese' dukata i jednu nisku od trideset dukata... imašem jošte jednu od četrdese' i pet, ama gu, ete, poarči spremaeći devojče, znaš, udavam gu... A sag iskočija neki loš adet, pa iskaju pare sas devojku (miraz vikaju), a ja si jošte u onoj vreme uzedo' domaćicu, sal devojče... bez pare. Ni bešlak mi, bre, ne donese, sal što donese: bundu, libade, čift fustani, teste čorape, crpac i mogare. Tol'ko mu beše! Ja moju domaćicu uzedo', a beše gu, još gu ne beše petnaest godine, a kerku sag udavam ima gu poviše od-i sedamnaest godine. A komšijske devojke, njojne drugarice, jošte si sede... nemaju miraz... Loš adet iskočija, Ibiš-aga.

— Loš, Stavrijo, mnogo loš adet. Poubavo tejaše da bidne, da si ostade onaj stari adet. Eli si ašik na devojče, uzni si devojče; a pare što ti trebaju, saraf neće da si. — Ubavo li zborim, komšijo?

— Toj si, Ibiš-aga, *ja i ti* zborimo, ama sagašnji svet, demek, činovnici što su, drukče si pribiraju i esape u svoj pamet i zbore... Ama, i njinu si muku ubavo vido'! — veli Stavrija. — Uzne si, ete, ženu sas pare, sas miraz, vikaju oni, ama duša mu znaje kakoj mu je. Donese mu žena, demek... eh, pa kol'ko će mu donese!... Sto dukata će mu, da rekneš, donese, a hiljadu će, bre, muke da vidi, od-i toj. Sag, na priliku, muž gu je ćatib-efendija, pisarin što se vika sag, a u gospođu načelnikovicu, eli prisednikovicu, tepelak od biser! Načelnikovica je, bre brate, pa i prilega na njuma tepelak! Ama ženski pamet što razbira! — „Tepelak iskam, vika ćatib-efendijinica, hič da mi se nesi vrnuja dom na večeru iz čaršiju bez tepelak!“ — „More, kakav tepelak ti pa sag spominješ pri ovaj moj mali ajlak!“ vika pa muž pisarin. Nemam pare!“ — „Od *moje* pare, zbori si ona;

od tvoje ne tražim! *Moje pare arčim*, a tvoje nek si sede!“ — „Ama kakve tvoje pare?“ — „Od moj miraz! Sto dukata ti doneso’, zar će na komarda gi daš!? U sto godina jedan tepelak, vika, mnogo li je?!“...

— Ta danas, ta sutre — teke muž život nema dor gu ne kupi tepelak za triese’ altani. I dor da si rekne: „Ispolaj na Gospoda!“ i ona si pa iskoči sas nov peškeš. — „Da mi kupiš, vika, nemacki šešir, kako što ga ima gospođa prisednikovica u Sud okružni što je.“

— E, pa što je sag ovoj?!“ zbori gu čovek i krsti se sas levu ruku. — „Ama ne li ti kupi njekna tepelak srpski, što ti sag pa treba nemacki šešir?!“ — „Da mi kupiš, da kupiš! Ako sam si pisarnica, vika, neće da sam, vika, pološa od-i prisednikovicu!“ — „Ama od kuda ću pare da nađem?!“ zbori gu čovek. — „Od-i moje pare, bre, što gi od tatka mi dobi, iskam; ne iskam od-i tvoj ajlak!“ — Ćuti si čovek, češe se po glavi.

— „Istin’ vika, zbori; od-i njojne pare traži!“... Kupi si nemecki prokleti šešir; pet dukata, tri stotin’ bre, groša — em bele pare — dade za neki omut sena i neke perušine od-i čaplje i šotke neke! — “Ajde i toj nek si ide, i toj će si kabulim, vika čovek, sal da promine bez belaj u kuću!“ Ama ta si vera ne miruje!

— „Iskam, vika, da si na leto iskočim do Banju, u Kiselu Vodu; faća me, vika, neka muka. Ide si i gospođa garnizonarka, pa i ja si sakam! Da promenim vazduh, luft da promenim, vika! Što je, vika, ona pobolja, eli pozdrava od-i mene?“ — „Ama, koj će da nađe tol’ke pare“, zbori si čovek, pa si skube kosu od-i muku. — „Pa koj ti reče, kelešu, da *tražiš*? Tatko mi ne li ti dade sto dukata... mal’ko li je? Od-i *moje pare* si iskam, vika, a od-i tvoj ajlak, jok!“ „O, Bog da čuva!“ zbori si čovek, pa uzima pare na zajam pod golem intiriz, te gi praća ženi u banju, a ona iz banju pisuje pismo: „Jošte sam bolna, praćaj jošte pare!“... Ta daj za fustan, ta za štivlete, ta za parasol, i za sijasvet nemacke bagatele, — a sve „od moje pare!“ Sve se, bre, poarči, a njojno sto dukata si sedi! More do kijamet ne sme i neće se poarči! Vide li, more, jedno čudo, dek se njojne pare hič ne mogu da potroše! Ete takav si adet iskoči sag, Ibiš-aga!

— Loš adet! — veli Ibiš-aga, i maje glavom, i pušta i tera guste dimove nadaleko.

— Loš adet, Ibiš-aga, te za toj sag si zborim za onoj moje devojčence... spremi gu i haljine i pare malko, ta si okrnji pare... a za kuću ti znajem, kako komšijsku... ubava kuća.

— Duša me boli, kuzum-Stavrijo, — reke k uzdahnu Ibiš-aga — što, ete, moram da gu prodam. Što je japija, pa bina, pa doksat, pa osmanlak što je! Pa voda iz bunar studena što je, biljur je, neje voda; kako bulbul iz ružinu čašku što veće ne znaje što mu je dosta i stiga, već pije, pije — takoj i ti neće možeš da se napiješ... posle čerek sata, ako si ručaja, pa iska da ručaš!... A pa bakču što si imado'; sve sas jorgovan, šeboj, đul, zambak, karamfil i fesligen, i sijasvet cveće. Pa bulbuli što poju i sabajle i knoći. Žal ti da legneš da spiješ, a milo ti da poraniš, sal da gi čuješ!

— Ama, ti mi pričaš, komšija, a ja si i sam ubavo znajem... ama što da činim spored gazda Nastasa; čorbadžija je, a ja što sam! On dava dvesti i petnaeset...

— A ti kol'ko možeš da dadeš?

— A ja si imam dukata sto i petnaeset, demek, šest hiljade i devet stotine groša, i jednu nisku od-i taštu mi, od-i trideset dukata, demek, hiljadu i osam stotina groša, — tol'ko.

Nastade počivka. Ibiš-aga samo pušta guste dimove i srče treću kafu, a Stavrija se tiho iskašljuje, i ne skida očiju s njega. Posle kraće počivke, Ibiš-aga će prosloviti.

— Lepe pare! A ubavo znajem dek si gi sa zanajat i muku i halal spečalija — veli Ibiš-aga, pa opet zaćuti, pa će malo posle. — A svadba na kerku ti, onoj devojče, kad rekoste da bidne?

Pa trebaše na našega svetoga Đorđiju, ama će gu premestimo, oturimo u jesen, po grojzebranje može da bidne.

— Jok, — veli Ibiš-aga — na Đurđov-den da bidne svadba! U *tvoju kuću* da bidne, iz *tvoje kuće* sakam da se povede nevesta, razbiraš li?

— Ama neće da stiza za pare! — reče tankim glasom Stavrija.

— Hič te ne pitam, Stavrijo, hič brigu da ne bereš. Toj si je moje znanje! Jutros iskoči do sud; ti da iskočiš sas pare — a ja s tapiju!...

— Ibiš-aga, — utanjio glasom Stavrija — ču li ja ubavo? — pita Stavrija iznenađen i potresen.

— Tol’ko ti zborim — reče Ibiš-aga, i diže se od stola i zadenu muštiklu za pas — ti sag sal da platiš onija sedam mastiki što gi od jutros popi, a ja ovija šes’ kafe; ja kafe a ti mastike, — halvaluk da platiš!

— Da platim, da platim! — usitnio zbušeni Stavrija. — Da ponesem sto i četrdese’ i pet dukata... ako li?

— Ti sto i četrdese’ i pet dukata, a ja tapiju...

U sud... Jutre... Razbiraš li? — pita ga Ibiš-aga pružajući mu ruku.

— Razbiram! — veli srećni Stavrija i prihvati mu ruku sa obe svoje.

GLAVA TREĆA

Sutradan je u sudu stvar bila svršena na veliko iznenađenje gazda-Nastasa Beograđanina, a na još veću radost Stavrije ćurčije. On dade sto i petnaest dukata i nisku od trideset, a dobi ispravnu potvrđenu tapiju da je kuća njegova, Božja pa njegova. Radostan pozva kući Ibiš-agu, koji mu rado primi poziv.

Kad iziđoše iz suda, uputiše se Stavrijinoj kući, Ibiš-aga pušeći, a Stavrija pipajući se jednako po džepu, iznutra od ćurčeta, gde mu je stajala tapija umotana u Gicinu pembe-šamiju.

Stigoše u kuću, pozdraviše se i posedaše. Nastade razgovor. Razgovaraše se o svemu i svačemu, a najviše o Nišu. To rastuži Ibiš-agu, i on izli čitavu tugovanku.

— Ah, Niš, Niš, uzdisaše jednako Ibiš-aga. — Niš-parađumiš!

— Pa kako će mi bez teb’ sag, Ibiš-aga! — pita Stavrija... Naučimo se u komšilak od vreme jošte... pa sag, teb’-te neće bidne!

— Neće, Stavrijo, — reče setno Ibiš-aga i odmahnu rukom — ama će ostane, ete, ubav spomen i reč i spominjanje i od men’ za teb’ i od teb’ pa za ken’! Ništo ne vidimo lošo za tol’ke godine i tl’ko živenje ni ti od men’ u sultansko moje, ni ja pa od teb’ sag u kraljsko tvoj’e vreme!

— Ba! Da ne da Gospod! — veli Stavrija.

— E, e, za toj mi keif! — veli Ibiš-aga.

— Pa ne ostavi, Ibiš-aga! E, a zašto, aga? — pita ga Gica Stavrinica.

— Takoj mu red... Bog rekaja! — Vide li, komšike, u jesen kad je, pa kad se zberu hadžibabe leleci, da se sele preko more, u Misir i Šam, i na tam jošte podalje? Milo gi i ubavo i ovden, ama krv gi tegli tam; žal gi da se sele, ama nijedna neće da si ostane!... Ete i s men' si je alis takva rabota. Duša mi plače, ama drukče ne biva!... Svi si ot'oše!.. Će stanem i ja muhadžir!... Bog reče i naredi, Stavrijo; ništo ne biva na ovaj svet bez njegovu volju! — završi Ibiš-aga drhćućim glasom, a dubok uzdah mu se ote.

U tom uđe i prekide razgovor Stavrina ćerka, mlada Kalina. Lepa, bela, vitka, i mlada kao rosa, devojčica u crvenom jelečetu i plavim šalvarama i zelenom svilenom fermenčiću preko jelečića; zato su je valjda mahalski momci među sobom i zvali: „Kalino, čupe zeleno!“ Pustila one puste duge kurjuke daleko ispod pasa a trepavicama bacila senku daleko ispod oka, kojim smerno i plašljivo pogleda. Kad uđe, pokloni se smerno i priđe Ibiš-agi i poljubi ga u ruku, i metnu kraj njega na minderluk šarene pletene čarape, kao što je već red da isprošena daruje očeve prijatelje koji im dođu u kuću.

— Aa, Kalino, ejvala! E pa da pričekneš malko, da si ne ostanem ni ja pa postidan — veli zadovoljno dirnut Ibiš-aga, pa se maši za silav i izvadi onu istu nisku dukata koju mu pre pola sahata dade u sudu Stavrija s ostalim parama za prodatu kuću. — Eve ti od men' peškeš. Majka ti ovuj istu nisku donese u onoj vreme tatku ti; — a ti da gu sag odneseš na čoveka ti!

— Što, što... što, što zboriš, Ibiš-aga? — veli mu zbunjeno Stavrija, a Kalina se povukla stidljivo, pa gleda u zemlju, a ne sme da primi nisku.

— Kako: što zborim? — zapita malo ljutito Ibiš-aga. Lošo li prajim ja, eli vija pa lošo zborite? Zar ako sam si *druga* vera, zar zato da ne smem, demek, da si po vaš adet činim?!... Sas alal, more, i sas keif prajim!

— A, da ne da Gospod, — pravda se Stavrinica, kako zboriš ti pa to — Ibiš-aga?... teke... vikam...

— Ajde, uzmi si, kuzum-Kalino — hrabri je Ibiš-aga. — Uzni si, uzni, što se tol'ko sramuješ?... sas alal ti davam! Od men' nek ti je toj peškeš, i od Kumriju kerku mi, a drugaricu ti....

Posle dužeg navaljivanja najpre Ibiš-age na roditelje, a zatim sviju njih na Kalinu, privoli se najzad Kalina i uze nisku dukata i obesi ih o svoje belo grlo pred zadovoljnim Ibiš-agom. — Svi mu zahvaljuju.

— Kad će da nas ostaviš, da putuješ, demek Ibiš-aga? — zapita ga Stavrija.

— Jutre — veli on dižući se i uzimajući darovane čarape. — Ajd' sa zdravlje! Da se alalimo, komšijo. Ti si imaš sag poslu, a i ja si imam jošte neke rabote da si posvršujem.

— Pa će se, ako dadne Bog, jošte koji put da vidimo u naš vek? — veli mu Gica Stavrinica ispraćajući ga. — Će dođeš, aga, neki put u Niš, u star komšilak?

Ee — mahnu setno rukom Ibiš-aga. — U naš vek, veće mučno da će da se vidimo i zborimo, komšike... Teće, — dodade osmehnuvši se sumorno — može i toj da bidne. Srbija je... kako si započe... koj znaje! A ja će si putujem kud vi je *Bakarno* Gumno, — pa jošte tri dana daleko odande će se naselim!

Alališe se zatim najsrdačnije; Stavrini ga ispratiše do kapije i vratiše se veseli, a Ibiš-aga ode setan i zakišljen.

*

Još istoga dana useli se Stavrija u svoju novu kuću, i odmah nahrani gugutke i golubove koje mu je u amanet ostavio beše Ibiš-aga, s molbom da ih ne rasteruje, i da nikom iz komšiluka ne uskraćuje vodu iz svoga nadaleko čuvenog bunara. A Ibiš-aga je posle zaredio po svojim poznanicima Srbima i uzeo od sviju „zbogom“: hteo je da ga svi zadrže u dobroj i lepoj uspomeni. Mnogima je još ranije razdao mnoge fidane, mnogima iskalemio silne ruže i silne voćke, sirotinji po mahali razdao mnogo brašna i masla, mnoge sahane i tepsije, a gospodi ispoklanjao mnoge raskošne filigran stvari; kaznačeju je dao svoju ogromnu i skupocenu srmali-ćilibarsku muštiklu sa velikom okruglom plehanom futrolom, koja pukne kao top kad god se otvori.

Sva je mahala žalila odlazak Ibriš-agin, a prijateljstvo njegovo prema Stavriji ćurčiji čulo se odmah po celom gradu, i svak je pričao i dalje hvalu raznosio. I sam Jevđo Mićović — koji je u svojim dopisima po novinama na sve napadao, pišući s bolom u duši, s naježenom kožom i dršćućom rukom (a kao pisaćim materijalom) „krvlju srca svoga i sokom živaca svojijeh“ *o* mnogima i mnogima stvarima „koje ozbiljno mogu zabrinuti jednog iskrenog sina ove zemlje“ — i on sam, isti Jevđo Mićović Mokrogorac, bio je, čuvši od svog dobrog prijatelja i zemljaka Mića Jevđovića Ariljca, bio je, velim, frapiran ozim doista divnim i u današnje doba retkim primerom prijateljstva i dobročinstva. I uzviknuvši: „Kiljadili se takvi!“, dočepa šajkaču i navuče brzo kaljače na čarape, zaključa svoju kancelariju — na kojoj je stajala velika plehana tabla, firma, s terazijama pravde i ispod njih s podužim natpisom: *„Jevđo Mićović Mokrogorac*, znalac pravnički, daje pravničke savjete potrebitijem i ugnjetenijem licima u svijem slučajevima, a naročito je specijalist u brakorazvodnijem parnicama, po umjerenoj cijeni, a sirotinji zabadava — “ metu divit, pero k dva tabaka hartije u džep, preporuči kancelariju komšiji Trajčetu piljaru, i krenu se preko Nišave u Beograd-mahalu da nađe Ibiš-agu.

*

Kad je Ibiš-aga svratio u Jakubovu kafanu „Budim-grad“, Jevđo je već sedeo za stolom i stajala čaša piva pred njim, a bila mu je to valjda već šesta čaša piva. Ova ga je već raspoložila i on je, očekujući i pogledajući čas po kroz prozor i vrata, polako, onako više za sebe, pevušio kroz zube, i nosom imitovao gusle — i tako pratio narodnu pesmu Stari Vujadin: pevušio je baš završetak pesme:

Gledajući s najviše planine,
Gledajući dolje na drumove,
Kud prolaze Turci i trgovci,

kad se pojavi na vratima Ibiš-aga.

— Čok selam, Ibiš-aga! — pozdravi ga Jevđo po vojnički.

— Da da Gospod! — otpozdravi ga Ibiš-aga nemarno i sede za drugi sto.

— Aa... ja ovo... gospodin Ibiš-aga, vala, na tvoj račun pijem — reče Jevđo, i uze čašu s pivom, pa se preseli za Ibiš-agin sto....

— Ako, ako, gospodin Jevđo, prošćavaj, ja si zab'ravi... ako... pohodnja je!

— Jok, more! Nije zato, nije — veli Jevđo, i bira iz podnete kotarice jednu kiflu. — Ibiš-aga će ti plati — veli pekaru, i uze dve kifle. — Jok Ibiš-aga, nije zato. Izvinite za taj izraz.

— Kako reče?

— Velim nije i ne dao Bog zato da je, to jest za pohodnju. Nećeš mi vjerovati, Ibiš-aga, a nema čovjeka koji više mrzi na muftaluk nego isti ja! Jok, jok! Nego za nešto drugo... Čulo se, more, bruji po čaršiji... đegoder sam sio, u kafani, u mijani, po kućama, u čaršiji i po malama — sve o tebi, vala, riječ; samo o našem Ibiš-agi i o njegovom kumanom djelu!... E, ne znaš kako mi je to milo bilo, kad sam čuo! Zdrav si! Kiljadili se takvi!...

— Pa svaki da ti plati po šest čaša piva! Nije zgoreg! — prekide ga neko od drugog stola.

— Kest bre, ti! — obrecnu se Jevđo na onoga... He, he, ne slušaj ga Ibiš-aga! Imamo šalu jedan s drugim!... Nego, odnosno, što se tebe tiče, gazda-Ibiš: Bravost! Bravost, Boga mi! Alal ti vjera! E, jesi ti jedan lord... pravi lord... Alal ti kačamak!

— Čujem? — pita ga Ibiš-aga začuđeno.

— Jesi ti jedan, jedan... Hej, Sotire, daj još jedno pivce... E, e, jesi ti jedan, jedan... galant čovek, isti mesaroš, i jedan, kasti, iz glavne čaršije iz sred Biograda galanterist. — Ono što si učinio sa Stavrijom ćurčijom, e, ono, ti jes' jedna lijepa stvar! Divota, bolan brate — reče obraćajući se jednom sasvim nepoznatom za trećim stolom. — Čikam, vala, svakoga kristijanina....

— Ostavi, de! — prekide ga namrgođeno Ibiš-aga.

—...Pa sam došao, Ibiš-aga, da mi ti to ukratko ispripovijedaš, u pojedinostima, to jest... kako je sve to bilo... Sotire, zovni onog ekmekčiju, pekara kako li se vabi, po čvapski... Dede, vjere ti, Ibiš-aga, de!

— Što reče! Kako da ti pričam? Što imam da ti kažem? — reče ozbiljno Ibiš-aga. — Ne l' reče da se veće znaje? Ta što si sag treba pa toprv pričanje moje? Stavrija zar reče nekomu da si ide reč po

mahalu, a ja nesam do sag reč prozborija, ni ću ga po sag da zborim hič!

— Ama, zna se, brate, sve to; znam i ja sve kako je to bilo, nego i jopet — veli Jevđo, vadeći iz džepa pero, divit i hartiju, i ređajući sve po stolu — nego t i lepo spremi jednu banku za mene, a ja ću ti to jošte ljepše, vala, odraditi, i baška, platićeš mi još ovije? osam čaša piva popijenih, pa...

— Da platim, de! — veli Ibiš-aga.

—...Pa ja lijepo da „gepim jednu šuštavicu“, što rekli oni, a ti da se još ljepše, vala, proslaviš u javnosti... Ej, druže k rođače, daj jošte jedno pivance na gazda-Ibišev račun!... Jer, ja bi’ stio, rad sam, to da opišem u novine, pa da se čita po svijetu, a da zamolimo sve srpske i još suviše hrvatske...

— Što... što, što... što, bre reče... Što, bre? — skoči Ibiš-aga kao oparen gledajući na pisaći pribor pred Jevđom. — Što da se opisuje?! Što da se četi!?

— Ama, Ibiš-aga...

— Jok, jok, jok!... Što koj treba da znaje za moje rabote! Jok, jok! — završi Ibiš-aga, plaćajući Jevđov račun, osam piva i tri kifle.

— Ama treba i lijepo je radi primjera ovom svijetu! Da se, na primjer, i drugi svijet na tebe, Ibiš-aga, ugleda .., Da čuje cijela Srbija i Jevropa...

— Eh! — odbija dostojanstveno Ibiš-aga. — Što si koj miluje, nek si čini. Ama za toj *pisuvanje* — hič da nesi pisaja ni jedan reč, tol’ko ti kazujem! — reče preteći Ibiš-aga.

— More, daj ti jednu banku, jedno kajme, pa ja da ti napišem, a ti samo uživaj...

— More, t r i banke da ti dam, sal da ga ne pisuješ! — reče Ibiš-aga, i baci predanj tri banke.

— Eh — ljuti se Jevđo mećući banke u beležnicu.

— Ništa, od vas orijentalista! Nikada, vala, nećete biti Jevropejci!... Ama ondar, na taj način, neće niko da zna za tako plemenito i kumano djelo!

— Jok, jok! — brani se Ibiš-aga dižući se da ide, i plaćajući za Jevđa još osam piva i tri kifle sutra kad dođe. — Što mi treba pisuvanje jevropejsko! — Ima jedan naš reč, da ga ne zapišeš, ama

da ga zapamtiš ubavo: „Sevap učini, frli u more; ako riba ne zna — Alah će da zna!“

K r a j

REČNIK TUĐIH I NAŠIH MANjE POZNATIH REČI I DRUGA OBJAŠNjENjA

A

Abadžiluk, arap.-turska reč, šivenje seljačkog odela od tzv, seljačkog sukna

abonent, fr, reč *l'abonne* pretplatnik

avanzman, fr, reč *l'avancement*, unapređenje, napredovanje u službi

avlija, turska reč, dvorište

avdžija, turska reč, lovac

aga, turska reč, gospodin, gospodar; zapovednik

agitovati, lat, reč, revnosno , raditi za nekoga ili za nešto, ili protivu nekoga, protivu nečega; podsticati

adet, arap, reč, običaj, navika

adresa, fr, reč *l'adresse-f*, natpis na pismu; pismena predstavka, molba skupštine vladaru

azur, tur, reč, spreman gotov; razlikovati azur od fr, reči *azur m*, plavetnilo, plava boja neba, nebesko plavetnilo

air, arap, reč, hair, zadužbina, dobro; neka je blagosloveno; i: sreća, napredak

ajak, narodska reč — ne, ne bome ajlak, narodski izgovor u Nišu turske reči

ajlik koju narod u drugim krajevima izgovara ajluk, mesečna plata, nagrada

akvarijum, lat, reč, staklena posuda s vodom u kojoj se čuvaju vodene biljke i vodene životinje, na primer ribice; mesto u apoteci gde se drži voda

akmak-budala, turska reč, pravi glupak, pravcata luda

alal, turska reč, halal, blagoslov; stečeno s pravdom; uzvik; neka je blagosloveno! odlično! čestitam!

Alah, arap, reč, Bog, pravi Bog, tako muhamed, nazivaju Boga u svojoj veri

alvavit, alfavita, „Venac od alfavita" naslov dela D. Obradovića

alvatan, turska reč, prostran; udoban, prikladan, ovde: širok

alis, arapska reč, halis, pravi, pravcati; upravo

ališ-veriš, turska reč, trgovanje

almaz, arapska reč, elmas, dijamant

altan, turska reč, zlato, zlatan novac, zlatnik

aman, turska reč, ovde: čini mi se; milost

amanet, arapska reč, bezbednost, okrilje, ostava; zaveštanje, čuvanje; novčane pošiljke

ambar, persijska reč, žitnica, skladište za žito

ambis, grčka reč, provalija, ponor

anali, lat, reč godišnjaci, letopisi

anatematik, grčka reč, anatema, — prokletstvo, prokletnik; đavo

angažman, fr, reč, *l'engagement* m., obaveza; zalaganje; stupanje u službu, najmljivanje

angažovati, franc, reč, *engager*, uzeti u službu, najmiti; obavezati obećanjem; upustiti se u nešto; zauzimati se

anterija, turska reč, gornja haljina sa dugačkim rukavima

ancug, nemačke reč — *der Anzug*, odelo

apatija, grčka reč, neosetljivost, ravnodušnost, nemarnost

apatičan, grčka reč, neosetljiv, ravnodušan, nemaran, sa utrnulim osećanjima

apelovati, lat, reč, moliti koga za pomoć, pozivati se na nešto

apetit, lat, reč, volja za jelom, ješnost, osećanje gladi; prohtev, želja, žudnja za nečim

aplauz, lat, reč, tapšanje, pljeskanje u znak odobravanja

apropo, fr, reč, *a propos*, zgodno, u zgodan čas; tim povodom, povodom toga

aps, arapska reč, haps, zatvor, pritvor

apsolutan, latinska reč, bezuslovan, neograničen; potpuno

Argus, po učenju o bogovima i vilama starih Grka Argus je bio stooki čuvar; čovek kome ništa ne može ostati skriveno

arište, od talijanske reči *arresto*, zatvor, pritvor

arčiti, harčiti, trošiti, potrošiti, utrošiti, upropastiti

'asna, hasna, mađ, reč, korist, dobit

astal, mađarska upotreba naše reči sto

at, turska reč, konj

atak, fr, reč l' attaque-f. napad, navala, juriš; udar

ateista, grčka reč, bezbožnik, onaj koji ne veruje u postojanje Boga

atleta, grčka reč, takmičar na javnim gimnastičkim utakmicama kod starih Grka i Rimljana; borac, rvač; veoma jak i lepo razvijen čovek

atmosfera, grčka reč, vazdušni omotač oko zemlje; sredina u kojoj jedan čovek živi i razvija se

autodafe, portugal, reč, svečano spaljivanje bezbožnika, jeretika, Jevreja i veštica u sred, veku, naročito u Španiji

aferim, arapska reč, tako je! odlično! sjajno!

ašik, arapska reč, onaj koji voli

aškol'sn, turska reč, čestitam! tako je

ašluk, turska reč, trošak

aščija, turska reč, kuvar

aščinica, turska reč, kuhinja narodna kuhinja

B

Baba-zeman, baba, turska reč, staro; zeman, arapska reč, vreme, doba

bagatela tal, reč, sitnica, malenkost, tričarija, jevtina cena

badava, persijska reč, besplatno; uzalud

bajir, turska reč, vrh, brdo, obala

baklava, turska reč, vrsta kolača sa dosta meda i rastopljenog šećera

baksuz, persijska reč, nesrećan, zlosrećan; nesreća

bakča, turska reč, po narodskom izgovoru, vrt, gradina

bakšiš, persijska reč, dar, poklon, napojnica

balsamovanje, grčka reč, prerada leša da bi se što duže sačuvao od truljenja

banda, tal, reč, četa, odred; društvo svirača, glumaca; vojna muzika

banket fr, reč, *le banquet*, svečani obed nekome i nečemu u čast, gozba; oproštajna gozba

bankrotirati, tal, reč, obustaviti plaćanje svojih obaveza usled nesposobnosti plaćanja; potpuno propasti

bataliti, arap, reč, napustiti, okaniti se čega; pokvariti

baška turska reč zasebno, odeljeno, posebno, različito, drugo; baškariti se naš glagol načinjen od turske reči baška i znači udovoljiti prohtevima svoje udobnosti, nemamo svoju odgovarajuću reč

baštovandžija turska reč, gradinar, vrtar

baštovandžiluk turska reč, gradinarstvo, povrtarstvo

beamter nemačka reč, *der Veamter*, činovnik

belaj, arapska reč, zlo, beda, nesreća

belkim, narodski izgovor turske reči belćim, možda, valjda

bengalska vatra, vatrometna smesa šalitre i sumpora, gori lagano crvenim, žutim, zelenim ili belim plamenom

berem, provincijalizam bar, barem

berićat versun, turski, neka je blagosloveno, sa srećom

bećar, arap, reč, momak; siromah

behar, turska reč, cvet, cvet na biljkama

bešlak, turska reč, srebrni novac u vrednosti jednog dinara

bigot, fr, reč. *s. bigot* onaj koji slepo veruje; bogomoljac; onaj koji se pravi da veruje, licemer

bilijar, fr, reč, *le billard*, zarubljen četvrtast sto niskih nogu, prevučen zelenom čojom, na kome dve ili više osoba igraju loptama od slonove kosti koje udaraju naročitim štapovima

bilmez, turska reč, neznalica, glupak

biljur, turska reč, kristal od stakla; ovde: bistra, čista, voda skroz providna kao skupoceno kristalno staklo

bina turska reč, zgrada, građevina; inače, od nemačke reči *die Bühne*, pozornica, pozorište

binbaša, turska reč, zapovednik, komandant hiljadu vojnika, major

biografija, grčka reč, opis života, životopis

birtaš, od nemačke reči *der Wirt*, ugostitelj, gostioničar, mehandžija

birtija, od nem, reči *das Wirts-haus*, mehana, kafana, krčma

biftek, engleska reč, parče goveđeg mesa od poleđine, slatke pečenice, prženo upola na jakoj vatri

bičkija turska reč, obućarski nož; nož u obliku srpa sa oštri-I cama spolja

bravost, narodski izgovor talijanske reči bravo, usklik: odlično! valjano! tako je!

brutalnost, latinska reč, surovost, grubijanstvo, divljaštvo

bulbul, arap, reč, slavuj

Buri, stanovnici Južne Afrike, holandskog porekla — boer, seljak — koji su Junački branili nezavisnost u borbi protivu Engleza; podlegli su u nejednakoj borbi i od 1901 godine su pod vlašću Engleza

V

Vabiti, mamiti, primamiti, namamiti; ovde u pokrajinskom značenju: zvati se

vajda, arap, reč, korist, dobitak „vajn“, narodski izgovor nemačke reči *fein* — izvrstan; uljudan, uglađen; ljubak, mio

vakat, arap, reč, vreme, čas, određeni čas kad treba nešto da se uradi

vala, arapska reč, Valahi, Boga mi

vandrovke, od nemačke reči *die Wanderung*, stranstvovanje, obilaženje neke zemlje, sveta, svojim zanatom (pešice)

vandrovkaš, od nemačke reči *der Wanderer*, putnik (peške)

vancaga, pokrajinska reč, drvodeljska sekira, bradva

vandžirati, narodski, pogrešni, izgovor francuske reči *avancer*, avanzovati, napredovati; ići napred; biti unapređen

varmeđa, županija, banovina vergl, talijanska reč, muzička sprava sa jednom ili dve melodije, pesme, i na kojoj se svira prostim obrtanjem ruke

verkštat, nemačka reč *die Werkstatt,* radionica

vizitacija, latinska reč, posećivanje; pregled, smotra

vilajet, arapska reč, mesto rođenja, zavičaj; pokrajina, oblast

vilkomen, nemački *willkommen* dobrodošao

vic, nem, reč, *der Witz*, dosetka, doskočica, pošalica

virtuoz, lat, reč, čovek koji je u nekoj veštini ili umetnosti, naročito u muzici, dostigao savršenstvo

vuncutarija, od nem, reči *die Hundsfotterei*, nevaljalstvo, podlost, bestidnost

G

Gazija, turska reč gazi, ratnik, junak; pobednik, osvajač

galantan, fr, reč, *galant*, uslužan, uglađen; učtiv; dopadljiv, ljubazan; doteran, lepo obučen; odeven; izdašan, koji je lake ruke

galanterist, fr, reč, trgovac galanterijskom robom: prstenja, dragog kamenja ili maramica, rukavica; ovde: u jednom od značenja, franc, reči galantan — izdašan

galop, fr, reč *le galop*, trk konja u skokovima

garderoba, fr, reč *la garderobe*, soba ili orman gde se čuva odelo ili rublje; u pozorištu: soba gde se glumci oblače; odeljenje gde posetioci ostavljaju šešire, gornje kapute, štapove

gastirati, od nemačke reči *gasten*, gostovati

gastronomija, grčka reč, sve ono što se odnosi na kuvanje, kuvarsku veštinu; kuvarska veština spremanja dobrih jela

geodetska škola, geodezija, grčka reč: zemljomerstvo; škola za izučavanje zemljomerstva

gepiti, ulična reč, ukrasti, zaraditi na lak pa i na nedopušten način.

globacija, našoj reči dodat nastavak cija da bi bio u skladu sa ostalim stranim rečima u tekstu

grand, španska reč, velikaš dostojanstvenik, član visokog plemstva u Španiji

gulamfer, gulanfer, gulaver, od imena proždrljive životinje (couliafre), ulična reč; — propalica, probisvet

gurman, fr, reč, gourmand, onaj koji voli mnogo da jede, proždrljivac; običnije u značenju onaj koji voli dobra jela i pića

D

Dabeter, turska reč, daha beter, još gore

dacija, tal, reč, dažbina, poreza

dežuranje, od fr, reči, du jour, biti na službi, vršiti službu

delikates, fr, reč *la delicatesse,* u misaonom značenju: nežnost, osetljivost, pažljivost; kao predmet za uživanje: poslastica, jelo priređeno naročito lepo i ukusno

demek, turska reč, da kažeš, reći

Demosten, najslavniji govornik, kralj reči, kod starih Grka (384 — 322 pre Hristovog rođenja). Od prirode nije imao govorničke osobine, ali upornom i stalnom vežbom postao je najslavniji govornik. Da bi popravio svoj glas, govorio je naglas čitave odlomke držeći u ustima sitan šljunak; da bi ojačao glas govorio je kraj uzburkanog mora, a da bi se odvikao pri govoru nepravilnih i ružnih pokreta, vežbao se da govori ispod oštrice golog mača

deputacija, latinska reč, izaslanstvo

dert, persijska reč, bolest; briga; jed, žalost, tuga

detalj, fr, reč, *le detail*, pojedinost, sitnica; nabrajanje do sitnice

dialog - dijalog, grčka reč, razgovor, govor udvoje

dijeta, grčka reč, uredan način života (s obzirom na hranu, piće, spavanje i odmaranje)

dijurna, lat, reč, dnevna plata ili nagrada

dijurnist, lat, reč, dnevničar, pisar-dnevničar

dilber, persijska reč, lepotan diletant, tal, reč, onaj koji se bavi nekom umetnošću ili veštinom samo iz ljubavi prema njoj;

diletantsko pozorište — pozorište u kojem igraju oni kojima gluma nije struka

dimiskija = dimiskinja, sablja skovana u Damasku

direk, turska reč, stupac disciplina, lat, reč, red, poredak

dišputovati, diskutovati, lat, reč, prepirati se, raspravljati se

dolama, mađarska reč, crna čojana haljina koju su janičari nosili kad nisu bili u ratu; kod nas, ranije, dugačke haljine preko kojih se pasao pojas; danas, kratak gornji kaput kod naših oficira

dolap, pregrada u sobi, izdignuta od poda, u kojoj se ostavljaju j stvari ili u spavaćoj sobi po-! stelja, pošto se nije spavalo u krevetima no po podu

dominirati, lat, reč, vladati, gospodariti; isticati se, nadvišavati

dost, persijska reč, prijatelj dostluk per reč, prijateljstvo

drama, grčka reč, osnovno značenje: radnja; pozorišni komad u kome se prikazuju smešne ili tužne strane iz života; uzbudljiv događaj, nesrećan slučaj, doživljaj

dresirati, fr, reč *dresser*, obučiti (konja jahanju, psa veštinama)

dunđerski, turska reč, zidarski

dupli, lat, reč, u dva primerka, dvostruko

duš = tuš, fr, reč *la touche* dodir; dirka na klaviru; kinesko crno mastile; svečano pozdravljanje dobošom i trubom, naročito posle održane zdravice

dušman = dušmanin, persijska reč, neprijatelj

Đ

Đul, persijska reč, ruža

đumruk, turska reč, carina; trošarina

E

Egzemplar, lat, reč, primerak, uzorak, pojedinačni otisak knjiga; jedan jedini primerak u zbirci (neke biljke, itd.)

egzistencija, lat, reč, postojanje, bivstvovanje; izdržavanje

eden jevrejska reč, raj, vrt slasti; uživanje, slast, naslada

ejvala, turska reč, zbogom; hvala, Bog ti platio.

ekmekčija, turska reč, pekar

ekonomist, grčka reč, upravnik gazdinstva; ovde: život razuman i štedljivo vođenje domaćinstva

eksploatacija, fr, reč *l'exploitation f.*, iskorišćavanje; vađenje, kopanje rude

ekscentričan, lat, reč, koji leži van središta nekog kruga; nastran, preteran

ela, turski gjela, dođi

elemenat, lat, reč, sva ona prosta tela koja se nikakvim sredstvima ne mogu razložiti na kakve sastojke; „biti u svom elementu“: biti u sredini koja najbolje odgovara nečijoj prirodi i sklonostima

eli, pokrajinska reč, jer

emancipovati se, lat, reč, osloboditi se ropstva ili zavisnosti od nekoga, postati jednak u pravima

energija, grčka reč, delatnost, radinost, krepkost, čvrstina

epohalan, grčka reč, znatan, značajan pronalazak, uspeh koji svojom vrednošću i značajem nadmašava sve što se u tom vremenu dogodilo i daje mu svoje obeležje

Eppur si muove! — talijanski, Pa ipak se okreće! reči koje se pripisuju da ih je izgovorio veliki talijanski naučnik Galilej (1564 — 1642) kad su ga mučili na sudu inkvizicije što je potvrđivao. Kopernikovo učenje da se Zemlja okreće oko Sunca

esapiti, arap, reč, računati

esnaf, arapska reč, društvo; udruženje zanatlija pa i trgovaca istoga roda

esnafsko pismo, svedočanstvo o položenom ispitu u kakvom zanatu

efekat, = efekt, lat, reč, dejstvo, uspeh

ešekluk, ešek, turska reč, magarac; magareća posla, magareština

ešečki, turska reč, magareći

Ž

Ženirati, fr, reč, *gener* stešnjavati, dosađivati, smetati;

žekirati se — ustezati se, ustručavati se, stideti se

Z

Zagar turska reč, lovački pas zambak, tur, reč, krin
zarar, arap, reč, šteta, gubitak, žalost; štetno, škodljivo
zadžakati, od turske reči džakati, vikati, zagalamiti
zgoljni, pokr, reč, sasvim, potpuno
zefir, zefirić, grčka reč, blag i prohladan vetrić, povetarac zift, arapska reč, smola, naročito ono što se zadržava u čibuku posle pušenja
zort, arap, reč, strah, plašnja
zulufi per, reč, kudrava kosa koja visi niz uvo; uvojci
zuljumćar=zulumćar, arap, reč, nasilnik, ugnjetač
zurle, turska reč, vrsta drvene svirajke, svirale

I

Iberciger, od nemačke reči der *Überzieger,* vrskaput
ideal, grčko-latinska reč, uzor, slika savršenstva, najviši cilj čije bi ostvarenje, za onoga koji želi, predstavljalo vrhunac sreće ideja grčka reč, misao, osnovna misao, zamisao, misao vodilja
izun, arap, reč, dopuštenje, dozvola
iluminacija, lat, reč, svečano osvetljavanje
imitacija, lat reč, podražavanje, ugledanje na, ono što je izrađeno po ugledu na nešto
imitirati, lat, reč, podražavati, ugledati se na, stvarati po ugledu
involtira, vidi „Predgovor“
indat, arap, reč, pomoć, pomaganje
inicijator, lat, reč, podstrekač, vinovnik; začetnik, pregalac
inicijativa, lat, reč, samostalan podsticaj, prvi podstrek za nešto, započinjanje, pregalaštvo

inkvizicija, lat, reč, istraživanje, istraga, samovoljna istraga; u rimokatoličkoj crkvi: duhovni sud za pronalaženje i kažnjavanje otpadnika od pravog učenja vere, jeretika. Kazne su se sastojale u mučenju, oduzimanju imanja, javnom bičevanju i spaljivanju na lomači. Naročito je po zlu poznata inkvizicija u Španiji gde je palo hiljade nevinih žrtava

instinkt, lat, reč, prirodni nagon, nasledni nagon kod životinja i ljudi instinktivan, lat, reč, nagonski, po nagonu, nehotimičan, izvršen pod uticajem prirodnog nagona

intelektualan, lat, reč, razumni, pojmovni, duhovni, duševni;

intelektualno stanje — stanje obrazovanosti

interesantan, fr, reč, *interessant*, zanimljiv, privlačan, koji pobuđuje radoznalost; redak, osobeni

interesovati se, lat, reč, zanimati se, imati udela u, sudelovati, učestvovati; imati prema čemu naklonost; zauzimati se za koga

interiz, latinska reč, narodski izgovor, pravilno: interes udeo u nekoj stvari, učešće; privlačnost, zanimljivost; pažnja, milost; značaj, vrednost; korist, dobit, prihod od uloženog novca intolerancija, lat, reč, netrpljivost, netrpljivost prema onima koji drukčije misle ili veruju

informacija, lat, reč, upućivanje, uputstvo; obaveštavanje, izveštaj

infuzorija, lat, reč, sitne životinjice vidljive ispod naročitog uveličavajućeg stakla, mikroskopa; žive u vazduhu, vodi i drugim tečnostima

ironičan, grčka reč, podrugljiv, podsmešljiv, zajedljiv

Iskib, turski naziv varoši Skoplja

iskusurati se, od turske reči kusur, ostatak novca koji prodavac vraća kupcu, — obračunati se, namiriti se

istrandžirati, od fr, reči *trancher*, seći, rasecati, razuđivati (pečenje)

ič = hič, tur, reč ništa

J

Jazija, turska reč, pismo, list pisane hartije

jazuk, jaz'k turska reč, šteta, gubitak; kao usklik: šteta! kakva šteta! nesreća!

japija, turska reč, građa, naročito drvena građa za kuću

jaran, persijska reč, drug, pobratim; dragan

jatagan, tur, reč, kriva sablja

Jahudije, arapska reč, Jevrejin

jegerske pantalone, *der Jager*, lovac - lovačke pantalone

jedek, jedik, turska reč, pribor radnje, naročito kafane

jednouditi, kad odrasli ljudi ili žene hoće da se pričeste, svagda volja nedelju dana da jednoude, tj, poslednje nedelje posta da jedu samo jednom na dan

jekonomist, narodski izgovor reči ekonomist: vidi ekonomist

jeleče, turska reč, prsluk

jemstvenik, trobojno upredeni kanap — plavo, belo, crveno — za prošivanje zvaničnih, kancelarijskih spisa, omota

jeroglifi = hijeroglifi, sveto slikovno, u slikama, pismo starih Egipćana; teško razumljivo, nečitko pismo

jok, tur, reč, ne

jubilej, lat, reč, proslava dana ili godišnjice nekog događaja po isteku 1O, 25, 5O, 7O, 75, 100 godina

K

Kabuliti, arap, reč, primiti, dopustiti, dozvoliti, odobriti

kavaljerstvo, od fr, reči *le cavalier*, konjanik, jahač; čovek uslužan i izdašan, naročito u novcu; otmen čovek; ovde: izdašnost

kavga, persijska reč, prepirka svađa

kadaif, turska reč, vrsta testa, kolača

kaznačej, arap, reč, blagajnik

kaznačejstvo, arap, reč, blagajna

kajmakam, arap, reč, zastupnik; okružni načelnik u Turskoj, pomoćnik velikog vezira

kalabaluk, turska reč, množina; nered, neprilika

kalauz, tur, reč, putovođa, pratilac; ključ koji otvara svaku bravu

kamiš, tur reč, cev na luli za pušenje

kampoformiski mir, Kampo-Formio, selo u Italiji gde je god. 1797 zaključen mir između Francuske i Austrije, po kome je miru Francuska bila dobila Belgiju i Jonska Ostrva

kanalizacija, lat, reč, prokopavanje propusta; mreža podzemnih cevi za odvođenje nečistoće iz kuća i naselja

kandidacija, lat, reč, isticanje nekog za neko zvanje, položaj ili mesto

kapital, lat, reč, gotov novac, glavnica, gotovina; ovde narodsko tumačenje reči: zver čovek, grubijan

kapućehaja, tur, reč, zastupnik, predstavnik nekog manjeg stranog vladaoca na turskom dvoru, naziv i našeg poslanika na turskom dvoru dok je Srbija bila vazalna, zavisna od Turske

Karadag, tur, reč, turski naziv Crne Gore

karađol, karađoz, turska reč, prosto, primitivno tursko pozorište

karakter, grčka reč, zbir osobina kojima se neki čovek, stvar ili pojava odlikuju; trajnost, stalnost i doslednost u volji, u načinu delanja; čvrstina, jačina duše; ličnost sa dobrim osobinama duše i srca

karantin, tal, reč, četrdesetodnevno sanitetsko posmatranje putnika što dolaze iz krajeva (inostranstva, preko mora) u kojima vlada kakva bolest — vidi sanitet

karijera, tal, reč, trkalište za konje; vreme koje se provede u nekom zvanju, zanimanju; tok službe u nekom pozivu ili struci

kariran, od fr, reči *carrer*, četvrtast, na „kocke“

karuce, tal, reč, kola

kasir, tal, reč, blagajnik

Katanić Mihailo, major, junak iz naših ratova za oslobođenje 1876 — 1878 i s Bugarima 1885. Na Neškovom Visu povratio zastavu svoga puka, zadobio osam rana i od zadobijenih rana umro 1887 god.

katastrofa, grčka reč, težak nesrećan slučaj, nesreća, propast

kategorički, grčka reč, bezuslovan, određen, tačan, jasan

kauzalan, lat, reč, uzročan

kvalitet, lat, reč, osobina, kakvoća, svojstvo; vrlina, vrednost, dobre osobine

kvartilj, narodski izgovor fran, reči le quartier, stan, stanište

kvita, fr, reč, la quittance, priznanica

keif narodski izgovor arapske reči ćeif = ćef, dobro raspoloženje, veselje, uživanje

keleš, ćeleš, provincijalizam, ćelavac, ćelavko

kemer persijska reč, ćemer, kožni pojas gde se stavlja novac

kerka, pokrajinska reč, kći

kef, vidi keif

kijamet, arap, reč, vika, galama; nepogoda, rđavo vreme; zlo, napast, nedaća; propast sveta

kincmadla, od nemačke reči *das Kindermädchen*, dadilja

kirijz, arap, reč, zakup, zakupnina

kismet, turska reč, sudbina

kišbirov, mađarska reč, seoski starešina

klozer, od nem, reči *der Glaser*, staklorezac

knedla, nem, reč *der Knödel*, valjuška

knoći, pokr, reč, noću, večeri, uveče

knjaz, ruski izgovor reči knez

kodicil, lat, reč, dodatak u testamentu, zaveštanju, koji sadrži neke sporednije i manje važne odredbe

koketovati, fr, reč, *coqueter*, udvarati se

kolaj rabota, kolaj turska reč, lak posao

kolosalan, lat, reč, ogroman

komentarisati, lat, reč, tumačiti, objašnjavati

komisija, lat, reč, zvanična lica koje država ili neka ustanova određuje radi odobravanja izvesnog posla

komotan, lat, reč, prijatan, ugodan, udoban, zgodan; popustljiv

kompliment, fr, reč *le compliment*, izraz poštovanja rečima i pokretima; laskava reč; kazati nekome komplimenat, kazati što mu godi

komšiluk, tur, reč, susedstvo

kompanijska banda, muzika kakvog društva (sa instrumentima od pleha)

konduita, fr, reč *la conduite*, ponašanje, ophođenje, način života; ovde: podaci, opaska

kondure, tur, reč, cipele

kondurdžija, tur, reč, obućar

konkurent, lat, reč, suparnik, takmac, nadmetač

koncepat, lat, reč, plan, nacrt; prvi pismeni sastav nekog dela, spisa

koncipist, lat, reč, pisar

Koran, arapski pisana sveta knjiga muhamedanaca, Sveto pismo muhamedanaca

korporativno, fr. *corporativement*, u društvu, zajednici

korumpirati, lat, reč, kvariti, pokvariti; potplatiti, potkupiti

kost, nem, reč *die Kost*, hrana koštati, nem. *kosten*, stojati, vredeti (u novcu)

krajcara, nem. *der Kreuzer*, bakreni novac u bivšoj Austro-Ugarskoj, novčić

kredit, *le credit*, poverenje u neku osobu da svoje novčane obaveze može i hoće ispuniti; poj verenje

kreditirati, fr, reč *créditer*, dati na poverenje, na poček

kristijanluk, turski izgovor, naziv hrišćanstva

kritizirati, izgovor grčke reči kako Nemci izgovaraju = kritikovati, ispitivati vrednost, ocenjivati

kubedžija, arap, reč, kod nas: kube, plehana peć, kubedžija — majstor koji pravi plehane peći

kubura, arap, reč, rđavo stanje, briga i nevolja, nedaća, nezgoda

kuburiti, arap, reč, mučiti se, petljati se

kuzun = kuzum, arapska reč, jagnje, jagnje moje

kujundžija, tur, reč, zlatar, majstor koji pravi nakit od zlata, srebra, zlatnih ili srebrnih končića

kuman, narodski, pogrešni izgovor lat, reči human — čovečan, čovekoljubiv, blagorodan, milosrdan

kumst, nem, reč *die Kunst*, umetnost; veština; majstorija, lukavstvo kuraž, fr, reč *le courage*, hrabrost, srčanost, odvažnost, smelost

kurjuk, tur, reč, rep; vitice

kusur, tur, reč, ostatak novca koji prodavac vraća kupcu

kšeft, nem, reč *das Geschaft,* posao, rad; trgovina

L

Lačuga, vrsta salate koju Jevreji rado i mnogo jedu iz zdravstvenih obzira

lektira, fr, reč *la lecture*, čitanje knjige ili gradivo koje treba pročitati uopšte ili za izvesno vreme

lekcija, lat, reč, nastava, obučavanje, predavanje; zadatak za učenje; grdnja, karanje libade, per, reč, kratka ženska gornja haljina limunacija,

iluminacija, vidi iluminacija

lihvar, čovek koji pozajmljuje novac uz preveliki interes, zelenaš

licitacija, lat, reč, javna prodaja nadmetanjem

liferacija, nem, reč *die Lieferun*g, nabavljanje, snabdevanje

lokal, lat, reč, prostorija

lokalblat, nem, reč *das Lokalblatt*, mesni list, list koji piše, uglavnom, samo za čitaoce mesta u kome izilazi

londža, tur, reč, zbor, dogovor

lord, engl, reč, gospodin; titula visokog plemstva u Engleskoj

lukrativan, lat, reč, unosan, koristan; ovde: raskošan

luftirati, od nem, reči *die Luft*, vazduh — provetriti, provetravati

M

Mađaristan, turski naziv za Mađarsku

Maksuz-fildžan, arap, reč, naročita šoljica za crnu kafu bez drške

maler, fr, reč, *le maheur*, nesreća, zao udes

malerozni, fr, reč *maheureux - maheureuse*, nesrećan, zlosrećan

manifestacija, lat, reč, javno ispoljavanje, izražavanje, objavljivanje mandža, tal, reč, jelo

marifetluk, arap.-tur, reč, prepredenost, lukavstvo, podvala

markantan, fr, reč *marquant*, istaknut, upadljiv

„Marseljeza“, omiljena francuska pesma, spevao i komponovao Ruže de Lisl 1791. Za vreme rata ovu pesmu pevali su vojnici iz Marselja i otud joj i ime; danas francuska narodna himna

masaroš, lat, reč, ovde Jevđo Mićović pogrešno upotrebljava ovu reč, koja bi inače značila: naslednik nekakve zaostavštine, ali koji još ne rukuju samostalno tom zaostavštinom zbog svoje maloletnosti

mastika, grčka reč, vrsta rakije začinjena mirisom mastiksa, bledožuta i mirišljava smola mastikavog drveta, koje naročito raste na ostrvu Hiosu

meandžiluk, per.-tur, reč, krčmarstvo, gostioničarstvo

mebl, fr, reč, *le meuble*, kućni nameštaj; nameštaj;

Medina, sveta varoš za muslimane gde se nalazi Muhamedov grob

mezar, per, reč, groblje

meze, per, reč, zakuska, jelo koje se uzima uz piće da bi se moglo bolje piti ;

mezeluk, vidi meze

mejdan, arap, reč, poznatija pod imenom megdan; trkalište; razbojište; borba, dvoboj

merak, arap, reč, želja, prohtev, strast

merdevine, per, reč, lestvice, stube

mecena, pokrovitelj i zaštitnik umetnika i naučnika, po Gaju Kliniju Meceni (70 — 8 pre Hr.), uglednom Rimljaninu, zaštitniku i prijatelju naučnika i pesnika

medžlis, arap, reč, razgovor, društvo; sednica, savetovanje, veće

mizdrak, arap.-tur, reč, koplje

minderluk, tur, reč, mesto gde se sedi i leži, krevet naročito namenjen da se preko dana sedi, bez obuće, skrštenih nogu

miting, engl, reč, skup, skupština, sastanak, zbor, javni narodni zbor lučiti, izdvajati, razdvajati; goniti, terati

mlekadžija, naša reč sa turskim nastavkom džija umesto ar=mlekar

mobilizacija, fr, reč *la mobilisation*, stavljanje u pokret, prevođenje jedne vojske iz mirnodopskog stanja u ratno stanje

model, tal, reč, obrazac, uzorak; osoba prema kojoj umetnik radi sliku ili kip

momenat, lat, reč, trenut, trenutak

monolog, grčka reč, razgovor sa samim sobom monotono, grčka reč, u jednom glasu; jednoliko; dosadno

monumentalan, lat, reč, velikolepan, veličanstven, znatan moralan,

moral, lat, reč, skup dobrih običaja, onih koji omogućuju povoljan i skladan opstanak i razvitak pojedinaca i društva, vrlina

mortus=mortuus, lat, reč, mrtav

Moskov, turski naziv Rusa

motivisati, fr, reč *motiver*, obrazložiti, obrazlagati

moto, tap, reč, jezgrovita misao, poslovica ili citat od nekog pisca koji se stavlja na čelo nekog spisa, rasprave ili većeg dela, obično odmah posle naslova, a koje treba da naznači i nagovesti sadržinu, smisao ili cilj onoga o čemu se pisalo.

mujezin, arap, reč, hodža, muhamedanski sveštenik, koji sa minareta, tornja na džamiji, poziva verne na molitvu

mustaći, fr, reč *la moustache*, narodski izgovor, brk, brkovi

mufljus, arap, reč, siromah, koji nema pare mufte, per, reč, kaže se i mukte, besplatno;

muftaš, čovek koji voli da dobija besplatno

muhadžir, arap, reč, pristalice Muhamedove koje su se u Medinu skupljali oko njega;

N

naseljenik, izbeglica

Nazaren, verske pristalice koje priznaju samo Sveto pismo, krštenje i pričest, a ne priznaju i ne poštuju krst, sveštenstvo, svetitelje, ikone, hramove itd.

namalati, od nem, reči *malen*, slikati, naslikati

nargile, per, reč, istočnjačka lula kod koje duvanski dim pomoću duge gumene cevi prolazi kroz sud sa vodom

naturalno, od lat, reči natura, priroda, prirodno

nadžak, tur, reč, čekić; mala ubojna sekira

nekavaljerski, suprotno od kavaljerski, vidi kavaljerstvo

nervirati, lat.-tap, reč, razdražiti, uzbuditi!

nivelacija, od fr, reči *niveler*, merenje ravnalom, ravnomerom; izravnavanje, poravnavanje; ćir-Moša upotrebio je ovu reč bez ikakve veze, jedino da navede još koju stranu reč

Nioba po priči, mitologiji, o grčkim bogovima, imala je sedam sinova i sedam kćeri i drznula se da se uporedi sa jednom boginjom koja je imala samo dvoje dece. Deca ove boginje poubijaju strelama pred očima Niobe svu njenu decu. Bol i očajanje i voljom svemoćnog boga Zevsa pretvoriše Niobu u jednu stenu

Niš-parađumiš, turski, Nišu, para vrediš

notaroš, mađ, reč, opštinski beležnik

Nj

Njekna, pokrajinska reč, nekad, ranije, pre, nedavno

O

Okaljke, pokrajinska reč, naočari

okati, pokrajinska reč, vikati

opozicija, lat, reč, suprotnost, protivnost, protivnička stranka, obično stranka manjine koja je protivna vladi i njenoj većini

opskuran, lat, reč, mračan, taman; nejasan, nerazumljiv optimista, lat, reč, čovek koji je sklon da sve stvari i pojave u životu gleda u lepoj, ružičastoj boji; suprotno: pesimist

orangutan, na malajskom jeziku, jeziku urođenika ostrva Bornea, šumski čovek, veliki majmun, visok 1,35 t, dugih ruku, sličan čoveku. Ranije su naučnici verovali da je čovek postao od ove vrste majmuna, sada je to mišljenje odbačeno

oreziliti, od turske reči rezil, osramotiti

orijentalist, lat, reč, trebalo bi orijentalac, jer orijentalist je poznavalac istočnih naroda i istočne književnosti — orijentalac čovek sa istoka; ovde: čovek sa istoka kome je sve ravno, koji ne teži ničem novom, naprednijem

orjatski, grčka reč, lupeški, podlački

osmanlak, osmanluk, tur, reč, loza koja raste uz naročito udešenu visoku ogradu da služi i kao zaklon za hladovinu

osmotritelj karantina, nadzornik na granici, ponekad i vršilac dužnosti carinika, da ne bi prešli putnici obeleženi od zaraznih bolesti: kuga, kolera itd.

Otelo, glavni junak u istoimenom pozor, komadu, tragediji, velikog engl, pisca Viljema Šekspira. Otelo, „Crnac mletački“ zatrovan neopravdanom sumnjom i ljubomorom udavio je svoju vernu ženu Dezdemonu, a potom i sebi oduzeo život

ošacovati, od nem, reči *schatzen*, proceniti, oceniti

P

Padišah, per, reč, gospodar nad kraljevima, samodržac, car, sultan

palocija, mađ, reč, mršava svinja

paor, od nem, reči *der Bauer*, seljak, ratar, zemljoradnik

paorija, od nem, reči *der Bauer*, seljaštvo, seljaci

parada, fr, reč *la parade*, svečanost, svečana priredba kojoj je cilj da se nešto pokaže ili istakne

parazit, grčka reč, životinje i biljke koje žive na drugim životinjama, drveću, biljkama i hrane se na njihov račun; gotovan, čovek koji živi na tuđ račun

parasol, tal, reč, suncobran

pardon, fr, reč *le pardon*, oproštaj; kao usklik: izvinite! oprostite

partija, fr, reč *la partie*, deo; grupa ljudi istog mišljenja koji se udružuju kako bi predstavljali što jaču snagu prema onima što ne misle kao oni, stranka

pasirati, lat, reč, proći, prolaziti; dogoditi se patriota, lat, reč, rodoljub

pauza, grčka reč, privremeni mali prekid u nekom radu,

počivka, odmor

pelivan, per, reč, borac, junak, rvač; kod nas: čovek iz cirkusa, komedijaš, lakrdijaš

pembe-šamija, tur, reč, marama za povezivanje boje kao kafa

pendžer, per, reč, prozor

penjerlija, vrsta peciva sa sirom odozgo

persona, lat, reč, osoba, ličnost; ličan, naočit čovek

perfektan, lat, reč, gotov, svršen; savršen, usavršen ;

perčin, per, reč, kika, vitice

peršubovati, od lat, reči per, sa i nemačke *der Schub*, proterivanje - proterati

peškeš, per, reč, dar, poklon

pizma, tur, reč, neprijateljstvo“ mržnja

pirotehničko odeljenje, pirotehnika, grčka reč, veština upotrebe vatre i: vatrometstvo; ovde: odeljenje u kojima se spravlja barut i vatrometni materijal

pišman, per, reč, onaj koji se kaje, koji se predomislio

pjehotan, ruska reč, pešadijski

plajvaz, nem, reč *der Bleistift*, pisaljka, olovka

plakat, plakata, lat, reč, oglas, objava, proglas na zidu da bi ga mogao svako videti i pročitati

plan, lat, reč, površina; nacrt; red, raspored planeta, grčka reč, tamno nebesko telo koje dobija toplotu i svetlost od Sunca; do danas otkriveno devet: Zemlja, Merkur, Venera, Mars, Jupiter, Saturn, Uran, Neptun i Pluton

plebanoš, lat, reč, plebanus, sveštenik jedne varoške katol, crkve

plebiscit, lat, reč, opredeljivanje naroda putem opšteg glasanja

poarčiti = poharčiti pokrajinske i zastarela potrošiti

poenta, fr, reč *la pointe*, glavna misao, cilj, žaoka

pozitivan, lat, reč, utvrđen, siguran, stvaran, izvestan

pozitura, lat, reč, položaj, držanje, stav

polemika, grčka reč, veština prepiranja; prepirka; rat perima

poliglot, grčka reč, čovek koji , zna više jezika; pisac koji piše! na više jezika

porotnik, porota, sud narodnih sudija koji nisu sudije po zanimanju; porotnik, član porote

porfira, grčka reč, ovde: crvena haljina porcija, lat, reč, deo, obrok, sledovanje

praviteljstveni, ruska reč, državni

praktikant, lat, reč, vežbenik, pripravnik

praktikovati, lat, reč, vršiti neki posao

preparand, lat, reč, pripravnik, onaj koji se sprema za učitelja, tj, đak učiteljske škole

prefekt, lat, reč, starešina, načelnik

privatijer, fr, reč *le privatier*, čovek bez stalnog zanimanja i poziva i živi od dohodaka, prihoda svoga imanja

prifatan, lat, reč = privatan, lični, vlastiti; neslužben, nezvaničan

probati, lat, reč, kušati, ispitivati, ogledati, proveriti

produktivan, lat, reč, koji proizvodi, proizvodan; bogat, plodan

producirati se, lat, reč, javno pokazivati svoje sposobnosti; osobine; isticati se

proeglenisati, turska reč, razgovarati, ćaskati

prozaičan, lat, reč, svakodnevan, suvoparan

projekt, lat, reč, nacrt, skica; namera

prokimen, grčka reč, u pravosl, crkvi: kratak stih izabran iz Psalama Davidovih i peva se pred čitanje apostola i jevanđelja

proklamacija, lat, reč, proglas, objava, obznana

prosperiranje, lat, reč, uspevanje, napredovanje

prosperirati, lat, reč, uspevati, napredovati, ići od ruke

protestovati, lat, reč, otvoreno se izjasniti protivu čega, dići se protivu čega, izraziti negodovanje zbog čega

proteferičiti, arap, reč, izići u polje, širinu i slično radi zabave i čašćenja; mesto gde se priređuju ovakva razonođenja

profanisati, lat, reč, skrnaviti, obesvetiti; poniziti, zloupotrebiti

psiholog, grčka reč, ispitivalac duše, poznavalac duševnih pojava i duševnog života uopšte; čovek koji poznaje dušu ljudi

publika, lat, reč, svet; naročito: čitaoci, gledaoci, javnost, narod, ljudi

publično, od lat, reči publika, ne upotrebljava se, javno, pred svima

pumpati, nem, reč *pumpen*, crpeti

punktum, lat, reč, tačka

R

Rajberi, nem, reč *der Rauber*, otimač, pljačkaš, razbojnik

rahmetli, tur, reč, pokojni, počivši

regula, lat, reč, pravilo, propis, zakon

regulacija, lat, reč, uređenje, uređivanje

rezilak = rezil, arap, reč, kako se izgovara u Nišu, sramota, poruga, uvreda, grdnja

rezonovati, fr, reč *raisonner*, misliti, razmišljati

Rekalija, žitelj kraja, oblasti Reka, severno od Debra

rekvizita, lat, reč, svi predmeti i sitnice koje su potrebne da bi se na pozornici mogao prikazati neki pozorišni komad

relativan, lat, reč, odnosan, koji se odnosi, srazmeran

renegatstvo, lat, reč, otpadništvo od vere; odrođavanje

rentijer, fr, reč *le rentier*, onaj koji živi od dohodaka svoga imanja ili uloženog novca

reskirati fr, reč *risquer*, raditi ili pokušati što na sreću

referisati, lat, reč, izvestiti, podnositi izveštaj

rinflajš, nemački das *Rindfleisch*, govеđina

Ruj-Blaz, junak iz drame istoga imena od Viktora Iga, najmoćnijeg i najbogatijeg geniJa, koji je ikad postojao, pisca koji je znao da oseti ljudsku bedu, pisca „Jadnika“

S

Sabajle, arap, reč, zorom, ujutru, rano

sajuzati, naš izgovor ruske reči, združiti

samur-kalpak, samur, arap, reč, kuna — kapa od kunine kože

sanitet, lat, reč, zdravlje; od države uređen rad i ustanove za čuvanje i podizanje zdravlja i negovanje bolesnika

saraf, arap, reč, menjač novca sahan, arap, reč, bakrena kalajisana posuda, sa ili bez poklopca

sahibija, arap.-turska reč, drug“ prijatelj, gospodar, vlasnik sevap, arap, reč, dobro delo, zadužbina

sekatura, lat, reč, dosađivanje, srđenje, ozlovoljavanje

senabija, tur, reč, vrsta jabuka serbez, per, reč, slobodno, bezbrižno

sijasvet, arap.-turski, sijaset, — beda, napast, grdno, mnogo, bezbroj

silav, silaj, silah, turska reč, pašnjača u koju su naši stari zadevali pištolje i noževe

silueta, fr, reč *la silhouette*, slika oblika lica i drugog izrođena sa strane po senci; senka, prilika, nejasna slika, silueta

simpatisati, grčka reč, saosećati, biti naklonjen

sic, nem, reč *der Sitz*, sedište skela, tur, reč, veliki čamac, splav za prevoz preko vode

skeledžija, tur, reč, onaj koji, prevozi skelom

sokak, tur, reč, ulica

solga birov, mađ, reč, sreski podnačelnik

solidno, lat, reč, čvrst, jedar; trajan, izdržljiv, valjan; čestit;. zdrav, jak

solo, tal, reč, upotrebljava se više u muzici a znači: sam, bez pratnje, bez pomoći

sonet, vrsta pesme, poglavito onih u kojima se izražava kakvo osećanje, sa četiri strofe, od kojih prve dve imaju po četiri stiha, a poslednje dve po tri stiha

spahija, persijska reč, veliki posednik

specijalist, lat, reč, stručnjak

srmali-ćilibarska muštikla, muštikla išarana tankim srebrnim končićima

stereotipno, grčka reč, uvek isti, nepromenljiv, ukalupljen, uobičajen

stovna, pokr, reč, krčag

strefiti, nem, reč treffen, pogoditi, zgoditi; dogoditi se

suficit, lat, reč, višak

suflirati, fr, reč, souffler, šaptati, došaptavati kome što

sudžuk, tur, reč, kobasica, kobasica od oraha i zgusnutog slatkog vina, nanizanih oraha na koncu i skuvanog brašna itd.

scenarija, lat, reč, sve ono što treba da je na pozornici u nekom pozorišnom komadu, naročito nameštaj; slika, predeo, okolina

sfera, grčka reč, lopta, naročito: nebeska lopta; krug delovanja ili rada, domašaj, oblast

T

Tak, štap kojim se udaraju lopte na bilijaru

takskrati, lat, reč, odrediti, utvrditi cenu; proceniti; platiti propisanu taksu

tal, nem, reč der ili *das Teil*, deo

talent, grčka reč, prirodni dar, darovitost koja se vežbom može razviti u sposobnost lakog, sigurnog i dobrog obavljanja poslova ljudske delatnosti

Talija, po grčkoj priči o bogovima, mitologiji, boginja zaštitnica pozorišta, Talijin hram, pozorište

tapacirati, nem. *tapezieren*, obložiti

tapija, tur, reč, zvanično pismeno o svojini kakvog nepokretnog imanja

taraba, tur, reč, ograda tekunica, vrsta veverice

tenebalak, dembeluk, turska reč, lenost

tendžera, tur, reč, vrsta dubokog bakrenog kotla tepeluk, tur, reč, ženski fes izvezen zlatom ili srebrom i ukrašen niskama bisera

tepsija, tur, reč, plitka i okrugla posuda, naročito za pečenje pite

teror, lat, reč, strah, užas, strah i trepet, vladavina zastrašivanjem, političko nasilje, ugnjetavanje

terorizam, lat, reč, vladavina zastrašivanjem

teslimiti, arap, reč, predati, ustupiti kome

testament, lat, reč, poslednja volja, zaveštanje

teste, per, reč, dvanaest komada neke robe, tuce

tetoviranje, engl, reč, ukrašavanje kože usecanjem, ubadanjem šara u boji, naročito kod Indijanaca, Crnaca, pa i kod Evropljana, mornara, zanatlija

teferič, arap, reč, izlet u polje, šumu i slično, sa zabavom i čašćenjem; mesto gde se priređuju ovakvi izleti, ili mesto gde se ovako uživa

tefter, arap, reč, knjiga primanja i izdavanja, računska knjiga, beležnica

titula, lat, reč, natpis, naslov; naziv

tišler, nem, reč *der Tischler,* stolar

tozluci, tur, reč, dokolenice

toke, tur, reč, vrsta malih ukrasnih pločica od srebra ili mesinga, prišivene na gornju odeću i služe i kao ukras i kao oklop

toprak, tur, reč, zemlja, rodni kraj

toprv, pokr, reč, tek, sada

tragičan junak, istaknuti junak u tragediji, pozorišnom komadu sa žalosnim svršetkom, koji se bori za neku uzvišenu zamisao, misao vodilju. On time dolazi u sukob sa okolinom u kojoj živi, jer okolina gleda samo svoje interese, račune a ne i uzvišenu misao tragičnog junaka. U toj borbi junak i gine, ali na kraju njegova misao pobeđuje.

traktiranje, lat, reč, obrađivanje, raspravljanje; ponašanje

tref, nem. *der Treffer*, pogođač; zgoditak, sreća

trijumvirat, lat, reč, vladavina trojice, društvo trojice

trijumf, lat, reč, sjajan uspeh, puna pobeda i radost zbog toga

trukovati, nem, reč *drucken*, štampati

tulbe, arap, reč, grobnica, kapela nad grobom turskih careva i velikaša

tulum, tur, reč, mešina, ka primer za vino, zeitin

tutuniti, tur, reč, pušiti duvan

tuce, dvanaest komada neke robe

Ć

Ćaba, zgrada u Meki koju muhamedanci smatraju za svetinju i j gde se nalazi uzidan „crni kamen“ koji pobožni posetioci sa najvećim poštovanjem dodiruju i celivaju

ćemer, per, reč, kožni pojas u kome se ranije nosio i novac, potpašaj

ćepenak, tur, reč, krilo od prozora, kapak ispred radnje, radnjica

ćef, arap, reč, dobro raspoloženje, dobra volja, radost, veselje, uživanje

ćefli, tur, reč, dobro raspoložen, veseo; pri piću

ćir, grčka reč, kir, gospodin gospodar

ćopek, trska reč, pas ćorsokak, ulica bez izlaza

ćulbastija, tur, reč, meso pečeno na žaru

ćurče, tur, reč, gornji kaput od krzna, kože

ćurčija, tur, reč, krznar

U

Ujdurma, tur, reč, vešto udešena stvar, smicalica, podavala

ultimatum, lat, reč, poslednji predlog za zaključenje nekog sporazuma

urnek, tur, reč, obrazac, uzor

ustabašija — ustabaša, tur, reč, starešina, predsednik udruženja zanatlija istog zanata

ustav, osnovni zakoni jedne zemlje na osnovu koga se donose svi ostali zakoni o upravljanju državom

F

Fajda = vajda, arap, reč, korist

fajn, nem. *fein*, tanak, nežan; odličan, izvrstan, osobite vrste

fakat, lat, reč, činjenica, delo, radnja, događaj

faktički, lat, reč, stvarni, pravi; osnovan na činjenicama

faktor, lat, reč, činilac, činitelj; poslovođa, delovođa

faliti, nemački *fehlen*, nedostajati, nemati

farmaceut, formacajt, grčka reč, onaj koji spravlja lekove, apotekar

fasada, fr, reč *la fagade*, prednja strana, lice zgrade; spoljašnost, spoljašnji izgled

fah, nem. *das Fach*, struka, grana; pregradak

federmeser, nem. *das Federmesser*, džepni nožić, perorez

fenomen, grčka reč, čudo, sjajna pojava, retka sposobnost lična

fermen, tur, reč, vrsta kratkog muškog kaputa koji se ne zakopčava

fesligen, tur, reč, bosiljak

fidan, tur, reč, mlado drvo za rasad, naročito ono što izbije iz korena starog drveta

fizionomija, grčka reč, crte lica, izraz lica

fizički, grčka reč, prirodni, čulni, telesni, zemaljski;

fizički se razračunati — potući se

filigran, lat, reč, umetnički ukrasni mrežast rad od zlatne ili srebrne žice; vodeni žig na novčanicama i hartiji

filozofija, grčka reč, „ljubav prema mudrosti“, mudrost

fildžan, arap, reč, šoljica za crnu kafu bez drške

firer, nem, reč *der Führer*, vođ, vođa

fistan, tur, reč, suknja

fond, lat, reč, glavnica, zaklada, zaveštanje

formalan, lat, reč, spoljašnji; pravi, potpun; izričan

foršus, nem, reč *der Forschuß*, predujam, pozajmica

frajla, nem, reč das Fraulein, gospođica

frak, fr, reč *le frac*, muški kaput bez peševa, poreklom iz Engleske, svečano društveno odelo

frapirati, fr, reč *frapper*, padati u oči, iznenaditi, ubezeknuti, začuditi

frau, nem, reč *die Frau*, žena, supruga, gospođa

frliti, pokrajinska reč, baciti

fruštukovati, nem, reč *frühstucken*, doručkovati

fukara, arap, reč, sirotinja, ološ, nikogovići

fukarlak, arap, reč, sirotinja

furundžija, tur, reč, pekar

futrola, nem. *das Futteral*, korice, manja kutija u kojoj se drže naočari, prstenje itd.

fučija, vučija, tur, reč, vrsta bureta koje uspravno stoji

H

Hadnađi, mađarska reč, žandarmerijski oficir

halal, arap, reč, blagoslov; usklik: neka je blagosloveno! odlično! valjano! čestitam

halvaluk, arap, reč, napojnica, nagrada; čašćavanje pićem pri zaključenju kakvog posla

hamal, hamalin, arap, reč, nosač

haos, grčka reč, zbrka, nered

haram, arap, reč, prokletstvo; i kao usklik: neka je prokleto! prokleto da Bog da

hati-humajum, hati arap, reč, humajum turska, carski ukaz

hauzmajstor, nem. *der Hausmeister*, pazikuća, nastojnik

hadžibabe leleca, turski, više u podsmešljivom smislu — rode

hermetično, grčka reč, zatvoren tako da ne propušta ni vazduh, zatvoren

hesapiti, arap, reč, računati; misliti, smatrati

hič, tur, reč, ništa; nikako

human, lat, reč, čovečan, čovekoljubiv, blagorodan, milosrdan

Humor, vidi „Predgovor"

C

Cajgnis, nem, reč *das Zeugnis*, svedočanstvo; uverenje, potvrda

calkelner, *der Zahlkellner*, glavni konobar, kelner, kelner koji naplaćuje

cvancik, stari austrijski novac i kod nas u prometu dok nismo imali, kovani svoj novac; vrednost 0.80 para

cviker, nem. *der Zwicker*, naočari koje se drže na nosu same, pomoću federa

civil, lat, reč, građanstvo; građanin

civilizacija, lat, reč, prosvećenost, obrazovanost

cilinder, grčka reč, valjak, oblica; visok paradni šešir od crne svile u obliku valjka

citirati, lat, reč, tačno navesti čije reči ili mesto iz nekog dela

colštok, nem. *der Zollstock*, palačni razmernik; metar preklopnik

cug, nem. *der Zug*, hod, kretanje; ovde: promaja, propuh

Č

Čekmedže, tur, reč, fioka za novac u tezgi radnje

čengenegurbeti, turski, Cigani skitači

čerga, tur, reč, ciganski šator; pokrivač

čerez, zastarelo, zbog, radi

čerek, tur, reč, četvrtina, četvrt

čift, čifte, per, reč, par, dva komada čega

čkembe = škembe, turska reč, burag

čokselam, tur.-arap, reč, mnogo pozdrava, klanjam se

čorbadžija, tur, reč, gospodin, gazda, bogataš

čuriti, pokrajinska reč, pušiti duvan i dimiti uopšte

čuruk, tur, reč, pokvaren, s nedostatkom; lud, čuknut

Dž

Džabaisati, tur, reč, pokloniti; ostaviti, napustiti

džabe, **džaba**, tur, reč, besplatno

džanum, persijska reč, dušo moja! srce moje

džube, tur, reč, duga gornja haljina bez rukava

Š

Šalvare, tatarska reč, duge i vrlo široke istočnjačke ženske čakšire

Šam, turski i arapski naziv Damaska, varoši u Siriji

šacovati, nem, reč schatzen, proceniti, oceniti

šebek, tur, reč, majmun

šef, fr, reč *le chef*, starešina, poglavar

šlajfer, nem, reč *der Schleifer*, oštrač

šlog, nem, reč *der Schlag*, udar, udarac; kap (kaplja), vrsta jedne bolesti koja donosi i smrt

šnajder, nem, reč *der Schneider*, krojač

šogor, nem, reč *der Schwager*, rođak po ženi; zet, šurak, pašenog: prijatelj, prikan

špacir, nem, reč *die Spazier*, šetnja

špekulant, lat, reč, spekulant, posmatrač razmišljač; čovek preduzimljiv u trgovačkim poslovima

špekulacija, spekulacija, lat, reč, ispitivanje; trgovačka težnja za zaradom, dobro zasnovan i mudro zamišljen trgovački posao

špecijalno, lat, reč specijalan, specijalno, naročit, osobit, tačan, stručan

šporovati, nem, reč *sparen*, čuvati, štedeti

štatirati, pojavljivati se na pozornici u sporednim, obično nemim ulogama

štiflete, nem. *die Stiefelette*, duboke ili plitke cipele

štranjga, der Strang, konopac, uže

šuštavica, ulična reč, novčanica u papiru od deset dinara
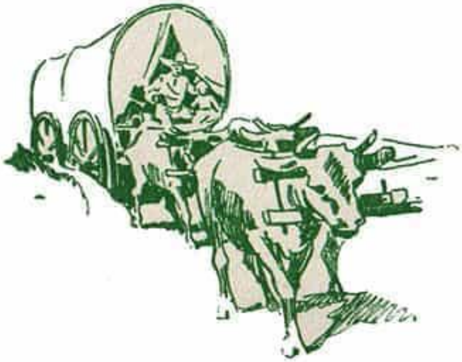
šča, staroslovensko slovo š koje liči na vile